ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХМИРОВ Ігор Михайлович

УДК 351:378.21

ДИСЕРТАЦІЯ

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Подається на отримання наукового ступеня доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. М. Хмиров

Науковий керівник: Домбровська Світлана Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України.

Харків 2020

АНОТАЦІЯ

Хмиров І. М. Державне управління розвитком дистанційного навчання України.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2020.

У дисертації систематизовано теоретичні засади та визначено шляхи розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування й розроблення практичних рекомендацій з оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти в Україні.

З урахуванням мети дисертаційного дослідження вирішено такі науково-теоретичні, методологічні та практико-орієнтовані *завдання*: схарактеризовано державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства та виявлено особливості кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України; проведено комплексний аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти та визначено основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства, а також систематизовано наукові підходи до вдосконалення соціально-економічних механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання. Здійснено контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в закладах вищої освіти України та окреслено сучасні напрями вдосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання. Визначено шляхи вдосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання й обґрунтовано засоби та механізми формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням. Проведене дослідження дало змогу розробити модель розвитку дистанційної вищої освіти і визначити напрями її реалізації.

Об'єктом дослідження визначено державне управління дистанційною освітою, предмет дослідження – державне управління розвитком дистанційної освіти України.

Задля досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань дисертант широко використовує загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної та споріднених із ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об’єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв’язків складного об’єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Автор застосовує низку наукових методів, зокрема гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, що дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичну модель удосконалення системи державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливість висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об’єкта; сутнісний структурно-функціональний аналіз слугував для виділення елементів системи державного управління розвитком дистанційної освіти України; низка порівняльних методів надала можливість аналізу стандартів і механізмів державного управління розвитком дистанційної освіти України; статистичний метод дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об’єкта; за допомогою прогностичного методу було можливим визначення більш віддалених перспектив розвитку досліджуваного об’єкта; теоретико-концептуальний метод визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об’єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль державного

управління в розвитку дистанційної освіти України, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, укази Президента України, праці зарубіжних і вітчизняних учених, інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів визначається особистим внеском автора в розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій з оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Автор у процесі дослідження уперше описав і науково обґрунтував функціонально-цільову модель механізмів державного управління розвитком дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації через процедуру соціально-економічного оцінювання ефекту розвитку дистанційного навчання, упровадження якого забезпечує обґрунтування роботи в системі відтворення кадрового потенціалу, та як концепт модернізації системи освіти, що ґрунтується на методології управління в інформаційному суспільстві, якому притаманна специфічна інформаційно-технологічна основа, а також розробив мультикритеріальний підхід до оцінювання ефективності механізмів формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням, що враховує економічні, соціальні та інформаційні критерії, що дозволило провести комплексне оцінювання використання методів дистанційного навчання у вищій школі на основі як статистики, що існує, так і думок учасників освітнього процесу.

Ключові слова: державне управління дистанційною освітою, механізми державного управління дистанційним навчанням, контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання, заклади вищої освіти, інформаційні системи електронного навчання, освітні центри електронного

навчання.

SUMMARY

Khmyrov I. M. Public administration of the e-learning development in Ukraine.

Thesis for the scientific degree of a doctor of science in public administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, 2020.

In the thesis: the theoretical bases have been systematized and the solution of a topical scientific problem concerning the theoretical and methodological substantiation and development of practical recommendations on optimization of public administration of the e-learning development in Ukraine has been defined.

У дисертації: систематизовано теоретичні засади та визначено шляхи розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування й розроблення практичних рекомендацій з оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти в Україні.

Taking into account the objective of the thesis, the researchers have solved the following scientific, theoretical, methodological and practice-oriented tasks: the public administration of educational services in the information society has been characterized, the peculiarities of the personnel potential of e-learning in higher education in Ukraine have been revealed. A comprehensive analysis of foreign experience in public administration of e-learning in higher education has been carried out, the key indicators of the effectiveness of higher education in the information society have been identified, the scientific approaches to improving the socio-economic mechanisms of public administration of e-learning have been systematized. The content analysis of public administration of the e-learning development in Ukraine in higher educational institutions of Ukraine has been carried out, the contemporary directions of improvement of the normative and organizational mechanisms of public administration of e-learning have been outlined. The ways of improvement of the organizational mechanism of public administration of the e-learning implementation have been defined and the means and mechanisms of the

innovative systems formation directed at the development of public administration of e-learning have been substantiated. The study has made it possible to develop a model for the development of e-learning in higher education and directions for its implementation.

The object of the study is public administration of e-learning, and the subject of the study is public administration of the e-learning development in Ukraine.

The general and special methods of scientific knowledge have been widely used to achieve the goal of the research and to solve the tasks of the thesis. The methodological basis of the work are general methods of research and special methods based on contemporary scientific principles of management, economics and related sciences. The research methodology is based on a systematic approach, the methodological specificity of which is determined by focusing on the object and the mechanisms that provide it, on highlighting the various types of connections of a complex object, and bringing them into a single theoretical picture.

The author has used a number of scientific methods, in particular: hypothetical-deductive method to form the methodology of the thesis research, which has allowed formulating a research hypothesis, building a heuristic model of improving the system of public administration of e-learning in Ukraine.

The deductive proof of the hypothesis of the study has not only confirmed the correctness of its methodology, the validity of the conclusions, but also has made it possible to put forward and verify practical recommendations for improving the object under study; structural and functional analysis, the essence of which is to identify the elements of the system of public administration of e-learning in Ukraine; a number of comparative methods that have provided an opportunity to analyze the standards and mechanisms of public administration of e-learning in Ukraine; statistical method that has allowed revealing the real and exact facts of the state of the object under study; prognostic method for determining more distant prospects for its development; theoretical and conceptual method that has determined the direction of the research, embodied in the analysis of functions, structure and parameters of the object, and allowed to identify, comprehend, describe and compare the role of public

administration of e-learning in Ukraine, clarify its functions in each of the subsystems, evaluate results of managerial influence, identify prospects and mechanisms.

The information base of the thesis research have made the regulations, decrees of the President of Ukraine, scientific works of foreign and domestic scientists, Internet resources, statistical information of the State Statistics Service of Ukraine and other central executive bodies.

The scientific novelty of the thesis and the results obtained are determined by the personal contribution of the author in solving the topical scientific problem of theoretical and methodological justification and development of practical recommendations for optimizing public administration of e-learning in Ukraine.

During the research process the author had formulated and scientifically substantiated for the first time the functional-target model of mechanisms of public administration of the e-learning development in higher education and directions of its realization through the procedure of socio-economic assessment of the effect of the e-learning development, the implementation of which provides substantiation of the concept of the educational system modernization based on the methodology of management in the information society, which is characterized by specific information technological basis; besides, a multi-criteria approach to assessing the effectiveness of mechanisms for the innovative system formation of public administration of e-learning taking into account economic, social and information criteria, which allowed a comprehensive assessment of the use of e-learning in higher education based on existing statistics, and the opinions of the educational process participants.

Key words: public administration of e-learning, mechanisms of public administration of e-learning, content analysis of public administration of e-learning development, higher educational institutions, e-learning information systems, e-learning educational centres.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Монографії:

1. Хмиров І. М. Державне управління розвитком дистанційної освіти України: методологія, теорія, практика : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2020. 283 с.

Статті в наукових фахових виданнях із державного управління:

2. Хмиров І. М., Домбровська С. М., Левчук В. Г. Державне регулювання інформатизацією українського суспільства // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 1 (8). С. 312–318.

3. Хмиров І. М. Державне регулювання сучасною практикою дистанційного навчання // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С. 176–183.

4. Хмиров І. М. Міжнародний досвід державного управління якістю електронного навчання у системі вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 323–330.

5. Хмиров І. М. Роль і значення державного управління електронним навчанням у сучасних умовах // Право та державне управління. 2019. № 4. С. 221–224.

6. Хмиров І. М. Удосконалення державної моделі оцінки якості електронного навчання // Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2019. № 3 (67). С. 145–148.

7. Хмиров І. М. Інноваційна економічна модель впровадження електронного навчання в Україні // Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. № 14. С. 72–75.

8. Хмиров І. М. Міжнародний досвід державного управління якістю електронного навчання у системі вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 323–328.

9. Хмиров І. М. Механізми державного контролю електронного навчання // Право та державне управління. 2020. № 1. С. 209–212.

10. Хмиров І. М. Застосування методики сукупної вартості володіння в інформаційних системах електронного навчання: державно-управлінський аспект // Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2019. № 4 (68). С. 215–218.

11. Хмиров І. М. Модель державного управління процесами електронного навчання // Публічне управління і адміністрування в Україні. 2020. Вип. 15. С. 82–85.

12. Хмиров І. М. Державні механізми оцінки результативності електронного навчання в системі вищої освіти України // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2020. Т. 31 (70), № 1. С. 79–83.

13. Хмиров І. М. Механизми застосування аутсорсингу в державному управлінні електронним навчанням в системі вищої освіти України // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 182–185.

14. Хмиров І. М. Обґрунтування необхідності державної підтримки впровадження електронного навчання // Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 2 (25). С. 168–172.

15. Хмиров І. М. Оцінка економічної ефективності систем електронного навчання на державному рівні // Вісник Національного

університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2020. № 1 (12). С. 396–403.

16. Хмиров І. М. Модернізація електронного інформаційно-освітнього середовища у закладах вищої освіти за державної підтримки // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. № 1 (7).

17. Хмиров І. М. Стратегії державного управління інформаційними технологіями у сфері вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2020. № 2 (13). С. 46–48.

Публікації в закордонних наукових виданнях за фахом:

18. Хмыров И. М. Создание и внедрение программы электронного обучения в системе высшего образования Украины // East Journal of Security Studies. 2018. № 3 (1). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10550/1/KhmyrovVOl32.pdf.

19. Хмыров И. М. Эволюция и современные тенденции развития электронного обучения в мировом масштабе // East Journal of Security Studies. – 2018. Вип. 3. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10551/1/KhmyrovVol3.pdf.

20. Хмыров И. М. Эффективность государственного управления внедрением дистанционного обучения // East Journal of Security Studies. 2019. Vol. 5, № 2. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10550/1/KhmyrovVOl32.pdf.

21. Хмыров И. М. Преимущества государственной поддержки внедрения и использования современных систем электронного обучения в высших учебных заведениях // Virtus. 2020. № 42. С. 201–203.

22. Хмыров И. М. Выявление преимуществ дистанционного обучения как формы электронного образования в высших учебных заведениях для государства // East European Scientific Journal. 2020. № 56.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

23. Хмиров І. М. Механізми дистанційного навчання у вищих навчальних закладах ДСНС України // Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців у сучасних умовах : зб. матеріалів інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки (11 листоп. 2016 р.). Харків : ХНАДУ, 2016. С. 74–76.

24. Хмиров І. М. Інноваційні механізми підготовки студентів управлінських спеціальностей // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали VI Міжнар. заоч. наук.-практ. конф., 30 листоп. 2018 р. / за ред. В. М. Огаренка, О. В. Покатаєвої та ін. Запоріжжя : КПУ, 2018. С. 436–439.

25. Хмиров І. М. Державне регулювання ринком освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства // Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком : матеріали І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 95-річчю Харківського нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків, 2018. С. 300–301.

26. Хмиров І. М. Організаційний механізм державного регулювання інформаційних освітніх технологій // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 трав. 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 55–57.

27. Хмиров І. М. Сучасні інформаційні напрями в системі державного управління реформуванням вищої освіти // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і

практика : матеріали VII Міжнар. заоч. наук.-практ. конф., 29 листоп. 2019 р., Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2019.

28. Хмиров І. М. Сучасні напрями розвитку дистанційної освіти в державі // Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (18 жовт. 2019 р., Мелітополь, Україна) / відп. ред. Ортіна Г. В. Мелітополь : Таврійський держ. агротехнол. ун-т ім. Дм. Моторного, 2019. С. 268–270.

29. Хмиров І. М. Державне управління в системі розвитку дистанційного навчання управлінських кадрів // Сучасні тенденції організаційно-методологічного забезпечення підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. з проблем вищ. освіти і науки (18 листоп. 2019 р.) / Харк. нац. авт.-дорож. ун-т. Харків : ХНАДУ, 2019. С. 358–362. URL: http://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php.

30. Хмиров І. М. Індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку дистанційного навчання // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали 13-ї наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 29 листоп. 2019 р. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019.

31. Хмиров І. М. Інноваційні механізми розвитку дистанційної освіти // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., 18–19 берез. 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С. 46–48.

ЗМІСТ

ВСТУП……...…..……15

РОЗДІЛ І. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ……....24

1.1 Державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства…….24

1.2. Напрями державного управління реформуванням вищої освіти……49

1.3. Сучасний кадровий потенціал дистанційної вищої освіти України……...65

Висновки до першого розділу……76

РОЗДІЛ ІІ. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ…….……...……...79

2.1. Дистанційне навчання як резерв підвищення ефективності освіти……..79

2.2. Зарубіжний досвід державного управління розвитком дистанційної вищої освіти...……...……93

2.3. Основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства……...113

Висновки до другого розділу…….....…...…140

РОЗДІЛ ІІІ. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ……..142

3.1. Методичні підходи до оцінювання ефективності дистанційного навчання……...142

3.2. Соціально-економічні механізми державного управління розвитком дистанційного навчання……..…….164

3.3. Контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в закладах вищої освіти України……...…177

Висновки до третього розділу……...……...…...196

РОЗДІЛ IV. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ……..200

4.1. Сучасні напрями удосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання…….……..200

4.2. Програми додаткової освіти на дистанційній основі як складник неперервної освіти України…….……..…..215

4.3. Удосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання…….…….……241

Висновки до четвертого розділу…….……..…264

РОЗДІЛ V. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ……..……267

5.1. Формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням……267

5.2. Особистісно-орієнтовані технології інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання…….……287

5.3. Модель розвитку дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації……...306

Висновки до п’ятого розділу……...……....327

ВИСНОВКИ. ……...…….330

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….335

ДОДАТКИ……...……..377

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підвищення доступності й ефективності освіти є одним із найважливіших стратегічних ресурсів соціально-економічного розвитку України в XXI ст. Однією з провідних тенденцій сучасного громадського розвитку є перманентний процес удосконалення й реформування національних систем освіти, пов'язаний не стільки з недостатньою ефективністю освіти з точки зору її економічної віддачі, скільки з неефективністю сучасної освіти перед глобальними змінами. Тільки перетворюючи форми і способи організації освіти і її змісту, створюючи принципово нове технологічне забезпечення освітнього процесу, системи освіти можуть відповісти на виклик часу і стати дійсним ресурсом розвитку.

Реформа системи освіти, інтеграція нашої держави в єдиний європейський освітній простір актуалізує проблему реалізації конституційних гарантій права громадян на здобуття освіти. Громадська стабільність, економічне зростання, інвестиційна привабливість і обороноздатність в країні немислимі без передової й достовірної системи освіти, що фінансується у пріоритетному порядку й розвивається темпами, що випереджають інші сфери життєдіяльності. Традиційна освіта сьогодні в тому або іншому ступені переживає кризу в усіх країнах світу. Причинами цього є її недоступність, консерватизм, інерційність, локальність, обмеженість. Класична модель стає перешкодою задля подальшого розвитку освіти. Сучасній людині недостатньо наявних знань, їх треба безперервно поповнювати, тому необхідно навчитись орієнтуватися в умовах насиченого інформаційно-освітнього середовища. У Національній доктрині розвитку освіти стверджується, що система освіти повинна забезпечити безперервність упродовж усього життя людини через розвиток дистанційного навчання, створення програм, що реалізовують інформаційні технології (далі – ІТ) в освіті.

Перспективним напрямом розвитку освіти, її доступності, особистісної орієнтації є використання дистанційних технологій. Розвиток світового ринку дистанційного навчання значною мірою визначає становлення безперервної освіти і триває досить активно, чому сприяє, з одного боку, підвищення попиту на освітні послуги, а з іншого – розвій ІТ, зростання інтернет-авдиторії. Державне управління розвитком дистанційного навчання в системі української освіти отримало потужний імпульс завдяки вкладенням у технологічну інфраструктуру комп'ютерних засобів навчання, появі потужних телекомунікаційних каналів, і в першу чергу в регіонах, на які від початку було розраховано цю форму навчання.

Проте стрімкий розвиток комп'ютерних ІТ, економічне зростання, реалізація нових освітніх державних програм, необхідність вирішення безлічі нових освітніх завдань виявляє цілу низку суперечностей, що вимагають серйозних наукових досліджень.

Питання формування державного управління розвитку освітнього середовища, визначення його сутності та структури порушено в наукових працях М. Ажажі, В. Бесчастного, А. Білинської, Д. Дзвінчука А. Дєгтяра, С. Домбровської, А. Кобеця, К. Кречетникова, П. Лернера, І. Лопушинського, В. Петровського, Г. Полякової, К. Приходченко, В. Садкового, В. Сиченка, В. Слободчикова, А. Роміна, А. Хуторського, В. Ясвіна та ін.

Комплексу складників механізмів державної управління з формування політики модернізації освіти присвячено наукові розвідки українських учених: В. Андрущенка, В. Астахової, Т. Биркович, К. Ващенка, С. Вавренюка І. Іванюк, В. Калюжного, Ю. Ковбасюка, В. Козакова, О. Комарової, В. Кременя, С. Кримського, К. Левківського, В. Лугового, Т. Лукіна, С. Майстра, І. Мищишина, С. Мороз, Ю. Молчанової, Н. Обушної, Н. Протасової, А. Сбруєвої, І. Семенець-Орлової, Ю. Сурміна, В. Федотової, В. Філіпової та ін.

Принципи організації дистанційного навчання в різних освітніх системах знаходять відображення в роботах, зарубіжних авторів: Р. Деллинга, Дж. Даніела, Д. Кігана, М. Мура, О. Петерса, Б. Холмберга.

Попри наявність у науковому світі розробок із проблем державного управління щодо модернізації освіти, питання оновлення освітнього середовища шляхом упровадження дистанційного навчання в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) потребують додаткового дослідження, оскільки спостерігається переосмислення ролі освітніх центрів у суспільстві у зв'язку зі стрімким розвитком ІТ та процесом застарівання знань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України за такими темами: 1) «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у межах якої дисертант визначив шляхи підвищення ефективності механізмів державного управління упровадженням дистанційного навчання; 2) «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у якій автором обґрунтовані підходи до оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо оптимізації напрямів державного управління розвитком дистанційної освіти в Україні.

З урахуванням наведеного визначення мети дисертаційного дослідження, виділено такі науково-теоретичні, методологічні та практико-орієнтовані завдання:

охарактеризувати державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства;

виявити особливості кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України;

провести комплексний аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти;

визначити основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах

розвитку інформаційного суспільства;

систематизувати наукові підходи до вдосконалення соціально-економічних механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання;

здійснити контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в ЗВО України;

окреслити сучасні напрями вдосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання;

визначити шляхи вдосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання;

обґрунтувати засоби та механізми формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням;

розробити модель розвитку дистанційної вищої освіти й напрями її реалізації.

Об'єктом дослідження є державне управління дистанційною освітою.

Предмет дослідження – державне управління розвитком вищої дистанційної освіти України.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної вище мети дослідження й вирішення поставлених завдань дисертант широко використовує загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної та споріднених з ними наук. В основу методології дослідження покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об’єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв’язків складного об’єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Автор використовує низку наукових методів, зокрема гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який

дав змогу сформувати гіпотезу дослідження, побудувати евристичну модель удосконалення системи державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливість висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; сутністю структурно-функціонального аналізу стало виділення елементів системи державного управління розвитком дистанційної освіти України; низка порівняльних методів надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного управління розвитком дистанційної освіти України; статистичний метод дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; за допомогою прогностичного методу визначено більш віддалені перспективи розвитку цього об'єкта; теоретико-концептуальний метод визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати й порівняти роль державного управління розвитком дистанційної освіти України, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, укази Президента України, праці зарубіжних і вітчизняних учених, інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів визначається особистим внеском автора у розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій щодо оптимізації державного управління розвитком дистанційної освіти України.

При цьому наукову новизну конкретизовано в таких положеннях:

уперше:

сформульовано й науково обґрунтовано функціонально-цільову модель

механізмів державного управління розвитком дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації через процедуру соціально-економічного оцінювання ефекту розвитку дистанційного навчання, упровадження якого забезпечує обґрунтування роботи в системі відтворення кадрового потенціалу, та як концепт модернізації системи освіти, що ґрунтується на методології управління в інформаційному суспільстві, якому притаманна специфічна інформаційно-технологічна основа;

розроблено мультикритеріальний підхід до оцінювання ефективності механізмів формування інноваційних систем розвитку дистанційного навчання, що враховує економічні, соціальні й інформаційні критерії та дозволив провести комплексне оцінювання використання методів дистанційного навчання у вищій школі на основі як статистики, що існує, так і думок учасників освітнього процесу;

здійснено контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в ЗВО України та визначено соціально-економічні оцінки затребуваності дистанційного навчання на основі комплексного підходу, що заснований на розгляді системи відтворення кадрового потенціалу в цілому, з урахуванням інтересів усіх її складників;

удосконалено:

підходи до вдосконалення організаційного механізму державного управління упровадженням дистанційного навчання, що включають активне використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та, на відміну від британської і американської моделей, можуть здійснюватися в будь-якій формі, що дозволяє управляти системою дистанційної освіти за рахунок гнучких зворотних зв'язків, включно з організацією освітніх потреб студентів; розвиток адаптивних якостей особи студента; створення умов для апробації й розвитку дистанційної моделі;

напрями розвитку кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України через запропоновану систему рекомендацій з інтенсифікації навчального процесу, а також підготовки викладачів до роботи дистанційно,

що дозволяють застосовувати їх у практичній діяльності викладачів ЗВО, організаторів навчального процесу в системі дистанційної освіти;

сучасні напрями модернізації нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання через сформовані стратегічні потреби в освіті, які реалізуються повністю, а саме: в умовах системи дистанційного навчання повністю реалізуються потреби в академічній мобільності, фінансовій доступності здобуття освіти, відсутності конкурсного прийому і вікового цензу, своєчасній модернізації й модифікації навчального матеріалу;

набуло подальшого розвитку:

основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства як цілісна система принципів ефективного функціонування структур дистанційної освіти, що включає принцип легітимності структур дистанційної освіти, культурно-генеративний принцип, принцип узгодженості соціально-універсальної й особистісної орієнтації дистанційної освіти, принцип суб'єктності технологій дистанційного навчання, принцип професійної підготовки в структурах дистанційної освіти;

систематизація теоретико-методологічного інструментарію зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти через упровадження принципів відкритої освіти, вирішення проблеми доступності вищої освіти, появи відкритих університетів задля зниження соціальної напруги. Упровадження різноманіття ідей дистанційного навчання, що спостерігалося в цей період, відкриває простір для пошуку його найбільш ефективних форм і методів, що реалізовуються в євроінтеграційних етапах розвитку дистанційного навчання;

напрями державного управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства на основі нових організаційних форм у дистанційному навчанні, що пов'язано з використанням інформаційних і комунікаційних технологій та дидактичного потенціалу, який може бути реалізовано з використанням електронних освітніх ресурсів (для використання

навчальної інформації, поточного контролю тощо) і широким застосуванням комунікаційних технологій для постійного моніторингу освітнього процесу, що використовуються не як самоціль, а як засіб інтенсифікації навчального процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних концептуальних і науково-методичних висновків, пропозицій та рекомендацій щодо інституційного забезпечення державного управління розвитком дистанційної освіти України.

Запропоновані автором підходи до використання методологічного підходу до вдосконалення державного управління розвитком дистанційної освіти України упроваджено в діяльність Департаменту освіти Харківської міської ради (довідка № 2369/02-21/20 від 26.08.2020) та Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради (довідка № 1168-12-4/1 від 04.08.2020).

Теоретичні положення, отримані в дисертаційному дослідженні, активно застосовуються Інститутом післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при формуванні Концепції розвитку та розповсюдження системи дистанційної освіти.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження було виконане автором самостійно. Основні розробки, висновки та рекомендації, здійснені в межах цього дослідження, отримані автором особисто. Ідеї С. Домбровської, яка є співавтором декількох наукових праць, у дисертаційній роботі не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Науково-практичній інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки “Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців у сучасних умовах” (м. Харків, 2016 р.), Міжнародній

науково-практичній конференції “Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика” (м. Харків, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика” (м. Харків, 2020 р.); 13-й Науково-практичній конференції за міжнародною участю “Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком” (м. Дніпро, 2019 р.), VII Міжнародній заочній науково-практичній конференції “Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика” (м. Запоріжжя, 2019 р.), Всеукраїнській науково-методичній інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки “Сучасні тенденції організаційно-методологічного забезпечення підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції” (м. Харків, 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування” (м. Мелітополь, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 31 науковій праці, зокрема в 1 одноосібній монографії, 16 статтях у фахових наукових виданнях України з державного управління, 5 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав з обраного напряму дослідження, 9 тезах у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків і списку використаних джерел (372 найменування). Загальний обсяг роботи – 380 сторінок, з них 334 стор. – основний текст. Дисертація містить 24 таблиці, 3 рисунки і 24 формули.

РОЗДІЛ І
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

1.1. Державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства

Сучасний етап розвитку світової та вітчизняної економіки характеризується формуванням державного управління глобальним інформаційним суспільством на основі знань, у якому соціально-економічний добробут визначається високими технологіями, інноваційним потенціалом і рівнем інтелектуального розвитку. Роль вищої освіти у створенні інформаційного суспільства не може бути переоцінено. По-перше, вища освіта буде готувати висококваліфікованих фахівців, які є показником економічного зростання та соціального прогресу. По-друге, середня школа виступає сферою соціального розвитку, яка напряму через упередження виступає каталізатором наукових ідей. По-третє, вища школа захищає і підтримує культурний рівень, інтелект і духовність суспільства [25].

Пріоритет і важливість вищої освіти є загальновизнаними. Згідно з висновком комітету освіти ЮНЕСКО, система є вирішальною умовою стійкого економічного розвитку, потужним фактором в етичному розвитку суспільства, відіграє ключову роль у технологічних перетвореннях, сприяє розвитку демократії та рівності в суспільстві, забезпечує процес соціально-культурних змін, які справили величезний вплив на екологічний розвиток, покращання здоров'я населення. Тому вища освіта відіграє ключову роль у підготовці населення до інформації. Молодий вік студентів підсилює інформаційний вплив та комп'ютерну грамотність, таким чином студентство робить свій внесок у впровадження новітніх технологій в повсякденне життя людей [29].

Сучасну українську економіку характеризує динамізм, надзвичайно складні, суперечливі процеси, що розгортаються в системі державного управління розвитком нації. Найціннішим ресурсом державного управління соціально-економічним розвитком є люди, їхні освіта і кваліфікація як потенційного виробника знань. Якість життя залежить від уміння особистості адаптуватися до нових економічних умов, і це відбиватиметься на її успішності.

Тепер не тільки в Україні, але і в усьому світі немає кризи в системі освіти. Це пов'язано з появою нового етапу розвитку цивілізації – переходу на рівень постіндустріальних цивілізацій, пов'язаних зі зростанням частки осіб, які одержали вищу освіту. Технічний прогрес останнього десятиліття мав наслідком заміну машинами деяких функцій людської праці. В умовах нової економіки практично не залишається місця для людей без вищої освіти.

Основною характеристикою сучасної епохи є поява нової економіки – економіки на основі знань. Експерти визначити такі нові тенденції у вищій школі, до яких належать [10; 17]:

- збільшення зацікавлених у вищій освіті через зростання ролі науки;

- швидке зростання чисельності студентів університету, диверсифікованість інституційних форм вищої освіти, рівнів і змісту;

- зростання автономії ЗВО, лібералізація відносин між управлінцями і науковцями в царині вищої освіти;

- зниження рівня державного фінансування вищої освіти й інтернаціоналізація вищої освіти.

Системний підхід до аналізу стану й перспектив розвитку вищої освіти в Україні припускає аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на розвиток інституту вищої освіти. Зовнішні фактори містять у собі, по-перше, розвиток технологічної революції, визначення розвитку інформаційного суспільства, нові вимоги до особи студента й, отже, до системи освіти.

Сучасна освітня система повинна задовольняти головні цілі інтеграційного процесу, а саме створення загальноєвропейського простору вищої освіти з метою поліпшення мобільності громадян на ринку праці й

підвищення конкурентоспроможності вищої європейської освіти, що приведе до досягнення порівнянності та, в остаточному підсумку, гармонізації національних навчальних систем вищої освіти.

Досвід реалізації європейської програми з підготовки бакалаврів і магістрів показав, що українське освітнє співтовариство є дуже консервативним а традиційна система освіти пристосовується до процесу європейської системи досить складно [32].

Розгляньмо внутрішні фактори впливу на систему вищої освіти в Україні. Традиційна система освіти не в змозі впоратися з проблемами підготовки населення для економіки знань інформаційного суспільства. Вища освіта в нашій країні залишається недоступною ще для багатьох верств населення.

В останній чверті XX ст. змінився статус суспільних функцій вищої освіти. Той мінімум, який вона давала, був необхідний для професійної та соціальної кар'єри, вступу в суспільні комунікації. На Заході питання про універсальну вищу освіту є важливим як елемент демократизації. Для того щоб бути конкурентоспроможними й узагалі вижити у XXI ст., країнам необхідно, що половина зайнятого населення мала вищу освіту.

Завдання це є надто важливим у системі державного управління, тому що дає можливості поліпшення вищої освіти, удосконалення перепідготовки й підвищення кваліфікації для населення з вищою освітою, тобто упровадження принципу безперервної освіти, яка, за словами експертів ЮНЕСКО, є освітою не для життя, а протягом усього життя.

Перехід до масової вищої освіти не повинен вплинути на якість, що повинна відповідати також вимогам міжнародної сертифікації для країн Світової організації торгівлі (СОТ). Головною метою реформування освіти залишається необхідність «узгодження нашої системи освіти з системою Western європейської освіти без втрати її високого рівня, який збережено в університетах країни». Високі вимоги до якості освіти й професіоналізму науково-педагогічних працівників не дозволяють досягти необхідної швидкості

навчання населення в традиційній академічній системі, особливо на віддалених від основних університетських центрів територіях нашої країни.

Необхідність поліпшення освітнього рівня населення в масовому масштабі мала наслідком кризу традиційних системи вищої освіти. Неможливість задоволення потреб населення, а також розвитку інформаційного суспільства стала причиною реформування системи освіти в нашій країні.

Є кілька напрямів розв'язання зазначеної кризи в системі державного управління [34], і один із них – це подальший розвиток традиційної, усталеної системи освіти. Цей напрям вимагає величезних витрат на підготовку й перепідготовку великого числа педагогів, будівництва навчальних закладів. Але існує інший напрям, що полягає в тому, аби надати доступ до вищої освіти за місцем проживання, на територіях, віддалених від університетських центрів, можливо, через розвиток системи освіти на основі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ).

Держава й суспільство у такому партнерстві формують поліпшення системи освіти, надаючи їй новий характер, зміст, закладаючи нові методи виховання, навчання, освітні стандарти, оцінки її ефективності. На Заході розроблено нові визначення теорії, такі як конструктивізм, освіта, студент, орієнтований на навчання без часових і просторових кордонів. Для посилення потенціалу системи освіти та її здатності до задоволення соціальних потреб економіки знань інтенсивно використовують нові освітні технології. Такий крок повинен забезпечити підготовку нового типу мислення відповідно до вимог постіндустріального суспільства. Завдання вищої освіти полягає в тому, щоб досягнути глобальної раціоналізації інтелектуальної діяльності за рахунок використання сучасних ІКТ та підвищити ефективність і якість навчання.

Використання ІКТ в освіті вирішує більш важливе завдання – створення нового освітнього середовища, де ці технології вбудовуються у процесі навчання для упровадження нових освітніх моделей. Це нове навчальне середовище – дистанційне навчання (DL). Така освіта може розв'язати багато

питань, що виникають в епоху інформації: вона здатна зробити вищу освіту доступною для населення в цілому незалежно від віку, місця проживання, соціального або економічного статусу. Дистанційне навчання значно поліпшує інформаційну культуру сучасних студентів [35].

Адже протягом останніх трьох десятиліть державне управління упровадженням дистанційного навчання стає глобальним явищем освітньої й інформаційної культури, змінивши систему освіти в багатьох країнах світу. Виникла й бурхливо розбудовується ціла індустрія освітніх послуг, поєднана загальною назвою «дистанційна освіта», що вражає чисельністю студентів та освітніх установ, розмірами та складністю інфраструктури, масштабами інвестицій і грошового обігу. База даних дистанційного навчання Міжнародного центру дистанційного навчання Інституту освітніх технологій при Відкритому університеті Великобританії ICDL містить опис розташованих на всіх континентах, крім Антарктиди, понад 850 центрів дистанційної освіти, у яких тільки за різними програмами вищої освіти навчається приблизно 12 млн студентів — порядку 13–14 % от загальної чисельності студентів у світі. Розвиток дистанційної освіти визнано одним із ключових спрямувань основних освітніх програм ЮНЕСКО: «Освіта для всіх», «Освіта крізь усе життя», «Освіта без кордонів», а також і середньостроковою стратегією ЮНЕСКО, яку було започатковано ще в 1996–2001 та 2002–2007 рр.[36]

Нині в Україні, як і в усьому світі, спостерігається криза системи освіти, яку пов'язують із настанням нового етапу розвитку цивілізації – розвитку глобального інформаційного суспільства. Вітчизняна система вищої освіти не задовольняє ані стандартам СОТ, ані критеріям підготовки індивіда до інформаційного суспільства. Перед українською системою вищої освіти стає завдання в найкоротший строк забезпечити доступ населення країни до якісної вищої освіти. Високі вимоги щодо якості освіти стоять на перешкоді необхідним темпам нарощування освітнього потенціалу населення в традиційній академічній системі, особливо на віддалених від університетських центрів територіях нашої країни. Забезпечити доступність вищої освіти за

місцем проживання на територіях, далеких от університетських центрів, можливо шляхом розвитку в Україні системи дистанційного навчання, заснованого на використанні новітніх ІКТ.

Дистанційне навчання може зробити вищу освіту доступнішою для широкої громадськості. Плануванням і здійсненням дистанційного навчання системи освіти в різних країнах світу, включаючи Україну, можливо вирішити проблему ефективності його використання і в середній школі. Розв'язання цього завдання неможливе без розвитку критеріїв ефективності освіти.

Як показав проведений аналіз соціально-економічної ефективності державного управління упровадженням дистанційного навчання, сьогодні важливим завданням є провадження досліджень у державно-управлінському середовищі. Однак у системі дистанційного навчання співіснують різні види і типи закладів освіти. Для того щоб мати можливість вивчити ефективність дистанційного навчання в сучасному суспільстві, необхідно проаналізувати його технології та моделі [39].

Проаналізувавши джерела, мусимо зазначити, що модель дистанційного навчання та її класифікацію намагались побудувати у вітчизняній системі заочного навчання починаючи з 70-х рр. XX ст. Українські вчені проаналізували шість моделей, а саме: заняття за типом екстернату, викладання в одному з університетів, викладання на основі співробітництва декількох навчальних закладів, заняття в спеціалізованих навчальних закладах, автономне навчання й неформальні системи, інтегровані мультимедіа на основі програм навчання. Проте в цій типології моделей, на наш погляд, відсутня сувора послідовність причин і системи.

Ще одне відоме моделювання [353], що базується на дослідженні варіантів для закордонних навчальних закладів за допомогою технології, розрізняє три моделі: консалтинг-модель (студент регулярно відвідує навчальний центр), заочна модель (постійний обмін між викладачем і студентом матеріалами, домашніми завданнями й результатами їх поштою або в якийсь інший спосіб, без особистого контакту) і регульована модель

самонавчання (навчання відбувається через завдання, питання й навчальний матеріал, якість навчання розраховується студентом через проблемні завдання з ключами).

Інший закордонний автор [327] розглядає чотири моделі дистанційного навчання (ДН), які подано як етапи в розвитку ДН: традиційне заочне, відкрите (навчання за типом британського Відкритого університету, виокремлюючи розвиток заочного навчання з використанням засобів нових ІТ), телеосвіта (використання телеконференцій, які можуть бути й у реальному часі як головна форма взаємодії між викладачем та студентом), віртуальні класи й віртуальні університети (сучасні засоби комунікації доповнено комп'ютерними навчальними програмами типу мультимедіа, які заміщають друковані тексти, аудіовідеоплівки). Ознакою розподілу послужила еволюція організаційних принципів і структури освіти, демонструючи те, що формування нової організаційної структури сучасної системи освіти відбувається під активним впливом сучасних ІТ. У цілому моделі досить повно описують різноманіття освітніх процесів ДН і технічних засобів, використовуваних для доставки й подання навчальної інформації, але в них не виділено основ класифікації. Моделі може бути використано для аналізу історії розвитку дистанційного навчання.

Докладну класифікацію дистанційного навчання пропонує одна з робіт українських науковців. У ній виділилено п'ять моделей організації освітнього процесу в українських вишах, що використовують дистанційне навчання: Модель КТ (кейсова технологія), Модель ДН (кореспондентське навчання: кейс + викладач-консультант), Модель РТ («радіотелевізійна»: лекційне навчання по радіо або телебаченню, самопідготовка, письмові контрольні роботи), Модель ОЗ (освіта через мережу Інтернет), Модель МТ (студент у процесі дистанційного навчання використовує мобільний персональний портативний комп'ютер). Така типологія уявляється технократичною, оскільки ґрунтується цілком і повністю на технології доставки інформації, не враховуючи форм освіти, що існують. Крім того, відсутнє чітке розмежування моделей КТ і ДН,

неясний також критерій виділення моделі МТ (вона «укладається» в КТ або ОЗ) [50].

Найадекватніший з усіх відомих пропонованих науковцями принципів класифікації дистанційного навчання ґрунтується на відмінностях між синхронною й асинхронною моделями. Цей принцип класифікації упорядковує погляд на системи, що існують, узгоджується з принципом класифікації, що розроблений світовим науковим співтовариством, і дозволяє погодити з іноземними освітніми системами сучасну вітчизняну практику.

Асинхронну («індивідуальну») модель дистанційної освіти було розроблено у Відкритому університеті Великобританії на основі синтезу досвіду радянської системи заочного навчання, європейських кореспондентських шкіл і британських традицій професійної освіти (тому в західних дослідженнях її часто й називають британською моделлю). Вона виходить із розуміння як особливої форми заочної освіти, що відмінна від очної й потребує особистісної організації й забезпечення. В основі лежить ідея дистанційного навчання як форми освіти, що принципово відрізняється від очної освіти, за якої студента і викладача не ізольовано один від одного відстанню. Отже, вона є принципово відмінною від традиційної освітньої ситуації. В асинхронній моделі студент (учень) вчиться (спочатку тільки в епістолярному жанрі – тому ця традиція має ще назву кореспондентської), не перебуваючи в певному місці та не прив’язуючися до певного часу, значною мірою – самостійно [72].

У наш час моделі асинхронного навчання є дуже поширеними в усьому світі, але найбільшого розвитку вони отримали в європейській системі відкритих університетів. Класичним прикладом відкритого університету вважається Відкритий університет Великобританії, який зараховують до десяти найкращих університетів. Загалом в Європейській системі дистанційної освіти беруть участь понад 30 країн світу. Британська модель зосереджується головним чином на незалежних дослідженнях і призначена для дорослої авдиторії, яка шукає головного або додаткового навчання без відриву від

первинної професійної діяльності [73].

Отже, під асинхронним дистанційним навчанням розуміється така модель навчання, за якої освітня комунікація між учасниками навчального процесу здійснюється здебільшого асинхронно, за допомогою звичайної або електронної пошти або через вебсайт, кількість синхронних занять – очних або мережевих (on-line) – зведено до мінімуму, і студенти займаються здебільшого самостійно, вивчаючи спеціально призначений для самостійного вивчення комплект інтерактивних навчально-методичних матеріалів (кейс). Переважною технологією доставки в асинхронній моделі є Кейсова технологія. Інтернет використовується переважно як засіб асинхронної комунікації (для проведення консультацій, пересилання контрольних і атестаційних робіт і рецензій на них, навчально-адміністративного документообігу) і як засіб доступу до електронних освітніх ресурсів (бібліотеки, мультимедіатеки, лабораторій дистанційного доступу). Для синхронної комунікації на відстані використовується, як правило, телефон. Під час навчання за основними професійними освітніми програмами обов'язково проводяться інтенсивні очні групові заняття (тьюторіали) й підсумкові іспити під контролем екзаменатора.

Державне управління забезпеченням якості освіти проводиться за допомогою застосування спеціальних освітніх технологій, розроблення комплектів інтерактивних навчально-методичних матеріалів (кейсів), проведення асинхронних і синхронних занять, планування навчального процесу. Визначається воно перш за все якістю кейса (відповідністю до стандартних змістовних і методологічних вимог) та якістю й регулярністю комунікації з викладачами-консультантами (тьюторами), для чого необхідні, по-перше, спеціальна підготовка й методичне забезпечення корпусу тьюторів і, по-друге, технічне забезпечення комунікації [88]. За великої чисельності студентів (понад тисяча), які проживають на значній відстані від освітньої установи, на якість освіти істотно впливає технічне забезпечення адміністративного управління навчальним процесом і документообігом. Ця модель від початку містить у собі високий ступінь автономії («повноліття») і

свідомої мотивації студента. Британська модель ґрунтується на нетрадиційній технології навчання студентів і вимагає від викладача (репетитора) спеціальних навичок і здатностей.

Зважаючи на ці основні характеристики й обмеження, ми орієнтуємося перш за все на британську модель освіти дорослих (середній вік студентів Oiik – 34 роки), ураховуючи неухильне зростання корпусу викладачів, витрати на підготовку й підвищення кваліфікації, які, згідно з британською моделлю, становлять значну частку коштів бюджетних установ. Британська модель вимагає фінансових інвестицій у першу чергу в науково-методичний і кадровий потенціал, технічну підтримку ІКТ.

Радянська система заочної освіти історично була першою державною системою дистанційної освіти асинхронної моделі. Вона поширилася в світі, будучи розтиражованою в усіх країнах соціалістичної співдружності. На сьогодні в Україні в переважній більшості ЗВО, що заявляють у себе дистанційну форму навчання, освіта проводиться за цією моделлю (вона вимагає менших вкладень у технології та більших – у викладачів, що для нашої країни нині є основною перевагою). Лідерами освіти за британською моделлю на сьогодні є: Харківський національний університет імені В. Каразіна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». В українських освітніх установах асинхронна модель у повному обсязі реалізується на основі заочної форми отримання освіти, як правило, у комбінації з екстернатом. Під час навчання на окремих курсах застосовується вона також в очній освіті як її елемент [142].

До слова, використання ІКТ у галузі освіти найбільше пов'язано з синхронними методами дистанційного навчання.

Синхронне дистанційне навчання — модель дистанційного навчання, за якої істотним і необхідним елементом навчального процесу є заняття, здійснювані на основі синхронної двосторонньої освітньої комунікації на відстані між студентом (студентами) і викладачем. У його основу покладено

ідею дистанційної освіти як транслювання на відстань «живого» (очного) навчання («трансляційна» модель), тобто дистанційної «імітації класної кімнати». Тут відмінність дистанційної освіти від очної полягає не в дидактиці, а в способі, технології доставки. Ця модель ґрунтується на ідеї принципової єдності дистанційної й очної освіти як форм навчання, що не відрізняються за типом відносин, що існують між студентами в рамках освітнього процесу, а отже, заснованих на загальній дидактиці й однакових формах навчальних занять. Дистанційна освіта забезпечується трансляцією на відстань за допомогою сучасних ІКТ традиційних очних занять – лекцій і семінарів. Це дозволяє на декілька порядків збільшити місткість навчальних класів і авдиторій. Удосконалювання й розвиток такої форми дистанційної освіти здійснюється здебільшого завдяки прогресу засобів і каналів телекомунікації, що підсилюють ефект присутності студента, який перебуває на відстані від кампуса, й розширюють його можливість брати участь у лекції або семінарі через розвиток систем зворотного зв'язка (інтерактивності). За відомим визначенням, якщо кореспондентна традиція відрізняється от традиції очної освіти технологією освіти, то трансляційна – технологією доставки освіти.

Цю модель у західній системі освіти називають американською, оскільки виникла вона в результаті ініціатив учених американських університетів щодо використання спочатку телебачення, а потім цифрового відео для трансляції знань на авдиторії студентів. У 1984 р. в Сполучених Штатах Америки з'явився перший інститут вищої освіти, який займався всебічною реалізацією програм дистанційного навчання, – Національний технологічний університет (Європейська мережа підготовки) [149]. Адміністрація університету створила в 1991 р. консорціум 40 колегіальних шкіл. Із розвитком нових ІКТ американська модель поширюється не тільки на Північноамериканському континенті, але і в Європі. Використання комп'ютерних мереж, супутникового зв'язку дозволили нам створити єдину європейську мережу навчання на принципах інтерактивної освіти.

Переважною технологією доставки в синхронній моделі до недавнього

часу була пряма телевізійна трансляція із застосуванням супутникового або кабельного телебачення. Зворотний зв'язок віддаленої аудиторії з лектором і екзаменатором забезпечувалося за допомогою телефонного або факсимільного зв'язку. У цей час телевізійні технології витісняються технологіями двосторонніх відеоконференцій. Із використанням технологій синхронної двосторонньої телекомунікації проводять лекції, колоквіуми, проміжну й підсумкову атестацію. Семінарські та практичні заняття, консультації, самостійну роботу студентів у бібліотеці організують і забезпечують у філії головної освітньої установи та проводять зазвичай у традиційній очній формі із застосуванням новітніх ІКТ (електронні бібліотеки тощо). Самостійна робота студента поза бібліотекою забезпечується навчально-методичними матеріалами й посібниками, розробленими або рекомендованими лектором (головною освітньою установою). Можуть використовуватися кейси й віртуальні інформаційно-освітні ресурси (бібліотеки, лабораторії дистанційного доступу) головної установи.

Державне управління забезпечення якості освіти в американській моделі використовує високі технології інтерактивного спілкування, застосовуючи спеціальне обладнання Центрального studios для різних, зокрема і віддалених, авдиторій з метою високотехнологічного оцінювання системи знань студентів [164].

Сильний бік трансляційної моделі полягає в тому, що вона уможливлює доступ суттєво ширшої студентської авдиторії до лекцій (конференцій, семінарів тощо), які читають або в яких беруть участь великі вчені й видатні лектори. Трансляційна модель уможливлює власну присутність тих, хто навчається, під час унікальних наукових і освітніх подій: на усних виступах перед авдиторією, яких не було – і навряд чи буде – тиражовано в якому-небудь підручнику або навчальному посібнику. Крім того, психологічно вона набагато краще підходить для людей молодше 30 років, рідко здатних до рівня самоконтролю, необхідного для навчання за британською моделлю.

До недоліків трансляційної моделі слід віднести передусім необхідність

великих первісних інвестицій: високу вартість створення й експлуатації телекомунікаційних мереж та устаткування, необхідність у системі спеціальних філій, обладнаних для приймання прямих трансляцій та інтерактивного зв'язку з лектором, без чого ефективність і сама можливість трансляційної моделі різко зменшуються.

Через істотні відмінності між британською (асинхронною, заочною) і американською (синхронною, трансляційною) моделями поняття дистанційного навчання залишається двоїстим, адже при визначенні типу дистанційної освіти, як правило, буде присутньою й інша модель, залежно від того, до якої традиції належить той, хто приймає відповідне рішення. Як показує аналіз джерел, у більшості випадків не враховують різницю між двома розглянутими моделями. Тим часом розмежування описаних моделей дозволяє більш глибоко проаналізувати ефективність вищої дистанційної освіти в інформаційному суспільстві, зокрема і з позицій формування інформаційної культури особистості [167].

Отже, дистанційна освіта є нині глобальним явищем освітньої й інформаційної культур, що змінили вигляд освіти в багатьох країнах світу. Розвиток дистанційного навчання визначено як один із ключових напрямів освітніх програм ЮНЕСКО. Ця індустрія вже сьогодні вражає величезною чисельністю студентів, кількістю освітніх установ, розмірами і складністю інфраструктури, масштабами інвестицій і грошового обігу. Науковий аналіз цього явища уявляється високоактуальним.

Дистанційна освіта визначається як освіта на відстані, що припускає опосередковану двосторонню комунікацію між студентом і викладачем. Під *дистанційними технологіями навчання* розуміються освітні технології, що базуються переважно на новітніх ІКТ, що забезпечують можливість оперативної й безперервної модернізації змісту навчальних дисциплін, а також відповідають потребам конкретного студента. До дистанційних технологій зараховують кейсову, інтернет- і телекомунікаційну технології.

Механізми державного управління формуванням сучасного

інформаційного суспільства пов’язано з новими вимогами до вищої освіти, завданнями аналізу її ефективності й можливостями підвищення її якості з використанням ІКТ. У цьому зв’язку є сенс звернутися й до самого поняття ефективності державного управління сучасною освітою.

Сучасні економічні словники загалом визначають поняття «ефективність» як певний відносний ефект операції, проєкту, що розглядається як відношення результату до витрат, які його зумовили й забезпечили. Економічну ефективність розуміють як співвідношення між результатами господарської діяльності та відповідними витратами. Згідно з цим, ефективність державного управління освітою характеризується зв'язком між результатом, досягнутим у підсумку навчання, і ресурсами (часовими, людськими, матеріальними, державними), які було використано, – інакше кажучи, це категорія оцінна, і вона характеризує результати освітньої діяльності відповідно до критеріїв щодо накресленої мети.

Отриману освіту можна розглядати в загальному вигляді у взаємозалежних аспектах сумісної дії – державно-управлінському, педагогічному, економічному й соціальному. Кожен з аспектів вимагає оцінки власної – педагогічної, економічної або соціальної – ефективності.

Більшість робіт з ефективності державного управління сучасної освіти присвячено першому аспекту – педагогічній ефективності. У межах цієї проблематики вивчається проблема якості освіти з використанням інІТ (теорія компетентності В. Ландшеєра, В. Айнштейн та ін.), ефективність різних видів занять, заснованих на нових технологіях. Розвиненим є соціально-психологічний напрям вивчення ефективності ІКТ в освіті [170].

На думку більшості авторів сучасних досліджень із цієї тематики, вимір педагогічної ефективності – досить складна проблема, тому що йдеться про характеристики, які за своєю природою «не можуть повністю виразитися в цифрах і формулах». Деякі дослідники державного управління упровадженням ІКТ-освіти пропонують застосовувати до неї інші критерії оцінювання ефективності, ніж у традиційній освіті, не визначаючи, однак, якими саме

повинні бути ці критерії.

У цей час актуальним і логічним здається підхід, що припускає застосування традиційних критеріїв ефективності в технологічній вищій освіті. Ключовими критеріями тут прийнято вважати кваліфікований викладацький склад, педагогічну майстерність, розроблення курсу з додаванням елементів, зумовлених застосуванням технологічних засобів навчання, і роботу студентських служб.

Важливий внесок у розроблення теорії оцінювання систем зробили французькі дослідники Д. Гуллер і Г. Рамбл. Д. Гуллер пропонує використовувати для оцінювання програм дистанційної освіти такі критерії: доступ до освіти (критерій стосується можливостей для нових груп населення одержати необхідну їм освіту); відповідність програм до загальнонаціональних, регіональних інтересів і потреб окремих громадян; якість пропонованих програм; ступінь досягнення студентами поставлених цілей; вартісна ефективність; вплив програм дистанційної освіти на суспільство, на інші програми, установи й інститути, окремих громадян; обсяг нових знань і застосування нових технологій навчання [171].

В основу моделі оцінювання ефективності державного управління сучасною освітою Г. Рамбл заклав три показники: час, витрачений на підготовку випускника; частка випускників; відповідність чисельності випускників і рівня їхньої підготовки до цілей навчального закладу, потреб суспільства в освітній кваліфікації випускника, суспільних потреб в освіті та потреб непривілейованих верств суспільства. Третій показник здається, скоріше, соціальним, що підтверджує тезу про нерозривність соціальних, педагогічних та економічних складників ефективності освіти [349].

З розвитком дистанційної освіти як принципово нової форми організації освітнього процесу неминуче постало питання оцінювання його ефективності порівняно з традиційною системою навчання – цьому питанню приділено великої уваги в роботах як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Вітчизняні дослідники зосереджуються на вивченні наукової ефективності

дистанційного навчання порівняно з традиційним. Українська концепція здебільшого акцентує увагу на важливості створення єдиної національної системи дистанційної освіти; необхідності стандартизації курсів дистанційного навчання и сертифікації навчальних закладів. Підвищений інтерес до юридичного аспекту питання серед українських дослідників пов'язано з тим, що до останнього часу в Україні дистанційної освіти не було, по суті, легалізовано: уперше «дистанційні освітні технології, застосовувані для реалізації освітніх програм частково або в повному обсязі» з'явилися в Положенні про дистанційну освіту тільки у 2013 р. У міжнародних правових актах згадування про дистанційну освіту зустрічаються набагато раніше: наприклад, у Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI ст., прийнятій на всесвітній конференції ЮНЕСКО 5–10 жовтня 1998 р., дистанційну вищу освіту згадано двічі: перший раз у статті про диверсифікованість освіти з метою забезпечення рівності можливостей, другий – у статті про можливості ризиків, пов'язаних із розвитком ІКТ [305, с. 20].

Ефективність, що з’являється в разі забезпечення необхідних елементів державного управління, особливо її соціально-психологічний аспект, є найбільше глибоко вивченим аспектом ефективності освіти.

Загальний висновок, якого можна дійти на підставі вивчення джерел, присвячених ефективності механізмів державного управління упровадженням нових ІКТ у вищий, зокрема і в дистанційній, освіті, полягає в тому, що ефективність освіти, заснованої на сучасних ІТ, залежить не стільки від типу використовуваних технологій, скільки від якості навчальної роботи із застосуванням цих технологій для розв'язання властиво освітніх завдань. Важливі не самі по собі технології, а те, наскільки якісно розроблено і подано навчальний курс, наскільки адекватно організовано навчальний процес, кваліфікація й педагогічна майстерність викладацького складу.

Два інших аспекти ефективності механізмів державного управління – економічний і соціальний – менш вивчено та проаналізовано.

Найбільший внесок у розвиток поняття механізмів економічної

ефективності освіти внесла теорія людського капіталу, що одержала широке поширення в США, а потім і в усьому світі з початку 60-х рр. XX ст. Ця теорія розглядає освіту і кваліфікацію як основу економічного зростання й визнає за їхніми власниками право на одержання адекватних доходів. Швидкий науковий прогрес у цій галузі, відзначений, зокрема, двома Нобелівськими преміями – Г. Беккера та Т. Шульца, багато в чому можна пояснити тим, що ідеї теоретиків людського капіталу лягли на благодатний ґрунт, підготовлений їхніми попередниками [286, с. 80].

Питання внеску освіти в економічне зростання та впливу її на величину доходів власників класична політекономія вирішувала в рамках трудової теорії вартості. Ще А. Сміт відзначав, що «деякий час заняття таким ремеслом, навчання якому зажадало 10 років праці, може містити в себе більше праці, ніж робота протягом місяця в якому-небудь звичайному занятті, що не вимагає навчання». Серед факторів, що впливають на диференціацію заробітної плати працівників, Сміт виділяв легкість (і дешевизну) або труднощі (і дорожнечу) вивчення певної професії, а також ступінь довіри до працівника й міру його відповідальності [288, с. 69].

Сучасна теорія людського капіталу вирішує питання взаємозв’язку освіти і кваліфікації та економічного зростання і його впливу на величину оплати працівника в річищі неокласичного напряму. Цей напрям економічної думки в 70-х рр. XIX ст. оформився в наукову дисципліну economics. Вирішальна роль у цьому належить А. Маршаллу, який зробив найбільш істотний внесок у теорію праці.

Серед факторів, що вплинули на ослаблення ринкових позицій праці з боку її пропозиції, виділяймо два: відсутність «ринку капіталу для праці» і невіддільність самого працівника від послуг своєї праці. Саме А. Маршалл сконцентрував увагу на проблемі ринку освітніх послуг у зв'язку з інвестуванням у людський капітал. Йому належить твердження, що найкоштовнішим є той капітал, який вкладено в людських істот [278].

Ідеї, що стали предтечею теорії людського капіталу, одержали подальший

розвиток у роботах багатьох авторів, зокрема І. Фішера. Він визначив капітал як будь-який запас (природні ресурси, машини, сировина, трудові навички людей), який через деякий час і в певних умовах приносить потік послуг. Їхнє перевищення над витратами утворює прибуток, реалізований у вигляді відсотка. Заробітна плата в такому контексті – це, по суті, відсоток на людський капітал, який може нагромаджуватися так само, як і капітал фізичний.

В. Петті демонструє при цьому один із перших удалих досвідів поширення економічного аналізу на всілякі сфери життя суспільства. Він включає до складу багатства і його джерел не тільки землю і принесену за неї ренту, капітал і прибуток (відсоток) від нього, але й людей, праця яких залежно від кваліфікації та здоров'я працівників створює їм і нації той або інший дохід.

Пізніше, коли почали використовувати теорію граничної корисності й математичні методи, з'явилася можливість визначити «віддачу» кожного з факторів економічного зростання на основі того, що кожна додаткова одиниця однотипного блага (у нашому випадку – навчання) приносить усе меншу користь споживачеві. За всіх відмінностей принципів побудови класичної та неокласичної теорій, підрахунки «внеску» того або іншого фактора в економічне зростання й одержання його власником відповідного доходу були присутні в рамках кожного зі згаданих підходів [275, с. 79].

Виникнення й формування теорії людського капіталу розпочалося в 60-х рр. XX ст. завдяки публікаціям американських економістів Т. Шульца й Г. Беккера, яким у науковій літературі приділяється роль «першовідкривачів» цієї концепції, яку було підготовлено попереднім розвитком економічної теорії як у методологічному, так і в розрахунково-аналітичному аспектах. Проста думка щодо вкладень у людину та її віддачі в досить схожому на її наступні варіації вигляді (концепції «органічного капіталу», «економії людини», «господарської вартості людини» тощо) неодноразово висловлювалася як на Заході, так на вітчизняних теренах ще до її оформлення в теорію людського капіталу.

Лише у 80-х рр. XX ст. почали з'являтися дослідження, присвячені

розгляду тих або інших аспектів західної теорії людського капіталу й економіки освіти в роботах українських авторів. Разом із роботами закордонних авторів, а також із вітчизняними дослідженнями західної й радянської економіки в 70-х – 80-х рр. XX ст. з'явилися монографії, що містять критичний розбір теорії людського капіталу [274].

Поняття «людський капітал», таким чином, міцно ствердилося у вітчизняній економічній літературі й позначає наявність у людини певного запасу здоров'я, знань, навичок і вмінь, використовуваних у тій або іншій сфері суспільного відтворення, сприяючи зростанню продуктивності праці й тим самим впливаючи на зростання доходів певної людини.

Теорія «людського капіталу» будується на припущенні, що люди витрачають на себе не тільки для одержання щохвилинних задоволень, але й заради доходів у майбутньому. Витрати, що визначають майбутній грошовий і матеріальний дохід, розцінюються як інвестиції в людський капітал. До такого роду інвестицій звичайно зараховують витрати на освіту, медичне обслуговування й охорону здоров'я, підготовку й підвищення кваліфікації кадрів на рівні організації, пошук роботи й міграцію. Інвестиції в освіту за обсягом витрат та ієрархічною значущістю становлять головну форму «людського капіталу» і відіграють ключову роль стосовно інших видів інвестицій у трудові ресурси.

Теорія людського капіталу завжди виходила з високої ефективності вкладень в освіту. Усі дослідження ефективності вкладень у людину через освіту вказували на збільшення строків навчання, причому рентабельність асигнувань у цьому випадку набагато перевершувала прибутковість вкладень у фізичний капітал. Ці висновки стали теоретичним обґрунтуванням для безпрецедентного розвитку сфери освіти й підготовки кадрів. Витрати на освіту почали сприйматися вже не як стаття непродуктивного споживання, а як один із найбільш ефективних видів інвестицій.

Підставою для проведення розрахунків показників економічної ефективності освіти послуговує припущення щодо того, що інвестиції в

людський капітал (надалі ми матимемо на увазі тільки витрати на освіту при інших рівнях) породжують збільшення продуктивності праці робітника, що, у свою чергу, породжує більш високі заробітки. Економічна ефективність освіти визначається співвіднесенням прямих грошових доходів, що припадають на освіту, і витрат, пов'язаних з її отриманням.

Перший у світовій економічній літературі розрахунок окупності освіти й витрат на придбання кваліфікації був виконаний в 20-х рр. XX ст. академіком С. Струмиліним . Значно пізніше Л. Турроу і Б. Вейсборд запропонували свій підхід і відповідний математичний апарат. Загальним для них було визнання, що величина людського капіталу оцінюється як капіталізована рента, тобто те доповнення до заробітку, яке дає освіта. Оцінюючи економічну ефективність освіти, важливо мати на увазі, з яких позицій її оцінюють: з погляду працівника – носія «людського капіталу» чи з погляду роботодавця, який використовує чиюсь працю. Економічний ефект освіти для працівника виміряється приростом його доходу, «фірмовий» ефект – додатковим прибутком, принесеної працею такого працівника [267].

Висуваючи завдання оцінювання економічної ефективності людського капіталу або інвестицій в освіту, необхідно чітко сформулювати саму мету й заздалегідь передбачити складності, з якими доведеться зіштовхнутися під час її досягнення.

Зокрема, у якості вимірника обсягу інвестицій у людський капітал підсумовувалося загальну по країні кількість років освіти, отриманої активним населенням цієї країни на початок року. Заходом же корисного ефекту було прийнято приріст національного доходу або чистого прибутку, отриманого за ці роки. Однак не було б точним механічно підсумувати роки навчання у виші або середньому навчальному закладі, на курсах перепідготовки або в середній школі, так само як і одержати достовірні й порівнянні дані приросту національного доходу і прибутки. Вони залежать від дуже великої кількості факторів, зокрема й кон'юнктурних.

Крім того, оцінювання ефективності вкладень у людський капітал

упирається найперше у вимір професійної цінності працівника, яка згодом змінюється. Визначаючи професійну корисність працівника, принаймні треба мати на увазі, що ця величина непостійна, і, проводячи аналогію з основним капіталом, можна сказати, що він підлягає моральному зношуванню, але також і може зростати за рахунок, наприклад, придбання додаткових навичок на робочому місці тощо.

Ці й інші проблеми, пов'язані з використанням теорії людського капіталу, привели до того, що в низці країн виник новий напрям досліджень проблем ефективності освіти. Закликаючи покінчити з імперативом економічної доцільності у сфері освіти та переглянути критерії її ефективності, вчені підкреслювали міждисциплінарний характер проблеми й необхідність комплексного підходу до її розв'язання. Загальні критерії ефективності, вважають вчені, повинні розроблятися в контексті тих умов, у яких функціонує система освіти, а якість останньої оцінюватися залежно від виконання поставлених перед нею загальних і конкретних завдань [264].

При новому підході кваліметричні критерії оцінювання діяльності освітніх установ повинні враховувати не тільки витрати на освіту, але й педагогічно-соціальні аспекти (організацію навчально-виховного процесу, його специфіку й закономірності), що не піддаються вартісному оцінюванню, але значною мірою визначають ефективність або неефективність витрат на освіту. Не можна судить про ефективність інвестицій у трудові ресурси тільки на основі норм віддачі, тому що облік лише грошової прибутковості освіти занижує її дійсну цінність.

Аналіз економічної ефективності освіти в науковій літературі пов'язано переважно з теорією людського капіталу. Підставою для проведення розрахунків показників економічної ефективності освіти послуговує припущення, що інвестиції в людський капітал породжують збільшення продуктивності праці робітника, що, у свою чергу, породжує більш високі заробітки. Економічна ефективність освіти визначається співвіднесенням прямих грошових доходів, що припадають на освіту, і витрат, пов'язаних з її

одержанням.

Усі дослідження ефективності вкладень у людину через освіту вказують на її зростання в міру збільшення строків навчання, причому рентабельність асигнувань у цьому випадку набагато перевершувала прибутковість вкладень у фізичний капітал. Однак економічна оцінка на основі норм віддачі не дає повного уявлення про ефективність інвестицій в освіту: облік лише грошової прибутковості освіти знижує її дійсну цінність. Кваліметричні критерії оцінювання діяльності освітніх установ повинні враховувати не тільки витрати на освіту, але й соціально-педагогічні аспекти (організація навчально-виховного процесу, його специфіка й закономірності), що не піддаються вартісному оцінюванню, але значною мірою визначають ефективність або неефективність витрат на освіту [260].

Оцінювання ефективності освіти неможливе без третього аспекту – соціальної ефективності. Розрізняють дві форми соціальної ефективності освіти: внутрішню, що визначає, у якому ступені школа дозріла до поставлених перед нею конкретних цілей навчання, й зовнішню, під якою розуміється ступінь задоволення вимог сучасного суспільства або ступінь відповідності «продукції» сфери освіти до структури попиту на неї з боку ринку праці. Цей підхід концентрує увагу не на «прямій» віддачі від продуктивних витрат у вигляді безпосереднього економічного ефекту, але на непрямих вигодах, одержуваних індивідом і суспільством.

Соціальна ефективність освіти оцінюється через такі показники, як позитивний вплив освітнього процесу на розвиток найкращих якостей особистості та створення для неї найбільш комфортних умов життя, на поліпшення всіх аспектів суспільних відносин, формування відкритого демократичного суспільства. Рівень освіти населення невипадково належить до вирішальних показників добробуту населення. Це же значною мірою визначає статус держави, зміцнює її безпеку, підсилює соціальну захищеність особистості. У соціальному плані відбувається зниження рівня злочинності, зменшення залежності населення від систем соціального забезпечення,

підвищення культури в суспільстві, поліпшення функціонування державних установ, громадських організацій. Освіта дуже впливає на умови праці, рівень безробіття та ін. Умови праці в осіб із кращою освітньою підготовкою, як правило, більш сприятливі. Більш освіченим людям легше влаштуватися на роботу, вони зазнають меншого фізичного навантаження, одержують більшу самостійність під час ухваленні рішень, у них менш одноманітний характер праці, більше можливостей для спілкування з іншими особами.

Освіта підвищує ефективність різних видів людської діяльності й поза меж ринку праці. Вона сприяє розвитку особистості та отриманню таких якостей, як незалежність і впевненість у себе, гнучкість і терпимість у відносинах із людьми, неупередженість, повага до естетичних і культурних цінностей, підвищення інтелектуальних запитів, а також можливостей передачі інтелектуального й культурного рівня наступним поколінням.

Освіта впливає на формування таких навичок, як здатність ухвалювати рішення, комунікабельність, раціональний розподіл часу тощо. Очевидно, що подібні навички і якості приносять користь не тільки на ринку праці, але й при встановленні неформальних зв'язків (вступ у клуби, вибір друзів), купівлі товарів тривалого користування та ін. Освіта певним чином впливає на формування людського капіталу, тобто на інвестиції в подальшу освіту, навчання без відриву від виробництва, підтримку здоров'я, міграцію.

Ураховуючи всі види негрошових доходів, одержуваних від освіти, можна з певним переконанням стверджувати, що освіта має високу соціальну ефективність. У сучасній вітчизняній літературі дослідження соціальної ефективності освіти не просуваються далі констатації цього факту. Єдиною науково розробленою теорією, що стосується соціального аспекту ефективності освіти, у якій наведено методики її виміру, є теорія соціального капіталу, виникнення й розвиток якої пов'язано з іменами П. Бурдьє, Г. Лоурі і Дж. Коулмена.

Г. Бурдьє виділив три форми капіталу: економічний, людський і соціальний, трактуючи останній як вигоду, яку актор (індивід) отримує з факту

своєї приналежності до групи.

Теорію Г. Лоурі було започатковано дослідженнями нерівності доходів представників різних рас, і згідно з цією теорією неокласичні теорії виходять із неправильної передумови про атомізованість індивідів, отже не можуть бачити тієї суті, що нерівність соціальних груп (рас), яка відбувається споконвічно, позначається на економіці [258, с. 108–109].

Сучасне розуміння терміна «соціальний капітал» закладене Дж. Коулменом, який увів це поняття в американську соціологію. Аналізуючи роль соціального капіталу в одержанні освіти, він дійшов висновку, що важливі два аспекти: соціальна структура групи і процеси взаємообміну між членами групи. Настільки загальне визначення привело до того, що під соціальним капіталом почали розуміти процеси його формування (очікування, пов'язані із взаємністю, нав'язування групових норм); вигоди, одержувані від володіння ним (привілейований доступ до інформації); соціальні організації як такі, що створюють як потоки «інвестицій», так і потоки «доходів» [249, с. 173].

Освіта розглядається і вітчизняними, і закордонними прихильниками цієї теорії як наймогутніший канал інвестицій у соціальний капітал. Розвиток освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства вимагає істотного підвищення її ефективності. Аналізуючи ефективність освіти, дослідники звичайно обмежуються економічним її аспектом. У жодному з розглянутих підходів до цієї проблеми не береться до уваги нова ситуація в сучасному світі, а саме настання інформаційної фази розвитку суспільства. У сьогоднішній ситуації помінялися поняття грамотності й освіченості – інформаційні компетенції виходять на перший план, і це необхідно враховувати, проводячи аналіз розвитку освіти. Необхідний новий підхід до оцінювання цього явища, що ґрунтується на сучасних вимогах до інституту освіти, що навіяний розвитком інформаційного суспільства.

Таким чином, аналіз сучасних тенденцій розвитку вищої освіти показав, що масовізація вищої освіти, стрімке чисельнісне зростання студентів ЗВО і диверсифікованість вищої освіти за інституціональними формами, рівнями і

змістом є в цей час основною тенденцією розвитку вищої школи. Високі вимоги до якості освіти не дозволяють домогтися необхідних темпів нарощування освітнього потенціалу населення в традиційній академічній системі, особливо на віддалених від великих університетських центрів територіях нашої країни. Забезпечити доступність вищої освіти за місцем проживання на територіях, далеких от університетських центрів, можливо шляхом розвитку в Україні системи дистанційного навчання, заснованого на використанні новітніх ІКТ.

Вивчення сучасних технологій і моделей дистанційного навчання дозволило виділити синхронну модель дистанційної освіти, яка найбільш повно відбиває сучасні тенденції розвитку дистанційного вищої освіти [247].

Аналіз нинішніх підходів до оцінювання ефективності вищої освіти показав, що в них не береться до уваги настання інформаційної фази розвитку суспільства. Необхідний новий підхід до оцінювання цього явища, що ґрунтується на сучасних вимогах до вищої освіти, які приходять із розвитком інформаційного суспільства.

1.2. Напрями державного управління реформуванням вищої освіти

Дослідження державного управління забезпеченням ефективності вищої освіти аналізують зв'язок між досягнутим у підсумку навчання результатом і використаними ресурсами (часовими, людськими, матеріальними). Результат освітньої діяльності – це якість освіти. Питання оцінювання якості освіти порушується у великій кількості сучасних робіт, однак найбільш докладно це поняття узагальнено в стандарті ІСО-8402 Міжнародної організації зі стандартизації (ІСО) «Керування якістю й забезпечення якості». У цьому документі наведено таке визначення якості: «Якість – сукупність характеристик об'єкта, що стосуються його здатності задовольняти обумовлені або передбачувані потреби». Якість освіти повинна визначатися споживачами – «споживач повинен одержати те, чого прагне»[41].

Якість підготовки фахівця залежить від якості викладачів, якості засобів навчання та ін. Оцінити його можливо через затребуваність випускників вишу на ринку праці або через задоволеність випускників результатами отриманої освіти. Це найскладніше формалізовуваний індикатор, оскільки критерії необхідної якості в традиційній і дистанційній освіті різні. Необхідно відзначити, що численні дослідження якості дистанційної освіти говорять про відсутність істотних відмінностей між якістю підготовки випускників традиційної й дистанційної систем навчання. Зокрема, можна навести висновки, отримані Томасом Расселом у його роботі «Феномен відсутності істотної відмінності». Розгляд 248 дослідних звітів і статей, що стосуються якості підготовки за випадків дистанційної освіті з використанням ІКТ і традиційного навчання, показав їхню нерозрізненість. Більшість дослідників згодні в тому, що в цьому аспекті ефективність освіти залежить «не стільки від типу використовуваних технологій, скільки від якості навчальної роботи із застосуванням цих технологій для розв'язання властиво освітніх завдань». У реальній практиці освіти в цей час якість підготовки оцінюється в традиційний спосіб за допомогою іспитових оцінок, і практичні результати дистанційного

навчання підтверджують вищенаведений висновок [128, с. 89].

Високий пріоритет розвитку дистанційного навчання для держави пов'язано з необхідністю масовізації вищої освіти для ефективного упровадження економіки знань. Можливості охоплення більшої частини населення системою дистанційного навчання значно перевищують можливості традиційних ЗВО. Масовізація вищої освіти є позитивним чинником у розвитку держави не тільки з погляду будівництва інформаційного суспільства й економіки знань. У цей час вищу освіту можна назвати виробничою галуззю. Уважається, що розвинені країни одержують на 1 долар, вкладений у систему вищої освіти, 6 доларів прибутку. За оцінками експертів, за рахунок вищої освіти ці країни одержують 30 % національного доходу. Закордонні вчені встановили, скільки валового внутрішнього продукту (ВВП) виробляють працівники трьох освітніх груп, що мають сумарну освіту 10,5, 12,5 і 14,5 року. Виявилося, що третя група осіб виробляє понад 50 % ВВП. Подібні дослідження, які було проваджувано в Україні, показали, що працівники освіти, становлячи 24 % від загальної чисельності працездатного населення, виробляють 56 % доданої вартості [135].

У нашій країні частка ВВП, що припадає на випускника вишу, також вища, ніж аналогічна частка для людини з середньою освітою, і середня заробітна плата із закінченням навчання в ЗВО також підвищується. Кожний випускник ЗВО приносить у скарбницю держави очевидний прибуток: збільшення прибуткового податку в 2 рази порівняно з працівником із середньою загальною освітою, збільшення єдиного соціального податку (ЕСН) в 2 рази, збільшення податку на прибуток у 2 рази, збільшення податку на додану вартість (ПДВ) у 4 рази.

Розвиток якісної масової вищої освіти є найважливішим пріоритетом для держави. При цьому якщо збільшення чисельності студентів у традиційній освіті веде до пропорційного зростання витрат на освіту, то дистанційні технології дозволяють збільшувати чисельність студентів, не підвищуючи витрат на освіту й не знижуючи її якості. Багато в чому це пов'язано з тим, що

інформаційно-комунікаційні системи дистанційної освітньої технології дозволяють значно знизити витрати на заробітну плату. У дистанційній освіті викладач може читати лекцію для великої аудиторії, цю лекція може бути записано й багаторазово використано в навчальному процесі. Висококваліфікована викладацька праця витрачається мінімально – тільки для створення основного освітнього контенту. Сам освітній процес може підтримуватися за рахунок менш кваліфікованих співробітників. Дистанційні технології дозволяють формувати новий тип ЗВО – розподілений, у якому основний професорсько-викладацький склад, персонал і технології базового ЗВО дозволяють «транслювати» освіту на віддалені навчальні центри.

У табл. 1 показано співвідношення чисельності необхідного персоналу для управління й поточної діяльності традиційного й розподіленого навчального закладу.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця чисельності управлінського персоналу й поточної діяльності традиційного й розподіленого ЗВО

№ з/п	Вид діяльності	Чисельність персоналу на 1000 студентів			
		Традиційний ЗВО		Розподілений ЗВО	
		Старший персонал (ПВС)	Молодший персонал	Старший персонал (ПВС)	Молодший персонал
1	Створення контенту	80	20	1	5
2	Проведення занять			5	25
3	Адміністративна робота зі студентами	10	15	0,5	4,5
4	Господарська діяльність	2	14	0,2	12
	Разом	92	49		

Примітка: (тут і далі) ПВС – професорсько-викладацький склад.

Основний параметр витрат традиційного вишу – заробітна плата викладачів і співробітників. Чисельність ПВС у вишах країни на початок 2014/2015 навчального року становила 83 113 людей: 51 965 – у державних і 31 148 – у недержавних ЗВО. Чисельність студентів ЗВО на 2014/2015 навчальний рік становила 646 000. На одного викладача припадало в

середньому 15 студентів [259].

При цьому статистики про співробітників і ПВС вишів у відкритому доступі знайти не вдалося. Оцінімо рівень заробітної плати у ЗВО за непрямими даними.

Одним із параметрів, що дозволяє значно знизити витрати на дистанційне навчання порівняно з традиційним, є використання цифрових бібліотек. У табл. 2 наведено порівняльний аналіз бібліотечних ресурсів при використанні традиційної та цифрової технологій.

Структура витрат коштів також суттєво різниться в традиційному і дистанційному вишах. У традиційному ЗВО витрати на будинки й житлово-комунальні послуги вище, ніж на навчальний процес. Ліцензійні норми для дистанційного навчання й система реалізації навчального процесу дозволяють використовувати навчальні площі більш ефективно (змінність, можливість комбінації в одній аудиторії студентів різних спрямувань навчання тощо). Унаслідок цього ЗВО, що реалізує дистанційне навчання, має більше можливостей вкладення коштів безпосередньо в освітній процес: контент і технології.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз структури витрат при традиційному та дистанційному навчанні, %

Напрям витрат	Традиційний ЗВО,	Розподілений ЗВО
Капітальні витрати		
Будинки	95	60
Лабораторне й інформаційне обслуговування навчального процесу	5	40
Поточні витрати		
Обслуговування будівель	50	15
Заробітна плата й обслуговування навчального процесу	50	85

Примітка: складене автором за [257].

Ефективність вкладення коштів у дистанційне навчання підтверджується активним зростанням цієї індустрії. У разі більшого первісного вкладення

коштів дистанційна освіта в економічному плані є для ЗВО тим ефективнішою, чим більше в ньому навчається студентів.

Розгляньмо елемент економічного механізму державного управління дистанційною освітою. Найбільш підхожим вимірником економічного механізму державного управління вищою освітою для споживача цих послуг є сума розміру індивідуальних заробітків тих, хто отримує таку освіту. Крім того, підвищення рівня освіти дає людині інші важливі переваги: поліпшення умов праці, більш різноманітний і змістовний відпочинок, розширення можливості фізичного й розумового розвитку дітей. Сказане стосується ефективності освіти взагалі, незалежно від форми її одержання, і у зв'язку з цим не може використовуватися для порівняння ефективності різних типів освіти.

Крім трьох названих вище аспектів, важливо розглянути головний складник економічної ефективності механізму державного управління – вартість. Її можна розглядати із позицій як виробника освітніх послуг, так і споживача їх – студента. Аналіз показує, що в літературних джерелах і програмних документах постійно змішують ці складники, особливо при констатації того факту, що однією з привабливих властивостей дистанційної освіти в економічному плані є те, що вона дешевша за традиційні форми. Кількісні оцінки цього виграшу різні. Досить часто вказується величина 50 %. Один із провідних спеціалістів з дистанційної освіти [261] наводить інші дані – виграш 10–20 %.

З позицій виробника освітніх послуг у загальному вигляді вартість послуг дистанційної освіти являє собою вираження всіх витрат на їхнє створення та підраховується як сума амортизаційного фонду (вартість зношування споруд, устаткування), обігового фонду, до якого включають усі поточні витрати (зарплата, стипендії, плата за комунальні послуги та ін.) і прибутки. Вартість дистанційної освіти залежить від таких показників, як вартість засобів навчання, вартість оплати викладачів та ін. Необхідно також пам'ятати про значні первісні витрати, необхідні для функціонування дистанційної освіти, які містять у собі підготовку навчально-методичних матеріалів, навчання

викладачів, витрати, пов'язані з організацією зв'язку, й деякі інші довгочасні капітальні вкладення.

Проводячи економічне оцінювання, треба враховувати той факт, що при дистанційній системі навчання виграш тим вище, чим більшим є контингент студентів, включених в освітній процес. Також треба звернути увагу на важливу обставину, а саме проблему потенційної можливості оплачувати навчання в цей час в Україні. Дослідження показали, що середньостатистичне населення України не може оплачувати вищу освіту. У масовому масштабі питання плати за вищу освіту, яку одержують в очній формі, є економічною проблемою.

Отже, ми одержуємо три економічних критерії ефективності дистанційної вищої освіти:

1. Вартість освітніх послуг.
2. Затребуваність випускника на ринку праці.
3. Розмір заробітної плати випускника ЗВО.

Аналіз цих складників дозволить оцінити економічну ефективність використання дистанційного навчання у вищій школі.

Соціальну ефективність дистанційної освіти називають ще категорією, що «характеризує результати освітньої діяльності за критерієм відповідності до поставлених соціальних цілей». Соціальна ефективність освіти оцінюється через такі показники, як позитивний вплив освітнього процесу на розвиток найкращих якостей особистості та створення для неї найбільш комфортних умов життя, на поліпшення всіх сторін суспільних відносин, формування відкритого демократичного суспільства.

Аналіз теоретичних підходів до оцінювання соціальної ефективності державного управління дистанційною освітою показав, що її складники часто перетинаються з показниками зовнішньої економічної ефективності, і до властиво соціальних складників освіти можна віднести лише розглянуту вище теорію соціального капіталу, розвиток соціальних зв’язків суспільства. Як правило, традиційна освіта розглядається як один з основних каналів

нагромадження соціального капіталу. Тривалий час вважалося, що індивідуалістичні принципи, покладені в основу системи дистанційної освіти, не дозволяють їй відігравати істотну роль у підвищенні соціального капіталу студента.

Така оцінка здається поверхневою. На сучасному етапі розвитку ІКТ дистанційна освіта дає студентові не менше, а скоріше, навіть більше можливостей для спілкування з майбутніми колегами за професією. У коло його соціальних зв'язків потрапляють не тільки люди з власного міста (регіону), але й викладачі та студенти з як завгодно віддалених точок країни та світу. Можливості сучасних ІКТ дозволяють студентові ефективно розширювати коло свого професійного спілкування, сприяючи більш ефективному нагромадженню соціального капіталу, ніж у традиційній системі навчання.

Ще один аспект соціальної ефективності вищої освіти розглядається дослідником освіти А. Кондаковим, який позначає її метафорою «соціальний сейф». На його думку, вища освіта сьогодні – це соціальна сфера, що сформувалася природним шляхом, спосіб забезпечити зайнятість однієї з найменш соціально захищених категорій населення – молоді. Ця позиція здобуває особливу актуальність у зв'язку зі складною політичною ситуацією в нашій країні. Зокрема, система традиційної освіти не може нормально функціонувати в районах соціальної напруженості, де необхідність «соціального сейфа» освіти як певного гаранта подальшої стабільності в суспільстві дуже важлива. Водночас дистанційні технології дозволяють транслювати освіту до цих районів без втрати якості. Порівняно з очною освітою кількість годин занять у навчальному центрі (відео- і слайд-лекції, робота з літературою в електронній бібліотеці, комп'ютерні тренінги та ін.), а також необхідність введення додаткових об’єктивних способів перевірки знань через фізичну віддаленість студента й викладача – усе це дозволяє говорити про вплив дистанційної освіти на студента не в меншому ступені, ніж у традиційному навчанні, що дисциплінує студента [270].

Важливим складником соціальної ефективності вищої освіти є

можливість забезпечити якісну перепідготовку й підвищення кваліфікації дорослого населення країни. «Ми не можемо чекати, поки наступне покоління почне одержувати більш якісну освіту: потреба у творчій і компетентній участі громадян у житті суспільства невідкладна й актуальна вже зараз», – заявлено в Дамаській декларації Міжнародної ради з освіти для дорослих.

Цієї точки зору дотримуються й вітчизняні вчені. Можливість навчання на робочому місці або вдома, без відриву від виробництва, надавана системою дистанційного навчання, є ключовою для забезпечення освіти дорослого населення.

Наступним показником соціальної ефективності освіти є можливість вирішення важливої соціальної проблеми, від якої система вищої освіти потерпає в не меншому ступені, ніж інші сфери суспільного відтворення. Великих університетських центрів, у яких учневі надається повний спектр можливостей для одержання вищої освіти, у нашій країні недостатньо для задоволення потреби в освіті. У цей час більшість вітчизняних ЗВО відповідають на попит із боку населення відкриттям усе нових філій. Однак не очевидно, наскільки традиційна освіта здатна до «тиражування», – у більшості випадків філії провідних ЗВО досить відрізняються від своїх «оригіналів», оскільки мусять задовольнятися ПВС власного регіону, одержуючи від головної установи підтримку лише у вигляді освітніх програм і періодичних відряджень окремих викладачів. Очевидно, що з проблемою регіональної нерівності може впоратися лише розвинена система дистанційного навчання, яка не залежить від специфіки викладацьких кадрів регіону, забезпечує учнів усіма необхідними матеріалами для навчання рівною мірою, незалежно від територіальної віддаленості навчального центру [284, с. 102].

Пропонований підхід до оцінювання використання дистанційного навчання у вищій освіті з позицій соціальної ефективності будується на аналізі кількох індикаторів.

1. Соціальне охоплення:

а) можливості навчання дорослих і людей похилого віку;

в) можливості надання освітніх послуг людям різного достатку, належним до різних соціальних верств;

2. Територіальне охоплення, можливість подолання регіональної нерівності.

3. Можливість реалізації принципів безперервної освіти.

4. Приріст соціального капіталу студента, що сприяє розвитку соціального зв'язку в суспільстві.

Таким чином, ми виділяємо вісім основних індикаторів ефективності використання засобів дистанційного навчання у вищій школі: вартість, розмір заробітної плати після закінчення ЗВО, затребуваність випускника на ринку праці, можливість освіти дорослих і людей похилого віку, можливості надання освітніх послуг людям різних соціальних категорій, територіальне охоплення, можливість реалізації принципів безперервної освіти і приріст соціального капіталу студентів.

Порівняльний аналіз традиційної й дистанційної освіти показав, що за більшістю критеріїв дистанційна освіта не тільки не поступається традиційній системі (вартість освіти, можливість освіти дорослих і людей похилого віку), але й часто суттєво перевершує її (територіальне охоплення, можливість реалізації безперервної освіти, можливості надання освітніх послуг людям із різних соціальних прошарків). Докладний аналіз зіставлення ефективності дистанційної й традиційної освіти за обраними критеріями подано в табл. 3. Аналіз наведених факторів показав, що деякі з них не можна оцінювати інакше, як за результатами емпіричного дослідження (складники вартості – споживча вартість, розмір заробітної плати після закінчення ЗВО, затребуваність випускника на ринку праці, приріст соціального капіталу студентів) [292].

Таблиця 3

Порівняльний аналіз ефективності традиційної й дистанційної освіти за виділеними критеріями

№ з/п	Індикатор	Традиційна освіта	Дистанційна освіта
11	Вартість	Низькі первісні витрати, високі – поточні. Вартість пропорційна до чисельності студентів	Високі стартові вкладення в ІКТ, низькі поточні витрати. Вартість обертання пропорційна чисельності студентів
		Для оцінювання споживчої вартості потрібні емпіричні дослідження	
22	Розмір заробітної плати після закінчення ЗВО	Статистики не ведеться. Для порівняння за цими індикаторами потрібні соціологічні дослідження	
33	Затребуваність випускника на ринку праці		
44	Можливість освіти дорослих і людей похилого віку	Необхідність присутності студента знижує можливості	Можливість індивідуалізації навчального процесу, навчання за місцем проживання й роботи
55	Можливості надання освітніх послуг людям з різних соціальних прошарків	Обмеження можливості прийому до ЗВО; необхідність вступних випробувань; низьке територіальне охоплення	Приймання практично необмежене, індивідуальні графіки навчання; широке територіальне охоплення
6.	Територіальне охоплення	Залежить від ПВС належного рівня	Високі можливості тиражувати освітні продукти й послуги
76	Можливість реалізації безперервної освіти	Низька	Висока

87	Приріст соціального капіталу	Спілкування студентів із викладачами і студентами тільки у своєму ЗВО	Можливість налагодження соціальних зв'язків зі студентами й викладачами з інших міст/регіонів/країн
		Для перевірки цієї гіпотези потрібне проведення емпіричного дослідження	

Наведений аналіз не враховує, однак, нових технологій системи вищої освіти, пов'язаних із поширенням ІКТ. Інформаційна й комп'ютерна грамотність випускника ЗВО, розвиток навичок роботи з інформацією також повинно бути включено до списку індикаторів ефективності вищої освіти. Адже в основу виміру інформаційної ефективності освіти, що розуміється як ефективність підготовки випускника до майбутньої професійної діяльності в інформаційному суспільстві, покладено систему індикаторів, що характеризують готовність особистості до життя й роботи в інформаційному суспільстві. Відповідно до цього підходу, готовність до життя й роботи в інформаційному суспільстві визначається через такі основні параметри:

1) можливість фізичного доступу до ІКТ, наявність інформаційного майна;

2) рівень комп'ютерної підготовки й поінформованості щодо можливостей ІКТ;

3) ступінь інформаційної активності й рівень занурення в світ ІКТ;

4) характер мотивації використання ІКТ.

Операціоналізуймо кожен із наведених параметрів для побудови системи індикаторів інформаційної ефективності освіти.

Перший параметр – можливість доступу до ІКТ і наявність інформаційного майна. Для його операціоналізації слід навести перелік необхідного інформаційного майна й визначити рівень і характер доступу до нього індивіда (у нашому випадку – студента й випускника ЗВО). При цьому необхідно враховувати, що можливі ситуації, коли людина має доступ до ІКТ, але не використовує їх із тих або інших причин, а також зворотні ситуації – людина користується можливостями ІКТ вдома у знайомих, у місцях

публічного доступу тощо. Прийняту розбивку на «тих, що мають доступ до ІКТ», і «тих, що його не мають», повинно бути розширено з виділенням: тих, у кого є доступ і хто використовує ІКТ; тих, хто не володіє ІКТ, але має доступ і користується ІКТ; тих, хто володіє ІКТ, але не користується ними; у кого немає доступу і хто не користується ІКТ; у кого був доступ до ІКТ і хто їх раніше використовував, але з тих або інших причин перестав використовувати [318].

Для оцінювання інформаційного механізму державного управління ефективністю освіти необхідно оцінити, чи надає освіта студентові фізичний доступ до ІКТ – як на заняттях (є у вигляді не тільки заняття інформатикою, але і, що уявляється набагато важливішим, заняття за профільними предметами), так і під час самостійної роботи (наявність медіатек, комп'ютерних класів з виходом в Інтернет тощо).

Наступний параметр оцінювання – рівень комп'ютерної підготовки й поінформованості щодо можливостей ІКТ, тобто наявність набору ключових навичок роботи з інформаційним устаткуванням.

У різних джерелах ключові інформаційні й комп'ютерні навички визначаються по-різному. Наприклад, автори звіту Національного комітету з досліджень у сфері вищої освіти підкреслюють важливість формування навичок, які є «ключовими для майбутнього успіху випускників, який би шлях вони не обрали в житті», і виділяють чотири типу їх: комунікативні, обчислювальні, володіння ІТ й уміння вчитися. Як ми бачимо, сюди включено навички роботи з ІТ, однак відсутня ключова, на наш погляд, вимога до освіти – формування навичок роботи з інформацією, так званих інформаційних навичок. Спостерігаються й протилежні тенденції: наприклад, Британське агентство освітніх комунікацій і технологій (British Educational Communications and Technology Agency – BECTУ) уже давно вивчає формування інформаційних навичок як визнаного аспекту національної навчальної програми, однак не ставить завданням навчання роботи із самими ІКТ [327, с. 540].

Необхідно, таким чином, розрізняти і враховувати два

параметри: навички користування інформаційними й комунікаційними технологіями й «навички поведінки з інформацією». Під час аналізу параметра комп'ютерної підготовки студентів, рівня поінформованості їх щодо можливостей ІКТ є у вигляді саме навички користування ІКТ. Інформаційні навички будуть розглянуті при аналізі наступного параметра.

У ЄС прийнято розрізняти «базові» і «просунуті» навички роботи з ІКТ. ДО «базових» відносять уміння спілкуватися за допомогою e-mail і Інтернету; уміння користуватися пошуковими машинами; уміння визначати достатність і відповідність обраної інформації потребам; уміння встановлювати й обновлять комп'ютерні програми. До «просунутих» - розробку програм; моделювання мереж та інше На наш погляд, ця класифікація не дуже підходить для дослідження освіти. Так, уміння студента користуватися пошуковими машинами можна у свою чергу підрозділити на зовсім базове й дуже просунуте (складний програмувальний пошук з додатковими умовами й обмеженнями), установка комп'ютерних програм у нашій країні, де практично не практикується ліцензійне програмне забезпечення, в Україні може бути віднесена до просунутих навичок.

Перераховані «просунуті» навички чи навряд можна віднести до строго необхідних для життя в інформаційному суспільстві. Базові («користувацькі») навички підрозділяються на наступні категорії:

- базові апаратні навички (використання клавіатури, миші, принтера, операції з файлами й дисками);

- володіння стандартним програмним забезпеченням (обробка текстів, створення таблиць, баз даних і т.д.);

- використання мережних додатків (електронної пошти, Інтернету, веб-браузерів) [339].

Рівень володіння цими навичками сам по собі може бути базовим або просунутим. Рівень комп'ютерної підготовки тих, студентів - це індикатор ефективності одержуваного в сьогоднішніх умовах освіти. Проте ІТ не є головними елементами сучасних способів обміну інформацією. ІКТ дозволяють

нам одержувати доступ до інформаційних ресурсів. Інформаційні системи так організують інформаційні ресурси, щоб вони стали легкодоступними. Необхідність розуміння того, як ці системи побудовано і як до них можна одержати доступ, коштує сьогодні не тільки перед обмеженим колом фахівців, але й перед більшістю зайнятих в економіці - відповідно, ефективність формування цього розуміння не можна не враховувати при оцінці освітньої системи.

Поява Інтернету, а також безлічі других електронних і цифрових ресурсів, поставило перед вищою освітою низку нових питань. Деякі студенти використовують Інтернет у якості головної альтернативи традиційним літературним джерелам. У цьому контексті вони зустрічаються із проблемами походження, точності й вірогідності знайденого матеріалу, які по більшій частині лишні в рамках звичних форм академічної видавничої діяльності. Якість інформації в книгах, журналах і других видах друкованої продукції, раніше забезпечувалося завдяки різним факторам: шановним видавцям, що мають визнані академічні заслуги авторам, рекомендованим тьюторами текстам, витратами на бібліотеки, покликаним надати доступ до всіх необхідних матеріалів. Однак у відношенні Інтернет-Ресурсів такі механізми державного управління забезпечення якості не діють. Користувач змушений самостійно критично їх оцінювати.

У звіті Американської бібліотечної асоціації підкреслюється «потреба всіх людей бути інформаційно грамотними, що означає, що вони не тільки здатні визначати, коли потрібна інформація, але й можуть виявляти, оцінювати й ефективно використовувати інформацію, необхідну для ухвалення конкретного рішення або для дозволу насущної проблеми» [7].

У США заснований Національний форум з інформаційної грамотності, у якому беруть участь багато освітніх установ і організації. Розбудовуючи цю ідею, аналітики розглядають «інформаційну грамотність», яка дозволяє індивідам не тільки ефективно використовувати інформацію та ІТ й адаптуватися до постійної зміни умов, але й критично осмислювати індустрію

інформації й інформаційне суспільство в цілому.

Одні дослідники проводять паралель між «інформаційно грамотною» людиною й старою ідеєю «освіти» людину. Інші, описуючи інформацію як «товар, необхідний для виживання», затверджують, що необхідно вчити користувачів ставати незалежними й компетентними споживачами інформації в процесі безперервного навчання протягом всього життя.

Для того, щоб визначити ефективність вищої освіти з позицій розвитку інформаційної культури, виділимо основні інформаційні навички, які повинні мати люди для успішного життя й роботи в інформаційному суспільстві.

Найбільш розробленої представляється концепція, прийнята Оперативною
групою SCONUL (Society of College, National and University Libraries — Суспільство коледжних, національних і університетських бібліотек), у якій виділяється сім заголовних типів інформаційних навичок [350]

1. Здатність усвідомлювати потребу в інформації.

2. Здатність виділяти, яким чином заповнити «пробіл» в інформації: завдяки знанню відповідних видів ресурсів, як друкованих, так і недрукованих; завдяки відбору ресурсів, «що найкраще задовольняючих» вартої завдання; завдяки здатності розуміння тих умов, які впливають на доступність джерел.

3. Здатність конструювати стратегії виявлення інформації: здатність артикулювати інформацію, яку потрібно виявити за допомогою ресурсів; здатність розробляти систематичні методи, що походять для задоволення цієї вимоги; здатність розуміти принципи конструювання й створення баз даних.

4. Здатність виявляти й одержувати доступ до інформації: здатність розробляти відповідні техніки пошуку; здатність використовувати комунікативні технології й IT, включаючи міжнародні академічні мережі; здатність використовувати відповідні бібліографічні й анотаційні служби, індекси цитування й бази даних; здатність використовувати методи підвищення поінформованості, щоб бути в курсі сучасні даних.

5. Здатність порівнювати й оцінювати інформацію, отриману з різних джерел: поінформованість у проблемах упередженого відношення й авторитету; поінформованість у процесі реферування наукових публікацій; знання у відповідному способі витягу інформації, що включає необхідну інформацію.

6. Здатність організовувати, застосовувати й передавати інформацію відповідними до актуальної ситуації: здатність створювати бібліографічні посилання у звітах у проектах і дисертаціях; здатність створювати особисту бібліографічну систему; здатність застосовувати інформацію для вирішення насущних проблем; здатність ефективно передавати інформацію, використовуючи відповідних посередників.

7. Здатність синтезувати й збирати існуючу інформацію, створюючи на її основі нове знання.

Подібна модель інформаційних навичок показує відносини між «компетентним користувачем інформації» на базовому рівні (практикуючим лише початкові навички) і набагато більш просунутою ідеєю інформаційної грамотності. Таким чином ми одержуємо шкалу, що дозволяє оцінювати ступінь ефективності той або іншої системи вищої освіти відносно підготовки випускника до майбутньої професійної діяльності в інформаційному суспільстві в того частині, яка включає інформаційні навички.

Навчання студента навичкам роботи з інформацією - найважливіше завдання вищої освіти, а значить і необхідний параметр оцінки ефективності освіти на державному рівні.

Надалі, ми будемо використовувати термін «інформаційна грамотність студента» у визначенні Хартії Інституту бібліотечних і інформаційних фахівців США: «знання в тому, коли й чому Ви потребуєте інформації, де її знайти, як оцінити, використовувати і як передати її відповідно до етичних норм».

1.3 Сучасний кадровий потенціал дистанційної вищої освіти України.

Країні, що розвивається, потрібні люди з новим мисленням, новим баченням ситуації, новими ідеями і розкріпаченим, підготовленим для їх реалізації особовим потенціалом. Потрібно кваліфікованих, грамотних фахівців, здатних змінювати ситуацію в необхідному для потреб організацій і суспільства напрямі.

Не останню роль в оволодінні новими знаннями, способами і навичками перетворення життя грає потенціал, який мають люди. Зрозуміло, що з індивідуальних сил людей, з їх персонального багатства складаються потенціали окремих організацій, областей і сфер діяльності, суспільства в цілому.

У перекладі з латинського *потенціал* (potentia) означає силу, потужність, існуючу в прихованому виді, але що має здатність проявити себе за відомих умов. Потенціал може бути розглянутий і як можливості (наприклад, окремої особи, суспільства, держави) в певній області або сфері виробництва, і як джерела, засоби, запаси, які можуть бути використані суб'єктом діяльності для вирішення якого-небудь завдання, досягнення наміченої мети.

Люди, які реалізують себе в одній з сфер або видів діяльності, так або інакше розкривають власний потенціал, використовуючи свої можливості в цілях суспільства і у своїх власних інтересах, виступають по відношенню до праці і суспільстві як працівники, трудящі, персонал або кадри.

У масштабах держави поняття «кадри» (від фр. cadre - особовий склад) ототожнюється з трудовими ресурсами країни. У масштабах окремої сфери, області, галузі діяльності, а також в межах самостійно діючої організації або трудового колективу - кадри основний (штатний), як правило, висококваліфікований склад працівників, постійно зайнятих у виробництві духовних або матеріальних громадських цінностей [336].

Отже, кадри - постійний, штатний склад організації. Звідси кадровий

потенціал є сукупність наявних у постійного складі установи, закладу, підприємства сил, засобів, запасів, можливостей для досягнення поставленого перед ним завдання. Слідує, відмітити, що кадровий потенціал, в силу його недостатньої розробленості як категорії в науці, є науково-методичною проблемою, яку практично вимушені вирішувати при підготовці фахівців заклади вищої освіти України. При цьому враховуючи визначення, що стосується підготовки постійного складу, це передусім ЗВО що здійснюють підготовку з заочної форми навчання.

Історичний, порівняльний і методологічний аналіз стану досліджуваного питання дозволив виділити етапи становлення державного управління вищою заочною освітою, визначити його місце в загальній системі відтворення кадрового потенціалу, характеризувати його як самостійну систему.

Виникнення заочної форми навчання відноситься до 1856 р., коли в Німеччині, в інституті Туссена і Лангенштейдта відкрилися заочні курси навчання іноземній мові. Поступово в тому або іншому вигляді прообрази заочної освіти з'являлися в інших країнах: Великобританії, Канаді, Росії, Франції, Швеції [309].

Перший в нашій країні ЗВО заочної форми підготовки був відкритий в 1920 р. в м. Новочеркаську і називався Донським профтехнічним університетом. Початкові принципи заочного професійно- технічної освіти були вироблені на першому Всеросійському з'їзді за освітою в 1919 р. До них відносилися: розширення доступу до освіти робітників і селян, безкоштовність, політехнізм, ідейність, партійність, доступність, взаємодія освітньої установи і виробництва, змінність занять, самоосвіта. У «Декларації про єдину трудову школу» (жовтень 1918 р.) А.В.Луначарский сформулював засадничі принципи організації навчального процесу: розвиток активності і самостійності учнів, можливо повна індивідуалізація навчання.

Для початкового періоду заочної освіти характерні невпорядкованість, відсутність планування розвитку мережі заочного навчання, єдиних термінів прийому і тривалості навчання, навчального режиму, відсутність самостійних

навчальних планів підготовки.

Постановами уряду про заочне навчання у вищій школі (1938 р., 1939 р., 1943 р. і подальших років) поступово встановлювався статус заочної і вечірньої освіти як однопорядкового з очним, затверджувалися нормативні матеріали по організації навчання. Навчання без відриву від виробництва отримало найбільше поширення в професійній освіті при підготовці інженерно-технічних кадрів [211].

Можна виділити шість етапів становлення і розвитку вітчизняної системи заочної підготовки [204, с. 115]:

-освіта в 30-х рр. 27 спеціалізованих заочних закладів вищої освіти і відкриття відповідних факультетів;

-зниження поширеності мережі заочного навчання і незначна його питома вага в загальній системі вищої освіти (40-50-і рр.);

-розширення мережі заочного навчання, збільшення числа спеціальностей заочної підготовки і його питомої ваги в загальній системі вищої освіти (60-70-і рр.);

-стабілізація чисельності студентів заочного навчання і його питомої ваги в системі вищої освіти (80-і рр.);

-зниження чисельності студентів в 85-90-і рр. разом з очною і очний-заочною формою освіти;

-подальше зростання і стабілізація (з 90-х по теперішній час).

Навчальний процес в системі заочного навчання складався і коригувався емпірично. В основу його організації були покладені:

- групова форма навчання; семестровість навчального процесу;
- однойменність спеціальностей підготовки за усіма формах навчання;
- регламентація змісту навчання за новими навчальними планами;
- предметно-курсова організація навчання;
- ідентичність форм аудиторного навчання (лекцій, практичних і лабораторних занять) і методів їх проведення в стаціонарній підготовці;

- переважаюче значення іспитів в оцінці якості підготовки і так далі.

Основними відмітними особливостями функціонування системи заочного навчання, що склалася, стали:

-сесійна організація навчальних занять;

-ущільненість аудиторних занять, і дискретність в часі (перерви між сесіями);

-організація самостійної роботи у вигляді звітних письмових домашніх вправ;

-друкарські методичні розробки як основний засіб для самостійної роботи;

-відсутність обов'язкової виробничої практики.

Незважаючи на складні умови заочної освіти, привабливість цієї форми навчання може пояснити наступний приклад. Що продовжує свою освіту у очній формі навчання людина, отримує додатковий освітній дохід, величина якого побічно може бути созмерима з величиною того заробітку, який отримує його одноліток, що відмовився від здобуття освіти і працюючий на виробництві. Цей освітній дохід перетвориться на грошовий дохід (у грошову заробітну плату) через декілька років, коли людина почне працювати.

Отже, сьогоднішню величину додаткового освітнього доходу (так званого «втраченого заробітку») можна привести до завтрашньої величини реальної заробітної плати, що виросла, або грошового доходу майбутніх періодів, застосувавши процедуру, прямо протилежну «традиційно вживаному дисконтуванню», - процедуру «позитивного дисконтування». З її допомогою обчислюється майбутнє значення доходу на підставі величини доходу, який може бути отриманий сьогодні.

Аналіз практики заочної освіти, що склалася, за кордоном [207, с.90] позволи виділити ряд його освітніх функцій і різних тлумачень як «відкритого», «дистанційного», «умовного», безперервного, індивідуального. Проведений аналіз суті систем заочного, відкритого, дистанційного навчання показує, що терміни «відкрите», «дистанційне», «заочне» характеризують різні сторони

системи заочного навчання : взаємодію слухачів з навчальним закладом і самого процесу навчання. Термін «заочне навчання» відноситься до суті самого процесу навчання і має ряд характеристик, що відрізняють від відповідного стаціонарного. Заочне навчання може бути як відкритим, так і не відкритим, в порядку конкурсу при вступі до ЗВО. Дистантність є однією з найважливіших характеристик заочного навчання, разом з самостійністю, керованістю, що взаємодіє з професійною діяльністю.

Різними є профіль і структура навчальних закладів, що здійснюють заочну підготовку. Це - навчально-методичні центри, центральні університети, заочні ЗВО і самостійні факультети. Більшість навчальних закладів заочного типу в різних країнах організовують навчання за спеціально розробленими навчальними планами. Основними загальними компонентами системи заочного навчання в різних країнах є:

-колективні, групові і індивідуальні заняття і консультації;

-різного роду друкарські тексти, курси, телі, радіо- і комп'ютерне забезпечення;

-самостійне виконання учнями певних завдань;

-контрольно-інформаційний компонент.

Об'єм навчального матеріалу, основну частину якого студент заочник освоює самостійно, визначений програмою курсу за кожною дисципліною. Для надання допомоги в самостійній роботі розробляються методичні вказівки, якими студент керується. У них визначений порядок вивчення дисципліни в цілому і кожної теми окремо, наводиться список необхідної навчальної літератури, а також питання для самоперевірки і завдання. Робоча програма, методичні вказівки з вивчення дисципліни, завдання на контрольні роботи і курсове проектування часто об'єднані в одному виданні.

Управління навчальною діяльністю здійснює організаційно - ланка, що управляє, включає ректорат і деканати факультетів із залученням кафедр. Деканат факультету є провідним структурним елементом і включає декана, його заступників, методистів. Співпадання цілей і завдань деканату визначає

форми, методи і зміст організаційних, навчально-методичних і інших завдань для підвищення якості навчання студентів [266, с.79].

Деканат факультету встановлює графік навчальної роботи студентів і контролює його виконання, веде облік успішності, здійснює зв'язок з підприємствами за місцем роботи студентів, організовує через кафедри допомогу студентам в процесі їх самостійної роботи; навчальний відділ призначає студентам терміни складання іспитів і заліків, контролює забезпеченість студентів навчальними програмами, навчальними посібниками, навчально-методичною літературою; ректорат призначає кураторів і методистів.

Кожен студент - заочник при вступі до ЗВО прикріпляється до певної філії з урахуванням вибраної спеціальності і місця проживання. Студенти, що прикріплюються до інформаційної філії, співпрацює з деканатом філії, яка організовує спільно з куратором навчальний процес навчання відповідно до навчального плану, підкоряючись навчальному відділу.

У заочному ЗВО значна роль викладача в організації і управлінні навчальною діяльністю студентів, у формуванні самостійності при виконанні завдань і стимуляції активності студентів. Основними завданнями викладача в заочному ЗВО є:

- вдосконалення методів проведення усіх видів навчальних занять для розвитку самостійності;
- підвищення ефективності контролю поточної успішності, регулярності і рівномірності навчальної роботи в течії усього навчального року;
- вдосконалення організації навчального заняття є: самостійна підготовка, тобто робота над підручниками, навчальними посібниками і іншими навчальними матеріалами; виконання звітів з лабораторних робіт, контрольних робіт, курсових проектів; дипломного проектування.

Очні заняття в заочному ЗВО складаються з лекцій з дисциплін навчального плану, лабораторних робіт, семінарських занять, консультацій з дисциплін, що вивчаються, іспитів і заліків, защит курсових і дипломних

проектів.

У заочному ЗВО очна форма занять реалізується на лекціях і практичних заняттях. Лекції за змістом, структурі викладу відрізняються від лекцій в денному ЗВО. Настановні і оглядові лекції покликані не лише роз'яснювати найбільш складні питання, але і допомогти правильно організувати самостійну роботу з вивченню дисциплін і виконанню контрольних робіт. Вони насичені інформацією, що відбиває основні положення навчального матеріалу, чітко сплановані, в них розглядаються конкретні завдання, пов'язані з профілем спеціальності і практичним застосуванням матеріалу того або іншого розділу. Практичні заняття, що є не лише доповненням до лекцій, але і їх продовженням, учать студентів застосовувати теоретичні знання і використати методи ведення розрахунків при рішенні конкретних завдань [264].

Індивідуальна форма навчання реалізується через такі конкретні організаційні форми як самостійна робота, індивідуальні консультації, курсове і дипломне проектування.

У навчальному процесі широко використовуються технічні засоби навчання : навчальні відео фільми, повчальні і контролюючі програми для ПЕВМ. Використання технічних засобів навчання визнане одним з провідних напрямів інтенсифікації і підвищення якості навчального процесу в умовах навчання без відриву від виробництва.

Таким чином, на основі проведеного аналізу ми можемо констатувати, що заочна форма навчання є значимим елементом в системі відтворення кадрового потенціалу, має давню історію і сприйнятлива до розвитку нових ІТ.

Зміни в нашій країні висунули особливі завдання перед системою відтворення кадрового потенціалу. Проявилися протиріччя між зростаючою вартістю освіти і його недостатньою соціальною ефективністю. Диплом не створює бажані перспективи працевлаштування [260]. Позначилася невідповідність між можливостями освітньої системи, що давно склалася, традиційної, підготовки фахівця, що прекрасно спрацьовувала в умовах стабільних способів господарювання, і новими тенденціями і вимогами до

освіти у сучасному світі., який швидко змінюється.

Існує розрив між формальним отриманням людиною суми знань, зафіксованих в дипломі, і реально досягнутим становленням його як осіб. Тепер, у все більшому ступені, зміна вигляду освіти оцінюється по відповідності новим системам цінностей. Покладених в основу освітнього процесу, по можливості використання індивідуального освітнього маршруту і досягнення підвищеного рівня вченості в результаті гнучкої організації програм навчання.

У ряді постанов уряду і наказів Міністерства вищої освіти(1954 р., 1956 р., 1964 р. і подальших років) відзначалися основні недоліки заочного навчання: подовження термінів навчання; велике відсівання; недостатня якість теоретичної підготовки фахівців, що випускаються; відсутність обліку практичного досвіду; незадовільне забезпечення навчально-методичною літературою; недостатня кількість навчальних радіо- і телепередач [246].

Виходячи з вищевикладеного, система заочного навчання є великою за об'ємом, складною по структурі, імовірнісній за характером функціонування, відкритій у взаємодії з середовищем. Проте у процесі становлення цієї системи найбільшим змінам піддавався її об'єм, без зміни механізмів зв'язку елементів із зовнішнім середовищем. Без урахування кінцевої мети підготовки затребуваних фахівців. Це привело до того, що система працює з «перевантаженням» одних компонентів, «недовантаженням» інших, послабленням істотних зв'язків і у результаті - зі зниженням загальної ефективності.

Ефективність вищої освіти оцінюється з точки зору його збалансованості з потребами громадського виробництва у фахівцях і мірі використання фахівців в господарстві [221, с.23].

Із-за нераціонального використання фахівців суспільство несе певні економічні втрати. Зокрема, може бути зроблений розрахунок збитку від використання фахівців на робочих місцях, що вимагають нижчої кваліфікації (наприклад, використання інженера як робітника), або при підготовці фахівця, заздалегідь незатребуваного в даному регіоні.

Підвищення ефективного використання фахівців можна розглядати в якості кінцевого показника роботи вищої школи. Чим краще і рациональнее використовуються фахівцями в господарстві отримані у закладах вищої освіти знання і навички за фахом, тим кінець кінцем вище ефективність вищої освіти [98].

Необхідно відмітити, що «зовнішня» і «внутрішня« ефективності діяльності закладів вищої освіти пов'язані між собою, проте функціональна залежність неоднозначна, і не остання роль в цьому належить інерційності систем підготовки фахівців. Дійсно, якщо підвищення внутрісистемної ефективності, за рахунок зменшення питомих витрат на підготовку фахівців певної кваліфікації досить однозначно веде до зростання ефективності вищої освіти, то зріст останньою дозволяє збільшити витрати на освіту в силу можливостей, що з'явилися. Це ж, у свою чергу, із-за інерційності підготовки кадрів зменшить в течії якогось періоду часу як внутрісистемну.

Зміна цільових орієнтацій студентів, пов'язаних з радикальними економічними і соціальними змінами в країні, ставить перед кожним викладачем завдання відповідності цим орієнтаціям і спонукає до перегляду складу і методів викладу матеріалу курсу і рішення застосувати новий спосіб навчання, підвищивши рівень своєї педагогічної майстерності. Проблема для кожного окремого викладача і для системи в цілому полягає в тому, що обмежені часові рамки навчання вже не дозволяють безконтрольно нарощувати об'єм навчального матеріалу, тобто просто додати щось нове до об'єму, передбаченого програмами. Вимагається підвищувати ефективність усієї системи якісно новим способом.

Тимчасові обмеження породжують необхідність перегляду звичної стратегії навчання. Пильну увагу привертають методи, що звільняють студентів від непотрібних перевантажень (надмірність навчальної інформації, переважання описовості в навчанні). Це не означає, що знижується значущість фундаментальних знань, навпаки їх роль посилюється, оскільки тільки вони дозволяють легко здійснювати перенесення знань і способів рішення з однієї

області в іншу і економити час на повторний виклад матеріалу в нових розділах, предметах і науках. У цьому ж напрямі працює курс на індивідуалізацію, інтенсифікацію і комп'ютеризацію навчального процесу. При їх підтримці зростає об'єм самостійної роботи студентів. Крім того, при освоєнні нових форм і методів навчання стає можливим упор на стимулюючий розвиток творчих якостей майбутніх фахівців [216].

Перевантаженість студентів довго була однією з причин, що гальмували гуманізацію освіти, яка також не може розглядатися як просте збільшення об'єму гуманітарних дисциплін. Гуманізація освіти припускає:

1. Оволодіння студентами цілісною системою наукових знань про людину як необхідну умову для самопізнання і вдосконалення особи. Тільки цілісна організація вчення допомагає здолати однолинейность уяви, «провоковану» роз'єднаністю технічних і гуманітарних дисциплін, і активно формувати асоціативне поле особи;

2. Засвоєння моральних норм і формування на їх основі гуманістичних цінностей;

3. Досягнення перспективи розвитку сучасної цивілізації, динаміки соціального життя, обумовленого об'єктивним розширенням змісту поняття сучасної освіти, в орбіту якого включаються усі нові пласти культури.

Таким чином, ефективною можна рахувати державно-управлінську систему, яка забезпечує рішення завдань, що стоять перед ЗВО, без додаткового перевантаження викладачів і студентів. Це можливо в умовах тісної взаємодії усіх компонентів державно-управлінської системи, яке забезпечує позитивний сукупний вплив усіх чинників, взаємне посилення функцій усіх компонентів, своєрідний «резонанс» їх позитивних впливів [205].

Як всяка система, державно-управлінська система є сукупністю елементів, що певним чином пов'язані між собою і утворюють деяку цілісність. Як у будь-якій системі закони її поведінки і функціонування не виводяться із законів ефективного функціонування її окремих елементів, але значною мірою залежать від них. Тому результат функціонування окремих елементів системи

не визначається сумарним приростом знань, умінь, інтелектуального розвитку студентів, сформоване їх особових якостей і стосунків. Конструювання з урахуванням нових ускладнених завдань навчання здійснюється в такій системі заміною або доповненням елементів, конструюванням нових зовнішніх і внутрішніх зв'язків, що змінюють структуру і функції діючої системи. Тому пропонована схема організації навчання узгоджується з педагогічним підходом до визначення технології управління, запропонованим В. А. Якуніним, при якому освітній цикл розбивається на багаторівневу підготовку.

Ми вже згадували про необхідність зважати на нові цінності. Що саме потрібно враховувати? На початку третього тисячоліття першочерговим стало питання гуманізації освіти, що відбиває зміни не лише освітніх, але і загальнолюдських цінностей. Говорячи про екологічне виховання, розуміють під цим формування ціннісного відношення до навколишньої природної і створеної попередніми поколіннями, культурно-історичному середовищу. У рамках формування ціннісного відношення до природи слід розмежовувати завдання формування дбайливого відношення до тієї, що оточує людину, зовнішньому для нього природному середовищу і завдання формування гідного відношення до його власного тіла, до його здоров'я [204, с.179]. Зупинимося на останньому і розглянемо здоров'я як капітал.

У зв'язку з інноваційними процесами, динамікою потреб, загострилися протиріччя взаємодії, що проявляються в різних формах. Вони ініціюють пошук і виявлення критеріїв, що обумовлюють ідею створення «професійної цінності» людини без руйнування його здоров'я, яке визнане і проголошене одній з найважливіших цінностей світу. Берегти своє здоров'я повинен кожен: при ринковій економіці воно - умова успіху. Тому тепер досягнення в області освіти вже не прагнуть отримати за всяку ціну. В той же час, як відмічає Г. С. Нікифоров, психологія менеджменту і психологія здоров'я, досі не були традиційними навіть для факультетів психології університетів в нашій країні - «недивно, що так швидко виникають альтернативні типи освіти, що забезпечують умови соціальної адаптації особи і збереження її фізичного і

психічного здоров'я»[136].

Одним із способів збереження психічного здоров'я за рахунок розвантаження навчальних планів виступають комп'ютерні способи навчання. Використання автоматизованих повчальних систем відкриває широкі можливості для розвитку принципово нового виду самостійного навчання, яке в цих умовах стає не лише більше керованим і контрольованим, але і пристосовним до індивідуальних особливостей навчаного. За допомогою повчальних програм успішно реалізується індивідуалізація і диференціація навчання.

В принципі, можлива передача більшості функцій викладача комп'ютеру. Як відмічає Н.Ф. Тализіна, багато функцій передаються комп'ютеру, бо він здатний виконувати усі ті базові операції, які лежать в основі діяльності викладача: інформування, управління, контроль, реєстрація результатів інформуючих дій, що управляють. Вже сьогодні у багатьох навчальних закладах незалежно від форми навчання, в тій чи іншій мірі використовується ПЕВМ.

Проте, ідею повної автоматизації навчання навряд чи можна розглядати як що практично реалізовується і гуманну без зворотного зв'язку. Навчання немислиме без дії особи викладачів та студентів, а для цього потрібний їх контакт, можливість якого передбачає дистанційне навчання. Оцінка альтернативних шляхів розвитку також повинна враховувати інтереси взаємодіючих сторін [130].

Висновки до першого розділу

У на основі проведеного дослідження, присвячених проблемам дистанційного навчання, зробимо наступні висновки.

1. Загально визнана теорія дистанційного навчання поки що відсутня. Переважають дослідження, що носять фрагментарний характер. Велика більшість публікацій, що з'являються як дослідження в дистанційному

навчанні, складається з описаний того, як одне або більш засобів зв'язку були використані для зв'язку викладача з одним або декількома вилученими студентськими аудиторіями. Реальна діяльність у системі дистанційного навчання будується на основі методу «проб і помилок».

2. Масовизація вищої освіти, стрімкий кількісний зріст студентів ВНЗ і диверсифікованість вищої освіти за інституціональними формами, рівнях і змісту є в цей час основною тенденцією розвитку вищої школи. Забезпечення доступності вищої освіти за місцем проживання на територіях, далеких від університетських центрів, є важливим завданням вищої школи. Вирішення даного завдання можливо шляхом розвитку в Україні системи дистанційного навчання, заснованого на використанні новітніх ІКТ. При організації й впровадженні механізмів державного управління дистанційним навчанням в систему освіти різних країн, у тому числі в України, виникає проблема його ефективності.

На основі аналізу існуючих моделей державного управління дистанційним навчанням показане, що використання телекомунікаційної освітньої технології, що лежить в основі синхронної моделі дистанційної освіти, дозволяє розширити охоплення студентів, з максимальним збереженням якості освітніх послуг.

Об'єктивні потреби розвитку сучасного суспільства обумовили створенням й розвиток дистанційного навчання, як принципово нової форми організації освітнього процесу. Протягом сторіч освіта залишалася найбільш консервативною областю людської діяльності, найменш підданої змінам: обсяг знань постійно зростав, а технологія передачі інформації залишалася незмінної. У цей час Україна одержує історичний шанс реалізувати свій найбагатший інтелектуальний потенціал при створенні високотехнологічної системи дистанційного навчання.

Виходячи із сучасних вимог, система вищої освіти повинна бути високоефективної й доступної кожному жителеві України й країн СНД без яких-небудь дискримінаційних умов і обмежень. Відповідно до потреб

громадян повинен здійснюватися безперервний процес навчання й виховання широких верств населення країни не тільки з «імпортом», але й з «експортом» освіти, її високою мобільністю й варіативністю, з використанням дистанційних, у тому числі віртуальних, комп'ютерних, інформаційних і інших сучасних освітніх технологій. Мова йде про створення системи вітчизняного дистанційного навчання, яка практично може вивести нашу країну в лідери. Основу цієї системи повинні скласти науково обґрунтовані засоби навчання, якісні дидактичні продукти, новітні досягнення в IT. При виконанні цих вимог дистанційна освіта здатна виконати свою прогресивну роль.

Вплив дистанційного навчання на соціальний розвиток в державі гіперболізується й переоцінюється. Воно зв'язується із глобалізацією соціуму, хоча на сучасному етапі прослідковуються не тільки інтеграційні тенденції. Дистанційне навчання розглядається як частина інформаційного суспільства, існування якого не є об'єктивний факт. Є тільки різноманітні концепції інформаційного суспільства, що представляють собою різновиди прогнозів розвитку соціуму. Представляється малоймовірним повне зникнення викладання « віч-на-віч» і наступна трансформація традиційних університетів у віртуальні. Розвиток інформаційних і освітніх технологій чи навряд приведуть до тому, що всі люди стануть вчиться більше й швидше в зручний для них час і в зручному місці через Інтернет. Взаємодія людей винятково у віртуальних співтовариствах – тільки но починає будуватися.

3. Серед психолого-наукових проблем державного управління дистанційною освітою абсолютною новизною (характерної для двох останніх десятиліть) відрізняються дві проблеми: проблема інтерактивного навчання з використанням електронних освітніх ресурсів (мультимедійних енциклопедій, електронних навчальних посібників, тренажерів і т.д.); проблема організації ефективному зворотному зв'язка з використанням телекомунікаційних мереж.

Інші проблеми дистанційного й заочного навчання мають досить давні корни, і значні результати в їхньому розв'язку в рамках досліджень, присвячених дистанційному навчанні , отримані не були.

РОЗДІЛ ІІ.
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.

2.1. Дистанційне навчання як резерв підвищення ефективності освіти

Одним із питань, які найбільше наполегливо задають перед упровадженням ІТ, є таке: чи забезпечать ІТ економію бюджету ЗВО? Для багатьох упровадження ІТ означає забезпечення доставки інформаційного продукту де людські знання обробляються й перетворюються в дії. Г. Поппель і Б. Голдстайн визначають ІТ як «використання обчислювальної техніки й систем зв'язку для створення, збору, передачі, зберігання, оброблення інформації для всіх сфер суспільного життя». Більше того, ІТ мають на увазі використання устроїв, що заощаджують час доступу до інформаційного продукту, а для більшості час - це найцінніший ресурс.

Питання удосконалення інформаційних і телекомунікаційних технологій, програмного забезпечення при всій їхній важливості сьогодні посідає не перше місце при розгляді ролі ІТ у діяльності організації. З позицій менеджменту інформаційних систем ІТ розглядаються як стратегічний ресурс розвитку всієї ділової активності, як спосіб підвищення ефективності діяльності. Такий підхід вимагає відповіді на низку нетехнологічних питань: у чому виражається дохід від впровадження інформаційної системи, як його виміряти, які організаційні й кадрові перетворення слід почати для повноцінної реалізації проєкту [114].

Питання формування механізмів державного управління розвитком інформаційних систем, виникло у результаті зсуву центру уваги з технології до управлінських і організаційних питань. Способом визначення найбільш актуальних з них стали дослідження на основі опитувань, дискусій і консультацій з керівниками фірм, фахівцями в області ІТ і кінцевими

користувачами [143]. Результати багатьох закордонних досліджень показують, що немає безпосередньому взаємозв'язку між витратами на комп'ютерне встаткування й ефективністю. Число працівників знижується також далеко не тими темпами, якими ростуть витрати на новітнє ІТ устаткування. Із чисто економічної точки зору безсистемне впровадження комп'ютерів не доводить свою прибутковість. Проте, інвестиції в них будуть тривати. Навіть у періоди спадів знижувалися тільки темпи зростання витрат на ІТ. Багато в чому це пояснюється загальним старінням населення, скороченням працездатної його частини, необхідністю постійного підвищення якості послуг, товарів і їх номенклатури. У багатьох галузях, пов'язаних з обслуговуванням населення, ІТ використовуються не стільки заради зниження виробничих витрат, скільки для виживання на ринку, підвищення конкурентоспроможності.

Оцінюючи перспективи впровадження ІТ у різні форми навчання й напрямки розвитку вищої освіти, доцільно розглянути два основні критерії - якість навчання (освіти) і доступність навчання (освіти).

Традиційно було прийнято ранжирувати існуючі форми навчання за якістю: денна (найвища якість); вечірня або очно- заочна; заочна. Помітимо тут, що екстернат - не форма навчання, а форма атестації.

Ранжирування форм навчання за критерієм доступності виглядало іншим: заочна (найбільш доступна); вечірня (очно-заочна); денна.

Основними факторами, що обмежують доступність якісної освіти, є параметри, що характеризують можливі граничні норми безпосереднього аудиторного спілкування викладача зі студентами , тобто межі часу очного контакту викладача й студентів на лекціях, практичних заняттях і консультаціях.

У чинність цього, у кращі за якістю викладання ЗВО існував високий конкурс, у ході якого відсівалися не тільки непідготовлені абітурієнти, але й усі ті, хто не попадав у число, виведене з показників «аудиторний фонд» і «кількість професорів». З позицій популярної сьогодні концепції захисту прав людини цю ситуацію можна було б розглядати як обмеження права на

одержання освіти, якби не пропонувалися альтернативи у вигляді інших закладів вищої освіти і форм навчання [148].

Основним завданням розвитку заочного навчання, як найбільш доступного широким масам населення, але з іншого боку, що не забезпечує порівнянного з денною формою якості навчання в чинність мінімального часу очного контакту студента із кваліфікованим викладачем, завжди було вдосконалювання заочної технології навчання з метою підвищення якості навчального процесу.

Дистанційне навчання (ДН) можна розглядати як подальший розвиток заочної технології навчання.

Історично ДН визначають як комплекс освітніх послуг, надаваних широким верствам населення за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища на будь-якій відстані від освітньої установи.

У процесі вдосконалювання ДН раціонально використовувати традиції заочного навчання, сучасні ІТ (відео-конференц-зв'язок, віртуальні класні кімнати). Це фактично наближає ДН за якістю до денної форми навчання. Потенційно необмежений контингент студентів; можливість залучення кращих викладачів не тільки для навчання невеликих елітних груп, але й (у межі) усіх потенційних студентів, що володіють мовою лектора- тьютора, у будь-яких місцях географічного простору; зниження витрат за рахунок збільшення масштабів віртуальної аудиторії - усе це дозволяє говорити про ДН на базі технологій передачі даних, як про технологічну основу самостійно нової форми навчання, що дозволяє реалізацію освітніх послуг на ринках будь-якого обсягу.

Якщо розглядати стан ДН в Україні відповідно до визначення, офіційно прийнятого American Council of Education [155]: ДН - це «.. система й процес, що з'єднують, за розподіленими ресурсами навчання», то можна сказати, що в Україні створені всі умови для розвитку ДН.

До останнього часу використовувалася добре відпрацьована технологія заочного навчання:

- комплекти навчально-методичної літератури у вигляді

друкованих матеріалів і текстових файлів на дискетах;

* телевізійні лекції по каналах широкомовного ефірного (або кабельного) телебачення;

- автоматизовані навчальні й контролюючі системи у вигляді діалогових комп'ютерних програм.

Розвиток ІТ дозволив розробити методи включення аудіо- і відеоматеріалів до інтерактивних комп'ютерних програ. З'явилися мультимедіа-технології заочного навчання, основний інструмент яких - відеокурси навчальних дисциплін у режимі покадрового відео, записані на компакт-дисках. Тому можна зробити висновок, що все це є еволюційним розвитком традиційної заочної технології.

Справжній поворот до ДН відбувся у ході вдосконалення мереж передачі даних і появи мережної технології дистанційного навчання. Тенденції розвитку можна розділити як [149]:

- від текстових Web-Публікацій до мультимедіа Web-Публікацій і створення загальнодоступних відеотек;

- від електронної пошти й чата до тотального (інтерактивному й « за запитом») інтернет - телебачення й відеоконференціям для будь-якого числа учасників.

Функціонально мережні (включаючи Інтернет) технології ДН поглинають як традиційні технології поширення текстових матеріалів і комп'ютерних програм, так і мульти-медіа - технології. Найближчою метою розвитку ДН на базі мереж передачі даних може розглядатися Інтернет-телебачення, що дозволяє використовувати методи лекційного навчання у вилученому режимі для будь-якого числа студентів і додатково аудіо- зв’язок із лектором у режимі реального часу. Ряд виробників уже пропонують програмне забезпечення віртуальних класних кімнат, що дозволяють забезпечити всі функції повноцінного навчального процесу з максимальним ефектом присутності, включаючи відео-лекції, консультації в режимі відео-конференцій, емулятори лабораторних і практичних робіт, тестовий контроль [167, с. 257].

Особливу чинність знання здобувають в інформаційне століття, коли вища освіта стає нормою для населення, а безперервна додаткова освіта - необхідністю для фахівця або фірми, що бажає зберегти свої конкурентні переваги.

Як уже згадувалося, пряма комунікація й доступ до інформації є основними передумовами якісного навчання. Якщо сюди додати можливості необмеженого масштабування аудиторії студентів, що дозволяє одночасно знижувати собівартість і оплату освітніх послуг і разом з тим збільшувати масу доходу, що направляється на реінвестування з метою розвитку мережі ДН, то в результаті утворюється база для створення самофінансованої індустрії освітніх послуг.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу, перелічимо характерні риси системи ДН [213]:

1. Використання технологій телекомунікацій - головна особливість ДН, що відрізняє його від існуючих форм навчання. Юридично, ДН в Україні поки не існує у вигляді особливої форми навчання, тому правомірно вважати його доповненням до будь-якої форми навчання, яке за рахунок застосування коштів телекомунікацій дозволяє звести до мінімуму відмінності за якістю освіти між денною і іншими формами навчання.

2. Гнучка система навчання - особливість ДН, що дозволяє зняти проблему конкурсу й проблему єдиного темпу навчання.

3. Масштабованість системи навчання - збільшення обсягу аудиторії і числа студентів без збільшення числа викладачів. Гнучкість і масштабованість системи навчання дозволяють зняти проблему конкурсу для вступників, тому що потенційне число студентів у закладі вищої освіти не обмежене сумою аудиторних площ.

4. Модульна побудова програм навчання дозволяє пропонувати дистанційні курси за окремими дисциплінами, виконані у вигляді закінчених автономних модулів, іншим ЗВО і системам дистанційного навчання на партнерських, комерційних і інших початках. Курс-модуль стає уніфікованим

товаром на ринку освітніх послуг. З подібних компонентів-модулів можуть будуватися програми навчання відповідно до потреб конкретних замовників.

5. Економічна ефективність. Масштабність й модульність як фактор розширення ринку; масштабність як фактор зниження собівартості й, відповідно, підвищення доступності послуг за цінами та конкурентоспроможність дозволять будувати загальнодоступні системи, що вигідними та бюджетними для навчального закладу.

Існує багато різних способів розвитку сучасного ЗВО [47], відповідно є багато різних способів реалізації процесу навчання. Проте, доцільно сформулювати деякі загальні положення.

З одного боку, у закладі вищої освіти нової моделі будуть працювати ті ж люди, що й раніше. З іншого боку, навчальний заклад уже не той, що був раніше. Тепер вирішуються ті ж завдання, але на іншому, якісно новому рівні. Надані нові способи вирішення завдань. Люди, залучені в роботу, повинні мати знання в царині ІТ. Студенти, здобуваючи «освітні ваучери», стають більш важливими з економічної точки зору для ЗВО. Вони є основою фінансування закладу вищої освіти, навіть якщо оплата навчання здійснюється підприємством або бюджетом. Традиційна ієрархічно схема має кілька рівнів. На підставі ієрархії, там, де виконується майже вся робота, перебувають викладачі й студенти

У новій структурі студенти перебувають не внизу, а збоку від організації ЗВО, будучи рівноправними партнерами; безпосередні виконавці, взаємодіючі зі студентами, тобто оператори процесів - викладачі; керівники груп, відповідальні за відповідні процеси - завідувачі кафедр. Ректорат визначає власників ресурсів і власників процесів: по одному для кожної функції й для кожного процесу у ЗВО (між ректоратом і власниками ресурсів і процесів знаходяться необхідні посадові особи, відповідальні за різні сфери організації навчального процесу).

Власники процесу (завідувачі випускаючих кафедр) відповідають за ресурси, надані в їхнє розпорядження для виконання конкретного процесу

навчання, по конкретній спеціальності згідно з навчальним планом. Власники ресурсів (завідувачі інших кафедр) також відповідальні за ресурси, що ставляться до їхніх конкретних функцій.

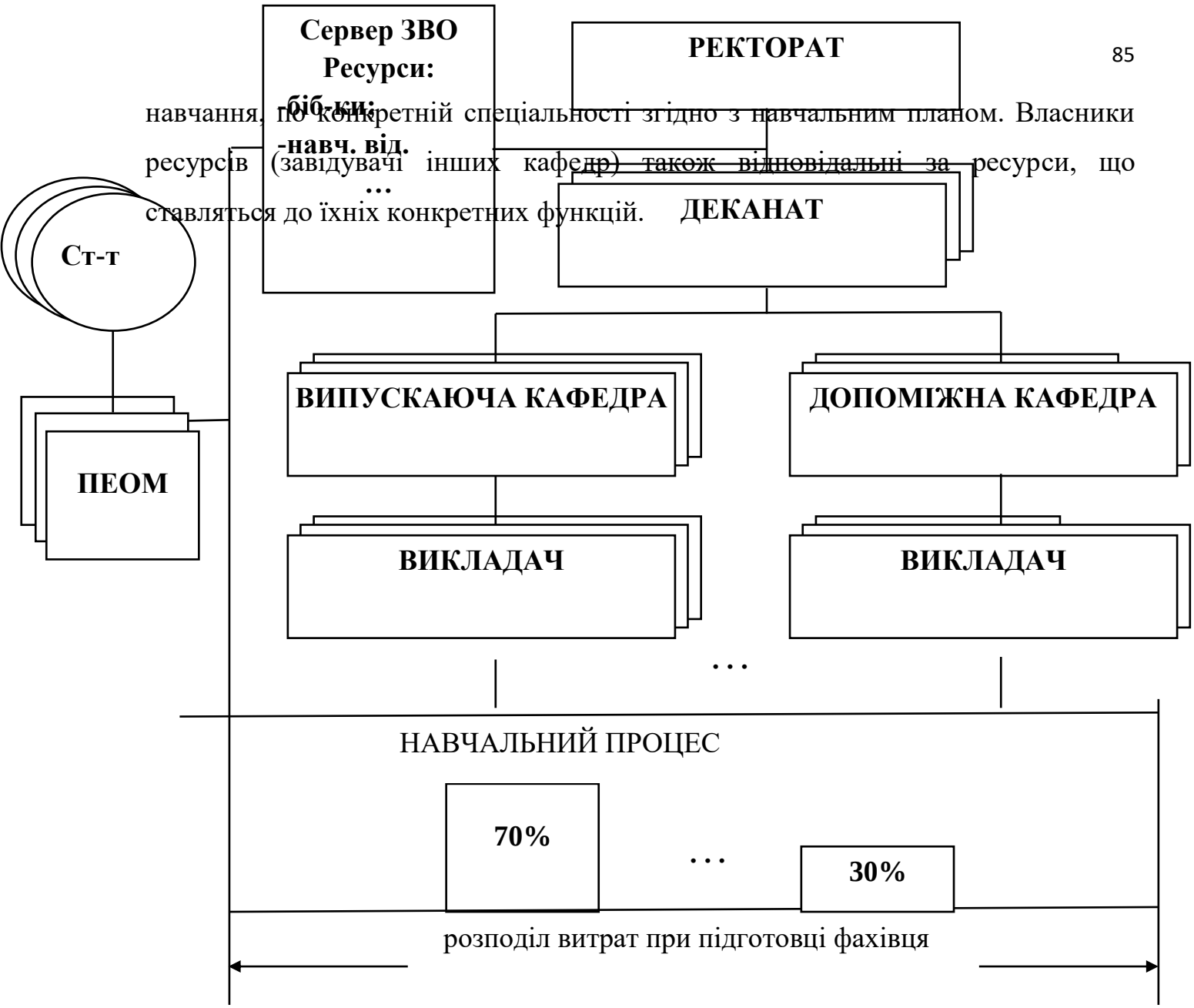

Рис.1. Функціональна схема ЗВО, орієнтованого на процес дистанційного навчання

Власник процесу має угоду з операторами процесу, яких він запрошує до себе на роботу. Укладається трьох-стороння угода між оператором, власником

процесу й власником ресурсу. Пропозиції за такою угодою представляються операторові й, якщо той погоджується з ними, усі сторони підписують і ухвалюють їх. Крім того, власник процесу призначає керівника (із числа викладачів) для кожного зі своїх конкретних дисциплін, цей викладач відповідає за доручений йому конкретний процес.

Відмінність між старою й новою структурою проявляється в основному в роботі над проектом (у нашій термінології - процесом навчання). У старій структурі керівник проекту (завідувач випускаючої кафедри) у загальному випадку зустрічається з тим, що робота повинна виконуватися в декількох функціональних підрозділах. Коли керівник проекту прагне задіяти виконавців, можлива ситуація недостатності необхідних ресурсів. Завідувачі кафедр мають велика кількість обов'язків. Вони повинні забезпечити правильність роботи і їх відповідність функціям кафедри. На них лежить турбота про професорсько-викладацький склад і навчально - допоміжний персонал, про підвищення їх кваліфікації. Завідувачі кафедр розуміють, що керівники паралельних кафедр виконують аналогічно важливу роботу, але вони не прагнуть втрачати свої ресурси. Переговори й узгодження тягнуться без кінця. Усякий, хто працював над зазначеною проблемою, знає, що необхідно велика кількість погоджень. Ситуація є конфліктною із самого початку.

У новій структурі завідувач випускаючої кафедри - керівник процесу - також набирає співробітників з різних підрозділів і погодинників, виходячи з їхнього досвіду й професійної підготовки, а також з тих курсів, які повинні виконуватися процесом, і організує їх у команду. Члени команди (викладачі) - це оператори процесу, кожному з них приділяється своя ділянка роботи відповідно до навчального плану [222, с.108].

Робота виконується, виходячи із завдань, поставлених конкретним планом підготовки фахівця, і закінчується створенням деяких споживчих цінностей для студента. Відповідно до сучасної термінології робота - це «процес» [223]. Процес має початок і кінець і коли він завершується, використані в ньому ресурси можуть бути задіяні для виконання іншої роботи.

Можливо, у той саме час щоб виконувалося кілька конкретних реалізацій (екземплярів) одного виду процесу. Кожна реалізація має свого керівника й своїх операторів. Керівники процесу підзвітні власникові процесу.

Останній визначає процес: установлює й відслідковує його мету, умови виконання, у той час як керівник процесу виконує його конкретні реалізації.

Може здатися, що немає істотної різниці між старою лінійною структурою й структурою, орієнтованої на процеси. Однак різниця є і вона носить вирішальний характер. У першу чергу для нової структури процесами є не тільки проекти, як для старої, але й усіх видів робіт взагалі, у тому числі рутинні й повторювані роботи. Прикладом циклічно повторюваної роботи є оформлення документації. Ця робота виконується одним співробітником деканату. Коли він закінчує роботу з одним студентом, то переходить до наступного.

Із використанням ІТ можливе розмежування доступу викладачів, згідно із дисциплінами, до особистої картки студента й наділення їх правом електронному підпису. У цьому випадку різко скорочується документообіг і навантаження на деканат.

Інша істотна відмінність процесо-орієнтованого ЗВО полягає у відсутності (або в різкому скороченні числа) середньої ланки, що несе відповідальність за те, що і яким чином робиться в їхній функціональній області. У новій структурі викладачі як наглядачі більше не потрібні. Тут відповідальність перед вищим керівництвом несе керівник процесу. Він же домовляється з керівництвом про вартість свого процесу. Активи (гроші), які надаються керівництвом, повинні використовуватися керівником процесу для залучення ресурсів, будь то люди, устаткування або програмне забезпечення, як усередині, так і поза кафедрою. Вище керівництво відповідає за виконання роботи й за координацію різних процесів на рівні інтерфейсів між цими процесами [244, с.193].

ЗВО, орієнтований на процеси, групує своїх викладачів відповідно до їхньої області компетентності. Для кожної із цих областей призначається

власник ресурсу, який має виконавців, але не має грошей; власник деякого процесу має гроші, але не має виконавців. Одна з основних завдань власника ресурсу - це ведення переговорів із власниками процесів про «продаж» праці своїх виконавців для того, щоб одержувати гроші на покриття своїх видатків. При такій організації роботи власники ресурсів зацікавлені в тому, щоб пропонувати власникам процесів саме тих виконавців, які потрібні. Власник ресурсу, як і власник процесу, підзвітний безпосередньо ректорату.

У новій структурі викладачі схильні дивитися на свою роботу більш позитивно, ніж колись. Оскільки легше порівнювати частки конкретної роботи, спрощувати виплата премій виконавцям цієї роботи. Виникає можливість підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці. Роль керівників процесів і власників ресурсів дуже важлива, тому пошуку цих співробітників приділяється особлива увага. У старій структурі, навпаки, нерідко гарних викладачів заохочують висуванням у завідувачі кафедри. У результаті можна одержати поганого менеджера замість гарного фахівця. У ЗВО, орієнтованому на процеси, такі помилки виключені. Тут завжди цінуються знаючі компетентні співробітники, і навчальний заклад має різні можливості їх заохочення.

У реконструйованому закладі вищої освіти кожний співробітник має чітку уяву про мету своєї команди й про способи її досягнення. Кожний знає, як буде вимірюватися успішність його роботи. Кожний розуміє й поважає ті цінності, які привносяться в команду й в освітній бізнес у цілому його колегами, і кожний усвідомлює своє місце не тільки на кафедрі, але й у навчальному закладі.

Для ефективної реалізації організаційних нововведень, пов'язаних з розвитком державного управління процесами дистанційного навчання, слід ураховувати той опір, який з великим ступенем імовірності виникає в колективі у зв'язку зі змінами, що відбуваються. Подібна протидія виникає у персоналу у зв'язку з тим, що, по-перше, люди почувають себе непевно з позицій професійної компетентності (немає необхідних знань, немає зацікавленості що-небудь міняти, немає бажання в додатковому навчанні), по-друге, немає

впевненості в успіху й, в- третіх, працівники бояться негативних наслідків змін. Отже, методи подолання протидії повинні бути такими, щоб з їхньою допомогою можна було [266, с. 208]:

- підвищити поінформованість персоналу про мету й утримування розвитку, про основні етапи;
- забезпечити усвідомлення працівниками необхідності змін в управлінні, а також організаційних змін;
- підвищити професійну активність працівників шляхом підвищення їх кваліфікації або перенавчання;
- оцінити можливі соціально-економічні результати змін, що стосуються безпосередньо самих працівників, їх професійної кар'єри, шансів залишитися після заходів розвитку у ЗВО, змін величини заробітної плати й т.п.

Методи зниження опору колективу нововведенням різноманітні. Це своєчасне й повне інформування працівників, що відбуваються в результаті розвитку навчальних закладів, активне залучення працівників у прийняття й реалізацію рішень із приводу розвитку ДН; цільове матеріальне стимулювання працівників у зв'язку з тим, що відбуваються зміни й відповідно до особистого внеску кожного з них і т.д.

На наш погляд, одним з методів, що забезпечують позитивну реакцію персоналу на реалізацію програми розвитку ДН, може стати проведення ділової гри.

Відомо, що ділова гра може використовуватися як інструмент навчання, як можливість перевірки результатів навчання. Сутність і значимість імітаційної гри в цьому випадку укладається в тому, що вона надає:

- можливість одержання практичних навичок, що стосуються реалізації завдань дистанційного навчання;
- можливість глибше вивчити систему навчання й виявити найбільш гострі проблеми, які вирішуються в процесі розвитку;
- можливість представити своє місце в процесах, що відбуваються і уточнити свою рольову позицію.

Основа імітаційної гри - це встановлення зв'язків між об'єктом вивчення і його моделлю. Досягаються ці зв'язки завдяки тому, що модель є реальна уява про об'єкт вивчення, у якій моделюються зв'язки й ролі учасників. Модель, як імітація об'єкта вивчення, є певною реальністю. Учасники ділової гри наділені різними ролями й діють на певних моделях поведінки, часом їм не властивим, які взаємодіють із їхніми особистісними характеристиками, що сприяє розвитку особистості гравця в напрямку, заданому метою гри. Гра, як можлива модель одержання знань і досвіду, дозволяє в реальній життєвій ситуації уникнути помилок, які були виявлені в процесі гри, тобто з'являється можливість придбати досвід роботи без істотних витрат і відробити алгоритм поведінки в певних ситуаціях [269].

Гра допомагає зрозуміти особливості нових взаємин, придбати професійні навички, зрозуміти ситуацію, що змінився. Її доцільно застосовувати, коли є ймовірність радикальних змін. Звідси випливає, що застосування ділової гри, яка моделює проведення нововведень, дозволить утягнути персонал у позитивну роботу з нововведень.

Спочатку ділові ігри, як можливість одержати практичні навички, почали використовуватися у військових організаціях. Командири проводили ігри, на яких спрацьовувалися можливі дії складу армії, для того, щоб успішно здійснювати воєнні операції.

Ділові ігри широко застосовуються в різних цілях і для різних категорій учасників:

- у процесі навчання фахівців;
- у процесі проведення, реалізації продукції й сфері послуг для вироблення стратегії поведінки;
- у процесі вироблення рішень на різних етапах управління;
- у процесі проектування й реконструкції при виборі варіантів інвестиційної політики й т.п.;
- у науково-дослідних інститутах, у ході науково- дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт;

- у військовій економіці й в армії при розробці програм розподілу ресурсів, при аналізі й плануванні воєнних операцій і т.п.[265]

У дисертаційній роботі розроблений сценарій ділової гри, у результаті якої гравці усвідомлюють необхідність проведення змін у системі управлінського розвитку ДН, одержують досвід прийняття рішень, визначають нові завдання, які прийде виконувати персоналу в період розвитку ДН й у ході наступної роботи в нових умовах .

Таким чином, на основі аналізу деяких організаційних аспектів розвитку можна затверджувати, що:

- у числі найважливіших організаційних проблем розвитку можна назвати проблему планового забезпечення створення й функціонування стратегічних одиниць діяльності ЗВО; проблему оцінки ефективності організаційних перетворень; проблему розподілу функції управління у ході розвитку; проблему подолання опору колективу організаційним перетворенням.
- при вирішенні вищеперелічених проблем доцільно вибрати й адаптувати для конкретної ситуації методи соціально - економічної оцінки варіантів розвитку, соціально - психологічні методи. Для подолання опору працівників підприємства нововведенням у зв'язку з його реструктуризацією доцільно використовувати проведення ділових ігор.

Розглянувши організаційні аспекти професійного розвитку ДН навчального закладу, відзначимо також, що результати цього процесу, як і результати будь-яких радикальних перетворень підприємства, повинні враховувати дійсне положення можливостей технічного розвитку.

Розглянемо технічні параметри реалізації моделі розвитку навчального закладу, який зберігає технологію, традиції й діючу інфраструктуру заочної освіти [3, с. 90]. Перехід з використанням ДН зажадає значно менших витрат, чим для інших закладів вищої освіти, тому що є:

- досвід і знання викладачів в області специфічної роботи зі студентами за заочною формою, відпрацьовані навчальні плани й практичні методики навчання;

- повні комплекти навчально-методичної літератури для усіх дисциплін (більшість є в електронному виді), включених у навчальні плани спеціальностей заочної форми;
- приймання студентів на популярні спеціальності постійно збільшується;
- є комп'ютерні класи, частина з них уже підключені до Інтернету.

Однак, незважаючи на те, що такий навчальний заклад має певний початковий інтелектуальний капітал в області ДН, цей капітал може швидко знецінитися в ході реальної конкуренції, яка виникає в області освітніх послуг [5]. Для того, щоб зберегти позицію у сфері ДН, або, тим більше, вийти в лідери, необхідно розбудовувати ДН на базі телекомунікацій прискореними темпами.

Основні проблеми прискореного впровадження ДН укладаються в обмеженості доступних фінансових ресурсів. В умовах, коли більшість викладачів одержує за основну роботу зарплату на рівні прожиткового мінімуму, важко вимагати від них додаткової роботи пов'язаної з модернізацією курсів, навчальних посібників, методик викладання в середовищі телекомунікацій без додаткової оплати.

Існує три основні способи вирішення проблем фінансування:

- розбивка загального проекту на невеликі етапи, кожний з яких містить у собі один або кілька локальних проектів;
- самоокупність досягається за рахунок відшкодування витрат на навчання;
- додатково до попереднього пункту, залучення коштів зовнішніх інвесторів для реалізації ефекту фінансового важеля.

Після побудови моделі, що відображає майбутню структуру навчального закладу, необхідно виявити соціально-економічні параметри системи дистанційного навчання на базі функцій і ресурсів, задіяних у всіх видах діяльності навчання.

2.2. Зарубіжний досвід державного управління розвитком дистанційної вищої освіти

Аналіз зарубіжного досвіду розвитку дистанційної вищої освіти дозволяє нам визначити основні вектори його розвитку в глобальному масштабі, а також виділити його специфіку в різних країнах, виявити найбільш успішні моделі і технології, які можуть бути використані при розробці авторської моделі дистанційної освіти для українських університетів.

Оборот глобального ринку дистанційної освіти, за даними компанії Global Industry Analysts, у світі в 2018 році склав 52,6 млрд, доларів, збільшившись на 32% в порівнянні з 2017 роком. До 2025 року ця аналітична корпорація прогнозує зростання ринку дистанційної освіти до 107 млрд, доларів на рік. Основна частка ринку дистанційних освітніх послуг сконцентрована в США, а також в країнах Європи, і оскільки ринок дистанційної освіти в цих країнах досить розвинений, то його щорічний приріст складає усього 7% в Північній Америці, 12% в Західній Європі. На ринках дистанційної освіти, що розвиваються, спостерігається інша ситуація. Так, в Азії темп щорічного приросту склав 33,5%, в Східній Європі 23%, в Латинській Америці 19,8% [25]. Аналіз, проведений компанією Ambient Insight, показує, що найбільшого зростання ринку дистанційної освіти досягли в 2018 році країни Азії : Індія (55%), Китай (більше 50%), Малайзія (більше 40%). Проте, за прогнозами в 2017 році Північна Америка зберігає лідируючі позиції за об'ємом світового ринку дистанційної освіти [6, с.44].

Таким чином, сьогодні можна простежити тенденцію, пов'язану з впровадженням закладами вищої освіти розвинених країн дистанційних освітніх технологій, що призводить до зростання числа ЗВО, які навчають студентів на відстані. Як вже відзначалося раніше, дистанційна освіта активно застосовується в країнах Західної Європи, Північної Америки, Канаді, Китаї, Індії.

Мета дисертаційного дослідження припускає необхідність обгрунтування переважних характеристик дистанційної вищої освіти, у зв'язку з цим доречно розпочати з його ретроспективного аналізу, завдяки якому стає очевидно, що воно тісно пов'язане з появою і подальшим поліпшенням виробничих, транспортних і комунікаційних технологій, які мінялися і удосконалювалися завдяки так званим «інформаційним революціям», які, на думку професора А.І. Ракитова, полягають в «зміні інструментальної основи, способу передання і зберігання інформації, а також об'єму інформації, доступної активної частини населення» [123].

Перша інформаційна революція була обумовлена появою мови і членороздільної людської мови. На етапі первісно-громадського ладу з'являються основи різних форм навчання, у тому числі і дистанційні, такі, що виражаються у вигляді наскальних орієнтирів, позначок на деревах, що несуть певну інформацію, що стало чинником розвитку людського суспільства, привело до накопичення значного обсягу знань і його переходу до наступної інформаційної парадигми.

Академік В. П. Тихомиров, говорячи про зародження дистанційного навчання у світі, відмічає що «ще Ісус Христос передавав проповіді своїм учням для їх трансляції в територіально видалених релігійних установах і на відкритих просторах» [26].

Другу інформаційну революцію більшість дослідників зв'язують з винаходом писемності, її свідоцтвом стала поява глиняних табличок, які використовувалися для записів. Цей винахід дозволив не лише забезпечити збереження вже накопичених людським суспільством знань, але і підвищити достовірність цих знань, створити умови для їх істотно ширшого, чим раніше, поширення. Практично усі розвинені древні цивілізації так чи інакше володіли системами писемності. Наприклад, клинопис, з'явившись в Месопотамії в середині IV - початку III тисячоліття до нашої ери, використовувався по I тисячоліття до нашої ери. Клинопис використовувався в різних мовах, у тому числі в шумерському, аккадском, эламском, хеттському, древньоперсидському

та ін. Э. Гидденс, розглядаючи роль культури в становленні і розвитку людини, підкреслював той факт, що рушійною силою розвитку людства є мова і писемність : «вони існували у вигляді таблиць, які вирізувалися на дереві, глині, камені, у вигляді певних позначок, картинок, зображень» [32, с. 42].

Третя інформаційна революція є результатом появи книгодрукування, що зробило можливим випуск підручників. З середини XIX століття залізничні системи і поштові служби стали здійснювати доставку навчальних матеріалів значній кількості географічно розосереджених учнів. На додаток до загальнодоступних підручників випускалися обмежені наклади спеціальних навчальних посібників, які могли включати списки необхідної літератури і зразкові питання, відібрані інструкторами, що ведуть навчання, які вирушали студентам поштою. Розвиток третьої інформаційної революції співпав з появою першої (кореспондентською) моделі дистанційного навчання. Її основоположником вважається Ісаак Пітман, який в 1840 році в Англії навчав основним прийомам стенографії людей, розташованих на значній відстані від нього. Він розсилав поштові листівки з повчальною інформацією і, сам того не підозрюючи, став батьком-засновником перших дистанційних курсів у світі.

Ця ідея (навчання дистанційних студентів за допомогою поштової відправки повчального матеріалу) отримала бурхливий розвиток після появи в 1969 році Відкритого університету у Великобританії. З цієї миті уперше почав застосовуватися комплексний підхід з використанням усієї різноманітності засобів навчання при домінуючому положенні друкарських матеріалів. У Відкритому університеті було розроблено величезну кількість високоякісних навчальних посібників, спеціально призначених для дистанційного навчання. Одностороння взаємодія університету із студентами здійснювалася через друкарський матеріал, що доповнюється радіопередачами і телепередачами (аудіокасети отримали поширення пізніше). Двостороння взаємодія між наставниками і учнями здійснювалася за допомогою листування, очних консультацій і короткострокових курсів за місцем проживання. Ця модель відрізнялася високою вартістю на підготовчому етапі, проте, після створення

необхідних матеріалів і програм, навчання кожного нового студента вже не вимагало великих витрат [149].

Наступна четверта інформаційна революція пов'язана з винаходом і швидким поширенням таких засобів комунікації як телебачення і телефон. Активне поширення телебачення в XX столітті сформувало другу модель дистанційного навчання (трансляцію), особливо характерну для розвитку дистанційних технологій в США. Ця модель сформувалася завдяки появі в 1969 році системи публічного телемовлення (PBS TV), що об'єднала більше 1500 коледжів і декілька телекомпаній. Вона включала декілька навчальних програм, які передавалися освітніми каналами, особливе місце серед яких займали програми навчання дорослих, пропонуючі курси в різних галузях науки, бізнесу, управління [352].

П'ята інформаційна революція почалася в 50-х рр. XX ст. завдяки появі перших комп'ютерів. Людина отримала можливість швидко обробляти інформацію, зберігати її у великих об'ємах, що позитивно позначилося на розвитку технологій дистанційного навчання у всьому світі і привело до появи третього покоління дистанційного навчання, заснованого на використанні цифрових мультимедійних повчальних матеріалів.

На нашу думку, дистанційне навчання отримало значний розвиток у всьому світі при широкому впровадженні інформаційних освітніх технологій з використанням досягнень електронно-обчислювальної техніки при доступності глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, яка зумовила появу четвертого покоління технологій дистанційного навчання (комп'ютерна модель навчання, що функціонує в мережі Інтернет). Роль глобальної мережі Інтернет в розвитку дистанційної освіти у світовому масштабі підкреслюється в роботах В. П. Тихомирова, В. І. Солдаткина, С. Л. Лобачева, О. Г. Ковальчука : «широке впровадження глобальної комп'ютерної мережі Інтернет в освіту не дозволяє розглядати перспективні освітні проекти у відриві від технологій цього унікального інформаційного і транспортного середовища. Це середовище зумовило появу мережевих технологій навчання через інтернет. Мережеве

дистанційне навчання, у свою чергу, активно стимулює розвиток систем інформаційного забезпечення навчального процесу мережевих електронних бібліотек. Істотною перевагою мережевих технологій на відміну від інших є можливість навчатися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, використовуючи інформаційні ресурси видаленого на значну відстань навчального закладу, маючи постійний контакт з викладачем, студентами і адміністрацією навчального закладу» [347, с.111].

Деякі зарубіжні експерти в області вищої освіти вважають, що глобальна мережа Інтернет в осяжному майбутньому повністю змінить базові принципи функціонування університетів. Так, американський фахівець в області дистанційної вищої освіти Майкл Мо пише: «...врешті-решт Інтернет переверне ринок вищої освіти з ніг на голову. Можливо, в США залишиться 100 кращих університетів, які зможуть успішно працювати у віртуальному освітньому просторі, а інші не зможуть пристосуватися до умов», що змінилися [353]. Інші американські дослідники впливу Інтернету на вищу освіту, такі як Дж. Андерсон, Дж. Бойлз, Л. Рэйни, провівши опитування більше 1000 експертів, з'ясували, що «до 2020 року вища освіта докорінно не відрізнятиметься від сьогоднішньої вищої освіти. Після 2020 року станеться різке зростання застосування технологій дистанційного навчання, що дозволить зробити навчання більше індивідуальним, а студент перестане залежати від місцерозташування свого кампусу і фіксованого навчального розкладу. В той же час зміняться підходи до оцінки ефективності вищої освіти» [327, с.540].

Дослідник глобальних технологій дистанційного навчання Д. Тейлор пропонує розділяти розвиток дистанційного навчання на 5 основних моделей: кореспондентську, мультимедійну, модель з використанням теленавчання, гнучку освітню модель на базі мережі Інтернет і інтелектуальну гнучку освітню модель на базі мережі Інтернет.

Проте ми вважаємо, що розділення моделей дистанційного навчання у Д. Тейлора носить дуже умовний характер. Наприклад, кореспондентська і мультимедійна моделі відрізняються не способом доставки освітнього

контенту, а лише самим контентом. Мультимедійний контент (аудіокасети, відеокасети) у будь-якому випадку вирушали поштою разом з традиційними друкарськими повчальними матеріалами, що ставить під сумнів розумність виділення мультимедійної моделі в окремий етап розвитку дистанційного навчання. Що стосується четвертої і п'ятої моделей Д. Тейлора, то тут відсутній принципово новий метод доставки навчального матеріалу, оскільки скрізь використовується глобальна мережа Інтернет. Укрупнюючи модель Д. Тейлора, розвиток моделей дистанційного навчання у світі можна розділити на: кореспондентську модель (з відправкою традиційних, паперових навчальних матеріалів і мультимедійних-касет, CD -дисків і ін.), теленавчання (у тому числі використання освітнього супутникового телебачення), а також на сучасне електронне навчання (з використанням освітніх середовищ на базі мережі Інтернет).

Канадські учені Т. Андерсон і Д. Дрон, аналізуючи становлення дистанційної вищої освіти у світі, виділяють 3 моделі його розвитку, пов'язаної не лише зі зростом рівня техніки, але і з вдосконаленням педагогічних технологій. Перша, пізнавальна педагогічна модель дистанційної освіти, активно використала друкарські матеріали, телебачення і радіо для доставки навчального матеріалу [361]. Основними діями студентів в цій моделі були читання, перегляд, прослуховування матеріалу. Викладач виконував роль «мудреця на сцені», передавального знання своїм студентам. Друга, конструктивна педагогічна модель дистанційної освіти, характеризується багатосторонньою взаємодією в' мережі Інтернет, в якій беруть участь як викладачі, так і студенти. Викладачі в цій моделі виконують функції наставників, медіаторів навчального процесу, що дозволяє студентам проявляти творчу ініціативу, активно спілкуватися один з одним у віртуальних групах, генеруючи нові ідеї, спільно працювати над загальними проектами. Третя, об'єднуюча модель дистанційної освіти, має на увазі використання сучасних технологічних прийомів, електронних освітніх середовищ для взаємодії між студентами і викладачами. Викладачі в ній не виконують ролі наставників, а є

партнерами, що висловлюють свою думку відносно групової і індивідуальної роботи дистанційних студентів [336, с.30].

Враховуючи тісний взаємозв'язок між розвитком продуктивних сил людства і рівнем розвитку технологій дистанційного навчання, ми вважаємо логічним, що найбільше поширення дистанційні освітні технології отримали в країнах з добре розвиненою комп'ютерно-технічною архітектурою, до яких в першу чергу можна віднести США, Канаду, Великобританію, Німеччину, Іспанію, Францію. Альтернативний шлях розвитку дистанційної освіти вибрали країни, що розвиваються, такі як Китай і Індія, деякі країни Латинської Америки, вони сформували так звані мегауніверситети (університети з кількістю чоловік), що навчаються не менше 100 тис.[309, с.325]

Авторитетний фахівець в області дистанційного навчання Дж. Деніел відмічає, що мегауніверситети є кращими зразками глобальної системи навчання, оскільки мають особливі ознаки, до яких можна віднести : значну кількість тих, що навчаються (не менше 100 тис. чоловік), активне застосування дистанційних освітніх технологій останнього покоління (на основі ІТ), відкритість, доступність освіти, гарантію високої якості навчання, наявність систем ефективної підтримки студентів .

Аналіз офіційних сайтів таких університетів як Китайський центральний телерадіоуніверситет, Шанхайський телеуніверситет, Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді, Університет Анадолу, Бангладешський відкритий університет, Відкритий університет Тербука, Університет Південної Африки, Корейський національний відкритий університет та ін., а також публікацій авторів О. М. Карпенко, М.Д. Бершадской, Ю.А. Вознесенскої, дозволяють нам згрупувати мегауніверситети в наступні групи [300]:

1. мегауніверситети з кількістю студентів більше 500 тис. чоловік;
2. мегауніверситети з кількістю студентів від 100 до 500 тис. чоловік;
3. традиційні внз, з чисельністю студентів не менше 100 тис. чоловік, що ведуть освітню діяльність із застосуванням дистанційних освітніх технологій;
4. університети невеликих країн, що ведуть освітню діяльність за

дистанційними технологіями навчання, та виконують для них роль мегауніверситетів з кількістю студентів не менше десяти тисяч чоловік.

Нині у світі можна виділити 24 мегауніверситети, що активно застосовують дистанційне навчання. У країнах, що розвиваються, знаходяться 15 мега ЗВО з 24 із загальною кількістю студентів 8,5 млн. (більше 80% усіх студентів мегаЗВО)[61]. Дж. Деніел пояснює цей факт тим, що «уряди все більшої кількості країн бачать в швидкій експансії вищої освіти ключовий чинник переходу від статусу держави, що розвивається, в статус розвиненої» [37, с. 204].

Аналіз статистичних показників діяльності найбільш великих мегауніверситетів світу представлений в таблиці. 4 .

Три мегауніверситети ведуть діяльність в Китаї і Індії, це Китайський центральний телерадіоуніверситет, що заснований в 1979 р., веде підготовку більше 2 млн. 700 тис. студентів; Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді, заснований в 1985 р., навчає більше 4 млн. студентів; індійський Відкритий університет Б.Р. Амбедкара (відкритий в 1982 р., більше 500 тис. студентів).

Значна кількість студентів навчає турецький Університет Анадолу (заснований в 1958 р., кількість студентів більше 1 млн. 945 тис.); Бангладешський відкритий університет (заснований в 1992 р., нині кількість тих, що навчаються складає більше 650 тис.); Університет Рамхамхаенг в Таїланді (заснований в 1971 р., кількість студентів більше 600 тис.); Пакистанський Відкритий університет Алама Икбал (заснований в 1974 р., кількість студентів більше 1 млн. 326 тис.); індонезійський Університет Тербука (заснований в 1984 р., кількість студентів більше 585 тис.) [372].

Таким чином, згідно з дослідженнями О. М. Карпенко, «дистанційна освіта вже зараз досягла великих масштабів, в одних тільки мегауніверситетах навчається більше 10 млн. студентів, що складає близько 8% від загальносвітової чисельності» [149].

Таблиця 4

Мегауніверситети світу з кількістю студентів більше 500 тис. чоловік

Країна	Назва мегауніверситету	Рік заснування	К-ть студентів (тис. чел.)
Китай	Китайський центральний телерадіоуніверситет (China Central Radio and TV University) http://www.crtvu.edu.cn/	1979	>2700
Індія	Національний відкритий університет ім. І. Ганді (Indira Gandhi National Open University) http://www.ignou.ac.in/	1985	>4000
	Відкритий університет ім. Б.Р. Амбедкара Dr. B. R. Ambedkar Open University http://www.braou.ac.in/	1982	>500
Пакистан	Відкритий університет Алама Ікбал Alama Iqbal Open University **http://www.aiou.edu.pk/**	1974	>1326
Індонезія	Університет Тербука Universitas Terbuka **http://www.ut.ac.id/**	1984	>585
Таїланд	Університет Рамхамхаєнг Ramkhamhaeng University **http://www.ru.ac.th/**	1971	>600
Бангладеш	Бангладешський відкритий університет Bangladesh Open University	1992	>650
Туреччина	Університет Анадолу Anadolu University **http://www.anadolu.edu.tr/**	1958	>1945

Хоча економічно розвинені країни і поступаються за чисельністю студентів, що дистанційно навчаються, країнам, що розвиваються, проте, за даними Національного центру статистики освіти (National Center for Education Statistics), в США в системі американської дистанційної освіти задіяні близько 2,5 млн. чоловік, що навчаються по сучасних освітніх технологіях в 1500 ЗВО, а близько половини населення США розглядають дистанційну освіту як базову форму майбутньої системи вищої освіти [341, с.80]. Крім того, дистанційного освіта в США орієнтована на доросле населення, обтяжене сім'єю і роботою, яке не може дозволити собі навчання по традиційній очній формі. В країнах, що розвиваються ж, більшістю студентів є молоді люди до 30 років.

Далі в дисертаційному дослідженні наводиться аналіз розвитку дистанційної вищої освіти в окремих країнах, що є основоположниками впровадження дистанційного навчання в систему вищої освіти.

Розглядаючи дистанційну освіту в США, ми вважаємо за необхідне відмітити той факт, що воно характеризується активним упровадженням ІТ в освітній процес, у першу чергу активним використанням глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, наявністю спеціалізованих освітніх онлайн платформ. Також для американської дистанційної освіти характерна поява консорціумів і об'єднань, які поєднують у рамках дистанційної освіти віртуальну, традиційні очну і заочну форми навчання, що дозволяє зробити висновок про появу гібридної моделі освіти нового століття, що об'єднала в собі краще з усіх форм навчання [370].

Для визначення специфіки дистанційного навчання в США важливо проаналізувати діяльність найбільших освітніх установ, що пропонують дистанційні освітні послуги. Одним з передових ЗВО США в цьому напрямі є університет Фенікс (Phoenix University, UOP) - найбільший приватний університет в Північній Америці (заснований в 1976 р.), основною метою якого є надання освітніх послуг світового рівня працюючим студентам. Нині університет Фенікс навчає більше 290 тис. чоловік. Популярність цього ЗВО пояснюється тим, що його представництва знаходяться у безпосередній близькості від місця роботи або проживання студентів, також він пропонує велику кількість як бакалаврських, так і магістерських програм по цілому ряду напрямів : бізнесу, управлінню, управлінню в галузях технології, ІТ, охорони здоров'я, криміналістики, управління людськими ресурсами, освіти, медсестринської справи. Нині цей університет навчає студентів із США, Канади, Мексики, Європи. Велика частина студентів (69%) - жінки, 31% студентської авдиторії складають чоловіки. Серед студентів є люди, що здобувають освіту уперше, є і ті, хто продовжує своє навчання, підвищуючи рівень освіти шляхом отримання ступеня магістра або доктора наук. Навчання в університеті Фенікс здійснюється на базі електронного освітнього середовища

FlexNet, основною перевагою якого є поєднання гнучкості дистанційного навчання онлайн з якістю традиційного навчання. У перший день навчання студент прибуває в найближчий кампус Університету Фенікс для обговорення матеріалу з викладачем і іншими студентами, після чого отримує дані для доступу в середу P1exMe1, завдяки якій може виконувати завдання по курсу дистанційно [367]. Тьютор супроводжує процес навчання студента у віртуальному класі, підтримуючи дискусію і ставлячи контрольні питання після кожної теми курсу. Для завершення курсу студент повинен надати виконані індивідуальні заняття і взяти участь в розробці командного проекту, захист якого відбувається в кампусі університету .

Одним з найбільш інноваційних центрів дистанційної освіти в США є Массачусетський технологічний університет (MT1). Вже сьогодні у рамках університету відкрито дистанційне навчання за шістдесяти дисциплінами, включаючи хімію, інжиніринг, історію, математику, управління. Массачусетський технологічний університет є засновником електронного освітнього середовища, що дозволяє безкоштовно навчатися сотням тисяч слухачам курсів зі всього світу в слушний для них час. Президент Агарвал формулює цілі діяльності своєї організації таким чином: «ми намагаємося привнести інновації до освіти. Проте ми не лише надаємо доступ до знань для студентів по всьому світу, але і прагнемо повернути ці інновації назад в університетський кампус. Система навчання в стінах університетів не мінялася сотні років. Ми хочемо значно поліпшити її» [354, с.20].

Незважаючи на експериментальний статус даного освітнього середовища з 2012 р. нею скористалися більше 600 тис. студентів з 192 країн світу [357]. Середовище дозволяє студентам переглядати мультимедійний контент (відео, віртуальні експерименти і лабораторні роботи), виконувати завдання для перевірки отриманих знань, вести дискусії з іншими студентами, а також з викладачами, які розробляли навчальні програми. Нині партнерами виступають такі університети як Гарвардский університет, Університет Беркли, Австралійський національний університет, університет Бостона, Швейцарська

вища технічна школа Цюріха та ін. Партнери освітнього середовища надають власні навчальні курси, роблячи освіту максимально відкритою для усіх охочих.

Більшість університетів Америки в тому або іншому ступені використовують технології дистанційного навчання, що дозволяє констатувати факт значної інформатизації американської освіти. Яскравим прикладом тому являється діяльність Інтернет-університету Капела (Capella University), в якому нині навчаються більше 34 тис. студентів, середній вік яких складає 40 років. Самому молодшому студентові цього університету 19 років, а самому старшому 89 років. Інтернет-університет Капела пропонує 43 програми бакалавріату і магістрати, а також 145 курсів підвищення кваліфікації. Велика частина студентів (74%) -це жінки, 26% студентського контингенту складають чоловіки [357].

Університет західних губернаторів (Western Governors University) був створений в 1997 р. завдяки ініціативі дев'ятнадцяти губернаторів західних штатів США. Місія університету полягає в розширенні доступу до якісної вищої освіти для дорослих працюючих людей. Інноваційні освітні підходи базуються на повноцінному онлайн навчанні в зручному для студента ритмі, що дозволяє йому вибирати той матеріал, який потрібний в професійній діяльності. Завдяки гнучкому електронному освітньому середовищу студенти мають можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів, а питання, що виникають в процесі навчання, можна вирішити за допомогою консультацій з тьюторами, закріпленими за курсами. Середній час, необхідний для отримання ступеня бакалавра в цьому університеті, складає 34 місяця, час Університет західних губернаторів може запропонувати більше 50 бакалаврських, магістерських, докторських програм за різними галузях знання. Згідно з університетською статистикою, середній вік студента складає 37 років, а велика частина студентів (41%) здобувають вищу освіту уперше. Популярність цього університету серед студентів підтверджується наступними даними: за період з червня 2008 р. по червень 2018 р. кількість студентів збільшилася в 3,7 разу,

нині кількість тих, що навчаються перевищує 40 тис. чоловік [358]. Екс-президент США Б. Обама так описує діяльність цього ЗВО : «Університет західних губернаторів є одним з новаторів в реалізації перспективної практики у вищій освіті, заснованої на низькій вартості і високій ефективності навчання» [250].

Затребуваність університетів дистанційної вищої освіти в США підтверджується соціологічними опитуваннями. Дані опитування жителів США, проведеного компанією Opinion Research Corporation International, показують, що 54% опитаних бачать в дистанційному навчанні основу майбутньої системи вищої освіти, ще 42% опитаних стверджують, що службові і сімейні зобов'язання не дають їм можливості продовжити очну освіту, а Інтернет відкриває перед цими людьми двері ЗВО. Результати соціологічного дослідження, спрямованого на виявлення запитів працюючих людей, бажаючих отримати вищу освіту, показали, що 64% опитаних зацікавлені в здобутті вищої освіти, 32% віддають перевагу дистанційному навчанню очному і заочному навчанню, а 39% вважають, що Інтернет зробив традиційні студентські аудиторії малоефективними [99].

Розвитку дистанційної освіти в США, а також забезпеченню її якості значною мірою сприяє Рада з дистанційного навчання в області професійної освіти (Distance Education and Training Council). Рада, заснована в 1926 році, є недержавною громадською установою, що займається сертифікацією ЗВО, що використовують дистанційну форму навчання. Акредитація ЗВО означає, що викладання в ньому здійснюється з високою якістю, навчальний заклад має необхідні ресурси для організації системи дистанційного навчання, а також веде свою діяльність відповідно до загальноприйнятих етичних норм [213].

Акредитація університету здійснюється у декілька етапів. На першому етапі університет самостійно готує звіт, в якому описується наскільки він відповідає стандартам акредитації і вимогам Ради з дистанційного навчання в області професійної освіти. На другому етапі комісія приїжджає до адміністрації ЗВО і перевіряє, наскільки дані підготовленого звіту відповідають

реальності. На третьому етапі приймається рішення про акредитацію університету [105].

Аналогічну діяльність, але з ширшим охопленням веде Асоціація дистанційного навчання США (United States Distance Leaming Association, створена в 1987 р.). Діяльність асоціації спрямована на впровадження дистанційних освітніх технологій в шкільну, вищу, корпоративну, урядову освіту. Основна місія Асоціації дистанційного навчання США полягає в «підтримці розвитку і застосування дистанційного навчання, а також в підготовці законодавчих актів, спрямованих на вдосконалення дистанційного навчання» [369].

Наступною країною, що досягла значних результатів в застосуванні і розвитку дистанційної освіти у вищій школі, є Канада. Канадська дистанційна освіта асоціюється, передусім, з діяльністю Університету Атабаски (Athabasca University), розташованого в провінції Альберта. Історія розвитку цього навчального закладу прекрасно ілюструє усвідомлення урядом країни важливості застосування дистанційних освітніх технологій для забезпечення доступності вищої освіти для її громадян і експорту канадської освіти в інші країни світу. Університет Атабаски був заснований 25 червня 1970 року як традиційну освітню установу (з наявністю кампусів і моделей очного навчання). Проте в 1972 році уряд Канади перетворив цей університет в університет дистанційного навчання і в 2006 році він став першим канадським вищим навчальним закладом, акредитованим в США. Нині навчання у ЗВО ведеться за 850 освітніми програмами і 55 напрямами бакалавріата, магістрати. Університет Атабаски динамічно розвивається, експортуючи свої освітні програми в 87 країн світу. За останніми статистичними даними, в ньому навчаються понад 40 тис. студентів, в навчанні яких задіяні близько 1350 викладачів і технічні фахівці. Середній вік студента, що навчається за програмами бакалавріата, складає 29 років (39 років-возраст студента, що навчається за програмами магістрату), 83% студентів працюють, 67% студентов-це жінки, у кожного другого студента є утриманці, а 70% студентів

здобувають вищу освіту перший раз в житті [370].

Широке поширення в Канаді отримали віртуальні університети, які в 2013 р. навчали більше 100 тис. студентів. Канадська асоціація віртуальних університетів, що включає 11 ЗВО, була створена з метою підвищення якості і доступності вищої освіти. Подібна форма співпраці дозволяє закладам вищої освіти вести спільну розробку електронних курсів, обмінюватися досвідом в області дистанційного навчання студентів, методів управління навчальним процесом, співпрацювати у сферах реклами і маркетингу пропонованих послуг. Діяльність асоціації позитивно позначається і на навчанні студентів, оскільки вони можуть вибирати курси для навчання не лише у своєму університеті, але і у будь-якому ЗВО, що входить до складу асоціації. Ті студенти, що у разі потреби можуть перейти в інший університет, що входить в асоціацію, зі збереженням результатів колишнього навчання [].

Аналіз розвитку дистанційної вищої освіти у світі був би неповним без розгляду особливостей розвитку європейських університетів, що пропонують дистанційного навчання.

Європейську дистанційну освіту зв'язують в першу чергу з відкриттям Відритого Університету Великобританії (Britain Open University, BOU), що спочатку почав свою діяльність за технологіях заочного навчання СРСР. С. М. Філоненко так пояснює вплив радянської моделі заочного навчання на становлення Відкритого Університету Великобританії : «на тлі різноманітних контактів, що активізувалися в післявоєнні роки, між країнами колишньої антигітлерівської коаліції відбувався обмін делегаціями і в гуманітарній сфері. Британських діячів науки і освіти особливо зацікавив радянський досвід організації заочної освіти. Його вивчення і перенесення на англійський грунт послужило основою формування власної подібної системи освіти» [211, с.140].

Засновником Відкритого Університету Великобританії в 1969 р. виступила англійська королева, а ректором був призначений спікер палати громад. Місія Відкритого Університету Великобританії полягає в наданні можливості людям вчитися у будь-якому місці і у будь-який слушний для них

час. Відкритий Університет більш ніж за 40 років свого існування став одним зі світових лідерів в дистанційному навчанні, він прагне грати провідну роль в поширенні вищої і післядипломної освіти не лише у Великобританії, але і в інших країнах на великому просторі від США до Сінгапуру. Зараз в 400 навчальних центрах, що реалізовують програми цього університету, навчається більше 240 тис. чоловік. З моменту створення британського Відкритого Університету більше 1,8 млн. студентів пройшли навчання по програмах дистанційного навчання [207, с.223]. Стратегію діяльності університету визначив його перший ректор лорд Кроутер : «ми є відкритими по відношенню до людей, до географічних просторів, методів, ідей» [202, с. 178]. Разом з Оксфордом і Кембриджем, що дає «елітну освіту», Відкритий Університет Великобританії є зразком світової освітньої системи, що гарантує високу якість освітніх продуктів при їх масовому поширенні. Нині Відкритий Університет Великобританії використовує сучасні освітні технології на базі електронних освітніх систем і мережі Інтернет, хоча первинне навчання в нім будувалося на кореспондентській моделі дистанційного навчання.

У Франції існує Національний центр дистанційного навчання (СІЧИ), заснований в 1939 р. Міністерством національної освіти. Зараз в його штаті працюють декілька тисяч викладачів, а загальна кількість студентів складає більше 400 тис. чоловік з більше 100 країн світу. До складу центру входить декілька інститутів, що мають різну спеціалізацію. Так, один з перших інститутів Центру в р. Ванве робить підготовку педагогів для шкіл, інший інститут, розташований в м. Ліоні, займається підготовкою фахівців в області бухгалтерського обліку і діловодства. Технічні фахівці можуть підвищити свою кваліфікацію в інституті Центру в м. Гренобліі, а інститути в Руані, Тулузі, Ренне роблять підготовку професіоналів в промисловій і медичних сферах. Діяльність по навчанню дистанційних студентів здійснюється за допомогою мережі Інтернет, супутникового телебачення, а в навчанні використовуються як традиційні друкарські підручники, так і електронні освітні продукти [371].

Вища дистанційна освіта Іспанії представлена Національним

Університетом Дистанційної освіти (National de Educacion a Distancia), який був заснований в 1972 р. Нині навчальний заклад включає філії по всій країні, а також філії в різних країнах світу, серед яких : Німеччина, Бельгія, Франція, Великобританія, Швейцарія, Італія, США, Аргентина, Перу, Мексика, Бразилія, Африка. Згідно з даними офіційного сайту ЗВО, він є одним з найбільших університетів в Європі, навчає найбільший контингент студентів в Іспанії (приблизна кількість студентів 205 тис. чоловік). Університет веде підготовку бакалаврів (27 напрямів навчання), магістрів (45 напрямів навчання), а також може робити підготовку людей, бажаючих отримати вчений ступінь [368].

Дистанційна освіта в Німеччині пов'язана, передусім, з діяльністю університету Ферн в м. Хагене, який був заснований в 1974 р. і дозволяє здобувати вищу освіту (ступені бакалавра, магістра), а також підвищувати існуючу кваліфікацію. За станом на літо 2013 р. ЗВО є єдиною державною установою дистанційного навчання в цій країні, його філії розташовані більш ніж в 50 німецьких містах, а загальна кількість студентів досягає 88 тис. чоловік (53% з яких чоловіки, 47% жінки). Велика частина студентів (40%) навчаються на гуманітарних спеціальностях, 14% студентів-на технічних спеціальностях, 34% студентов-на економічних спеціальностях, а 12% -на юридичних. Велика частина тих, що навчаються (80%) офіційно працевлаштовані, 42% студентів вже мають вища освіта. Переважаюча більшість студентів (80%) є німцями, інші студенти з інших країн Європи і світу. Навчання в університеті побудоване на базі електронних освітніх Інтернет-платформ, що дозволяють студентам вчитися як у себе удома, так і в численних університетських філіях [200, с. 209].

Результати порівняльного аналізу особливостей розвитку технологій дистанційної вищої освіти у світі представлені в таблиці. 5 .

Порівнюючи діяльність університетів Європи і США, які навчають дистанційно, можна зробити висновок про те, що головна відмінність північноамериканської і європейської шкіл дистанційної освіти на початковому етапі їх розвитку полягало в тому, що перша спочатку була орієнтована на новітні освітні технології, друга ж була надбудовою над традиційною освітою.

Технологічна різниця в процесі інформатизації вищої освіти між США і країнами Західної Європи почала стиратися до середини 90-х років XX століття, коли європейські університети приступили до активного використання сучасних ІТ. Країни Азії практично пропустили етап кореспондентського навчання, більшість з них нині використовують ІТ в освіті з використанням мережі Інтернет.

Таблиця 5

Порівняльний аналіз розвитку дистанційної освіти у світі

Показник	**США, Канада**	**Європа**	**Азія**
Рівень розвитку технологій ДО	Високий	Високий	Середній/Низький
Експорт ДО в інші країни світу	Є	Є	Практично немає
Затребуваність випускників на ринку праці	Випускники затребувані	Випускники затребувані	Випускники затребувані
Якість освіти	Високе	Високе	Середнє/низьке
Затребуваність ДО на ринку освітніх послуг	Затребувано	Затребувано	Дуже затребувано
Доступність навчання	Доступно	Доступно	Доступно
Приватні інвестиції в ДО	Значні	Незначні	Практично немає
Середній вік студентів, що навчаються дистанційно	Старше 35 років	Старше 35 років	До 30 років

У США розвитку дистанційної освіти багато в чому сприяє приватний капітал (наприклад, університет «Фенікс» є приватною освітньою установою), в Європі і Азії розвиток дистанційної освіти більшою мірою фінансує держава. Залучення приватного капіталу призводить до пошуку нових бізнес-моделей в освіті (наприклад, бізнес-моделей Інтернет-університетів) і інноваційних підходів до технологічної бази самої освіти (нові програмні і апаратні комплекси) [70].

На відміну від англійської дистанційної освіти в США практично відсутній також характерний для британської моделі специфічний інститут тьюторів. Групові заняття, що проводяться у видаленій аудиторії, організовуються під керівництвом інструкторів, вирішують переважно не педагогічні, а організаційно-технічні завдання.

Розвинені країни (США, Канада, Західна Європа) прагнуть до експорту своєї освіти в інші країни, вважаючи його престижною і затребуваною. Експорт дистанційної освіти є прибутковим заходом, що примушує провідні ЗВО світу конкурувати між собою на освітніх ринках інших країн. В той же час дистанційна освіта в країнах, що розвиваються, в першу чергу спрямована на освіту співвітчизників. Національні системи дистанційної вищої освіти в країнах, що розвиваються, доступніші для пересічних громадян в економічному плані, чим престижніша американська або європейська дистанційна освіта [42, с.89].

Незважаючи на низький рівень престижності у світі національних систем дистанційної освіти країн, що розвиваються, їх глобальний вплив на розвиток дистанційної освіти з кожним роком усе зростає. Нині Індія і Китай упевнено лідирують по кількості студентів, отже, обрані ними моделі навчання визначатимуть економічні і технологічні зміни системи вищої освіти в планетарному масштабі. В той же час більшість студентів, що навчаються дистанційно в країнах, що розвиваються, молодше 30 років, а в розвинених країнах більшість студентів старше 35 років, вони працюють і мають дітей.

Дистанційна вища освіта в США, Канаді, країнах Західної Європи є найбільш розвиненою у всьому світі. Проте такі автори як і. Магридж, Т. ДеЛорі, виділяють наступні найбільш важливі проблеми в європейській і американській дистанційній освіті: проблеми, пов'язані з оцінкою якості освітніх програм, курсів, акредитацією ЗВО; проблеми, пов'язані з подоланням мовного бар'єру при експорті освіти в інші країни; проблеми із захистом авторських прав розробників повчальних електронних матеріалів [37, с.89].

На нашу думку, для поточного рівня розвитку державного управління

дистанційною вищою освітою у світі характерні такі риси:

1. збільшення кількості впроваджених дистанційних освітніх технологій, заснованих на використанні глобальної мережі Інтернет і електронних освітніх середовищ;

2. зростання числа курсів, викладання яких ведеться дистанційно, щорічне збільшення кількості онлайн- університетів;

3. дистанційні освітні технології стають усе більш орієнтованими на студентів, їх потреби і темп життя;

4. розширення ринку дистанційних освітніх послуг розвинених країн світу відбувається завдяки їх експорту в інші розвинені країни, що розвиваються, а також затребуваності дистанційної освіти на внутрішньому ринку;

5. дистанційна освіта є потужною і перспективною галуззю економіки постіндустріального суспільства;

6. дистанційні освітні технології найближчого майбутнього будуть орієнтовані на застосування мобільних пристроїв (смартфони, планшетні комп'ютери), що дозволить говорити про розвиток мобільного дистанційного навчання;

7. завдяки використанню IT дистанційна освіта стає відкритою, дозволяє отримувати знання не лише заради диплому про вищу освіту, але і реалізовувати принцип «навчання упродовж усього життя».

Розвиток української дистанційної освіти багато в чому повторює тенденції світової дистанційної освіти, проте має свої специфічні особливості, пов'язані з географічним положенням країни, її великою площею, рівнем розвитку інформаційної інфраструктури і законодавства в області дистанційної вищої освіти.

2.3. О**сновні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства**

Деякі українські дослідники, користуються поняттям «механізми формування інформаційної культури», уважаючи поняття «формування грамотності» занадто вузьким («грамотність позначає самі елементарні навички - читати й писати»). Однак оскільки термін «інформаційна грамотність» є більш устояним і, на наш погляд, набагато більш чітко обумовленим, ми будемо надалі говорить в «розвитку інформаційної грамотності студентів», маючи у вигляді останній названий критерій: навчання студентів навичкам роботи з інформацією.

Від того, наскільки ефективно система інформаційних механізмів державного управління освітою втягує студента в ефективне використання можливостей електронного світу, залежить характер його мотивації використання ІКТ. Важливо, щоб той, кого навчають, користувався сучасними технологіями не від випадку до випадку й бездумно (наприклад, для того, щоб скачувати готові роботи). Система державного управління освітою повинна мотивувати його активно, перманентно й конструктивно використовувати нові можливості.

Система мотивації інформаційних механізмів продуктивного використання ІКТ, залучення студентів в електронний світ - найважливіший індикатор ефективності освіти. Ми розглянули чотири основні показники механізмів інформаційної ефективності вищої освіти. Однак представляється необхідним увести ще один, п'ятий параметр - формування культури поведінки в електронному просторі [9, с.45].

Культура поведінки в електронному просторі містить у собі вимоги, не розглянуті вище, однак, що є, на наш погляд, не менш важливими для життя й роботи в економіці знань, а тому необхідні до формування механізмів державного управління в системі вищої освіти. А саме наявність етичних

установок поведінки відносно інформації; дотримання авторських прав, права на захисті приватної інформації, а також других законів в області інформації й ІКТ, виключення навмисного заподіяння шкоди (шляхом створення вірусів, поширення неправильної інформації і т.д.). Система державного управління освітою повинна формувати культуру поведінки в електронному просторі студентів, є одною із ключових складових ефективності освіти з позицій розвитку інформаційного суспільства.

Наведений аналіз дозволяє виділити наступні основні індикатори ефективності освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства:

1) надання студентам фізичного доступу до ІКТ;
2) рівень комп'ютерної підготовки студентів;
3) навчання навичкам роботи з інформацією;
4) система залучення в електронний мир;
5) виховання культури поведінки в електронному просторі.

Дані індикатори дозволяють оцінювати інформаційний механізм державного управління ефективність освіти в умовах поширення ІКТ, і їх необхідно ураховувати, проводячи соціально-економічний аналіз ефективності освіти.

Таким чином, була розроблена система з 13 взаємодоповнюючих індикаторів соціальної, економічної й інформаційної ефективності державного управління освітою.

Аналіз наведених факторів показав, що деякі з них не можуть бути оцінені інакше як за результатами емпіричного дослідження (складова вартості - споживча вартість, розмір заробітної плати після закінчення вищого навчального закладу, затребуваність випускника на ринку праці, приріст соціального капіталу студента). У зв'язку із цим для оцінок ефективності дистанційного вищої освіти пропонується використовувати два підходи. Перший - порівняльний метод, побудований на теоретичній оцінках а також на даних статистичних досліджень. Другий - соціологічний - підхід дозволяє дати оцінки ефективності освіти по тем критеріям, які не можуть бути оцінені

інакше як шляхом проведення емпіричного дослідження. Результати аналізу в рамках першого підходу, показали, що за всіма обраними для теоретичного аналізу критеріями дистанційна освіта не тільки не уступає традиційній системі (вартість освіти, можливість освіти дорослих і людей похилого віку), але й часто суттєво перевершує її (територіальне охоплення, можливість реалізації безперервної освіти, можливості надання освітніх послуг людям з різних соціальних прошарків) [17].

Розвиток глобального інформаційного суспільства висуває нові вимоги до розвитку вищої освіти, не зменшуючи важливості традиційних критеріїв ефективності. У сучасній ситуації от випускника вищого навчального закладу потрібні нові знання, уміння й навички, які повинне формувати вища освіта. Наскільки ефективно система освіти справляється із цими завданнями? Для пошуку відповідей на ці питання було проведене дослідження ефективності використання дистанційного навчання у вищій школі, побудоване на методиці, що враховує як традиційні параметри ефективності, так і нові, що існують в сучасній світовій ситуації.

Відомі різні системи періодизації історії дистанційної освіти, здійснювані з погляду тих або інших теорій на його сутність. Так, С.А.Щенніков відшукує передумови першої історичної форми дистанційної освіти - кореспондентному навчанню в XVII столітті». У той же час канадські й американські автори (В.К.Сагпбоп, Б.Моррег і ін.) виділяють етапи розвитку дистанційної освіти у відповідності зі зміною поколінь інформаційних і комунікаційних технологій [35].

Помітимо, що на наш погляд, у якості першого етапу розвитку дистанційної освіти можна розглядати період із середини XIX до середини XX вв. Адже саме цей етап цілком заслуговує назва кореспондентного. Як показав зроблений аналіз, більшість дослідників указують що з в період із середини XIX в. по 1930 р., коли постановами спочатку ЦК ВКП(б), а потім колегії Наркомпроса були визначені принципи й організаційні основи радянської державної системи заочного навчання у вищих навчальних закладах

і середніх спеціальних установах. При цьому створення системи радянського заочного навчань виділяється в окремий, другий етап. У контексті цілей нашого дослідження розвиток радянської системи заочного навчання становить самостійний інтерес. Тут розглядається періодизація розвитку тільки закордонної системи дистанційної освіти [39].

Хроніка розвитку дистанційної освіти за кордоном на першому етапі може бути представлена в такий спосіб:

1) 1840 г. - поява першого регулярного курсу кореспондентного навчання стенографії Айзека Пітмана;

2) 1856 г. - створення Ч.Тусеном - викладачем французької мови Берлінського університету й Г.Лангеншейдтом - членом Берлінського суспільства сучасних мов у Берлінському інституті, заснованого на заочній формі навчання іноземним мовам;

3) 1858 г. - у Лондонському університеті дозволяється допуск здобувачів до захисту дипломних робіт без попереднього навчання (згодом університет переходить до заочної форми навчання таких «екстернів»).

До такої ж практики навчання переходять: в 1874 г. - Іллінойский університет (США); в 1877 г. - Університет Святого Андрія (Шотландія); в 1889 г. - Королівський університет Канади; в 1891 г. - Чиказький університет (США); в 1906 р. - Вісконсінський університет (США); в 1911 р. - Квиіслендський університет (Австралія).

У другій половині XIX В. і перших трьох десятиліттях XX В. з «курсів по переписці» виникають частки «кореспондентні школи» і так звані зовнішні відділення при університетах і коледжах [37, с.189].

Найбільш відомі частки кореспондентні школи другої половини XIX - першої третини XX вв. були установами додаткової освіти. Вони пропонували короткострокові професійно-технічні курси підвищення кваліфікації (навчання техніці стенографії, бухобліку, перекладу, техніці безпеки й т.п.) і різні курси передекзаменаційної підготовки.

Зовнішні відділення коледжів і університетів використовували корес-

пондентний метод навчання як окремо, так і в комбінації з очними заняттями в позаурочний час, що проводилися в кампузі або в зовнішніх, вилучених від кампуса навчальних приміщеннях - вечірніх, недільних, літніх класах і школах. У числі перших університетів, що проводили такого роду навчання, були Чиказький університет (1890), Університет штату Вісконсін (1906). Функціонування перерахованих навчальних закладів було засновано на припущенні, згідно з яким учитися можна не тільки при безпосередньому контакті студентів з викладачами, але при використанні першої стійкої регулярної загальнодоступної системи зв'язки - пошти. Ці навчальні заклади не мали офіційного статусу, що не заважало їм бути цілком рентабельними й затребуваними. Вони поклали початок репутації «навчанню на відстані» як перспективному комерційному підприємству з великим споживчим ринком. Як відзначалося в роботі [41]: «Курси за перепискою», що відрізнялися різноманітним і гнучким асортиментами, високим ступенем незалежності от місця й часу одержання освіти, доступною ціною, відсутністю дискримінаційних обмежень, пов'язаних з полом, національністю, віросповіданням та ін., - користувалися обґрунтовано широким попитом.

Основний контингент - швидко зростаючий соціальний шар грамотних, дорослих, ініціативних людей, що самостійно заробляють, чия кар'єра була безпосереднім образом пов'язана з можливістю «не відходячи от справ», у стислий термін підвищити або розширити свою професійну кваліфікацію й тим самим соціальну мобільність і конкурентоспроможність. Орієнтація на освітні потреби цього соціального шару, від ефективного обліку яких безпосередньо залежало існування кореспондентних шкіл, багато в чому визначило особливості, що застосовувалася дидактики, що базувався на загальних дидактичних принципах «кореспондентської традиції».

Як уважаються автори роботи [45, 64]: « До цих загальних принципів можна віднести:

1) трактування дистанційної освіти, як форми, заснованої на самостійному вивченні, що вимагає створення, та забезпечення його

спеціальних навчально-методичних і атестаційних матеріалів - особливого мобільного й інтерактивного освітнього середовища;

2) відомість до мінімуму числа очних занять (сесій), вимога особливої форми цих занять, що виправдовує їхня доцільність;

3) поділ ролей викладача, що представляє досліджуваний предметний зміст, і консультанта й наставника (тьютора), що направляє самостійне вивчення за допомогою двостороннього дидактичного спілкування (діалогу), здійснюваного здебільшого асинхронно».

Виразивши сумніву в тому, що трактування того або іншого поняття може розглядатися як принцип, погодимося з авторами роботи [71, 88] у наступному. Дистанційне навчання апріорі припускає значну питому вагу самостійного вивчення студентами навчального предмета. Таке навчання повинне бути по можливості полегшене за рахунок створення відповідних навчально-методичних і атестаційних матеріалів. Зрозуміло, мінімізація числа очних занять (сесій), і, відповідно, вимога особливої форми цих занять, що виправдовує їхню доцільність, може розглядатися в якості дидактичного принципу, але, скоріше, це характерна ознака дистанційної освіти. Що стосується розподілу ролей викладача (у звичайному розумінні цього слова) і тьютора (консультанта - якщо говорить простіше, організатора самостійної роботи студента), то зріст «консультаційної» складової в діяльності педагога також є його характерною рисою дистанційної освіти. Втім, автори роботи [98, 114] серед відмітних рис «кореспондентних шкіл» і «зовнішніх відділень» називають:

1) гнучкість і рухливість строків навчання й, відповідно, темпу навчального процесу, високий ступінь автономії учня у визначенні його темпоральних характеристик і змісту освіти;

2) пов'язане із цим, а вірніше, засноване на загальній вихідній дидактичній установці визнання незалежності студента, прагматичне й неформальне відношення до проміжної й підсумкової атестації й оцінці як до засобу мотивації й самоконтролю, а не як до мети й кінцевому результату

навчання, що завершується одержанням сертифіката;

3) модульну, або, що тяжіє до модульної, організацію предметного змісту курсів [77].

На нашу думку, саме ці риси заслуговують назви принципів, покликаних відбивати не сутнісне, але винне. Дистанційна освіта може бути жорстко зарегламентована - інше питання, чи може вона існувати в такій якості. Організація системи освіти може бути модульної, а може носить який-небудь інший характер і т.п.

Не зовсім слушної представляється нам і оцінка підсумків періоду 1850-1930 рр. еволюції дистанційної освіти, дана в роботі [121]:

« У цілому, до підсумків першого періоду еволюції кореспондентної дистанційної освіти й розвитку поняття ДО в рамках цього періоду можна віднести:

1) усвідомлення першими практичними організаторами дистанційної освіти, як особливої форми освіти, в основі якої лежить особлива специфічна, відмінна от середовища «класної кімнати», освітньої ситуації, що вимагає іншого способу освітньої комунікації.;

2) визначення принципів дидактики ДО в освітній практиці перших установ дистанційної освіти, без теоретичного вираження цих принципів;

3) інституціональне оформлення ДО у вигляді двох типів самофінансування;

4) часткове формування типової структури дистанційних освітніх програм, що поєднують академічні й професійно - технічні практико-орієнтовані курси;

5) визначення пріоритетної цільової групи учнів ДО (професійно зайняті, дорослі, грамотні студенти);

6) виникнення відкритої дистанційної освіти в сегменті додаткової й продовженої освіти;

19) початок термінологічного оформлення ДО в англійській мові: з'являються терміни «home-study» («домашнє навчання»), «independent study»

«незалежне навчання»), «external student», «extramural student» («зовнішній студент», або «екстерн», або «заочник»), «extension» («зовнішнє відділення»), а в 1892 г. у каталозі кореспондентних курсів Університету штату Вісконсін уперше з'являється термін «distance education» [369].

Як представляється, навчання з перепису у період 1850-1950 рр. виступало як одна з форм масової освіти, як менш дорогий варіант високозатратної традиційної освіти, що відкриває доступ до освіти для незаможних верств населення. Як справедливо замічене в роботі [139]:

«Навчання за перепискою прийнято вважати другосортною освітою, придатною тільки для класів, що перебувають на нижчих ступенях суспільства... Віднесення навчання за перепискою до другорозрядної освіти до такого ступеня не справедливо».

Причини цього досить очевидні: «Ахіллесова п'ята навчання за перепискою - це обмежені межі взаємодії вчителя й учня... Труднощі починаються з виникнення КР, у той момент, коли учневі потрібне сприяння другої людини... Для вирішення цієї проблеми школи, які навчали за перепискою, створювали колективи вчителів, що працювали у режимі очного навчання» [149].

Підкреслимо, що протягом розглянутого періоду дистанційне навчання як таке ніде не було офіційно визнане, залишаючись за межами основної професійної освіти й у найкращому разі виступаючи в якості кореспондентних або очно-заочних курсів передекзаменаційної підготовки при якому-небудь екстернаті, виділеному в окрему установу, начебто Університету Лондона або південноафриканського Університету Доброї Надії, або в складі «зовнішніх відділень» . За кордоном не існувало ніякої державної системи й навіть окремих державних інститутів, так чи, що інакше сприяли розвитку дистанційної освіти.

Період 1950-1975 рр., розглянутий нами як другий етап у розвитку дистанційної освіти за рубежем можна змело йменувати «телевізійним». Відповідно до робіт [365, 371] хронологію розвитку освітнього телебачення можна представить у такий спосіб.

1948 р., США**.** У п'ятьох освітніх установах проводяться експерименти по використанню телебачення в навчальному процесі:

«Ранні дослідження прагнули показати, що успіхи студентів, що навчаються в аудиторії по телевізійних програмах, не уступають традиційному очному навчанню».

1961 р., США**.** З кінця 1950-х обсяг використання телевізійних програм повільно розширюється від 17 навчальних програм до створення в 1961 р. Національної освітньої телевізійної мережі (NET), що об'єднала 53 станції, у рамках якої здійснювався обмін навчальними фільмами й координувався графік їх показу. На початку 60-х у США розвертається програма MP ATI, у рамках якої з борту літака здійснювалася трансляція навчальних програм для шкіл населення штату Індіана, а також п'яти сусідніх штатів.

Проте, до середини 60-х інтерес до фінансування навчального телебачення ослабнув, і фонд Форда переорієнтувався на суспільне телебачення. Основною причиною таких несприятливих змін називалася посередня якість навчальних програм, які не виходили за рамки простого читання лекцій викладачами.

В 1967 році комісія Карнегі з вищої освіти дійшла висновку, що «навчальне телебачення в цілому відіграє незначну роль у загальному освітньому процесі. Серед причин неприйняття навчального телебачення вказувалися протидія вчителів, висока вартість телевізійних систем і нездатність телебачення самостійно задовольнити різноманітні навчальні потреби студентів [160, с.79].

1975 р., Латинська Америка. Цей рік, на нашу думку, став роком найвищого підйому освітнього телебачення в Латинській Америці. США фінансували програми впровадження освітнього телебачення в Ель-Сальвадорі. Колумбія й Венесуела створили державні системи освітнього телебачення. У Бразилії навіть «мильні опери» намагалися використовувати для досягнення загальної грамотності населення. От так описувався «телеурок» у бразильській школі авторами роботи [163, с.139]:

«Учні дивилися освітню програму групами по вісім людей, сидячи навколо стола. Після програми група перевіряла засвоєння кожним з учнів матеріалу тільки що проведеного уроку. Потім починалося змагання між групами, причому завдання кожної з них полягала в тому, щоб показати, що хтось із сусідів не повністю засвоїв урок. Хто- нибудь із дорослих повинен був бути присутнім для надання сприяння, але геть ... не виконував викладацьких функцій. Таким чином, діти без участі дорослих, самі опікувалися про засвоєння матеріалу на основі підручників, збірників вправ і телебачення. Виконані вправи збирали й передавали в адміністративний центр системи, розташований у телевізійному комплексі. Результати перевірки співвідносилися з певними поведінковими установками, у залежності от цього вносилися зміни в телевізійні навчальні програми» .

Однак до кінця 1975 р. стало остаточно ясно, що освітнє телебачення здатне виступити в якості істотного фактора розвитку освіти тільки «у тих частинах світла, де гостро не вистачало педагогів і середніх шкіл». У той же час стало зрозуміло, що воно не виявляє істотного впливу на систему середньої освіти в рамках благополучної традиційної системи аудиторного викладання .

У контексті цілей нашого дослідження становлять особливий інтерес причини «провалу» спроб впровадження телебачення навчальних програм в освітню практику. У їхнім числі називають наступні.

1. Відсутність необхідності використання зображень у процесі навчання при традиційній формі оцінки знань:

«Вивчите результати дорогого публічного іспиту й подивитеся, чи є необхідність у телевізійному зображенні для того, щоб одержати знання, що вимагаються для відповідей на екзаменаційні питання...

Незаперечний факт, однак, полягає в наступному: на іспитах оцінюється те, чому вчать у традиційних класах. А в них вчать тому, як вирішувати завдання, викладені в писемній формі, використовуючи знання, надруковані в підручнику. Якби кому-небудь прийшло на думку перевірити, як впливає відсутність зображення на те, чому вчать у системі освітнього телебачення,

може бути, доля цього методу зложилася б інакше. Може бути, і віртуальний клас, у свою чергу, привнесе мультисенсорику в освітнє середовище тільки для того, щоб потім придбані навички розв'язку завдань оцінювали за результатами письмових іспитів?» [171].

Тут, однак, треба додати, що останнє питання не настільки просте, як здається. Щоб переконатися в цьому, досить запитати себе: «А що замість результатів грамотного іспиту можна використовувати для оцінки навичок розв'язку завдань?» Люди і способи відтворення їм інформації, що свідчать у формуванні відповідних когнітивних структур, не міняються з появою нових технологій.

- Нераціональне розв'язання проблеми використання різних каналів сприйняття:

«В основу освітнього телебачення покладений принцип, згідно з яким чим більше почуттів задіяне в процесі навчання, тем вище ступінь засвоєння матеріалу. Впливай на учня звуком і зображенням, текстом, картинками, мультфільмами - і геть буде засвоювати краще. До цієї концепції підмішується переконання, що навчання повинна бути розвагою, а друковані слова нудні, якщо не супроводжуються музичним тлом... У дійсності ж не існує наукових обґрунтувань припущення, що екстра освітня інформація сприяє засвоєнню матеріалу... Навпаки, дослідження механізмів державного управління сприйняття, що існує певний граничний обсяг інформації, який люди свідомо можуть обробити... Є вказівки на те, що ми здатні концентруватися на одному каналі приймання й у такий спосіб підсилювати своє сприйняття інформації, що надходить саме по цьому каналу» [177].

- Несумісність пізнавальних і емоційних процесів у рамках освітніх телепрограм:

- Неможливість організації оперативному зворотному зв'язка в процесі теленавчання:

«Основною слабістю телебачення, використовуваного в якості засобу навчання, було те, що воно не забезпечувало зворотному зв'язка. Воно

здійснювало передачу знань, ставило проблеми й намічало взаємини між ними засобом для розв'язку цих завдань. Але такий процес не забезпечував взаємодії на рівні « учитель-учень», а також взаємозв'язок цієї пари « знання-проблема» .

- Економічна неефективність використання телебачення як засобу трансляції уроків:

« За рідкісним винятком використання телебачення як засобу трансляції уроків у тому виді, у якому воно здійснювалося до цих пор, не можна із упевненістю назвати більш ефективним або менш дорогим образом навчання, чим звичайна школа. Різні телевізійні освітні проекти, що реалізувалися в багатьох країнах миру, так і не змогли залучити така кількість тих, яких навчають,, завдяки яким ОТВ з'явилося б більш економічної альтернативної традиційному навчанню. Телебачення також не змогло продемонструвати достатніх переваг як доповнення до вже існуючої освітньої системи» [184, с.457].

Здійснений аналіз, це факти які не слід забувати під час обговорення дидактичного потенціалу технологій дистанційного навчання, що базуються на телекомунікаційних технологіях. Іншого роду факти можна витягти з аналізу становлення дистанційного навчання в період 1969-1990 рр., що проходив під прапором ідей відкритої освіти. Початок цього етапу пов'язане з установою Відкритого університету Великобританії (01ЛЖ), у рамках якого, на думку багатьох дослідників, реалізується особлива, самостійна форма освіти.

Дидактична модель дистанційної освіти, розроблена в OUUK і тому часто іменована британською, або європейською, на сучасному етапі втілена в освітній практиці у всіх країнах британської співдружності (включаючи Індію, Канаду, Австралію). Вона також знайшла поширення за межами Об'єднаного Королівства (Fernuniversitat, Німеччина; Університету Південної Африки (UNISA) і т.д.). Загальне число студентів, що навчаються в установах дистанційної освіти «британського типу», приблизно дорівнює числу студентів в «американських» установах.

До характерних особливостей цієї моделі відносять:

8. орієнтацію на студентів, мають високу свідому мотивацію пізнавальної діяльності й високий рівень «дорослості»;

9. масовий характер - для вивчення пропонуються в основному стандартні курси, що дає можливість відносно дешево тиражувати комплекти навчальних посібників;

10. використання освітніх технологій, що вимагають від викладача (тьютора) спеціальних навичок і вмінь, що стосуються індивідуальної роботи зі студентами, включаючи найрізноманітніші види не тільки навчальних консультацій, але й психологічної підтримки.

Ці характерні риси визначають орієнтацію університетів типу OUUK на навчання дорослих, перевага практико-орієнтованих курсів до університетського рівня - більш стандартизованих, чим університетські (близько 2/3 курсів в OUUK - undergraduate degree), і постійне збільшення корпусу тьюторів, витрати на підготовку й підвищення кваліфікації яких становлять істотну долю бюджету установ дистанційної освіти [77].

На думку авторів роботи [188], «британська модель більшою мірою підходить для середньої професійної освіти «без відриву від основної діяльності», чому для класичного університетського, і вимагає фінансових вкладень, у першу чергу, у науково-методичне й кадрове, а не в технічне забезпечення» .

Ці ж автори до других гідностей і переваг британської моделі відносять: відсутність необхідності в спеціально обладнаних обладнаннями центрів для інтерактивної телетрансляції у філіях (тьюторіали можуть проходити у звичайних аудиторіях); прекрасно продуману й організовану спеціально для атестації й моніторингу якості освіти .

«Британська модель забезпечує найбільш повну реалізацію відкритої дистанційної освіти та принципу незалежності від місця, часу, освітнього цензу, що виражається у формулі «Anyone, Anytime, Anywhere», ефективна в першу чергу для практико - орієнтованої освіти, не вимагає в якості обов'язкової умови дорогої мережі телекомунікацій і забезпечує еквівалентний

очній освіті (або більш високий) рівень якості підготовки фахівців» - затверджують автори роботи [189, 198]. Це висловлення, на наш погляд, аж ніяк не безперечно, як тільки дипломи OUUK офіційно не визнаються ні в одной країні миру, але в чому слід погодитися з авторами роботи, так це в тому, що створення OUUK було актом політичним і знаменував початок залучення урядів розвинених країн у вирішення проблем вищої освіти.

Відзначимо, що саме в 1970-1985 рр. витрати на освіту у світі в цілому різко зросли, у розвинених країнах, зокрема, - більш ніж в 10 раз. При цьому освіта розглядалася як фактор, що підвищує економічний ріст, що поглиблює подальший соціальний розвиток країн. Однак різкий ріст плати за навчання наприкінці 70-х - початку 80-х рр. перетворив проблему доступності вищої освіти в політичну. І в цьому контексті багато дослідників розглядають феномен виникнення великих університетів дистанційного навчання в сімдесяті роки.

Погоджуючись із цією думкою, підкреслимо, що поява відкритих університетів не диктувалася економічним попитом. Воно диктувалося прагненням урядів зм'якшити соціальну напруженість, що виникла з абсолютною нерівністю доступу до елітного вищої освіти в розвинених країнах. Зрозуміло, наше твердження може бути піддане сумніву. Так, на думку С.А.Щеннікова: «Підставою для виділення досвіду Відкритого університету як знакової циклу в історії освіти є наступні положення:

- висунуті й реалізовані на практиці ідеї відкритої освіти;
- запропонована й реалізована освітня модель, що принципово відрізняється от очної й заочної;
- було показано, що відкрита дистанційна освіта не тільки не уступає, а може перевершувати традиційну освіту;
- в організації й державному управлінні освітньою системою були реалізовані ідеї індустріального маркетинг -орієнтованого підприємства;
- уперше була створена транснаціональна освітня структура, що розширює границі діяльності як через підлеглі підрозділи, так і через

партнерства з незалежними навчальними закладами;

- продемонстрована можливість досягнення вищої якості освіти в умовах масовості;
- створена освітня організація, яка через багаторівневі модульні освітні програми здійснює функції університету, інституту підвищення кваліфікації й просвітницької організації, тим самим створюючи основу для розв'язку завдання безперервної освіти протягом всього життя» .

Більш зваженої й правдоподібної представляється наступна оцінка:

«Сума освітніх технологій, покладена у фундамент Відкритого Університету Великобританії, що став, по суті справи, британською національною системою відкритої дистанційної освіти, обумовила рідкий за силою міжнародний резонанс від його створення й, в остаточному підсумку, радикальна зміна вистави в дистанційної освіти в усьому світі. Зміна поняття дистанційної освіти, у якому викладачі, керівники національних освітніх систем, політики вже до середини сімдесятих років побачили самостійну форму освіти, здатну розв'язати цілий комплекс соціальних проблем, що коштують перед сучасним постіндустріальним, а потім і інформаційним суспільством, можна вважати основним підсумком третього періоду еволюції кореспондентного ДО» [207, с.117].

На нашу думку, раніше була розроблена технологічна модель, заснована на ідеї специфіки дистанційного навчання як особої, відмінної от очної форми навчання, побудованої на основі інших принципів організації навчального процесу й іншій дидактиці. Цікаво, що цю технологічну модель протиставляють трансляційної моделі дистанційного навчання, реалізованої в розглянутий період і ряді країн, переважно в США. Причому вони роблять це в такий спосіб:

«Трансляційна модель ґрунтується на ідеї принципової єдності дистанційної й очної освіти, як форм навчання, що не відрізняються за типом відносин, що існують між студентом, та викладачем в рамках освітнього процесу, а, отже, заснованих на загальній дидактиці й однакових формах

навчальних занять. Дистанційна освіта - навчання на відстані - забезпечується, згідно із цією моделлю, трансляцією на відстань за допомогою сучасних засобів телекомунікації традиційних очних занять: лекцій і семінарів, що дозволяє на порядок... побільшати місткість навчальних класів і аудиторій. Удосконалювання й розвиток такої форми дистанційного навчання здійснюється в основному завдяки прогресу засобів і каналів телекомунікації, що підсилюють ефект присутності, що перебуває на відстані від кампуза студента в реальній класній кімнаті або аудиторії, та розширюють його можливість брати участь у вилученій лекції або семінарі через розвиток систем зворотному зв'язка - інтерактивності» [215].

Помітимо, що в 1984 р. у США був створений перший навчальний заклад, що реалізує програми дистанційного навчання - Національний Технологічний університет (Nationaltechnological University, NTU - http://www.ntu.net.edu).

ДО 1991 р. на його основі був утворений консорціум з 40 університетських інженерних шкіл. На початку 90-х рр. уже 1100 студентів вивчали дистанційним методом програми N1*11 на інженерний ступінь. У відмінність від організації навчального процесу у Відкритому університеті Великобританії основним засобом доставки інформації в КШ є теле- і радіокомунікації, Інтернет. Трансляція курсів здійснюється за допомогою супутникового зв'язку. Програми, не розраховані на трансляцію в реальному часі, пропонуються на відеокасетах.

Трансляційна модель, що одержала широке поширення в США, була покладена в основу організації дистанційного навчання у французькому Національному центрі дистанційного навчання (С№Ю). В 1980-1990 рр. вона відігравала переважну роль у Китаї. У числі переваг трансляційної моделі називаються: можливість організації доступу суттєво більш широкої студентської аудиторії до лекцій (прикладам, конференціям, семінарам), які читають або в яких беруть участь великі вчені або видатні лектори; можливість при відеотрансляції активно включать у лекції відеосюжети й різного роду наочні матеріали (карти, таблиці, схеми і т.д.) [221, с.31]. До недоліків

трансляційної моделі відносять: високу вартість створення й експлуатації телекомунікаційних мереж і встаткування; необхідність наявності в мережі спеціальних філій, обладнаних для приймання прямих трансляцій і інтерактивному зв'язку з лектором, без чого ефективність трансляційної моделі різко знижується й ставиться під питання можливість її існування; обмеження мобільності студентів; пасивний характер занять на відстані (семінари, колоквіуми, регулярні консультації й різноманітні форми й етапи атестації шляхом трансляції не забезпечуються).

Серед теорій і концепцій дистанційного навчання, що з'явилися в розглянутий період, у якості одної з перших називають теорію «індустріалізації», розроблену О.Петерсом [245, с. 276]. Відправною крапкою цієї теорії виступав порівняльний дидактичний аналіз традиційного й дистанційного навчання в категоріях цілей, змісту, методів, засобів, людських передумов. Основним висновком виступило твердження в тому, що звичайна і дистанційна освіта значно відрізняються друг от друга, причому аналіз останньої в контексті традиційної дидактики досить непродуктивний. Аналізуючи дистанційну освіту у термінах і поняттях економічної теорії, О.Петерс висунув гіпотезу в тому, що дистанційне навчання - специфічний продукт індустріального суспільства. На його думку, історичний прогрес у розвитку освіти полягає в тому, що на зміну елітарному, ієрархічному, заснованому на особистій комунікації в малій групі й прив'язаному до певного місця й часу навчання приходить демократичне, орієнтоване на масову аудиторію, вільне від просторово-тимчасових обмежень дистанційне навчання. Причому тільки воно в епоху соціального замовлення не зважаючи на рівень освітньої підготовки населення в цілому здатне забезпечити його виконання. З погляду О.Петерса, існують дві зовсім різні форми навчання: традиційне, засноване на міжособистісному спілкуванні, і індустріалізоване, що базується на технічних і промислових формах комунікації. При цьому структура останнього в значній мірі визначається теми ж принципами, які управляють індустріалізацією трудового процесу у виробництві товарів (раціоналізація,

поділ праці, виконання окремих завдань фахівцями в кожній конкретній області, механізація й автоматизація). Відповідно треба зазначити, що:

- дистанційна освіта може бути економічно вигідною, тільки якщо число студентів досить велике: масова освіта відповідає масовому виробництву;
- як і у випадку з виробничим процесом, дистанційне навчання потребує капіталовкладень, концентрації всіх доступних ресурсів і у кваліфікованому централізованому керуванні.

Наслідком сказаного є твердження в тому, що дистанційне навчання (у порівнянні із другими формами) виступає як індустріалізована форма освіти. Сприймаючи так дистанційне навчання - форма навчання є найбільш масовою. Ці погляди О.Петерса викликають сумнів, якщо розглядати їх з погляду постіндустріального суспільства, у якому продукт проводиться в обмеженій кількості, призначений для сегментування ринків і орієнтований на задоволення потреб індивідуального споживач.

Крім теорії «індустріалізації» широку популярність придбала теорія «автономії й незалежності навчання» (Р.М.Деллинг, М.Дж.Огорожа, Ч.А.Ведемейер). Основу інтерпретації Ч.А.Ведемейером цієї теорії становили: демократичний суспільний ідеал і ліберальна філософія утвору. У відповідність із ними не можна відняти в людину можливість отримати освіту через те, що геть бідний, географічно ізольований, має низький соціальний статус, нездоровий, повинен заробляти на життя або з іншої причини не може помістити себе в рамки спеціальної атмосфери навчального закладу. Затверджувалося, що «незалежне навчання» повинне проводиться в темпі, що задається учнем, бути сугубо індивідуалізованим: учень може вільно розпоряджатися своїм навчанням відповідно до обставин; геть не повинен бути зв'язаний ніякими механізмами установи; геть незалежний у виборі кожної з декількох програм навчання, має свободу вибору цілей у своїй діяльності, яка приведе його до розв'язку поставлених їм самим завдань, і можливістю самостійно оцінити досягнення (Ч.А.Ведемейер) [247].

Згідно з концепцією Ч.Ведемейера, навчання дорогого, що вчиться повинне здійснюватися в будь-якому місці не завищимо от наявності в цім місці викладачів. При цьому більша частина відповідальності повинна покладати на самого учня; а викладачі повинні бути звільнені от піклувальних функцій. Студентам і дорослим людям, що бажають вчиться, повинен бути наданий широкий вибір навчальних курсів, форм і методів їх вивчення; студент повинен мати можливість вчиться зі швидкістю, яка йому під силу. До особливостей системи утвору, що відповідає таким умовам, Ч.Ведемейер: територіальне розділення студента й викладача; використання різних засобів зв'язку в процесі навчання-навчання; індивідуалізованість навчання; здійснення навчання через самостійну діяльність студента; середовище проживання студента (по місці проживання, роботи), що виступає як найбільш зручне місце навчання; відповідальність учня за свої успіхи і його волю у виборі строків, темпів роботи.

Своєрідною альтернативою теорії «автономії й незалежності навчання» виступає також досить добре відома теорія «взаємодії й комунікації» (Б.Холмберг, А.Бэйтс, Д.Стьюарт, А.Сміт і ін.). Відповідно до неї: студенти дистанційного навчання потребують спеціальної допомоги на початку їх навчання, особливо при закріпленні їх мотивації; тьютор повинен виконувати важливі педагогічні функції, а не тільки виправляти помилки й оцінювати письмові роботи студентів; тьютор може відігравати важливу роль у процесі вв'язування навчального матеріалу з попередньою підготовкою кожного студента, накопиченими раніше знаннями через установлення гарних особистих відносин зі студентами; повинна бути реалізована ідея імітованого діалогу за рахунок навчальних матеріалів, підготовлених у певній дидактичній формі (Б.Холмберг); забезпечення підтримки студентів при системі навчання на відстані являє собою багатогранну проблему, яка породжує необхідність у консультативній і допоміжній ролі установи дистанційного навчання, крім забезпечення студентів комплектом навчальних матеріалів (Д.Сьюарт) [265, с.153].

Завершуючи, таким чином, огляд ряду відомих концепцій дистанційного навчання, помітимо, що в епоху «відкритого» навчання теоретичні дослідження, по суті, не виходили за рамки цих теорій. Як справедливо відзначалося в роботі [267]: «До кінця 80-гг. бібліографія із проблем ДО нараховувала 2 тис. публікацій тільки на англійському й німецькому мовах. Однак слід зазначити, що теоретична думка фактично не пішла далі названих нами концепцій кінця 60-х - початку 70-х рр. і значно відставала від практики дистанційних університетів, які змушені були будувати свою дидактичну стратегію й тактику досвідченим шляхом».

Таким чином, теоретичне обґрунтування державного управління ДО на всьому протязі його існування викликає бурхливі дискусії. Відсутність загальноприйнятої теорії послабляє ідею дистанційного навчання. Слова американського теоретика Ч.Ведемейєра, опубліковані чверть століття назад, залишаються слушними й сьогодні. У той же час різноманіття поглядів на можливість реалізації ідей дистанційного навчання, що спостерігався в період 1970-1990 рр., відкрило простір для пошуку його найбільш ефективних форм і методів у наступний період 1990-2004 рр., який може бути охарактеризований як початок постіндустріального («віртуального») етапу розвитку дистанційного навчання.

Згідно проведеного аналітичного дослідження, таких освітніх організацій у світі налічується сьогодні порядку тисячі, причому на долю 20 промислово-розвинених країн доводиться більш 800, на долю Індії, Мексики, Колумбії, Аргентини й Зімбабве доводиться близько 100, на долю 72 країн, що розвиваються, де існують представництва OUUK, - порядку 180. Згідно нашого аналізу, найбільш численні навчальні заклади дистанційного навчання в США й Канаді, де навчання за дистанційними програмами пропонують більш 700 коледжів і університетів. Так, згідно проведеного аналізу нами виділяються наступні організаційні форми національних систем дистанційного навчання [285, с. 79].

1. Повністю самостійні структури дистанційного навчання, що підтримуються фондами, іншими організаціями, але не урядами.

2. Структури, програми й курси дистанційного навчання, які частково координуються через фінансування, що охоплює обмежену групу студентів **(**модель консорціуму**).**

3. Структури дистанційного навчання, у планування діяльності яких уряд включений у певних межах, наприклад, через координаційні ради. При цьому характерна орієнтованість на навчальні заклади, але не на студентів. Доступ до системи обмежений **(**координаційна модель).

4. Структури дистанційного навчання, орієнтовані на різні категорії студентів і підтримувані урядом як організаційно, так і фінансово **(**всеохоплююча модель**).**

На наш погляд структури дистанційного навчання підрозділяються на *однопрофільні, двухпрофільні й змішані.*

Однопрофільні установи (single mode institutions). Надання виняткових дистанційних освітніх послуг - основна діяльність подібних організацій. Ці організації можуть не мати зданий, навчальних приміщень і т.п. У той же час багаті однопрофільні навчальні заклади мають навчальні приміщення й центри в регіонах для проведення консультаційних зустрічей. Класичним прикладом однопрофільної організації є The Open University ofunited Kingdom**.** Однопрофільні установи дистанційного навчання, як правило, включають структури, що здійснюють: проектування навчального матеріалу і його тиражування, розсилання, доставку, а також взаємодія з учнями (від реєстрації до оцінки й коментування поточних завдань).

Двухпрофільні установи (dual mode institutions). Двухпрофільні університети - освітні установи, що надають можливість одержати традиційну і дистанційну освіту одночасно. Особливостями таких установ виступають: наявність служб, пов'язаних із забезпеченням дистанційного навчання, але не відповідають ні за зміст освітніх програм, ні за їхню якість; підтримка еквівалентності академічних стандартів (за рахунок спільності навчального

плану, викладацького складу, загальної системи іспитів і дипломів). Багато вищих навчальних закладів України мають заочні відділення, що можуть, правомірно розглядатися в якості двухпрофільних установ.

Цікаво, що порівняльна оцінка ефективності структур дистанційного навчання в наукових дослідженнях присутнє лише в апріорних висловленнях. Так, одні дослідники стверджують, що викладачі підвищують свою кваліфікацію, використовуючи різні методики. Інші говорять про те, що методи дистанційного навчання суттєво відрізняються от традиційних методів навчання, що приводить до зниження якості викладацької діяльності. Якщо ж урахувати й те, що однопрофільні вищі навчальні заклади регулярно використовують очні заняття, а працюють у них викладачі в основному традиційних навчальних закладів, то порівняння ефективності згаданих структур дистанційного навчання стає справою непростою. Цілком справедливо, на наш погляд, що одне- або двухпрофільна організація установ ДО зв'язана, скоріше, з історично склавшимися причинами, чим із цілеспрямованим вибором.

Змішані навчальні заклади (mixed mode systems). Змішаною формою організаційних структур дистанційного навчання іменують таку «форму організації ДО, коли традиційні коледжі, університети, школи надають учням можливість самостійного проходження навчальних курсів поза кампуса». Технологію навчання в таких структурах, автори роботи [286] описують так:

«Навчальні матеріали поширюються в друкованому виді, аудіо- або відеоформаті, а останнім часом - за допомогою Інтернет. При цьому ДО в змішаних навчальних закладах не має ні власного факультету, ні адміністративних служб. Студенти ДО просто додаються до звичайного контингенту або звичайні студенти по тім або іншим причинам дистанційно вивчають певні курси».

Прикладом змішаного типу організації навчання може служить австралійська інтегрована модель, реалізована Університетом Нової Англії (Murdochuniversity - http://www.murdoch.edu.au/). В 1997 р. майже 60%

студентів навчалися тут одночасно за традиційною і дистанційною формах. Вони мали можливість регулярно або тимчасово займатися самостійно. При цьому студенти винятково ДО становили в цьому університеті близько 20% загальної чисельності. Студентам пропонувалися очні форми навчання, особливо для вивчення тих курсів, що вимагають обов'язкової присутності на лекціях. Три основні принципи навчання в Університеті Мурдока Нової Англії формулюються в такий спосіб. «Дистанційність» ставиться, скоріше, до організації навчального процесу, чому до студента. Це припускає гнучкість відносно розкладу занять (наприклад, присутнім може бути один день у тиждень протягом семестру або один місяць на початку семестру й т.п.). Будь-яка частина програми представлена у двох варіантах. При цьому передбачається, що чисто дистанційне проходження всіх етапів може зажадати у два рази більше часу, чому у випадку винятково очних занять. Усі викладачі рівною мірою володіють обома програмами навчання» [300].

За деякими оцінками змішаний характер навчання дозволяє не тільки забезпечити надання освіти особам, не спроможним бути присутнім у певному місці в певний час, але й надає більшу гнучкість процесу навчання. Деякими експертами прогнозується збільшення росту змішаних структур дистанційного навчання, що забезпечують одержання первісної освіти.

Мають місце й інші підходи до класифікації структур дистанційного навчання. Зокрема, у роботі Зеллера (Zeller) [367] запропонована наступна класифікація.

1. Централізована, строго ієрархічна структура**.** Створюється великим інститутом - провайдером освітніх послуг. Їй властива офіційна залежність філій і представництв. Якість контролюється із центру. Прикладами таких структур виступають відкриті мегауніверситети. До таких, безумовно, ставляться: Національний Університет ДО (UNED) в Іспанії, створений більш 20 років, що тому й включає в себе 58 навчальних центрів усередині країни й 9 за рубежем; Національний центр дистанційного навчання у Франції, що забезпечує дистанційне навчання 35000 чол. в 120 країнах миру; Китайський

телеуніверситет (Китай), Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді (Індія), Університет Пайнам Ноор (Іран), Корейський національний відкритий університет (Корея), Університет Південної Африки, Відкритий Університет Сукотай Тампариат (Таїланд), Університет Анадолу (Туреччина) і інші.

2. Централізована структура незалежних організацій**.** Являє собою об'єднання незалежних навчальних організацій на чолі із центральною організацією на основі договорів, складених з урахуванням твердого поділу персоналу, концентрації економічних функцій. Типовими прикладами таких структур виступають консорціуми навчальних заведений дистанційного навчання. Наприклад, National Technologial University у США, що поєднує близько 40 американських інженерних шкіл. NTU пропонує такий широкий набір курсів, який не в змозі створити жоден вищий навчальний заклад окремо. Усі учасники NTUоб’єднані в мережу, що використовує, у тому числі, і супутниковий зв'язок, що визначає досить високу вартість навчання. Клієнти NTU - великі фірми, співробітники яких потребують цих курсів і фірми здатні їх оплатить. Кожний з партнерів консорціуму витягає свою вигоду: університети розширюють кількість студентів; NTU одержує комісійні; фірмам не потрібно звільняти працівників від роботи, оплачувати їхні навчальні відрядження й т.п. Фактично в цьому випадку має місце вдала кооперація урядових, університетських і комерційних структур. При цьому NTU практично повністю фінансується за рахунок плати за навчання, яка звичайно вноситься фірмами-роботодавцями студентів.

3. Франчайзингова структура**.** Являє собою головну організацію й мережа незалежних навчальних закладів, що адаптують курси й тренингову систему. Регіональні партнери не практикують авторизацію навчальних курсів і видачу тільки власних дипломів. Існує асиметрія у взаєминах « центр-регіон» у рамках певних акредитаційних процедур.

4. Структура автономної кооперації**.** Учасники мережі незалежні й рівні, поєднуються для супроводу курсів (своїх і партнерів) як спільно, так і самостійно. Кооперація відбувається на регіональній або тематичній основі.

Прикладом такої кооперації може служить Європейська асоціація університетів дистанційного навчання (European Association of Distance Teaching Universities (EAD TU) - http://www.eadtu.nl/), засновниками якої стали 18 організацій з 14 країн (див. прил. 1).

5. Структура «вільної академічної мережі». Організації, що входять у мережу, здійснюють незалежний розвиток і поширення програм Кооперація здійснюється на рівні обміну академічним і професійним досвідом. По оцінці С.А.Щєнникова, «такі мережі ефективні з погляду культурної й соціальної релевантності, обміну знаннями про ОДА або ІТ, однак вони малоефективні з погляду маркетингу, конкуренції й професіоналізму» [302].

Наше обговорення сучасного стану державного управління формуванням системи дистанційного навчання було б неповним без згадування в такій структурі, як Міжнародна рада по відкритій й дистанційній освіті (International Council for open and Distance Education - ICDE). Ця асоціація інститутів і фахівців відкритого й дистанційного навчання, а також національних і регіональних асоціацій відкритого й дистанційного навчання була утворена в 1938 р. У Раді представлене більш 100 країн - або безпосередньо, або через регіональні асоціації. ICDE є асоційованим членом ЮНЕСКО. Регіональні центри ICDE відриті в країнах Африки, Азії, Північної Америки, Латинської Америки, Карибського басейну, Австралії й Океанії, а також у Європі.

У цілому аналіз сучасного стані дистанційного навчання за кордоном дозволяє констатувати, що в цей час у світі накопичений певний досвід реалізації технологій дистанційного навчання. Згідно Петерсу, дослідження в області ДО «уже дозріло всіх мислимих розмірів...». Однак, на думку Е.Вагнера, воно «усе ще потребує підвищення якості й інноваційних амбіцій». Має сенс виділити цілий ряд проблем, що виникають у розвитку структур дистанційного навчання за кордоном, який констатує, що наукове дослідження проблем і феномена ДО перебуває в стадії бурхливого розвитку. За своїми масштабами і різноманітністю воно не має аналогів в історії освіти. Дослідження в області ДО відбивають багатоаспектний характер його розвитку

й відрізняються: міждисциплінарністю і інноваційною різноманітністю, інтегрованістю, альтернативністю, багатоваріантністю, комбінацією концептуальності й технологічної спрямованості [328].

У якості доказу цієї тези виступає огляд робіт, присвячених:

- необхідності спеціальних наукових досліджень проблем дистанційного навчання;

виявленню найбільш важливих факторів, що обумовлюють складність досліджень у сфері дистанційної освіти;

традиціям і напрямкам у дистанційній освіті; «практичним теоріям», породжуваним у тьюторській сфері;

аналізу наукових досліджень ДО в останньої чверті XX в. і поліпшенню їх якості;

- кросскультурним проблемам дистанційного навчання;

- організаційним і інституціональним проблемам дистанційного навчання;

- ідеї інтерактивності навчання;

- психолого-навчальним аспектам комунікації в системі дистанційного навчання;

-економіці й менеджменту в системі дистанційного навчання[337].

На основі цього огляду робляться й інші висновки. При цьому можна виділити наступні ключові теми: ДО й процеси глобалізації; ДО як частина інформаційного суспільства; ДО як нова парадигма організації навчання; вплив ДО на процеси розвитку суспільства й навчання; ДО як інноваційний процес; моделі ДО; стратегії й інще.

Роботи, що включають проблемне поле державного управління дистанційного навчання, спрямовані на створення освітньої моделі, що володіє характеристиками дистанційності, відкритості й гнучкості.

Серед конкретних спрямований можна виділити: удосконалювання комунікацій з метою забезпечення інтерактивності; особливості навчальних матеріалів ДО, їх створення й використання; технології організації спільної

навчальної діяльності; роль тьютора й других суб'єктів; системи мотивації й підтримки; системи контролю й інше [339].

Висновки до другого розділу

Таким чином, отримані у другому розділі дисертаційного дослідження висновки становлять певний інтерес для системи відтворення висококваліфікованого кадрового потенціалу країни з елементами дистанційного навчання:

1. Ситуація, що склалася в цей час в країні виявила потребу в людях з новим мисленням, новим баченням перспектив, новими ідеями й підготовленим потенціалом для їхньої реалізації. Регіонам потрібні фахівці високої кваліфікації, здатні змінювати вирішувати питання на місцях у необхідному для потреб організації й суспільства напрямку. Вища освіта, у всіх її формах, включаючи дистанційне навчання, є найважливішою ланкою системи відтворення кадрового потенціалу.

2. Заочна форма навчання є значимим елементом у системі відтворення кадрового потенціалу. Значна місткість ринку послуг, орієнтація на підготовку затребуваних фахівців і розвиток нових ІТ зумовила необхідність подальшого розвитку даної форми навчання. Моделювання й розрахунки, проведені в дисертації, переконливо свідчать про те, що впровадження дистанційного навчання є економічно виправданим і може слугувати базою подальшого розвитку різних форм заочного навчання.

3. Практична необхідність і економічна доцільність дистанційного навчання ґрунтуються на досвіді й знаннях викладачів в області специфіки роботи зі студентами за заочною формою навчання, відпрацьованих навчальних планах і практичних методиках навчання, комплексах навчально-методичної літератури, орієнтованих на самостійну роботу студентів і діючій інфраструктурі.

4. Завдання державного управління у сфері розвитку дистанційного навчання полягає в обліку балансу інтересів державних і місцевих органів

влади й освітніх установ з метою всебічного відтворення кадрового потенціалу. Об'єктивними цілями є адекватність підготовки закладами вищої освіти фахівців за потребами ринку праці, підвищення якості підготовки, доступність і комфортність навчання. Суб'єктивними - зниження витрат навчальних закладів на організацію навчання, розширення ринку послуг.

5. Найважливішим у даному розділі є фінансовий механізм державного управління направлений на розвитком дистанційного навчання. У другому розділі роботи запропонований комплексний підхід до визначення соціально-економічної оцінки стану, згідно з яким визначення показників не встановлюється жорстко для всіх випадків, який може виконуватися залежно від конкретних умов і пріоритету цілей. Показники пропонується групувати за суб'єктивними інтересами елементів системи.

6. З метою вдосконалення оцінки розвитку дистанційного навчання в системі державного управління та для відтворення кадрового потенціалу проведений аналіз існуючих методичних підходів управління. Враховуючи підвищення вимог до оперативності й адекватності державного управління розвитком дистанційного навчання, можна затверджувати, що фінансовий механізм економічної оцінки слід розглядати в комплексі із соціальною складовою. Використання цієї складової виправдане також і з позицій децентралізації управління, що часто відбувається в процесі розвитку.

7. Розроблена модель еволюційного розвитку дистанційного навчання, метод соціально-економічної оцінки державного управління розвитком дистанційного навчання в системі відтворення кадрового потенціалу й заходи спрямовані на підвищення ефективності цього процесу. Ми вважаємо, що комплексно ці пропозиції на практиці можуть стати інструментом обґрунтування роботи закладів вищої освіти в регіонах Української держави.

РОЗДІЛ ІІІ
АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

3.1. Методичні підходи до оцінки ефективності дистанційного навчання

Вплив дистанційного навчання на соціальний розвиток в системі державного управління гіперболізується й переоцінюється. Воно зв'язується з глобалізацією соціуму, хоча на сучасному етапі прослідковуються не тільки інтеграційні тенденції. Дистанційне навчання розглядається як частина інформаційного суспільства, існування якого не є об'єктивний факт. Є тільки різноманітні концепції інформаційного суспільства, що представляють собою різновиди прогнозів розвитку соціуму. Представляється малоймовірним повне зникнення викладання « віч-на-віч» і наступна трансформація традиційних університетів у віртуальні. Розвиток інформаційних і освітніх технологій навряд приведе до того, що всі люди стануть вчитися більше й швидше в зручний для них час і в зручному місці через Інтернет.

Серед державно-управлінських проблем дистанційного навчання абсолютною новизною (характерна для двох останніх десятиліть) відрізняються дві: проблема інтерактивного навчання з використанням електронних освітніх ресурсів (мультимедійних енциклопедій, електронних навчальних посібників, тренажерів і т.д.); проблема організації ефективному зворотному зв'язку з використанням телекомунікаційних мереж [29, с. 167].

Інші проблеми дистанційного й заочного навчання має досить давнє коріння, і значні результати в їхньому вирішенні в рамках досліджень, присвячених дистанційній освіті.

Для оцінки економічної доцільності впровадження дистанційних форм і заходів навчання будемо використовувати два параметри: ефективність і вартість навчання.

Перший параметр - ефективність навчання - може визначатися як приріст суми знань у результаті навчання або як ефект, який виникає в результаті використання більш освітніх і кваліфікованих фахівців у науковій, організаційній, виробничій діяльності й у бізнесі.

Ефективність навчання, як приріст суми знань, будемо оцінювати у відсотках стосовно наявного рівня знань на основі експортних оцінок, що базуються на результатах тестування й іспитів студентів і слухачів, що пройшли курс навчання.

Ефективність навчання, як ефект, який виникає в результаті практичної діяльності студента, більш кваліфікованого фахівця, оцінити значно складніше. Зокрема, у якості критерію оцінки ефективності навчання в цьому випадку може бути використана частка приросту національного доходу, яку забезпечує працівник після підвищення кваліфікації [32, с.73]. Однак, у зв'язку з тим, що розрахунки цієї величини досить ускладнений і ненадійний, у даному випадку під ефективністю навчання буде розумітися експертна оцінка приросту знань студента.

Другий параметр - вартість навчання - це кількість коштів, витрачених на навчання одного студента або слухача. Для звичайної форми навчання й дистанційної форми навчання вона визначається різними способами. Вартість звичайного навчання становить значення C_a, грн/ст:

$З_0 = С°_и - З°_0 + С°_г - C°_{до}$, грн/ст

де $З°_{,,}$ - частка коштів, затрачуваних на виплату зарплати професорсько-викладацькому складу й адміністративно- господарському апарату закладу вищої освіти, що доводиться на одного студента,, грн/ст;

$С_а$ - частка витрат на утримання аудиторного фонду, що доводиться на одного студента, грн/ст;

З 7--частка витрат на матеріально-технічне оснащення навчального закладу, що доводиться на одного студента, грн/ст; (2)

З°до - для заочної форми навчання відрядні й транспортні видатки на одного студента, плюс виробничі витрати, пов'язані з відсутністю працівника досить тривалий період на робочому місці, грн/ст.

$З°_{п}$ = / *I,* грн/ст **(1)**

де - сума виплат професорсько-викладацькому й адміністративно-господарському апарату навчального закладу, грн; *N* - кількість студентів. **(3)**

З°„ = 5°« / I, грн/ст

де - сума витрат на утримання будинків і аудиторного фонду, на амортизаційні видатки основних фондів (будинків і споруджень), грн.

З°„ = До грн/ст

де 5°т - сумарна вартість матеріально-технічного оснащення навчального закладу (комп'ютери, технічні кошти ІТ, технічні кошти навчання та ін.), наведена на термін навчання студента або слухача, грн.

З°„ = / До грн/ст

$З°_{до}$ - для заочної форми навчання відрядні й транспортні видатки одного, студента плюс виробничі витрати, пов'язані з відсутністю працівника досить тривалий період на робочому місці.

$С_К = т$ (<2 $_{ДО0М}$ + *Оізд) + 2 до* $О_{тр}$, грн/ст (4)

де *т* - кількість відрядних днів протягом строку навчання, дн;

Оком - відрядні видатки на день, грн;

Оізд - виробничі втрати, наведені до одному дню відсутності працівника, грн;

до - кількість відвідувань навчального закладу протягом строку навчання (звичайна кількість екзаменаційних сесій); $О_{тр}$ - транспортні видатки викладача на переїзд від місця роботи до місця навчання, грн.

Вартість навчання дистанційним методом визначається по формулі (5). Тут же дається порівняльний аналіз складових.

Су = С',, + *З¹ а + З¹ Т + з*\, грн/ст,

(4)

З¹ ,, - частка коштів, затрачуваних на виплати професорсько - викладацькому складу, персоналу й адміністративно-господарському апарату ЗВО, що доводиться на один студента, грн. Ця величина ($З^1$ для дистанційних форм навчання суттєво менше відповідних витрат для звичайних форм навчання й може становити від 20 % до 30 % від витрат на звичайні форми навчання [ ], тобто

$З^{і}_{,,}$ = *0,2...0,3 • С°п,* грн/ст. (5)

З¹ а - питомі витрати на утримання аудиторного фонду навчального закладу, грн/ст. Ці витрати змінюються пропорційно часу, проведеному студентом у ЗВО, і відповідно можуть становити від 20 % до 30 % від відповідних витрат при звичайній формі навчання [ ], тобто

З¹ а = 0,2...0,3 • С а, грн/ст. (6)

Виключити повністю ці витрати неможливо у зв'язку з тим, що забезпечити необхідний рівень ефективності освіти можна тільки при особистому спілкуванні викладача, та студента. Короткі співбесіди, консультації, колоквіуми можуть бути надзвичайно ефективними після самостійної дистанційної підготовки студента .

$З^{1}$т - питомі витрати на створення, експлуатацію й розвиток матеріально-технічної бази навчання дистанційним методом, грн/ст. Ці видатки будуть мати той же порядок або бути ледве менше в порівнянні з відповідними видатками при звичайній формі навчання. Останнє пов'язане з тим, що, незважаючи на зменшення видатків на комп'ютерну техніку для ЗВО, яка пов'язана з тим, що студент буде використовувати комп'ютерну техніку в себе на роботі або

будинку, збільшуються видатки на створення нових методик дистанційного навчання й навчальних комп'ютерних програм. Створення нових дистанційних програм навчання вимагає залучення висококваліфікованих високооплачуваних фахівців [35]. Отже,

C'm = 0,9...1,0 • C°m, грн/ст. (7)

З¹ до - питомі відрядні, транспортні видатки й витрати проведення, грн/ст. Ці видатки зменшуються в порівнянні зі звичайною формою навчання за рахунок істотного зменшення відрядних днів *m* і кількості поїздок *2 к.* При цьому скороченні вони можуть становити від 20 % до 30 % від *З¹ до,* тобто

З¹ 0,2...0,3 - $C_к$, грн/ст. (8)

У рамках подальшого дослідження припустимо, що видатки на професорсько-викладацький склад *З°,,,* аудиторний фонд *$C°_a$* і матеріально-технічну базу *C°m* приблизно рівні, а відрядні видатки становлять *0,1* від цих видатків. Тоді легко порахувати частки видатків для звичайної форми навчання:

$C°_п$ = 0,3226 *C_0,* *(9)*

C_a= 0,3226 *C_0,* *(10)*

$З°_m$= 0,3226 *З,* ***(11)***

$C_к$= 0,0323 *C_0.* *(12)*

Для дистанційної форми навчання видатки поменшають відповідно до табл. 6. При цьому передбачається, що видатки на професорсько-викладацький склад, аудиторний фонд, відрядні видатки. становлять для дистанційних форм навчання 20...30% від відповідних видатків при звичайних формах навчання.

Таблиця 6

Види видатків	*Звичайне очне навчання*	*Дистанційне навчання*			
		2016... 2017рр		*2017... 2018 рр*	
		min	*max*	*min*	*max*
1	*2*	3	*4*	5	6
Викладачі *(Сг)*	0,3226	0,06452	0,09678	0,03226	0,06452
Аудиторний фонд *(З)*	0,3226	0,06452	0,09678	0,03226	0,06452

але	Матеріально-технічна база *(Ст)*	0,3226	0,29034	0,3226	0,22582	0,25808
жні	Відрядні видатки ($C_к$)	0,0323	0,00645	0,00968	0,00326	0,00645
сть	Сумарні видатки	$З_0$ 1	*min* 0,4258	*max* 0,5258	*min* 0,2935	£ *max* 0,3905
відн						

осної вартості навчання для різних форм навчання (за одиницю прийнята величина $З_0$ - сума видатків на навчання одного студента при звичайній формі навчання)

На цей період видатки на матеріально-технічне забезпечення при дистанційному навчанні становлять від 90 до 100 % від відповідних видатків при звичайній формі навчання.

У результаті вдосконалення системи дистанційного навчання ці цифри зменшуються від 10 до 20% і з 70.до 80% відповідних величин в період з 2015 до 2017 рр [259].

Уважаючись, що приріст знань при звичайній формі навчання становить від 70 до 80 % і для дистанційної форми навчання від 45 до 55 % на 2012 -2015 рр. і 60-.70% - на 2015...2017 рр., проілюструємо отримані результати на площині «вартість - ефективність».

На період 2012- 2015 рр. при припустимому рівні ефективності навчання вартість дистанційного навчання одного учня приблизно у два рази нижче $З_0$ - вартості навчання звичайними методами.

На період 2015-2017 рр. ефективність дистанційного навчання зростає й наближається до рівня звичайного навчання, а вартість навчання дистанційними методами З; зменшується й становить приблизно одну третину від вартості очного навчання $З_0$.

Враховуючи, що вартість навчання $З_0$ буде зростати у зв'язку зі збільшенням зарплати професорсько-викладацького складу, зі збільшенням вартості аудиторного фонду, матеріально-технічного оснащення закладу вищої освіти і т.д., абсолютна величина економії коштів на навчання буде зростати.

Розглянемо тепер динаміку переходу від звичайної форми навчання до дистанційної форми навчання. Розглянемо динаміку переходу до дистанційного навчання на прикладі навчальних закладів.

Таблиця 7

Динаміка економії коштів (млн. грн.) при впровадженні дистанційного навчання

роки	2013	2014	2015	2016	2017
тис. чіл.	0	18,7	33,2	44,3	52,9

Таким чином, впровадження дистанційного навчання слід уважати економічно виправданим.

Усі розглянуті вище елементи системи технологізації процесу заочного навчання, спрямованого на підвищення ефективності системи відтворення кадрового потенціалу на місцях, та й модель ДН у цілому, залишиться благим побажанням поки не буде коректно, за допомогою критеріїв, кваліфікована визначена ефективність даних процесів розвитку.

У сучасній науці й методиці організації навчального процесу ведуться дослідження з оцінки ефективності процесів навчання, однак результати цих досліджень не ввійшли в контекст сучасної економіки освіти із двох причин: 1) виміри наведені на граничному аморфному й не відтвореному рівні, а тому й порівнянність різних варіантів моделей нереальна; 2) структура досліджуваних процесів також не певна, як і мета навчання, а тому часто буває важко встановити, що крім методики навчання варіювалося в дослідженні.

Результат такого роду ведення дослідницьких робіт - повна невизначеність педагогічних рекомендацій і безпорадність педагогів у пророкуванні ефекту планованих заходів. Ця безпорадність буде мати місце ще довгий час, якщо основними об'єктами доказів, навіть у підручниках, спостерігаються трюізми такого типу: «Якщо поліпшити навчально-виховний процес, то підвищиться якість підготовки учнів» [266, с. 90].

Таким чином, необхідна чітко певна структура ухвалення управлінського рішення з розвитку дистанційного навчання в системі відтворення кадрового потенціалу. Основу ухвалення рішення повинна становити оцінка альтернативних варіантів. Оцінка проводиться на основі виміру ступені досягнення кінцевого результату. Ефективність, відповідно до філософії освіти - відповідність результатів освітньої діяльності тем завданням, які повинні бути вирішені в результаті цієї діяльності.

Нам представляється, що ефективність державного управління розвитком освітньої моделі ДН - це адекватність результатів спільних дій організаторів процесу, виконавців і студентів, які за певний час посильним освітнім завданням, спрямованим на відтворення кадрового потенціалу, об’єднанні діагностичними цілями навчання. Іншими словами, ефективність визначається результативністю (затребуваністю) і інтенсивністю (продуктивністю).

Питанням багатоаспектного введення інформаційних коштів у сферу освіти присвячена безліч досліджень і публікацій [293, 298]. Узагальнюючи розглянуті в цих публікаціях ідеї, можна погодиться з тим, що проблематика інформаційно-комп'ютерної підтримки сфери освіти вимагає міждисциплінарного системного підходу й повинна оцінюватися як з позицій державно-управлінської науки, так і економічно та соціально. Найбільше повно комплексна система властивостей і показників, пропонована для перерахованих потреб, була розроблена в сучасний період . Вона включає групи показників для оцінки:

- ступені досягнення цілей створення ДН;
- результатів функціонування ДН;
- процесу функціонування ДН;
- підготовленості студентів [296].

Для різних умов розвитку ДН на наш погляд необхідно розглянути модель соціальних змін для кожного учасника системи відтворення кадрового потенціалу. Її функція укладається в тому, щоб урахувати інтереси всіх учасників процесу й спрямованість затребуваності студентів,. Доповнити

вартісне вираження соціальних змін спрямованістю руху не за законом витрат (які можуть компенсувати один одного), а за законом росту соціальних результатів нововведень. Оцінка при цьому здобуває для себе функцію - бути матеріалом для зображення картини соціальних змін. Цей момент відображає фактично одну з форм підпорядкування окремого загальному в системі соціально- економічних зв'язків.

Модель соціальних змін виражає структуру інновацій і втілює її в кількості і якості праці учасників процесу навчання, а при обліку її «вихідних параметрів» з інший складової ефекту (у частині економії вартості виробленої послуги) доповнює й цю величину. Звідси:

Мо-п-З= (1 + Кі +Кп), **(1)**

де *Кі*- коефіцієнт кількості праці:

Кі = Кіо +Стосів + Кіснув, (2

Кп - коефіцієнт якості праці:

Кп = Кпо +Кпп + Кпс, (3)

де *Кіо, Стосів, Киць, Кпо, Кпп, Кпс* - коефіцієнти кількості і якості праці для організатора, викладача й студента.

Слід зазначити, що визначення коефіцієнтів *{Кі, Кп)* вимагає комплексних зусиль фахівців різних областей знання: педагогів, психологів, соціологів, економістів. Зараз ми можемо дати їм визначеність, виходячи лише із сутності економічних закономірностей. Для визначення принципу дії даного розрахунку цього досить. Далі потрібне підключення інших дисциплін. Це необхідно для обчислення доцільних рівнів коефіцієнтів кількості і якості праці, а також для визначення повної структури соціально-економічного ефекту нововведень (усіх її складових і їх рангу). Ми ж обмежуємося тільки загальними принциповими моментами Мо-П-*З,* її основними характеристиками, залишаючи можливість (і необхідність) наступних приватних змін у рівнях числових значень коефіцієнтів усередині субординированних груп (викладач-студент, деканат-студент, деканат-викладач і т.д.) і в наборі позицій соціальних характеристик інноваційного процесу . На кожному рівні для кожного вузла

ієрархічної структури складається матриця відповідності елементів, підлеглих вузлу й критеріїв, прийнятих при їхній оцінці Для цього нами прийняті наступні позначення: *ДН*- найменування критерію; *q* - вага критерію; *я* - відносна вага оцінюваного елемента (за відповідним критерієм); г - коефіцієнт відносної властивості елемента 1- го рівня.

При заповненні таблиці передбачена перевірка виконання двох, нормалізуючих логічних умов для досягнення однорідності результатів - нормування вагових коефіцієнтів критеріїв:

1. оцінка відносної важливості елементів за кожним критерієм:

T f i ß c - 1 . (5)

j=i

А після закінчення обробки оцінок проводиться перевірка правильності отриманих результуючих оцінок:

i= 1. (6)

i=a

Результуючі оцінки відносної важливості підраховуються в такий спосіб:

Ц =1 *Ях-Sjx*. (7)

Процедура оцінки починається з верхнього рівня ієрархічної структури, далі переміщається на наступний рівень, де проводиться послідовно оцінка з кожного з вузлів, потім - на третій з послідовною оцінкою по кожному з вузлів і т.д. Для одержання оцінки відносної важливості елемента самого нижнього або кожного елемента проміжних рівнів ієрархічної структури, необхідно помножити оцінку елемента, що цікавить 1 рівня на аналогічні оцінки всіх елементів-вузлів, що перебувають між цим елементом і вершиною ієрархії (що також може бути передбачене в процедурі обробки експертних оцінок).

У реальних умовах процедура оцінки організує, як правило, у формі двох-трьох турів. Немаловажне проведення попередньої оцінки в ході ділової гри. Після проведення кожного тура експерти знайомляться з результатами оцінок колег. Тем експертам, думка яких суттєво відрізняється від інших, може бути

надана можливість обґрунтування своєї точки зору. Така процедура може підвищити об'єктивність оцінок, спонукати деяких експертів переглянути свої оцінки [300].

У принципі при організації процедури оцінки можна використовувати експертів, уводячи їх коефіцієнти компетентності, що уточнюються на кожному турі опитування з обліком їх близькості до усереднених оцінок. Обробка результатів оцінки може здійснюватися з використанням процедури, аналогічної наведеної, тільки в матриці замість критеріїв будуть міститися експерти і їх коефіцієнти компетентності [273].

Послідовність обробки результатів оцінок при обліку й вагових коефіцієнтів критеріїв, і коефіцієнтів компетентності експертів може бути кожна: можна спочатку обробляти оцінки в послідовності, викладеної вище, а можна - на другому турі спочатку врахувати коефіцієнти компетентності експертів і обробку вести за кожним критерієм послідовно, а потім об'єднати оцінки за різними критеріями.

При великій відмінності коефіцієнтів компетентності експертів для обробки оцінок використовуються більш складні алгоритми з урахуванням погодженості думок експертів, а на їхній основі випливає або виключати думки експертів, що мають низьку погодженість думок з іншими.

Слід зазначити, що процедури, що враховують вагові коефіцієнти критеріїв і коефіцієнти компетентності експертів, дозволяють одержати більш об'єктивні оцінки в порівнянні із простим усередненням думок експертів. Однак, при цьому зберігається один з основних недоліків експертних оцінок - нівелюючи вузькосуб’єктивні думки, усереднення підсилює колективно-суб'єктивні думки. Тому поряд з виявленням суперечливих і рідких думок (думок експертів з низьким коефіцієнтом погодженості з іншими), корисно використовувати непрямі кількісні оцінки й графічні вистави, що дозволяють зіставляти ці оцінки й оцінки експертів. При цьому доцільно враховувати не сумарні, а проміжні оцінки <7• за кожним критерієм.

Розглянута процедура визначення соціально-економічних показників розвитку дистанційного навчання узгодиться з існуючою процедурою визначення рейтингу вищого навчального закладу

Таким чином, необхідно відзначити наступне. Існує часовий лаг між розвитком системи ДН і його впливом на ефективність діяльності закладів вищої освіти, який маскує взаємозв'язок витрат на інформаційні системи й отриманих від цього переваг і доходів. Більшість вкладень в ІТ приносять, як було зазначено вище не матеріальні переваги - «...інвестиції в ІТ вкладаються відповідно до розвитку», тому можна припустити, що немає особливого змісту вимірювати зростання ефективності навчання для закладів вищої освіти у результаті їх впровадження. Навчальні заклади просто повинні мати інформаційні системи, неважливо за яку ціну. З іншого боку, без належної оцінки вкладень в ІТ питання упровадження й наступного розвитку залишається відкритим. Резюмуючи помітимо - математична модель Мо-П-*3* побудована з таким розрахунками, що група (І) має більшу кількісну визначеність, а група (6) - якісну. Через те, що науково обґрунтованих норм ще немає й не створені всі необхідні прилади для виміру фактичного рівня соціальних змін, представлена модель припускає використання експертних оцінок. Це дає можливість її практичного застосування вже в сучасний період (при деякій доробці й прив'язці до специфічних умов окремих навчальних закладів) [245].

Існуючі методи оцінки сучасної економічної ефективності вищої освіти, у тому числі дистанційної, виходять із того, що працівники складної праці в порівнянні із працівниками простого створюють в одиницю часу більше вартості. Відмінності у вартості, створена складною й простою працею, визначається відмінностями у витратах на підготовку кваліфікованої й менш кваліфікованої робочої чинності .

Проблема кількісного визначення ефективності вищої освіти пов'язана з тим, що вища освіта впливає на всі сторони суспільного життя, що стає важливою передумовою подальшого економічного зростання країни. На жаль,

вплив системи вищої освіти на ефективність суспільного виробництва не піддається кількісному вираженню. Наявні розрахунки економічної ефективності освіти, у тому числі вищої, у вигляді приросту валового національного продукту, отриманого в результаті витрат на підготовку фахівців, носять досить умовний, відносний характер. Результати цих розрахунків розходяться досить значно й не застосовуються в оцінці практичної діяльності навчальних закладів. Аналізуючи пропозиції різних авторів по оцінці ефективності витрат на вищу освіту, доречніше говорити не про реально розглянуті моделі, а скоріше про підходи, тому що в цій області системні моделі, що погоджують витрати на вищу освіту й кінцевий економічний ефект, практично не використовуються.

У літературі з економічної освіти прийнято розрізняти два підходи до визначення економічної ефективності вищої освіти.

Перший підхід передбачає визначення «зовнішньої» ефективності вищої освіти, яка може бути оцінена з погляду збалансованості вищої освіти з потребами суспільного виробництва у фахівцях і ступеня використання фахівців в державі.

Економічна роль і значення підготовки фахівців проявляються в тому, що кваліфіковані фахівці, зайняті в сфері проведення й наукових дослідженнях, сприяють прискоренню темпів розвитку проведення й підвищенню його економічної ефективності.

Правильне розміщення й розумне використання кадрів фахівців на проведенні скорочує плинність інженерно - технічних працівників через незадоволеність своєю роботою, сприяє закріпленню фахівців на підприємствах і в організаціях, підвищуючи стабільність проведення робіт. За рахунок підвищення ефективності використання фахівців можна задовольнити певну частину потреби галузей промисловості в інженерах без відповідного розширення масштабів підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Економічний ефект витрат на підготовку фахівців буде тем вище, чим раціональніше використовуються фахівці.

У зв'язку з нераціональним використанням фахівців суспільство несе певні економічні втрати. Зокрема може бути зроблений розрахунки збитку від підготовки майбутніх безробітних або використання фахівців на робочих місцях, що вимагають більш низької кваліфікації. Підвищення ефективного використання фахівців можна розглядати в якості кінцевого показника роботи вищої школи. Чим краще й раціональніше використовуються фахівцями в господарстві отримані у ЗВО знання й навички за фахом, тим вище ефективність вищої освіти.

Існує й другий підхід до визначення ефективності вищої освіти - це визначення «внутрішньої» ефективності витрат на підготовку фахівця. Цей підхід передбачає зіставлення в кожному закладі вищої освіти фактичних витрат на підготовку фахівців з нормативами (існуючою моделлю) і послідовне застосування принципу режиму економії з метою раціонального використання ресурсів (новою моделлю).

Раціональне використання коштів, що витрачаються на утримання навчальних закладів, стає необхідною умовою економіки. З кожним роком зростає значимість відсотка економії коштів, затрачуваних на освіту [211].

Інакше кажучи, розглядаються два види економічної ефективності вищої освіти що різняться сферою ефекту, це позасистемна і внутрісистемна. На думку автора, принципово важливо враховувати об'єднуючу вищевикладені підходи, оцінку соціально - економічної ефективності. Ця характеристика враховує якісний характер оцінки процесу навчання.

Отже економічний ефект визначається як відношення кінцевого ефекту, вираженого у вартісному або іншому узагальненому показнику, до витрат, що забезпечують його одержання [203, с.87]. Іноді порівнюють узагальнені економічні показники з якимось загальним нормативом, відхилення від якого служить заходом ефективності вищої освіти.

Внутрісистемний ефект характеризує інтенсивність і економічність використання ресурсів кожного навчального закладу з урахуванням відповідних нормативів, що враховують специфіку вищої школи.

Обидва виду ефективності зв'язані між собою, однак функціональна залежність неоднозначна, і не остання роль у цьому належить інерційності систем підготовки фахівців.

Нарешті, для визначення й тієї, і іншої ефективності необхідно знати витрати на підготовку фахівців. Це зв’язано з вирішенням ряду проблем, наприклад, які витрати слід ураховувати: тільки поточні або поточні й капітальні; за весь період навчання, включаючи середню освіту, або тільки за час навчання у ЗВО. Крім того, для оцінки внутрісистемної ефективності необхідно знати показники моделі, визначення яких представляє досить складну проблему. Проблему, що вирішується для кожного закладу вищої освіти індивідуально.

Перш ніж перейти до аналізу поглядів різних авторів на запитання оцінки ефективності вищої освіти, необхідно більш детально розглянути категорію «державно-управлінська ефективність вищої освіти» і економічну сутність витрат на неї.

Під державно-управлінською ефективністю вищої освіти, слід розуміти відношення приросту валового національного продукту, за певний період часу, що з'явився слідством використання праці фахівців з вищою освітою, у порівнянні з результатами, які гіпотетично можна було одержати в тих же умовах, але без використання праці відповідної до кваліфікації, до витрат на підготовку фахівців . При цьому витрати й результати можуть обчислюватися в грошовому або натуральному вираженні. Звичайно, даний підхід ставить ряд досить масштабних проблем. Наприклад, мабуть, що на державно-управлінський ефект у такому розумінні будуть впливати ефективність використання праці відповідних фахівців, тобто умови їх праці в широкому змісті: тривалість і тривалість періоду, за який визначається ефективність; уся попередня історія розвитку економіки господарства й системи освіти з підготовки кадрів в державі. Образно говорячи, найбільш простий спосіб визначити зазначений вище приріст результатів - спостерігати розвиток держави в плині декількох десятків років, а може, сотень років в умовах

існування однієї системи підготовки кадрів, потім повернути державу у вихідну точку, змінити систему підготовки кадрів і знову простежити розвиток держави за той же історичний період. Порівнюючи отримані результати й допускаючи, що зміна державно-управлінських результатів обумовлене змінами в підготовці кадрів, можна визначити ефективність вищої освіти у викладеному вище змісті. Але й у цьому випадку справедливість даного затвердження в значній мірі визначається відповіддю на запитання, що є первинним - зростання освітнього рівня або практичної кваліфікації сукупного працівника, науково-технічний або технологічний прогрес.

Не менш важливим є питання про економічну сутність витрат на вищу освіту. чи Є вони виробничими? Як економічний механізм державного управління їх формування й наступного використання впливає на визначений процес? З цього й ряду інших питань дотепер не склалося єдиної думки.

Так, можна виділити дві діаметрально протилежні точки зору на характер витрат на освіту.

Прихильники однієї з них вважають, що при підготовці фахівців немає безпосереднього перенесення витрат на вищу освіту на вартість виробленого в матеріальній сфері товару, тому ці витрати не можна назвати виробничими [184].

Інша група дослідників відносить витрати на підготовку кадрів до необхідних витрат проведень структури, що викликають зміни. В.А. Жамін представляє працю в системі освіти пов'язаною з підготовкою кадрів для виробничої сфери, що дозволяє йому вважати витрати на освіту виробничими витратами . Крім того, існує думка, що праця з підготовки фахівців можна вважати частково продуктивною працею, тому що вона з'явилася внаслідок поділу праці, що виникла в процесі суспільного відтворення .

На наш погляд, усі витрати на вищу освіту, незалежно від спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців, є виробничими витратами із двох причин: по-перше, зростання освітнього рівня невід’ємна від науково-технічного й соціально-економічного прогресу, що забезпечує розширене

відтворення; вони як би поєднуються в контурі позитивного зворотного зв'язку, коли кожний елемент контуру може розглядатися як першопричина зміни іншого елемента; по-друге, ще К. Маркс говорив: «... щоб працювати продуктивно, немає необхідності додавати свої руки, досить бути органом сукупного робітника, виконувати одну з його підфункцій».

Розглянемо ряд підходів до оцінки економічного механізму державного управління та ефектів витрат на освіту.

С. М. Струмилін виділяє три фактори зростання обсягів національного доходу: збільшення чисельності працівників та матеріального поліпшення; підвищення рівня їх кваліфікації за рахунок освіти; зростання фондоозброєності працівників.

Уважаючи, що вони рівнозначні за дією впливу на зростання національного доходу, він пропонує визначити внесок освіти пропорційно частці умовного приросту чисельності робочої чинності, що є слідством освіти й певного, через зростання середньої заробітної плати, у загальній сумі приросту трьох зазначених факторів.

Однак даний підхід викликає певні сумніви. В- перших, дотепер не доведене, чи можна вважати різні фактори рівнозначними в змісті впливу на зростання національного доходу й визначати цей вплив пропорційний темпам їх приросту? По-друге, відмінність у заробітній платі не завжди об'єктивно відображає відмінність між складною й простою працею, особливо в сучасних умовах. Крім того, при такому підході не ясно, чи забезпечується зазначений приріст національного доходу тільки якістю освіти за зазначений період або тут ще позначається вплив освіти, отриманої раніше.

В.А. Жамін оцінює величину приросту національного доходу аналогічно попередньому підходу, але більш спрощено. Враховуючи тарифні ставки і посадові оклади, він не розглядає основні фонди, які характеризують озброєність працівника засобами виробництва, ефективність яких не може не впливати на обсяг одержуваного продукту праці при тому самому рівні освіти.

А.Б. Дайновський, досліджуючи питання калькулювання вартості підготовки кадрів і освіти, також зазначив, що це стосується проблеми оцінки ефективності витрат на освіту [163]. При цьому він розглядає два варіанти цієї оцінки. У першому з них він пропонує оцінювати ефективність відношенням річного прибавочного продукту, виробленого працівником із заданим рівнем освіти, до середньорічних витрат на його навчання. Вартість річного додаткового продукту визначається як різницю між вартістю річної продукції, виробленої працівником і його річною зарплатою. Вартість же річної продукції, виробленої працівником, А.Б. Дайновський уважає рівною (обмовляючи, що це умовний приклад) подвоєним середньорічним витратам на навчання працівника даного рівня освіти. По суті автор відходить від оцінки ефективності витрат на освіту, тому що така оцінка вимагає насамперед визначення обсягу річної продукції, обумовленого наявністю в працівника певного рівня освіти.

У другому випадку пропонується оцінити ефективність використання трудових ресурсів за показниками оцінки капіталовкладень, що враховує всі види використовуваних при проведенні продукції ресурсів.

Однак цей показник, дозволяючи побічно оцінити ефективність підготовки кадрів і їх використання, не дає можливості визначати властиво ефект витрат на вищу освіту.

Деякі автори вважають, що ефективність витрат на вищу освіту не може бути оцінена за зміною національного доходу, тобто неможливо виділити в ньому частку, обумовлену зміною освітнього рівня робочої чинності. Наприклад, Ю.Г. Татюр при розгляді державного управління розвитком вищої освіти в провідних країнах світу, представляє оцінку ефективності вищої освіти за відповідністю структури й рівня підготовки фахівців суспільної потреби в них, «по тому внеску, який вона вносить у відтворення висококваліфікованої робочої сили, тобто, за кількістю фахівців, що випускаються» . Правда, оговорюється, що проблема оцінки суспільної потреби у фахівцях поки не вирішена і зараз навіть не ясні шляхи підходу до її вирішення.

Таким чином, кінцевим показником роботи вищої школи є ступінь використання фахівців [153]. Однак конкретних вимірників цього показника й, тим більше, пропозицій про те, яким він повинен бути в роботі не приводиться. Відзначається лише, що непрямими показниками, що характеризують ступінь використання фахівців, є насиченість ними економіки держави, ступінь використання їх на відповідних посадах, ступінь обґрунтованості потреби економіки господарства у фахівцях.

Питання віддачі від роботи випускників різних форм навчання, зайнятих у галузях, розглянуті М. Поппелем в 1986 р., та сприймається і у сучасний термін. На його думку, «економічна ефективність підготовки фахівців при різних формах навчання більш точно, може бути визначена (для галузей матеріального проведення) зі співвідношення приросту національного доходу за рахунок молодого фахівця випуску даної форми навчання й витрат на підготовку даного молодого фахівця».

На підставі цього М. Поппель приходить до наступних висновків: «заочне навчання є найменш ефективним, отримана оцінка ефективності денного навчання нижче, чим вечірнього, однак перевищення приросту національного доходу від використання фахівців над витратами на підготовку у випускника денної форми навчання становить 2,1 тис. рублів, а у вечернею - лише 1 тис. руб. Таким чином, денна форма навчання з економічної точки зору є більш вигідною в порівнянні з вечернею».

Безсумнівним плюсом цієї методики можна, на наш погляд, уважати те, що вона є методикою, що пропонує для виміру економічної ефективності освіти зіставляти віддачу з витратами.

У той же час методика М. Поппеля не позбавлена серйозних недоліків, ставлячи під сумнів перераховані висновки [149]:

1. Неясно те, як визначена частина національного доходу, одержувана за рахунок роботи молодих фахівців.

2. Між собою рівняються тільки форми навчання: денна, вечірня й заочна, беруться узагальнені дані по всіх спеціальностях і навчальних закладах.

3. Витрати й віддачі розраховуються не для студента (його родини), підприємства, які використовують працю випускників або навчального закладу, а для всього суспільства, ряд вигід і витрат не враховується (наприклад, те, що студенти вечірніх і заочних відділень у роки навчання працюють, тобто в них немає упущених заробітків, а в суспільства в цілому - упущених продуктів їх праці).

4. Автор методики не намагається пояснити те, чому настільки різняться віддачі від роботи випускників різних форм навчання, що мають дипломи однакової гідності аналогічні посади, що займають, і одержують, схожі заробітні плати.

5. У той час як витрати розглядаються за весь цикл навчання, віддачі визначаються тільки за один рік, на наш погляд, доцільніше було б розраховувати віддачі за весь виробничий стаж випускників і саме ці величини порівнювати з витратами на навчання.

6. Автор методики ніяк не погоджує свої розрахунки із практикою - розраховані показники ефективності не впливають на фінансування різних форм навчання.

Після ознайомлення з існуючими методиками розрахунків економічної ефективності вищої освіти важко не погодиться з оцінкою Д. Чупрунова й Е. Жильцова, що констатували: « Наявні розрахунки економічної ефективності освіти, у тому числі вищої, у вигляді приросту національного доходу, одержуваного в результаті витрат на підготовку фахівців, носять досить умовний, відносний характер, результати цих розрахунків розходяться досить значно й не застосовуються в практичній діяльності навчальних закладів»

Реально видатки на утримання філій державних освітніх установ здійснюються за рахунок коштів державного бюджету й за затвердженими для них кошторисами видатків «виїзного методу викладачів». Кошторис видатків являє собою особливий вид фінансового плану, що визначає обсяг, цільове призначення й розподіл коштів .

У загальному виді собівартість підготовки одного фахівця у вищому навчальному закладі по очно-заочній і заочній формі може бути визначена за формулою:

$$C_г = З\ (1 + (Н/100) + а), \quad (1)$$

де З - заробітна плата працівників, що забезпечують підготовку фахівця, грн.; *Н* - нарахування на заробітну плату, %; а - коефіцієнт враховуючий витрати підготовки, що становлять собівартість, фахівця (навчальні, відрядні й господарські видатки, витрати на повне відновлення зношування й капітального ремонту основних коштів і ін.).

Для визначення норми поточних витрат використовуються проміжні норми за окремими видами витрат, що враховуються за статтями класифікації видатків.

Норма поточних витрат є складною за структурою й складається з норм за наступними видами витрат: заробітна плата; нарахування на заробітну плату; канцелярські й господарські видатки; видатки на відрядження; навчальні видатки; інші видатки.

При зменшенні контингенту студентів або учнів норма поточних витрат коректується з урахуванням коефіцієнта, що відображає суму вхідних у її структуру умовно-постійних витрат (канцелярські й господарські видатки, видатки на відрядження, величина яких не залежить від контингенту студентів).

Норма видатків на виплату всіх видів заробітної плати у закладах вищої освіти визначається на прийняту одиницю виміру з урахуванням постійного зниження співвідношення середнього числа студентів, що доводяться на один викладача; усунення залежності чисельності професорсько-викладацького складу від відсівання студентів; збільшення чисельності адміністративно-обслуговуючого персоналу у зв'язку зі збільшенням обсягу площ навчально-лабораторних корпусів; уведення нових посадових окладів і ставок погодинної оплати праці, а також динаміки зростання окладів у зв'язку з перетарифікацією професорсько-викладацького складу; заповнення наявних вакантних посад;

уведення доплат за сполучення професій працівникам із числа навчально-допоміжного й адміністративно - обслуговуючого персоналу.

Норма по нарахуваннях на заробітну плату визначається за діючими галузевими тарифами [141].

Норма витрат на господарські видатки обчислюється за нормою видатків на утримання 1 м площі навчально-лабораторних корпусів, виходячи з діючих оптових цін на опалення й освітлення будинків з урахуванням збільшення обсягу площ відповідно до розроблених нормативів. Крім того, при обчисленні даної норми враховується вартість сервісного обслуговування автоматизованих робочих місць на базі ПЕВМ, що розраховуються по нормативу забезпеченості користувач - місць.

Норма витрат на відрядження й службові поїздки обчислюється з урахуванням збільшення оплати вартості проживання в готелях і добових.

Норма витрат на навчальні видатки, прилади, книги для бібліотек умовно підрозділяється на дві частини: придбання книг для бібліотек і інші види навчальних видатків.

Норми витрат на придбання книг для бібліотек рекомендується визначати, виходячи з балансової вартості бібліотечного фонду найбільш забезпечених книгами навчальних закладів даної галузі з урахуванням динаміки її зростання й необхідності повного відновлення зношування бібліотечного фонду, прийнятого в розмірі 10 % від балансової вартості.

Крім того, у закладах вищої освіти при розрахунках зазначеної норми враховуються кошти, необхідні для кардинального поліпшення навчально-виховного процесу.

Підсумовування перерахованих норм витрат утворює норму сукупних витрат на навчальні видатки.

Викладена методика розрахунків норм поточних витрат представляється найбільш прийнятної для забезпечення необхідного рівня об'єктивності обумовлених норм.

У цей час актуальним питання розвитку фінансового механізму державного управління освітніх установ, та необхідність стимулювання нарощування позабюджетних джерел державних навчальних закладів, у тому числі за рахунок розвитку ДН. І саме тут важливо позбутися рівного розподілу доходів співробітників підрозділів навчального закладу, а гарантувати збільшену оплату (зацікавленість) з урахуванням виконаної роботи в секторі дистанційного навчання.

3.2. Соціально-економічна оцінка державного управління розвитку дистанційного навчання

Внаслідок інтенсивного розвитку ІТ у світі змінюється й сам освітній ринок та освітнє середовище, у рамках якого реалізується процес навчання, у зв'язку із цим майбутнє освітнього процесу за гнучкими моделями, у яких активно використовуються різні засоби, методи й технології, у тому числі й дистанційні.

На початку XXI століття на перше місце в житті світового співтовариства висунулися проблеми збереження природного середовища проживання, проблеми виживання. Посилення могутності людини супроводжується, як це ні парадоксально, зростанням його уразливості. Вихід з важкого кризового стану, у якому виявилося людство, лежить на шляху розвитку якостей людину, його інтелекту. Забезпечити цей процес може освіта і у першу чергу вища. Вона здатна й повинна вирішити проблему гармонійно розвиненої, широко й духовно освітленої, творчої людину. Освіта у наш час перетворюється в один із центральних соціальних інститутів суспільства . Але й воно перебуває у кризовому стані. І насамперед через повсюдне зниження в останні два десятиліття державної підтримки. Це ще один парадокс нашого часу [130].

Подолання негативних наслідків, викликаних недостатнім бюджетним фінансуванням, є в наш час однієї з основних функцій державного управління діяльністю закладів вищої освіти, яка пов'язана з організацією навчального процесу, наукових досліджень, соціально-побутовим забезпеченням студентів, професорсько - викладацького складу, співробітників. Однієї з основних, але не єдиної.

Тому основною проблемою, що виявився в епоху глобальної інформатизації, стала необхідність кардинального перегляду змісту загальної й вищої освіти. Вчені державноуправлінці вказують, що за останні десять років обсяг усієї наукової інформації збільшився більш ніж у два рази, що спричинило необхідність перегляду структури й змісту навчальних планів і програм. Стало очевидним, що необхідно значно збільшувати час навчання, створювати умови для самостійного освоєння значних інформаційних обсягів кожному студенту,. Концепція безперервної освіти зажадала переосмислення фундаментальних основ.

З одного боку, завдання освіти полягає в підготовці висококваліфікованих фахівців, професіоналів у конкретному виді діяльності, що володіють високими особливими якостями, світоглядом, духовністю. А з іншого сторони, у забезпеченні підтримки цих якостей на всьому протязі активної життєдіяльності особистості. Іншими словами, у тому, щоб навчити людину вчитися. Основним елементом навчального процесу стає, не тільки знання, але й інформація [121, с. 79].

Основним завданням процесу підготовки фахівця стає не стільки надання інформації, скільки навчання способам її одержання й використання. Тому вихід системи вищої освіти як соціального інституту духовного відтворення людину й суспільного інтелекту на світовий рівень вимагає, звичайно, не тільки більших матеріальних витрат. Не менш важливо зрозуміти й пояснити громадськості закладів вищої освіти, як у короткий термін вмонтувати освіту у нову, що стрімко розвивається, систему економічних, соціально-політичних відносин, не наносячи їй при цьому помітної втрати, не розгубивши

кваліфіковані кадри викладачів і вчених. Для керівників, що розуміють величезну роль вищої освіти для сьогодення й майбутнього Української держави, не менш важливо досить швидко й критично освоїти досвід функціонування навчальних закладів в умовах ринку в таких країнах як США, Німеччина, Франція, Великобританія. Де також додається чимало зусиль для подолання кризи освіти, що укладається у відставанні її якості від вимог суспільно - політичної практики й рівня розвитку світової цивілізації.

Вивчення досвіду національних освітніх систем, безсумнівно, має важливе значення для України де розбудовується ринковий механізм і реформується вища школа, з метою підвищення ефективності її функціонування з урахуванням становлення ринку товарів, послуг, робочої сили. При вирішенні цього завдання необхідно також опиратися на самобутню українську культуру, її традиції й багатий досвід, накопичений багатовіковою історією. Відомий західний дослідник систем вищої освіти, професор Гі Нив писав: « Звичайно, існує спокуса використовувати відомі західні шляхи й готові, легко доступні методи. Використання моделі західних університетів, які функціонують при ринковій економіці, дає блискучі результати при реформуванні системи вищої освіти. Однак, здається, Схід повинен виявити деякий скептицизм стосовно цих моделей» [99, с.189].

Підвищення якості навчання, удосконалення підходів до існуючих механізмів державного управління системою освіти, вироблення єдиних підходів до оцінки рівня навчання й результатів підготовки фахівців у вищій школі, забезпечення рівності доступу різних верств і груп населення до одержання вищої освіти, розуміння нових завдань і нової філософії освіти, інтеграція й інформатизація навчання - от неповний перелік проблем, пов'язаних з розвитком системи відтворення кадрового потенціалу України. Вирішення вищевказаних проблем не може бути успішно здійснене без опори на досвід кожного конкретного вітчизняного закладу вищої освіти. Подолання фінансової кризи, у свою чергу, також вимагає не тільки відповідних рішень Уряду й органів державного управління, але й спільних зусиль усіх навчальних

закладів, творчого осмислювання їх теоретичних розробок. Перехід до ринкових відносин відкриває нові можливості перед вищою школою з погляду посилення мотивації її діяльності й підвищення компетентності як самої системи, так і фахівців, які будуть нею підготовлені.

Виведення ряду принципів, які слід покласти в основу методики, визначення соціально-економічної оцінки розвитку дозволяє перейти від етапу логічних міркувань до етапу економіко - математичного вираження формули розрахунків, здатної додати реальну кількісну вимірність.

Згідно з вихідною вимогою впровадження, для того, щоб новий метод був визнаний більш прогресивним, він повинен знизити вартість навчання зі збереженням якості. Але чи значить це, що можна використовувати формулу

- *(З + V + m)* у її безпосередньому виді й без обмежень?

Очевидно, що ні, і на те є кілька причин. По-перше, при зниженні вартості освітньої послуги та при збереженні якості цілком може спостерігати зростання її індивідуальних витрат на студентів. В окремих випадках або періодах часу це закономірно, а як правило - неприпустиме. Інновації не повинні погіршувати досягнутий рівень поточних витрат. Тому при оцінці нової методики слід спочатку визначати техніко-економічну складову (зниження собівартості послуги) і лише потім переходити до визначення соціально-економічної оцінки. Тут необхідний додатковий аналіз.

По-друге, провадячи соціально-економічну оцінку з різниці суспільних витрат, а техніко-економічну - з різниці індивідуальних у ЗВО, ми неодмінно будемо відносити ті самі елементи витрат праці й ресурсів до різних оцінок. Буде відбуватися дублювання.

Справа в тому, що вартість послуги може знижуватися за різними напрямками: внаслідок економії витрат ЗВО, коли, приміром, досягається менша кількість відряджень завдяки розвитку ДН, зменшення чисельності професорсько-викладацького складу введенням електронних лекцій і ін. Усе це знаходить своє втілення й у русі собівартості виробленої послуги.

Якщо вибір варіанта розвитку здійснюється за допомогою використання формули наведених витрат - методичної основи визначення порівняльній техніко-економічній оцінці нововведень, то із усієї економії не враховується повною мірою тільки економія й зручність живої праці як того, якого навчають,, так і навчає. А цей пункт є основним.

У третьому томі «Капіталу» Ф. Енгельс формулює закон продуктивної робочої сили, що підвищується, завдяки праці: «Вартість товару визначається усім робочим часом, минулою і живою працею, яку входять у цей товар. Підвищення продуктивності праці укладається саме в тому, що частка живої праці зменшується, а частка минулої праці збільшується, але збільшується так, що загальна сума праці, що укладається в товарі, зменшується; що, отже, кількість живої праці зменшується більше, чим збільшується кількість простої праці».

Закон продуктивної робочої сили, що підвищується, відображає одне зі змін внутрішньої структури вартості - пропорції здійснення економії витрат живої праці. Зрозуміло, жива праця заміщується при цьому не взагалі минулою працею, а працею, втіленим у можливостях ІТ. Інакше кажучи, «людська праця усе більш і більш відступає на задній план перед працею машин». В це вкладається історична місія техніки і її прогрес, а в аспекті нашого об'єкта дослідження - елемент соціально - економічної оцінки розвитку дистанційного навчання у закладах вищої освіти України.

Тепер можна перейти до формалізації, математичного вираження викладеного матеріалу [94].

Згідно з умовами, вартість освітньої послуги, виробленої з використанням нової моделі (1), менше вартості процесу навчання, здійснюваного за старою методикою **.** Тобто, повинне виконуватися наступна нерівність:

$$З_1 + В_1 + m_1 < З + У_о + m_0. \qquad (1)$$

Нерівність (1) є первинним відношенням нашої формули. Вона вірогідна при виконанні двох моментів:

1) витрати вищого навчального закладу й студента, не повинні підвищуватися;

2) необхідно враховувати інформацію тільки в частині зниження вартості, пов'язаної з використанням дистанційного методу навчання.

Перетворимо нерівність (1) у зручний для прикладних розрахунків вид. Виходячи з того, що *т* є функція від *V*, формулу економії вартості можна представити в такий спосіб:

Есе *= [(З + к$_т$' Уо) - (З$_1$ - ДН,,: V,)],* (2)

де Е$_{се}$. - соціально-економічний ефект нового методу; *К$_т$'* - коефіцієнт норми вартості прибавочного продукту *(Ап' = (т V) 100).* Для *т' = 100 % К$_т$' = 2;* для *т* = 75% К$_т$' = 1,75* і т.д.; Уо, V] - витрати живої праці, пов'язані з викладацькою діяльністю, забезпечувані застосуванням, відповідно, старого й нового методу навчання; *З,* Су - витрати упредметненого праці, забезпечувані застосуванням старого й нового методу навчання.

Вираженням (2 відображається підвищення продуктивної чинності праці - перший і найпростіший елемент соціально-економічної оцінки нововведень. Він відображає лише одну зі сторін «соціального» ефекту й притім підлеглу. Інша, головна сторона соціально-економічної оцінки розвитку, пов'язана з обліком дотримання балансу інтересів елементів системи підготовки затребуваних кадрів. Звідси, для того, щоб формула (2) відображала інтегральну взаємодію обох сторін соціально-економічної оцінки, необхідно ввести в неї ще одну складову - Мо-П-*З* - модель соціальних змін, тоді формула *(Ес.е.*) здобуває наступний вид:

Ес.е. = [(З$_0$ + К$_т$' ДО) - (З] + К$_т$' УО] ■ *Мо-П-З.* (3)

Функція Мо-П-*З* тут укладається в тому, щоб додати вартісному вираженню соціальних змін спрямованість руху не за законом витрат (які можуть компенсувати один одного), а за законом росту соціально-економічних результатів нововведень (кожний з яких являє собою самоцінність).

Для наочності сприйняття виведеної формули приведемо практичний розрахунки. Скористаємося вихідними даними видатків з організації

навчального процесу за 1 семестр. Тим самим ми розглянемо реальний стан справ у сучасній практиці заочного навчання (на прикладі вищого навчального закладу) і проілюструємо пропонований нами метод виміру соціально-економічної оцінки впровадження дистанційного навчання закладі вищої освіти.

Отже, для студентів закладу вищої освіти вводиться дистанційний метод навчання. Суть заходу - викладання здійснювалося «виїзним» методом [90]. Кількість виїздів і днів перебування викладачів у відрядженнях ілюструє, що такий трудовий процес для ПВС був незручний. Робота у відрядженні - важка фізична праця, робота пов'язана з нервовою напругою. При розвитку дистанційного навчання на старших курсах скорочується кількість відряджень, зменшується відповідне фізичне навантаження на професорсько - викладацький склад (ПВС), студенти, більш повно використовують набуті знання на проведенні без переривання виконання обов'язків у динаміці.

Розвиток дистанційного навчання усуває негативні моменти, що погіршують умови навчання, що й робить навчання за заочною формою й «виїзною» технологією непривабливими.

Для прийняття подальшого управлінського рішення, відповідно розглянутим раніше висунутим положенням, по нововведенню необхідно врахувати наступне. По-перше господарська практика, що існує, робить розглянуту інформацію багато в чому умовною. Якщо врахувати, що ПЕВМ у значній мірі недовикористовується по потужності й часу дії; швидке моральне зношування створює в технологічному ланцюзі «вузькі місця»; немає реальної зацікавленості в напрузі чинностей і використанні всіх резервів, то стає ясним той факт, що куратори, як правило, надають дані, використовувані для розрахунків, не по реальній можливості нововведення, а з «запасом» (з обліком «дефіциту» своїх інтересів і ресурсів). А раз можливості й, дійсна результативність занижується, то занижується й розрахунковий економічний ефект.

Тому можна виділити наступні елементи соціально-економічного ефекту впровадження дистанційного методу навчання

1) Полегшує пошук ресурсів, . усуваються відрядження;

2) Індивідуальна організація процесу навчання.

3) Підвищується привабливість навчання, підвищується кваліфікація (професорсько-викладацький склад використовує нові методики викладання)

4) Розрахунки показує, що розвиток ДН дає позитивний соціально - економічний ефект, виходить, його впровадження економічно обґрунтоване.

5) Причому, вимірюючи соціально-економічний ефект даної інновації розвитку, ми не розраховували повної вартості послуги, а лише враховували мінливі статті витрат. Це викликане тим, що подібний спосіб, як показала практика декількох десятиліть, цілком адекватно відображає повну величину ефекту, що найбільш простий і економічний. Тому немає причин від нього відмовлятися.

Аналіз залежностей підтверджує зниження витрат на навчання при розвитку ДН, як за рахунок збільшення кількості студентів, так і збільшення відстані від ЗВО.

Практичне застосування розробленого методу передбачає соціально-економічну оцінку ДН на основі набору пріоритетних показників вектора Ес.е., що мають наступні особливості:

- область визначення показників *Ес.е.* обмежена зверху й знизу;
- розвиток кращий у тому випадку, якщо ймовірність досягнення мети за певним показником збільшується;
- рівень розвитку падає в тому випадку, якщо ймовірність досягнення мети зменшується [73].

Для ефективної реалізації нововведень, що привносяться дистанційним навчанням, слід ураховувати еволюційний характер розвитку ДН закладі вищої освіти.

Проведений аналіз сутності систем заочного, відкритого, дистанційного навчання показує, що терміни «відкрите», «дистанційне», «заочне»

характеризують різні сторони системи заочного навчання: взаємодія, студентів з навчальним закладом і самого процесу навчання. Термін «заочне навчання» ставиться до сутності самого процесу навчання й має ряд характеристик, що відрізняють від відповідного стаціонарного. Заочне навчання може бути як відкритим, так і не відкритим, у порядку конкурсу при вступі у заклад вищої освіти. Дистанційність є однієї з найважливіших характеристик заочного навчання, поряд із самостійністю, керованістю, суміщеністю із професійною діяльністю.

Різними є профіль і структура навчальних закладів, що здійснюють заочну підготовку. Це - навчально-методичні центри, університети, академії ци інститути. Більшість навчальних закладів в різних країнах організують дистанційне навчання за спеціально розробленими навчальними планами. Основними загальними компонентами системи заочного навчання в різних країнах є:

- колективні, групові й індивідуальні заняття й консультації;

- різного роду друковані тексти, курси, теле, радіо- і комп'ютерне забезпечення;

- самостійне виконання студентами певних завдань;

- контрольно-інформаційний компонент.

Навчальний процес ведеться переважно за дистанційною, заочною і очно-заочною формам навчання. Займаючись у навчальному закладі, студенти вивчають теоретичні питання; працюючи на виробництві здобувають практичні навички, що забезпечує підготовку кваліфікованих кадрів, що вміють вирішувати складні технічні завдання й управляти виробництвом [69].

Значна частина студентів приходить у заклад вищої освіти із більшим виробничим і життєвим досвідом, що деякою мірою враховується в змісті й організації навчального процесу у ЗВО за заочно-дистанційною формами навчання. Головна мета тут полягає в підготовці кадрів для економіки країни.. Обсяг інформації, одержуваний студентами - заочниками, приблизно такий же, як і в очному ЗВО. Різниця полягає в тому, що з навчальних планів заочного

навчання виключені спеціальна підготовка й виробнича практика. Складання навчальних планів базується на вимозі оптимізації обсягу й змісті навчальних курсів стосовно до умов заочної освіти й ураховує вимоги педагогіки, реальний бюджет часу студента, що отримують освіту і роботу на виробництві. На підставі навчальних планів деканати розробляють графіки занять для студентів кожної спеціальності, у якому зазначені досліджувані на кожному курсі дисципліни, послідовність їх вивчення по семестрах, а також кількість контрольних робіт, заліків і екзаменів з кожної дисципліни. Навчальний графік є основним документом, що регламентує заняття студента – заочника, або дистанційника.

Обсяг досліджуваного навчального матеріалу, основну частину якого студент освоює самостійно, визначений програмою курсу за кожною дисципліною. Для надання допомоги в самостійній роботі розробляються методичні вказівки, якими студент керується. У них визначений порядок вивчення дисципліни в цілому з кожної теми окремо, приводиться список необхідної навчальної літератури, а також питання для самоперевірки й завдання. Робоча програма, методичні вказівки з вивчення дисципліни, завдання на контрольні роботи й курсове проектування часто об'єднані в одному виданні.

Самостійна підготовка, тобто робота над підручниками, навчальними посібниками й іншими навчальними матеріалами; виконання звітів з лабораторних робіт, контрольних робіт, курсових проектів; дипломне проектування..

При отриманні дистанційно-заочної чи очної освіти, очна форма занять реалізується на лекціях і практичних заняттях. Лекції за змістом, структурою викладу відрізняються від лекцій при дистанційній чи заочній освіті. Настановчі й оглядові лекції покликані не тільки роз'ясняти найбільш складні питання, але й допомогти правильно організувати самостійну роботу з вивчення дисциплін і виконанню контрольних робіт. Вони насичені інформацією, що відбиває основні положення навчального матеріалу, чітко

сплановані, у них розглядаються конкретні завдання, пов'язані із профілем спеціальності й практичним застосуванням матеріалу того або іншого розділу. Практичні заняття, що є не тільки доповненням до лекцій, але і їх продовженням, навчають студентів застосовувати теоретичні знання й використовувати методи ведення розрахунків при вирішенні конкретних завдань.

Індивідуальна форма навчання реалізується через такі конкретні організаційні форми як самостійна робота, індивідуальні консультації, курсове й дипломне проектування.

У висновку даного параграфа необхідно відзначити наступне: дистанційна форма навчання є значимим елементом у системі відтворення кадрового потенціалу, має вже свою історію й сприйнятлива до розвитку нових ІТ.

Зміни в нашій країні висунули особливі завдання перед системою відтворення кадрового потенціалу. Виявилися протиріччя між зростаючою вартістю освіти і її недостатньою соціальною ефективністю. Диплом не створює бажані перспективи працевлаштування [77б с.123]. Позначилася невідповідність між можливостями традиційної освітньої системи підготовки фахівця, що прекрасно спрацьовувала в умовах стабільних способів ведення господарства, і новими тенденціями й вимогами до освіти в сучасному світі, що швидко змінюється.

Існує розрив між формальним одержанням людиною суми знань, зафіксованих у дипломі, і реально досягнутим становленням його як особистості. Тепер, в усі більшому ступені, зміна вигляду освіти оцінюються за відповідностями новим системам цінностей, покладених в основу освітнього процесу, за можливості використання індивідуального освітнього маршруту й досягнення підвищеного рівня освіченості в результаті гнучкої організації програм навчання. Виходячи з вищевикладеного, стара система заочного навчання є великою за обсягом, складної за структурою, застарілою за характером функціонування в освітньому середовищі. Однак у процесі

становлення цієї системи найбільших змін зазнав її обсяг. Це привело до того, що система працює з «перевантаженням» одних компонентів, «недовантаженням» інших, ослабленням істотних зв'язків і в підсумку - зі зниженням загальної ефективності.

Через нераціональне використання фахівців суспільство несе певні економічні втрати. Зокрема, може бути зроблений розрахунок збитку від використання фахівців на робочих місцях, що вимагають більш низької кваліфікації (наприклад, використання інженера як робітника), або при підготовці фахівця, заздалегідь незатребуваного в розглянутому регіоні.

Підвищення ефективного використання фахівців можна розглядати в якості кінцевого показника роботи вищої школи. Чим краще й раціональніше використовуються фахівцями в економічній сфері держави отримані у ЗВО знання й навички за фахом, тим в остаточному підсумку вище ефективність вищої освіти.

Тому, як показали проведені ретроспективний та системний аналізи, використання автоматизованих навчальних систем відкриває широкі можливості для розвитку принципово нового виду самостійного навчання, яке в цих умовах стає не тільки більш керованим і контрольованим, але й легко пристосовуються до індивідуальних особливостей студентів. За допомогою навчальних програм успішно реалізується індивідуалізація й диференціація навчання.

Однак, ідею повної автоматизації навчання можна розглядати як практично реалізовану й гуманну систему навчання без зворотного зв'язку. Однак навчання немислиме без впливу особистості викладача на студентів, а для цього необхідний їхній контакт, можливість якого передбачає дистанційне навчання. Оцінка альтернативних шляхів розвитку також повинна враховувати інтереси взаємодіючих сторін.

Організаційні форми й технології дистанційного навчання тісно пов'язані із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій, що володіють значним дидактичним потенціалом. Цей потенціал може бути

успішно реалізований у дистанційному навчанні. Інформаційні й телекомунікаційні технології забезпечують використання електронних освітніх ресурсів (мультимедійні енциклопедії, електронні навчальні посібники, тренажери і т.д.) і організацію навчального матеріалу, моніторингу навчального процесу й ефективному зворотному зв'язка з використанням телекомунікаційних мереж. Певний внесок інформаційні й телекомунікаційні технології можуть внести в організацію мережної взаємодії між учасниками навчального процесу, сприяючи, деякі міри, формуванню професійного співтовариства студентів [341].

У цей час за межами інтересу дослідників виявилася ціла низка питань:

• тенденції розвитку організаційних форм дистанційного навчання;

• дидактичні принципи й умови їх реалізації в рамках різних організаційних форм дистанційного навчання;

• комплекс вимог до інноваційних організаційних структур дистанційного навчання навчальних закладів, здатним забезпечити підготовку затребуваних на ринку праці конкурентоспроможних фахівців;

• система принципів формування інноваційних організаційних структур дистанційного навчання навчальних закладів, що забезпечує ефективне їхнє функціонування;

• роль інформаційних і телекомунікаційних технологій у розвитку організаційних форм і технологій дистанційного навчання;

• соціальні аспекти освітнього процесу функціонування структур дистанційного навчання в рамках заочної системи освіти.

Сучасні інформаційні й телекомунікаційні технології, завдяки наданню .доступу до різноманітної інформації, змінюють характер взаємодії студентів та викладачів. В умовах інформатизації, що розширюється, студент може самостійно здійснити вибір інформації, яка його цікавить. Реалізація цих можливостей здійсненна лише при наявності відповідного рівня особистого потенціалу, що дозволяє протистояти циркулюючим інформаційним потокам, проявляти стійкість стосовно їхньої деструктивної складової, знаходити

найбільш адекватні методи управління, реалізувати свої соціальні потреби й забезпечити саморозвиток.

Ефективність державного управління дистанційним навчанням в сучасних соціально-економічних умовах пов'язана з досягненням тих освітніх і виховних цілей, які ставить перед наукою й вищою школою сучасне суспільство, і виявляє ступінь відповідності отриманих результатів наміченим цілям і завданням освітнього процесу в особі підготовленого випускника системи дистанційного навчання, причому з найменшими витратами часу, праці й здоров'я викладачів і студентів, а також коштів (як з боку студентів, так і з боку освітньої установи).

Враховуючи, що освоєння нового матеріалу студентами, як правило, проходе самостійно, Використовуючи пошук необхідної інформації, піддаючи знайдені відомості аналізу, творчій обробці для підготовки до семінарів, то високий рівень результатів дозволяє затверджувати, що у студентів формуються вміння й навички самостійного пошуку інформації, її аналізу й узагальнення, тобто придбання нових знань [333].

Таким чином, у результаті дослідження було доведено, що якщо використовувати сучасні технології дистанційного навчання в системі університетського навчання, уміло поєднуючи їх з особливостями традиційної вищої освіти, то значно зростає мотивованість у студентів до навчання та отримання знання зростає навчально-пізнавальна активність і самостійність.

3.3. Контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в закладах вищої освіти України.

Аналіз світового досвіду державного управління розвитком дистанційної

вищої освіти в умовах глобалізації, дає можливість констатувати факт про його повсюдне поширення в університетах розвинених країн світу, а також про значну кількість зарубіжних наукових досліджень, спрямованих на вивчення дистанційної вищої освіти, його інтеграції в різні форми навчання і ефективності застосування у вищій школі [337].

В той же час досліджень, присвячених розвитку і сучасному стану української дистанційної вищої освіти, недостатньо, більше того, значна кількість з них має виключно критичний характер, односторонньо розглядаючи застосування технологій дистанційного навчання в сучасних університетах.

Відсутність наукової літератури з цієї проблеми супроводжується недостатнім об'ємом доступної для аналізу статистичної інформації в області дистанційної вищої освіти. Наприклад, статистичний щорічник, аналізує різні форми і методи освітнього процесу, проте, не виділяє студентів, які дистанційно навчаються, що, безумовно, впливає на дослідження, присвячені проблемам розвитку дистанційної вищої освіти в Україні.

У зв'язку з цим соціологічне дослідження рівня розвитку дистанційної вищої освіти в Україні з метою формування дистанційної освітньої моделі, що відповідає вимогам вітчизняних державних університетів, стає дуже актуальним і своєчасним, оскільки саме дистанційна вища освіта може сприяти експорту української освіти і його інтеграції у світовий освітній простір.

Нині українська дистанційна вища освіта регламентується Положенням про дистанційне навчання, затверджене МОНУ 30 квітня 2013 р. за № 703/23235 (зі змінами) згідно з яким ЗВО мали право використати дистанційні освітні технології при реалізації програм вищої освіти, застосовувати ці технології для контролю знань студентів, а також реалізовувати дистанційне навчання через свої філії. В той же час цей наказ зобов'язував університети забезпечити електронний доступ до навчально-методичних комплексів, вводив необхідність їх відповідності державним освітнім стандартам, а також визначав чітку структуру навчально-методичних комплексів, вживаних в дистанційному навчанні. На нашу думку, це Положення сприяло впровадженню інноваційних

методів навчання, заснованих на досягненнях сучасних ІТ, у вітчизняну вищу освіту, а також був спрямований на підвищення якості підготовки студентів за рахунок розвитку їх самостійності і творчих здібностей [286].

З набуттям чинності 28 вересня 2017 р. Закону України «Про освіту» [224] уперше законодавчо було встановлено вимоги до методологічного, кадрового забезпечення дистанційної освіти у вищій школі. У статтях цього Закону вводиться поняття електронного навчання, під яким розуміється «організація освітньої діяльності із застосуванням тієї, що міститься у базах даних, і використовуваної при реалізації освітніх програм інформації і що забезпечують її обробку інформаційних технологій, технічних засобів, а також інформаційно-телекомунікаційних мереж, що забезпечують передачу по лініях зв'язку вказаної інформації, взаємодію працівників, студентів і викладачів» [227]. У цій же статті Закону розглядається поняття дистанційних освітніх технологій, під якими розуміються «освітні технології, що реалізовуються в основному із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних мереж при опосередкованій (на відстані) взаємодії працівників , студентів і викладачів.

Крім того, у зазначеному законі прописаний порядок застосування освітніми організаціями електронного навчання, дистанційних освітніх технологій і перелік професій, спеціальностей і напрямів підготовки, реалізація освітніх програм по яких не допускається із застосуванням виключно дистанційних освітніх технологій.

Згідно з цими законодавчими документами, університети уперше можуть самостійно визначати об'єм аудиторного навантаження із застосуванням технологій дистанційного навчання, що, на думку автора дисертаційного дослідження, свідчить про те, що нині в Україні створені базові юридичні умови для реалізації навчальних програм із застосуванням дистанційних освітніх технологій, а також електронного навчання у вищій школі.

В той же час, на наш погляд , в цих документах існують певні пропуски, що не дозволяють ЗВО використати дистанційні освітні технології максимально ефективно.

Крім того, в поточній редакції закону не прописані чіткі технічні вимоги до процесу організації технологічного забезпечення дистанційної освіти у вищій школі, що, на нашу думку, знижує його ефективність у разі застосування ЗВО застарілих технологій дистанційного навчання.

Аналогічна ситуація простежується і з нормативно-правовим механізмом державного управління процесів створення і використання електронних освітніх ресурсів і навчальних видань. Тому відсутність законодавчо закріплених стандартів дистанційного навчання студентів у вищій школі призводить до різних, а частенько і до неефективних концепцій електронного навчання в університетах: «кожен ЗВО підтримує різні концепції електронного навчання. Одні бачать це як переклад класичного навчання в онлайн, інші як віртуальні сесії за участю викладача, треті роблять акцент на участі викладачів в онлайнових співтовариствах» [216].

Необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правової бази в області дистанційної вищої освіти позначається і на конкурентоспроможності університетів.

Незважаючи на описані пропуски в законодавстві, що регулює дистанційну вищу освіту, воно з кожним роком набуває все більшої популярності, що підтверджується і результатами соціологічного дослідження Фонду «Громадська думка» про проблеми дистанційної вищої освіти в Україні. Результати дослідження показали, що 22% опитаних у віці 18-30 років віддали перевагу б дистанційному навчанню традиційній очній формі. Крім того, більше 37% так чи інакше використали комп'ютер і мережу Інтернет для отримання нових знань, 52% респондентів використали електронне навчання для самоосвіти і особового розвитку. Ще 25% опитаних виходили в Інтернет з метою пошуку інформації для вдосконалення основної освіти, а 23% респондентів прагнули отримати додаткову освіту (найчастіше курси підвищення кваліфікації) через інтернет [206]. Таким чином, ми вважаємо за можливе стверджувати, що усе зростаюча комп'ютеризація споживачів освітніх послуг дозволяє прогнозувати подальший розвиток і впровадження

дистанційного навчання в освітній процес.

Як вже відзначалося в дисертаційному дослідженні, державне управління розвитком технологій дистанційного навчання стає одним з важливих чинників, що збільшують експорт вітчизняної освіти в країни СНД і далекого зарубіжжя.

Таким чином, нині в області експорту української вищої освіти складається досить негативна ситуація: незважаючи на усі заходи, що приймаються Міністерством освіти і науки України в цьому напрямі, до яких можна віднести як збільшення квот для іноземних студентів, так і зниження вартості їх навчання, не досягнуто значні результати в рішенні цієї задачі, тому застосування технологій дистанційного навчання, на нашу думку, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських ЗВО у світовому освітньому просторі.

Як вже відзначалося, об'єм ринку дистанційної освіти в Україні оцінювати досить складно, оскільки воно не виділене в окрему галузь, а дані про його стан носять лише оцінний характер. Так, наприклад, автори дослідження «Електронна освіта і розвиток інноваційної економіки України» підкреслюючи, що хоча оборот електронного навчання в країні в 2015 р. склав всього 4,7 млн. доларів, проте, прогнозують його значне зростання в подальші роки, зв'язуючи цей процес як з реалізацією державних програм, так і зі збільшенням попиту на ринку освітніх послуг [200, с.177].

Сучасний ринок української дистанційної освіти представлений трьома групами споживачів : корпоративний сектор, освітній сектор, люди, зацікавлені в самонавчанні. Дистанційне навчання в корпоративному секторі активно використовується для підвищення кваліфікації, перепідготовки і організації тренінгів співробітників, що у свою чергу стимулює зростання пропозицій вітчизняних і іноземних розробників зі створення електронних освітніх середовищ і навчальних матеріалів.

Пріоритет дистанційного навчання перед іншими формами навчання в цій групі споживачів пояснюється, передусім, тим, що маючи в розпорядженні

велику філіальну мережу як в Україні, так і в країнах ближнього і далекого зарубіжжя, компанії рахують очне навчання співробітників недоцільним з економічної точки зору.

Освітній сектор ми вважаємо логічним розділити на державний (державні навчальні установи) і приватний, куди в основному входять комерційні організації, що надають платні освітні послуги : курси підвищення кваліфікації, семінари, тренінги і так далі. Аналізуючи державний освітній сектор, необхідно відмітити, що в порівнянні з розвиненими зарубіжними ЗВО США і Європи українські університети багато в чому поступаються їм по рівню застосування і ефективного використання електронного навчання і дистанційних освітніх технологій. Таким чином, на основі проведеного аналізу можна вважати, українські ЗВО на даний момент знаходяться на самому початку шляху [207, с. 309].

Швидкими темпами в Україні розвивається приватний сектор дистанційного навчання, представлений, передусім, компаніями у сфері бізнес-освіти, що активно використовують дистанційні освітні технології.

Третю групу активних споживачів дистанційної освіти складають люди, зацікавлені в самонавчанні, і тому що використовують усі освітні можливості глобальної мережі Інтернет: електронні енциклопедії (до яких, передусім, можна віднести Вікіпедію), відеосервіси, що включають значний об'єм освітнього матеріалу (наприклад, Youtube), а також сайти, що містять електронні курси (лідируючим Інтернет-сайтом в цьому напрямі є Coursera).

Зростання дистанційної освіти багато в чому залежить і від якості програмних продуктів, вживаних для навчання студентів. Це повною мірою відноситься як до зручності електронного освітнього середовища, в якому протікає процес навчання, так і до якості розробленого електронного курсу. Аналізуючи форми компаній на ринку програмного забезпечення для дистанційної освіти і електронного навчання, розділемо їх на два взаємозв'язані сегменти: компанії-розробники програмного забезпечення і компанії- розробники електронних курсів і навчального контенту. Аналіз

Інтернет-сайтів українських розробників програмного забезпечення дозволив виділити трьох лідерів за об'ємом виконаних робіт і пропонованих рішень (компанії «Гіперметод», «Websoft», «Competentum»). Ці організації є приватними, працюючими на ринку України і країн СНД від 14 до 20 років, їх програмні розробки охоплюють сфери створення систем дистанційного навчання і систем електронного тестування. Багато в чому пропозиції цих компаній в області дистанційного навчання схожі, вони надають можливість створення навчального порталу, доступного для роботи зареєстрованим користувачам, в який адміністратори можуть завантажувати різний навчальний матеріал, у тому числі і мультимедійний [208].

Проте українські ЗВО у більшості випадків віддають перевагу безкоштовним програмним рішенням на базі таких систем дистанційного навчання як ATutor, Efront, JoomlaLMS і, передусім, програмному пакету Moodle (Modular Object - Oriented Dynamic Learning Environment), назва якого переводиться як «модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище». Він є безкоштовним Інтернетом-застосуванням, що дає можливість створювати сайти онлайн навчання, а додатковою перевагою Moodle є велика кількість модулів, поєднання яких може бути досить функціональним в роботі. Згідно із статистикою, приведеною на офіційному сайті цієї програмної розробки, Moodle застосовується в 234 країнах світу, нею користуються більше 66 млн. студентів, а сама система була встановлена на більш ніж 67 тис. серверів [216].

Таким чином, ЗВО України, що застосовують дистанційні технології навчання або прийняли рішення про вихід на цей ринок послуг, стоять перед вибором між безкоштовними програмними продуктами і платними вітчизняними і зарубіжними розробками в цій галузі. На думку дисертанта, кожен варіант має свої переваги і недоліки. Якщо до числа основних переваг систем типу Moodle можна віднести їх безкоштовність, відкритий код, що дозволяє штатному програмістові допрацьовувати програмну оболонку під вимоги конкретного навчального закладу, то серед недоліків необхідно

відмітити програмну уразливість, недостатню захищеність від проникнення комп'ютерних зловмисників.

Переваги платних розробок електронних освітніх засобів дистанційного навчання у вищій школі полягають в наявності технічної підтримки, закритості програмного коду, що робить середовище стабільнішим і захищенішим. Проте ці програмні продукти мають високу ціну впровадження, до якої ще і додається вартість подальшої підтримки.

Другий сегмент ринку послуг в області дистанційної освіти (компанії, що пропонують послуги з розробки якісних електронних курсів для систем дистанційного навчання) представлений такими компаніями-лідерами як «Центр eLearning», «Центр розробки мультимедійних матеріалів», «Прометей». Ці організації пропонують послуги з розробки електронних курсів (пакети освітнього матеріалу, інтегрованого в систему дистанційного навчання), віртуальних тренажерів (з використанням тривимірної графіки, що імітує умови реальної діяльності), організацію і проведення вебинарів (порівнянних з традиційними лекціями, проте з істотнішим охопленням аудиторії).

Таким чином, виявлена в ході дисертаційного дослідження недостатня вивченість сучасного стану державного управління розвитком дистанційної вищої освіти в українських закладах вищої освіти.

Основною гіпотезою дослідження відповідно до завдань дисертаційної роботи стало те, що хоча сучасні заклади вищої освіти і усвідомлюють затребуваність дистанційної вищої освіти на ринку, прагнуть до залучення студентів для дистанційного навчання, оскільки це забезпечує університетам додаткові конкурентні переваги, проте, існують зовнішні і внутрішні чинники, стримуючі розвиток дистанційної вищої освіти в Україні.

Вибір контент-анализа в якості інструментарію нашого дослідження обумовлений наступними чинниками для аналізу застосування дистанційної освіти:

1. використання методу контент-аналізу має на увазі отримання формалізованих і систематизованих результатів з офіційних джерел (до яких в

першу чергу можна віднести Інтернет-сайти закладів вищої освіти);

2. контент-аналіз припускає збір не лише якісних, але і кількісних даних про даний предмет, що підвищує точність отримуваних результатів дослідження;

3. метод контент-аналіза дозволяє визначити поточний рівень впровадження технологій дистанційного навчання студентів у вітчизняній вищій школі, а також виявити зацікавленість закладів вищої освіти у використанні і розвитку технологій дистанційного навчання.

Для проведення контент-аналізу були вибрані державні університети, розташовані в різних містах і здійснюючіх навчання студентів за соціально-економічним, гуманітарним і технічним напрямах. Контент-аналіз був проведений за кількісними і якісними характеристиками, представленими в таблиці.

Таблиця 8

Кількісні і якісні характеристики контент-аналізу Інтернет-сайтів російських університетів

Якісні характеристики	Кількісні характеристики контент-
1. Досвід роботи ЗВО у сфері дистанційного навчання студентів. **2.** Поточний рівень використання технологій дистанційного навчання. **3.** Основні напрями використання дистанційних освітніх технологій. **4.** Вартість дистанційного навчання. **5.** Співпраця з вітчизняними і зарубіжними університетами для розвитку вживаних технологій і отримання додаткового досвіду роботи. **6.** Експорт вищої освіти в країни СНД і далекого зарубіжжя; **7.** Вживані моделі і програмні комплекси, призначені для реалізації дистанційного навчання.	**1.** Кількість сторінок на Інтернет-сайтах українських університетів, що містять словосполучення «дистанційне навчання». **2.** Кількість сторінок на Інтернет-сайтах українських університетів, що містять словосполучення «дистанційна освіта». **3.** Кількість запитів Інтернет-користувачів в пошуковій системі, що містять словосполучення «дистанційне навчання» і коротка назва ЗВО. **4.** Кількість запитів Інтернет-користувачів в пошуковій системі, що містять словосполучення «дистанційна освіта» і коротка назва ЗВО.

Контент-аналіз сторінок Інтернет-сайтів університетів за кількісними характеристиками дозволив нам виявити міру зацікавленості закладів вищої освіти в застосуванні і розвитку технологій дистанційного навчання студентів. Достовірність дослідження стану дистанційної вищої освіти в Україні методом

контент-аналізу Інтернет-сайтів з аналізом пошукових запитів користувачів мережі Інтернет підтверджується наступними чинниками: глобальна мережа Інтернет є доступним засобом комунікації і отримання інформації для значної кількості людей, що дозволяє використати це електронне середовище в цілях соціологічного дослідження для отримання достовірних результатів.

У аналізовану сукупність були включені сайти державних ЗВО, розташованих в різних регіонах України (територіальний чинник), що публікували нову інформацію про дистанційне навчання і освіту в період з серпня 2017 р. по травень 2018 р. (часовий чинник). Одиницею рахунку в контент-анализе стала кількість сторінок на сайтах університетів, що містять два словосполучення «дистанційне навчання» і «дистанційна освіта». Сучасні сайти навчальних закладів можуть містити до декількох десятків тисяч сторінок, що ускладняє їх «ручний» аналіз. Для автоматизації цього процесу нами була використана можливость сучасної пошукової системи Google для контент-аналізу сайтів вибраних ЗВО. Вибір цієї пошукової системи обумовлюється наступними чинниками [264]:

1. оперативне додавання нової інформації у власну базу даних, що дозволило провести контент-аналіз з урахуванням тимчасового чинника (час додавання нових сторінок у базу даних пошукової системи складає від 1 до 7 днів);

2. можливість аналізу конкретного сайту закладу вищої освіти за допомогою звуження зони пошуку;

3. можливість відображати кількість знайдених сторінок на сайті за певним запитом.

Ми вважаємо, що велика кількість сторінок, що містять два словосполучення-«дистанційне навчання», «дистанційна освіта» свідчить про високу міру зацікавленості університетів в активному застосуванні і подальшому розвитку дистанційних освітніх технологій у своїй діяльності.

Результати контент-аналізу 50 Інтернет-сайтів ЗВО впродовж серпня 2017 **р.** - травня 2018 р. показали щоквартальне збільшення кількості публікованих

сторінок, що містять словосполучення «дистанційне навчання», «дистанційна освіта». Цей факт дозволяє нам зробити висновок про зростання зацікавленості з боку досліджуваних університетів до подальшого розвитку технологій дистанційного навчання і просування цього напряму на ринку освітніх послуг.

На рис 2. представлена динаміка збільшення сумарної кількості сторінок на офіційних Інтернет-сайтах аналізованих ЗВО за запитом «дистанційне навчання».

Рис.2. Динаміка зростання сумарної кількості сторінок Інтернет-сайтів ЗВО впродовж серпня 2017 р. - травня 2018 р., що містять словосполучення«дистанційне навчання»

За період дослідження кількість сторінок офіційних Інтернет-сайтів ЗВО збільшилася на 2273 сторінки (чи на 6,8%), таким чином, в середньому кожен аналізований навчальний заклад додав більше 45 сторінок, що містять словосполучення «дистанційне навчання».

Кількість сторінок, що містять словосполучення «дистанційна освіта», за період дослідження збільшилося на 2374 сторінки (чи на 11,7%). В середньому кожен аналізований навчальний заклад додав на свій офіційний сайт більше 47 сторінок з цим словосполученням [265].

Таким чином, кількість сторінок на Інтернет-сайтах навчальних

закладів, що містять словосполучення «дистанційне навчання» і «дистанційна освіта», динамічно збільшувалося впродовж року. При проведенні контент-анализа не виявлено жодного сайту з незмінною кількістю сторінок, що містять дані словосполучення. Усі аналізовані ЗВО впродовж усього періоду дослідження прагнули до збільшення кількості сторінок, що містять вказані вище словосполучення.

.Контент-аналіз, проведений за кількісними характеристиками, дозволив визначити міру зацікавленості українських закладів вищої освіти у застосуванні і розвитку технологій дистанційного навчання, а також рівень їх популярності у потенційних споживачів освітніх послуг. В той же час він не описує повною мірою поточну ситуацію в області розвитку вітчизняного дистанційного вищої освіти, у зв'язку з цим нами було проведено контент-аналіз Інтернет-сайтів університетів за якісними характеристиками.

Результати контент-анализа офіційних сайтів ЗВО за якісними характеристиками показують, що у багатьох державних вищих навчальних закладах ще на початку 2017-х років сформовані підрозділи, пов'язані з організацією дистанційного навчання. Проте деякі ЗВО усвідомили важливість використання дистанційного навчання на 2-5 років пізніше і, відповідно, почали пізніше впроваджувати дистанційне навчання в освітній процес. Така ситуація, на нашу думку, пояснюється характерною для України централізацією різних інновацій, тому їх впровадження в столиці у багато галузей і сфери, у тому числі і в освіту, відбувається швидше в порівнянні з регіонами.

Аналізуючи досвід застосування українськими університетами дистанційних освітніх технологій, можемо констатувати про різний рівень їх впровадження в освітній процес, що реалізовується у ЗВО [268]. Деякі заклади вищої освіти, знаходяться лише на початку організації цього процесу, їх електронні системи дистанційного навчання перебувають в тестовому режимі і практично не використовуються. Інші ЗВО, давно і активно використовують дистанційне навчання студентів, придбаваючи тим

самим конкурентні переваги, оскільки пропонують потенційним студентам додаткові освітні можливості. Подібна неоднорідність у використанні дистанційних освітніх технологій у вищій школі, виявлена при проведенні контент-анализа офіційних Інтернет-сайтів навчальних закладів, на думку дисертанта, має досить об'єктивний характер, пов'язаний в першу чергу з готовністю університетів вкладати фінансові кошти у впровадження технологій дистанційного навчання в освітній процес. Таким чином, найбільш значних успіхів в сфері застосування технологій дистанційного навчання студентів добилися ті ЗВО, які спочатку позитивно сприймали ці інновації і усвідомлювали стратегічну важливість їх застосування для отримання додаткових конкурентних переваг в майбутньому.

Результати дослідження за наступним якісним показником основних напрямів використання дистанційних освітніх технологій показав, що переважаюча кількість проаналізованих закладів вищої освіти використовує технології дистанційного навчання як засоби модернізації і інформатизації очного і заочного навчання. Ці престижні, авторитетні і такі, що мають особливий статус навчальні заклади, використовують технології дистанційного навчання, передусім, для підтримки очної форми навчання. Цей факт, на нашу думку, пояснюється тим, що ці університети спочатку були націлені на реалізацію очної форми навчання, а використання дистанційних освітніх технологій дозволяє їм робити очне навчання ефективнішим, сучаснішим, гнучкішим і зручнішим для студентів.

Проте, за винятком деяких закладів вищої освіти, більшість з них використовують технології дистанційного навчання тільки для реалізації програм підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки, причому ці напрями навчання є повністю дистанційними і у слухачів немає необхідності особисто приїжджати в університети для навчання або проходження підсумкової атестації. Необхідно відмітити і те, що програми в таких закладах вищої освіти реалізуються не лише українською мовою, але і на іноземних мовах, що дозволяє говорити про можливість експорту української

освітньої послуги, передусім, в країна снд.

Разом з досить активним використанням технологій дистанційного навчання при організації курсів підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки у закладах вищої освіти також активно застосовують дистанційні освітні технології для підготовки абітурієнтів до здачі ЗНО Наявність подібних курсів дозволяє університетам не лише отримувати додаткові доходи від освітньої діяльності, але і формувати лояльність серед абітурієнтів, що, поза сумнівом, є значною конкурентною перевагою.

Як вже згадувалося в дисертаційній роботі, державне управління розвитком технології дистанційного навчання у вищій школі дозволяють зробити освіту для усіх шарів суспільства доступнішим, а, отже, має високу соціальну значущість для осіб, що мають обмеження в здоров'ї або осіб, що знаходяться в місцях позбавлення волі. Результати контент-аналізу показують, що лише деякі заклади вищої освіти на своїх Інтернет-сайтах виділяють можливості дистанційного навчання для людей з обмеженими фізичними можливостями. На думку дисертанта, цей факт свідчить про необхідність подальшої роботи в області просування університетами дистанційної освіти серед незахищених соціальних верств населення, а також про необхідність формування гнучких і універсальних технологій дистанційного навчання у вищій школі.

Саме гнучке поєднання традиційної заочної форми навчання і дистанційного навчання, на нашу думку, дозволить закладам вищої освіти притягати додаткову кількість студентів, що, безумовно, забезпечує йому додаткову конкурентну перевагу [276].

Проте нині кількість навчальних закладів, що реалізовують повністю дистанційне навчання студентів за напрямами бакалавріата і програмами магістрату, ще небагатов Україні. Проведений контент-аналіз показав, що хоча багато закладів вищої освіти мають в розпорядженні можливість дистанційного навчання студентів за напрямами бакалавріату, вони у своїй більшості не пропонують більше трьох напрямів. Тут вигідно відрізняється

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, який здійснює навчання студентів з активним використанням дистанційних технологій більш ніж за 22 напрямами бакалавріата [259].

За результатами контент-аналізу сайтів університетів став очевидний і той факт, що серед закладів вищої освіти, що використовують у своїй освітній діяльності повноцінне дистанційне навчання студентів, основна більшість пропонує пройти навчання за гуманітарними і економічними напрямами бакалавріата і тільки незначна їх частина пропонує технічні напрями навчання. Одним з таких ЗВО є Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», який реалізує дистанційне навчання студентів за технічними спеціальностями, таким як: наземні транспортно-технологічні комплекси, техносферная безпека, автоматизація технологічних процесів і виробництв та ін. Переважання економічних і гуманітарних напрямів дистанційного бакалавріата в основному пов'язане із складністю розробки електронних курсів для технічних напрямів [282, с.57].

Результати контент-аналізу виявили і той факт, що державні заклади вищої освіти практично не пропонують дистанційне навчання в магістраті, обмежуючись невеликою кількістю напрямів бакалавріата і дистанційними програмами підвищення кваліфікації професійної перепідготовки, що, на нашу думку, є значним пропуском в організації дистанційного навчання. Ця ситуація, на наш погляд, має усі об'єктивні передумови для зміни, оскільки зростання потреб суспільства в області освіти, підвищення статусу магістрату, а також ширше поширення технологій дистанційного навчання сприятимуть розвитку нових пропозицій у сфері дистанційного навчання, у тому числі і за програмами магістрату. Інакше цю нішу займуть недержавні заклади вищої освіти, які сьогодні активно пропонують дистанційне навчання в магістраті

Ще однією з основних переваг дистанційної освіти є його доступна ціна. Грунтуючись на результатах контент-аналізу, дисертант відмічає

приблизно однакову вартість дистанційних освітніх послуг в усіх навчальних закладах незалежно від їх місця розташування і статусу [288, с.307]. Таким чином, середня вартість дистанційного навчання за програмами бакалавріата не перевищує 50 тис. грн. за два семестри навчання, що є вигіднішою ціною в порівнянні з вартістю навчання за аналогічними напрямами бакалавріата на очній формі навчання (від 90 тис. грн. і вище).

Оцінюючи співпрацю закладів вищої освіти з вітчизняними і зарубіжними університетами з метою розвитку вживаних дистанційних технологій, дисертант вважає за можливе відмітити, що більшість аналізованих закладів вищої освіти не лише готові до співпраці, але і активно ініціюють цей процес, створюючи різноманітні асоціації, ділячись досвідом один з одним, виступаючи партнерами в різних проектах. Разом з цим дисертант відмічає, що якщо українськінавчальні заклади співпрацюють між собою і цей процес має позитивні тенденції, то із зарубіжними ЗВО співпраця в області розвитку дистанційних технологій, обміну студентами і викладачами відбувається набагато рідше. На нашу думку , обмежуючим чинником співпраці українських і іноземних університетів в цьому напрямі є, передусім, наявність мовного бар'єру як для студентів, так і для викладачів.

На нашу думку, цей вид співпраці має велике значення для зростання експорту українських освітніх послуг в країни СНД, що стає можливим, передусім, завдяки використанню технологій дистанційного навчання студентів. Подібна співпраця вигідно і студентам з СНД, оскільки робить для них доступними і не вимагаючими великих витрат освітні ресурси української вищої школи [289].

В результаті проведеного аналізу, можна зробити висновок, що в умовах конкуренції, які тільки посилюється, безперечні переваги будуть у тих університетів, які мають сучасні технології навчання у вищій школі, що дозволяють їм оперативно і якісно експортувати українську освіту за межі країни. Особливу важливість, на нашу думку, експорт освітніх послуг в країни СНД набуває в силу слабкої затребуваності вітчизняної вищої освіти в

країнах далекого зарубіжжя. Таким чином, можемо прийти до висновку про стратегічну значущість для вітчизняної вищої школи технологій дистанційного навчання, що надають можливість притягати додаткову кількість студентів з країн ближнього зарубіжжя.

Враховуючи велике значення якості технологій для успішної реалізації дистанційного навчання у вищій школі, нами було проаналізувано програмні комплекси, використовувані університетами нині. Контент-аналіз показав, що переважна більшість розглянутих ЗВО використовують безкоштовні програмні розробки для реалізації дистанційного навчання, і, передусім, програмний комплекс МоосПе. Аналіз програмних продуктів для організації дистанційного навчання показав наявність значної кількості досить якісних українських розробок в цьому напрямі, вартість яких набагато нижче аналогічних програмних продуктів із США і країн Західної Європи. Проте, більшість навчальних закладів вважають за краще використати безкоштовні програмні платформи дистанційного навчання, що, на думку дисертанта, свідчить про бажання університетів заощадити фінансові ресурси на первинному впровадженні технологій дистанційного навчання в освітній процес, проте в майбутньому при великій кількості зареєстрованих студентів і електронних курсів і значному навантаженні на систему в цілому це приведе до негативних наслідків. Ще незначна частина ЗВО самостійно займаються розробкою програмних систем для організації процесу дистанційного навчання, але цей підхід не отримав широкого поширення в силу недоліку фахівців-розробників з високою мірою кваліфікації.

За результатами контент-аналізу став очевидним і той факт, що більше 90% університетів застосовують модель навчання на базі глобальної мережі Інтернет, проте, є ще заклади вищої освіти , які досі використовують застарілу, на погляд дисертанта, модель трансляції з відправкою студентам по електронній пошті освітніх матеріалів, необхідних для навчання. Ми вважає, що використання подібних застарілих моделей негативно позначається на результатах навчання студентів, ускладнює взаємодію між

усіма суб'єктами дистанційного освітнього процесу і позбавляє університети конкурентних переваг, пов'язаних із застосуванням сучасних технологій дистанційного навчання [292].

Таким чином, результати контент-анализа офіційних сайтів закладів вищої освіти України за кількісними і якісними характеристиками дозволяють зробити наступні висновки:

- підтвердилася гіпотеза, висунена нами про існування прямого взаємозв'язку між кількістю сторінок, що містять словосполучення «дистанційне навчання», «дистанційна освіта» і мірою популярності закладів вищої освіти в цьому напрямі навчання серед потенційних споживачів освітніх послуг. Так, ЗВО мають значну кількість сторінок, що містять словосполучення «дистанційне навчання», «дистанційна освіта» є досить відомими в середовищі користувачів мережі Інтернет, що дозволяє їм притягати додаткову кількість студентів для дистанційного навчання;
- результати контент-аналізу показують, що Інтернет-користувачі обізнані про можливість здобуття дистанційної освіти не лише в столичних ЗВО. Нині на ринку освітніх послуг затребувані дистанційні технології навчання у вищій школі, про це свідчить стабільне зростання кількості пошукових запитів користувачів пошукової системи впродовж усього періоду дослідження, що містять словосполучення «дистанційне навчання» і «дистанційна освіта»;
- досліджувані заклади вищої освіти прагнуть до якнайповнішого інформування потенційних студентів на своїх офіційних сайтах. Цей факт підтверджується зростанням кількості сторінок, що містять словосполучення «дистанційне навчання» і «дистанційна освіта», впродовж усього періоду дослідження на усіх аналізованих сайтах навчальних закладів;
- державні університети використовують лише малу частину потенціалу дистанційних освітніх технологій в області організації дистанційного навчання бакалаврів і магістрів, що, на думку дисертанта, позбавляє багато вітчизняних ЗВО конкурентних переваг, пов'язаних із

застосуванням технологій дистанційного навчання, таких як можливість залучення більшої кількості студентів з інших регіонів і експорт освітніх послуг в країни СНД;

- подальший успішний розвиток технологій дистанційного навчання у вищій школі можливо лише при використанні спеціалізованих освітніх програмних платформ, що функціонують в глобальній мережі Інтернет, дозволяють налагодити ефективну комунікацію між викладачами і студентами, що дистанційно навчаються.
- В той же час отримані результати контент-аналізу Інтернет-сайтів закладів вищої освіти не дозволяють визначити чинники, стримуючі розвиток дистанційної вищої освіти в Україні, у зв'язку з цим виникає необхідність в проведенні експертного опитування.

Висновки до третього розділу

Таким чином необхідно визначити, що сучасна інформаційна епоха викликає прискорення соціальних процесів, трансформує ціннісні орієнтири і функції соціальних груп суспільства, висуваючи особливі вимоги до рівня вченості знанням і інтелекту індивідів. В той же час цей процес трансформації відбувається на фоні глобалізаційних процесів, які роблять додатковий і не менш істотний вплив на більшість соціальних інститутів, серед яких пріоритетна роль належить інституту вищої дистанційної освіти.

Дисертаційна робота представляє результати узагальнення державно-управлінських теоретико-прикладных досліджень та статистичних матеріалів, публікацій вітчизняних і зарубіжних учених, та результати аналізу сучасного етапу реформування системи вищої освіти. Відповідно до цього в структурі дисертаційної роботи отримали різнобічний розгляд питання пов'язані з тенденціями розвитку вищої освіти в Україні з обліком реалій інформаційного

суспільства і вимог модернізації. За результатами авторських соціологічних досліджень було встановлено, що глобалізаційні процеси роблять потужний вплив на українську систему освіти, призводячи до безальтернативної необхідності її модернізації, що включає, передусім впровадження інноваційних ІКТ в освітній процес, до яких відноситься і дистанційне навчання.

У зв'язку з цим автором були проаналізовані характерні особливості дистанційного навчання в сучасній вищій школі, що обумовлюють його переваги і недоліки, зроблений ретроспективний аналіз державного управління розвитком дистанційної освіти у світі, а також аналіз зарубіжного досвіду, що показав затребуваність технологій дистанційного навчання серед зарубіжних студентів, а також значний рівень їх впровадження в іноземних університетах.

Проведене дисертаційне дослідження у третьому розділі дозволило авторові намітити основні вектори зростання ефективності дистанційної освіти, передусім через розробку моделі дистанційного вищої освіти для сучасних українських університетів що знаходяться в процесі модернізації і функціонують в умовах розширення освітнього простору і збільшується конкуренція.

Таким чином, в результаті проведеного дооослідження нами було сформульовано наступні висновки:

1. Глобалізація освіти робить вплив на функціонування сучасного інформаційного суспільства, обумовлюючи появу нового типу соціокультурної реальності, в якій рівень вченості індивіда є основою його благополуччя. Поняття «глобалізація освіти« є складним конструкт що включає елементи різних освітніх систем інтегрованих в єдине ціле. У авторському дослідженні глобалізація освіти трактується як процеси трансформації в освіті під впливом змін в економічній, соціальнокультурній, політичній і техногенно-екологічній сферах що полягають в поступовій детерміації традиційних освітніх систем, і в їх інтеграції в загальносвітову освітню систему. Авторське трактування цієї дефініції потребує аналізу усіх її елементів з метою визначення їх

теоретичного і практичного значення, а також міри впливу, що робиться ними, на розвиток соціального інституту освіти;

2. Глобалізаційні процеси активно впливають на модернізацію систем вищої освіти у всьому світі завдяки їх наступним сутнісним рисам: формування у людей нового типу мислення і нових ціннісних орієнтації; зростання вимог до рівня фахівців; поява загальносвітових культурних трендів; посилення впливу економіки знання; інтенсифікація міжнародної співпраці; активний розвиток інформаційних і комунікаційних технологій. Реформування вітчизняної системи вищої освіти є безальтернативною необхідністю в реаліях інформаційного суспільства, дозволяючи українським університетам успішно інтегруватися у світове освітній простір.

3. Процес модернізації української вищої освіти має на увазі під собою активне використання інноваційних технологій і засобів організації навчального процесу, до яких в першу чергу відносяться технології дистанційного навчання студентів. Згідно з отриманими результатами авторського наукового дослідження, нині на ринку освітніх послуг затребувані дистанційні технології навчання у вищій школі; сучасні державні університети усвідомлюють важливість дистанційної освіти в якості додаткової конкурентної переваги; більшість досліджуваних ЗВО використовують освітні середовища що функціонують в мережі Інтернет, які дозволяють навчати студентів. Критики дистанційної освіти заявляють, що його якість не може бути порівнянна навіть із заочною освітою, а подібні освітні технології дозволяють лише отримати диплом мінімальним вкладенням сил і засобів без придбання фактичних знань. Низька якість дистанційної освіти, на думку ряду фахівців, можна пояснити відсутністю якісних методик дистанційного викладання, середньою якістю електронних курсів, а також самих електронних освітніх середовищ. Окрім низької якості отримуваних знань супротивники дистанційної освіти відмічають, що воно є освітою не для усіх груп студентів, зв'язуючи це з необхідністю постійного самоконтролю і самодисципліни з боку студентів в процесі навчання. В той же час відсутність безпосереднього

спілкування між викладачем і студентом виключає можливість виховання студентської особи, передавані дистанційно знання втрачають емоційне забарвлення, що знижує рівень зацікавленості студента в навчанні.

Усе вищеперелічене обумовлює актуальність подальшого дослідження розвитку дистанційної вищої освіти в умовах його модернізації і реаліях інформаційної епохи, а також необхідність розробки інноваційних дистанційних освітніх моделей.

Аналіз теоретичних поглядів на розвиток дистанційної вищої освіти в Україні, проведений автором дисертаційного дослідження, показує недостатню вивченість цієї проблеми в комплексному виді з урахуванням впливу глобалійних процесів, модернізації вітчизняної освіти і сучасного інформаційного суспільства на вищу освіту. Проблеми розробки і впровадження інноваційних моделей дистанційної вищої освіти засновані на вивченні передового досвіду зарубіжних країн з обліком виявлених бар'єрів розвитку дистанційної освіти в Україні. Виявлені основні тенденції розвитку вищої освіти в умовах його реформування, що включають : зростання рівня інформатизації освіти і застосування дистанційних освітніх технологій; інтеграцію сучасної вищої освіти в ринкові стосунки; загострення конкуренції між університетами на ринку освітніх послуг у зв'язку з демографічною ситуацією, що склалася, в Україні нарощування експорту освітніх послуг провідними ЗВО України в країни СНД; зростання співпраці між вітчизняними та закордонними навчальними закладами в області дистанційного навчання.

РОЗДІЛ IV
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

4.1. Сучасні напрями удосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання

Сучасне інформаційне суспільство ставить перед усіма типами закладів вищої освіти завдання підготовки випускників, здатних :

- гнучко адаптуватися в життєвих ситуаціях, що постійно змінюються, самостійно набуваючи необхідні знання, уміло застосовуючи їх на практиці для вирішення різноманітних виникаючих проблем, щоб упродовж усього життя мати можливість знайти в ній своє місце;
- самостійно критично мислити, уміти побачити проблеми, що виникають в реальній дійсності, і шукати шляхи раціонального їх рішення, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати де і яким чином знання, що накоплювался ними, можуть бути застосовані в дійсності, що оточує їх; бути здатними генерувати нові ідеї, творчо мислити;
- грамотно працювати з інформацією.

У сучасних умовах в системі державного управління розвитком дистанційного навчання, загострюються протиріччя між безперервно зростаючим обсягом знань, необхідних людині, і обмеженими (у рамках традиційних освітніх систем) умовами для оволодіння ними. Рішення цього протиріччя можливе лише на шляху переходу до безперервної освіти, що забезпечує постійне навчання і професійне вдосконалення. Метою безперервної

освіти є постійне творче оновлення, розвиток і вдосконалення кожної особи упродовж усього її життя [264, с.50].

Під державним управлінням в системі безперервної освіти ми розуміємо не механічний рух особи від дошкільної до загальної, середньої, професійної, післядипломної освіти, а гармонійний процес циклічного оновлення особи на кожному з вказаних етапів розвитку. Безперервна освіта - принцип формирования особи, який обумовлює створення таких систем освіти і виховання, які мають бути відкриті для людей будь-якого віку і положення, супроводжувати людину впродовж усього його життя, сприяти постійному його розвитку, залучати до безперервного процесу оволодіння знаннями, а, у разі потреби, давати нову підготовку з умов, що змінюються, стимулювати постійну самоосвіту.

У тенденціях міжнародного розвитку проявляється закономірність - місце тієї або іншої країни в міжнародному розподілі праці, конкурентні позиції на світових ринках продукції передових технологій - усе більш стають залежними від двох взаємозв'язаних чинників: якості підготовки фахівців і умов, які та або інша країна створюють для розкриття і використання системою підготовки потенційних можливостей і здібностей фахівців, що склалися, в процесі трудової діяльності [271].

На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу ІТ виходять на передній план. Вага держави у світі визначається питомою вагою використання ІТ в економіці держави. Виникає необхідність у принциповій перебудові всієї системи підготовки і перепідготовки кадрів з метою забезпечення її більшої мобільності, вирішення питань випереджаючої спрямованості навчання. Професійна освіта і професійне навчання має бути орієнтована на підготовку фахівця, здатного забезпечити прогрес в розвитку у своїй галузі. Проаналізуємо процес освіти, який, по суті справи, розпочинається з виходу на ринок праці. Швидкий розвиток сучасного ринку праці вимагає працівника нового типу : різнобічні знання, відмінна спеціальна підготовка, відкритий, допитливий погляд на світ, здатність адаптуватися до нових ситуацій, до постійних змін,

знання іноземних мов, комп'ютера, нових ІТ, готовність розвивати знання і адаптувати їх до нових ситуацій - усе це говорить про те, що освіту має бути орієнтовано на випереджальне навчання фахівця, на постійну освіту, на широкі знання, на усвідомлення того, що не є робота на все життя. Постійне навчання - ця вимога будь-якої компанії [278]. Чим раніше у людини сформується здатність самоосвіти, тим більший інтерес він представляє для працедавця. Втрата робочого місця, що сприймається раніше як трагедія, сьогодні стала звичайним явищем. Ринок праці ставить людину в ситуацію, коли вона вимушений починати кожного разу заново, стикаючись з новими вимогами. Таким чином, абсолютно очевидно, що найважливішою формою самореалізації особи на ринку праці є професійна підготовка. Сам по собі диплом не має сенсу, бо він не конвертується на ринку праці в заробітну плату. Бізнес дуже потребує фахівців, але тут важливо наявність не лише формального освітнього цензу (диплому), а і реальних умінь, знань, навичок, стандартам ринку праці, крім того, ділова кар'єра пов'язана з готовністю і умінням самонавчання. Тому гнучкість і мобільність, - основні освітні властивості особи, що дає їй можливість залишатися і просуватися на ринку праці і як найбільш ефективно розвиваються на широкій освітній основі. Тому потрібні інтенсивні освітні технології, які максимально розвивали здатність самонавчання. І чим раніше сформується здатність самонавчання, тим більший інтерес фахівець представить для компаній на ринку праці. Звідси слідує необхідність створення нових моделей освіти, пов'язаних з реальними стандартами ринку праці, що пропонують сучасні освітні технології, забезпечують ці стандарти. Тільки гнучкий і мобільний фахівець, готовою до постійного самонавчання, володітиме високою конкурен-тоспособностью. Такою освітньою технологією, що забезпечує високий рівень розвитку здатності самонавчання, є дистанційні технології в освіті [282, с. 69].

Розглядаючи чинники зовнішнього середовища, що впливають на професійну підготовку і перепідготовку, такі як явище безробіття, структурна перебудова економіки і інші, не можна не відмітити той факт, що вирішувати

проблему працевлаштування необхідно через ринок, який вимагає швидкого рішення проблем професійної перепідготовки. На основі аналізу стану сучасного ринку праці і ринку освітніх послуг можна сформулювати протиріччя:

- між запитами студентів на високу якість професійної підготовки, що забезпечують їх конкурентоспроможність на ринку праці, і вживаними освітніми технологіями, які не можуть задовольнити потребу в скороченні термінів і витрат на навчання. Студенти, школярі, безробітні громадяни і незайняте населення хочуть здобувати додаткову освіту, їх інтереси зміщуються зараз в область економіки, менеджменту, юриспруденції.
- між динамікою попиту ринку праці на фахівця визначеного профілю і структурою їх підготовки, що традиційно склалася;
- між обмеженістю платоспроможного попиту на світні послуги і зростання числа охочих в короткі терміни і з мінімальними витратами на основі практичного досвіду і власного джерела самонавчання і готовності до нього вирішити завдання саморозвитку особи та проблему підвищення конкурентоспроможності на ринку праці шляхом перепідготовки в системі додаткової професійної освіти з використанням сучасних освітніх технологій.

Нині керівники українських підприємств усвідомлюють, що в основі управління будь-яким підприємством в сучасних умовах повинен лежати досить високий професійний рівень персоналу в різних сферах економічних знань і управлінні.

Вивчення практичного досвіду розвитку і впровадження дистанційних технологій в навчанні у світі, в Україні, а також безпосередньо власний досвід застосування і впровадження освітніх технологій в навчальний процес, як в основу освітньої діяльності, так і в додатковій професійній освіті дозволив нам розробити концептуальний підхід до створення і розвитку дистанційної освіти на базі закладу вищої освіти. Метою концепції є «створення сучасної гнучкої і мобільної системи дистанційної освіти, здатною задовольнити будь-які потреби в освітніх послугах будь-якого громадянина, дозволяючою вирішувати

проблеми забезпечення кадрами будь-яке підприємство держави. Вирішення вказаної проблеми лежить в створенні нових освітніх технологій. Створені усі умови для комплексного вирішення цієї проблеми. Це дозволить зробити освіту якіснішою, мобільнішою, задовольняючою будь-яким запитам, доступним усім категоріям громадян на усій території України [292].

Впровадження дистанційних технологій знижує собівартість навчання приблизно в 2 рази. Метою розвитку дистанційної освіти є створення мережі базових навчальних центрів різної спрямованості для дистанційного навчання (центрів ДО);

Концепція державного управління розвитком дистанційної освіти містить наступні розділи:

1. Цілі і завдання регіонального центру дистанційної освіти.

В умовах демократизації освіти основними принципами побудови будь-якої освітньої діяльності є:

- рівні можливості;
- різноманіття форм і методів;
- відкритість;
- регіоналізація;
- суспільно-державне управління;
- самоорганізація.

Усі перераховані принципи знаходять своє відображення в дистанційних технологіях навчання, оскільки саме ці технології забезпечують рівні можливості як будь-якому навчальному закладу, так і фізичній особі, бажаючій отримати освіту. Дистанційні технології інтегрують в собі практично усі досягнення інформатики і вимагають прискореного розвитку їх педагогічний підтримка. Виходячи з принципів побудови державного освітнього середовища, а також з еволюції розвитку дистанційної освіти в Україні, можна побачити тенденцію перенесення процесу навчання з визнаних освітніх центрів ДО України на регіональний рівень.

Роль державної підтримки в розвитку економіки, географічне розташування регіону, розміщення освітніх установ по районах і їх деяка роз'єднаність, зростаюча потреба населення в освітніх послугах, інтерес до нових технологій, розвиток засобів телекомунікацій, впровадження обчислювальної техніки в усі сфери економіки, накопичений науково-методичний досвід впровадження інноваційних технологій та ІТ в освітній процес, кадровий потенціал, посилення регіонального аспекту діяльності освітніх установ, висока потреба в прискореній підготовці і перепідготовці безробітного громадянина і незайнятий населення, розвиток органів регіонального управління, інтеграція рівня післядипломної освіта — все це свідчить про потреби регіону в дистанційній освіті.

Наявність концепції безперервної освіти і концепціїрегіональної системи дистанційної освіти [300] дозволяє розробити концепцію регіонального центру дистанційної освіти з метою створення мережі базових центрів дистанційної освіти різноманітної спрямованості для забезпечення різним категоріям населення на базі дистанційних технологій в короткі терміни здобуття професійної освіти на наступних рівнях:

- початкова професійна освіта
- середня спеціальна освіта; професійна підготовка;
- професійної перепідготовки;
- неповна вища освіта;
- вища освіта;
- вищої освіти на основі різних моделей: «КОЛЕДЖ- ЗВО», «ШКОЛА-КОЛЕДЖ- ЗВО», підвищення кваліфікації.

Для досягнення вирішення поставленої проблеми потрібна побудова такої системи інформаційно-освітнього процесу центрів ДО, щоб вони забезпечивали:

- вчитися і користуватися знаннями, тобто здобувати освіту впродовж усього життя, поглиблено працювати у своїй вузькій області при досить широких загальних знаннях;

- широкий доступ населення до вищої освіти;
- найбільша пропускна спроможність;
- підвищення якості і конкурентоспроможності середньої професійної освіти;
- мінімізацію термінів навчання і кошторисної вартості витрат на навчання слухачів дистанційного навчання;
- максимізацію обсягу отримуваних слухачем знань;
- рівномірність вступу і використання фінансових коштів;
- економічну ефективність функціонування;
- задоволення потреб ринку праці в конкурентоздатних фахівцях;
- сприяння реалізації державної політики зайнятості населення регіону;
- створення і збереження єдності освітнього і професійно - освітнього простору регіону.

І при цьому центр дистанційного навчання може вирішувати завдання:

- забезпечення засобами дистанційного навчання реалізацію безперервної освіти різних моделей;
- здобуття вищої освіти і додаткової професійної освіти за різними напрямами;
- забезпечення отримання сучасних професійних знань на основі кейс-технологій, мережевих технологій, програмованих навчальних посібників, мультимедіа курсів в умовах гнучкого графіку використання вільного часу навчаного на рівні професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації і надання додаткових освітніх послуг;
- посилення мотивації навчання і активізація самоосвіти керівників підприємств і їх структурних підрозділів на основі планування службової кар'єри і атестації персоналу;
- забезпечення модальності навчання, тобто можливості набору програм підготовки і перепідготовки з окремих дисциплін;

- надання безробітним громадянам і незайнятому населенню можливість підвищити конкурентоспроможність і отримати престижну роботу на Українському ринку праці;
- орієнтація молоді на реальні професійні стандарти;
- забезпечення кооперації між навчальними закладами і бізнесом на основі дистанційних технологій навчання при перенавчанні і підвищенні кваліфікації персоналу;
- розширення ринку освіти.

2. Структура концепції.

При розробці дистанційних технологій ми вважаємо необхідним створення адекватного навчально-методичного, інформаційного, технологічного і організаційного забезпечення. Звідси витікає відповідна складова концепції створення і розвитку центру дистанційного навчання :

Організаційне забезпечення. організаційний комплекс заходів, що включає необхідність здійснювати при створенні і розвитку центру дистанційного навчання і який представлений в наступних напрямах :

- створення структури центру дистанційного навчання;
- створення тьюторських центрів-філій;
- розробка нормативної бази, що регламентує відношення центру з тьюторськими центрами, викладачами, авторами навчально- методичних матеріалів;
- підключення до мережі «Internet»;
- розробка кадрової політики;
- розрахунок пропускної спроможності центру;
- розрахунок витрат на створення центру;
- розрахунок витрат на навчання слухачів;
- розробка політики ціноутворення;
- розрахунок ефективності функціонування центру;
- розробка системи документообігу;
- проведення маркетингового дослідження ринку освітніх послуг;

- організація рекламної діяльності з залучення слухачів і пропаганді форм ДО;
- здійснення моніторингу;
- навчання керівного персоналу РЦДО менеджменту як ключовому чиннику успіху у будь-якому бізнесі.

Створення центру професійного інформування. Методичне забезпечення.

При розробці дистанційних технологій навчання потрібне створення навчального, методичного і інформаційного комплексів, що забезпечують освітню діяльність центру дистанційного навчання. У зв'язку з цим в ході експерименту намічається ряд напрямів :

створення авторських колективів для розробки технології дистанційного навчання :

- на початковому етапі — кейс — технологій;
- підключення до кейс — технології елементів мережевої технології — другий етап;
- перехід на мережеву технологію і на бази даних мережі Internet;
- розробка методик створення навчально-методичної бази ДО; розробка методик підготовки тьюторов (викладачів- консультантів);
- розробка методик навчання слухачів для різних рівнів:
- на рівні професійної підготовки;
- на рівні професійної перепідготовки;
- на рівні отримання додаткових освітніх
- послуг;
- на рівні безперервної професійної освіти для різних моделей «КОЛЕДЖ- ЗВО», «Школа- -Колледж- -ЗВО-ДПО» [303];
- розробка навчальної-програмної документації на основі принципу модальності навчання для різних форм навчання :
- повністю дистанційної;
- частково-дистанційної;
- заочно-дистанційної.

розробка навчально-методичної бази для забезпечення навчального процесу в трьох напрямах:

- створення банку навчально-методичних і учбовий- практичних посібників в твердій палітурці для кейс - технологій;
- розробка методології комп'ютерної підтримки учбового процесу;
- створення електронної бібліотеки УПП в електронному варіанті;
- створення власних програмних продуктів (мультимедійних підручників, тестуючого програмного забезпечення по предметах, систем - екзаменаторів і так далі)
- підготовка викладацького складу до освітньої діяльності в умовах дистанційного навчання на основі максимального використання педагогічного і методичного досвіду педагогічного колективу і створення інтелектуального і ділового середовища;
- організація мережевої освіти викладацького складу для переходу на мережеву технологію;

У ході проведеного дослідження що державне управління розвитком дистанційного навчання на сучасному етапі - це реальна альтернатива, на зміну традиційному методистові приходить дизайнер освітніх мультимедійних програм. Звідси витікає необхідність створення колективу програмістів, орієнтованих на розробку власних програмних продуктів, інформаційних масивів для електронної бібліотеку і на освоєння і використання програмного забезпечення за типами [306]:

- програмного забезпечення навчального і наукового призначення;
- програмного забезпечення як засобу навчання;
- спеціалізованого програмного забезпечення;
- інструментального програмного забезпечення;

Як наслідок визначеного - створення на основі цього єдиного програмного середовища і вихід з нього до пошукових систем Internet і базам даних, а також реалізація компенсаторної функції мінімізації розузгодження між потребами ринку і професійною підготовкою шляхом створення системи

психологічного супроводу і підтримки особи в процесі формування і реалізації професійної кар'єри особи. А також :

- розробка системи професійного інформування зі спрямованості освітньої установи в умовах ДО;
- розробка технології взаємодії слухач— викладач-консультант (тьютор);
- організація навчання тьюторів;
- організація навчання слухачів;
- розробка системи контролю (моніторинг) за якістю навчання на різних рівнях:
- в процесі навчання;
- на випуску;
- при працевлаштуванні;
- на робочих місцях.

Участь в створенні єдиного освітнього середовища, представляє рівні можливості різним навчальним закладам у створенні концепції і розвитку віртуального навчального закладу та розробки технологій на принципах освітнього франчайзингу. Адже співпраця з питань розробки базових нормативних і економічних механізмів державного управління взаємозв'язку навчальних закладів і служб зв'язку і телекомунікаційної інфраструктури, дає змогу формування єдиного фонду інформаційних ресурсів.

Тому розробка системи договірних стосунків між середніми і вищими закладами освіти з питань безперервної освіти з використанням дистанційних технологій, стажування студентів, спільних наукових, студентських товариств дає змогу взаємодія з метою об'єднання авторських колективів з проблем створення методик розробки різного типу дистанційних технологій.

Створення електронної бази нормативних документів, що регламентують навчальний процес, навчальні програми і плани, методики викладання призводить до:

- розширення і зміцнення матеріально-технічної бази;

- створення лабораторій технічних засобів дистанційного навчання;
- створення локальних офісних мережевих лабораторій;
- створення системи оперативного тиражування на основі інформаційно-видавничих відділів центрів дистанційного навчання і оснащення їх друкарською і офісною технікою;
- вихід в середу Internet і інші високорозвинені мережі;
- забезпечення єдиного центру управління навчальним процесом.

У процесі дослідження необхідно звернутися до етапів створення і розвитку центру дистанційного навчання.

По перше - організаційний етап — створення організаційної структури з розробки програми розвитку, вирішення питань фінансування.

По друге - стартовий етап — вдосконалення матеріально— технічної бази.

По третє - накопичувальний етап — накопичення ресурсів ДО тобто розвиток навчального, методичного, технологічного і інформаційного комплексу, формування інформаційно-освітнього середовища.

Четвертий це робочий етап — режим що саме розвивається і саме системи, що забезпечується.

Тому дистанційне навчання не є щось абсолютно нове. Проте, при плануванні впровадження дистанційних технологій ми вважаємо необхідним здійснення попередньої методичної роботи, яка повинна вирішити великий комплекс проблем методичного забезпечення розвитку дистанційних технологій в освітній установі. При цьому першочергове завдання полягає в розробці і підготовці методичного забезпечення самостійної роботи студентів і групових комунікативних занять, індивідуальних консультацій і усіх рівнів контролю знань, а також розробка навчально-методичних і навчально-практичних посібників для забезпечення практики для отримання первинних професійних навичок і інших видів практичної підготовки студентів.

Дистанційне навчання, на наш погляд, не обов'язково має на увазі отримання диплому або сертифікату в тій або іншій області, але обов'язково

має на увазі отримання знань з використанням новітніх методик і нових ІТ. Форми роботи мають бути гнучкими і різноманітними [337].

Неодмінними правилами дистанційного навчання ми вважаємо:

- Ретельне опрацювання навчального матеріалу;
- Організацію необхідного і достатнього супроводу;
- Використання можливостей сумісних технологій, наприклад, модульного і дистанційного навчання;
- Застосування комбінованих технологій;
- Підготовка і підбір кваліфікованих кадрів;

Дистанційне навчання має бути найважливішим елементом безперервної освіти, в якій повинна формуватися інтелектуальна готовність особи до освоєння нових знань, до того, щоб за увесь період своєї професійної діяльності фахівець міг декілька разів опанувати нову професію, т. е., у цій системі виховується професійний учень. Отже, для того, щоб надати особі можливість навчання «крізь усе життя», необхідно розробляти відповідні освітні схеми, орієнтовані на потреби в освіті різних категорій населення. Розроблена нами модель безперервної професійної освіти орієнтована на школяра, студента і слухачів додаткової професійної освіти. І головне завдання, початковий елемент нашої моделі - це введення до сучасних технологій навчання.

Для того, щоб максимально повно забезпечити навчальний процес з використанням дистанційних технологій ми вважаємо необхідним розробку навчально-методичного матеріалу вести одночасно в двох напрямах:

- У паперовому (друкарському) варіанті у вигляді набору посібників за фахом, які повинні будуватися за однаковим принципом;
- У електронному варіанті, які будуть у своїй структурі вміщати гіпертекстовий навчальний матеріал, практичні навчальні розділи, систему тестів для контролю знань, питання для дискусій, розділ самотестування, завдання, лабораторні роботи і ін.

Наш підхід до розробки навчального оснащення полягає в тому, що зміст курсів, які розробляються, повинен згортатися, розгортатися, доповнюватися і

розширюватися, тобто перетворюватися виходячи з цілей і завдань навчання і відповідно до завдань і цілей студентів та слухачів.

Незважаючи на вже достатнє насичення сучасного ринку програмних продуктів програмним забезпеченням навчального характеру, їх зміст не відповідає вимогам освітніх програм, а мультимедіа підручники, що розробляються закладами вищої освіти, орієнтовані на більш високий рівень і має своїх споживачів.

Розуміючи і усвідомлюючи глобальні перспективи дистанційного навчання, ми накопичуємо досвід зі складання і використання електронних навчальних і контролюючих програм, використовуючи при цьому найновіші досягнення, у тому числі і мультимедіа. Ми не обмежуємося чисто навчальними цілями, наші програми примушують вступати в дискусію, думати, робити висновки. Розуміючи безмежні можливості глобальних обчислювальних мереж, ми все ж вважаємо, що необхідно накопичувати наш вітчизняний фонд навчального програмного забезпечення, орієнтованого на нашого студента, школяра, фахівця, на наш образ мислення, на наші реалії [342, с.79].

В результаті дисертаційного дослідження нами накопичений практический досвід з розробки власних програмних продуктів, які ми класифікуємо таким чином :

- освітні програми у вигляді навчальних курсів, розділів, з дидактичним блоком, що включають інформаційний і контрольний вбудовані цикли;
- інформаційно-довідкові версії електронних підручників;
- контрольні системи, що містять банки тестуючих матеріалів з конкретних навчальних дисциплін;
- електронні версії лабораторно-практичного циклу.

Роботу з впровадження в навчальний процес дистанційних технологій ми пропонуємо розділити на декілька етапів залежно від матеріально-технічної бази і готовності навчально-методичного оснащення.

На первинному етапі ми впровадили дистанційні технології за типом «Кейс-технології» з використанням власних програмних продуктів. Досвід впровадження дистанційних технологій при підготовці безробітних громадян і незайнятого населення показав позитивний результат пропонованої технології навчання. При цьому для забезпечення оптимального задоволення потреб слухачів і успішного здійснення методичного керівництва інноваційною діяльністю, а також для систематизації методичного забезпечення ми вважаємо за доцільне створювати адекватні бази даних з використанням сучасних програмних засобів. В умовах інноваційної діяльності виникла необхідність систематизувати наявне методичне забезпечення спеціальностей основної освітньої діяльності і додаткової професійної освіти. Окрім цього, впровадження дистанційних технологій в навчанні сприяло створенню електронною бібліотеки підручників для системи дистанційної освіти..

Створення бази даних дозволяє вирішувати цілий ряд завдань :

- швидкість і простота пошуку, миттєвий перехід між документами за посиланнями, можливість ведення власних підбірок документів, інструментарій друку і редагування дозволяє раціонально організувати навчання в умовах дистанційних технологій;
- постійно накопичується, оновлюється і систематизувалося методичне забезпечення дистанційного навчання на різних рівнях навчання;
- студент будь-якої форми навчання самостійно може вибрати викладача-консультанта з необхідного предмету, оцінити його методичний рівень на основі наявного інформаційного матеріалу;
- проглянути методичне оснащення будь-якого відділення, спеціальності, предмета;
- вибрати будь-яке навчально-методичне, навчально-практичний посібник з предмету з урахуванням автора посібника;
- проглянути каталог електронної бібліотеки підручників;
- увійти до електронної бібліотеки підручників, навчальних посібників;

• отримати будь-яку інформаційну довідку про методичне забезпечення спеціальності;

• ознайомитися з будь-якими освітніми програмами навчального закладу.

Окрім задоволення пошуково-інформаційних потреб студентів, слухачів така база даних вирішує завдання управлінського характеру :

• легко аналізується рівень методичного оснащення у будь-якому навчального підрозділу за формами навчання;

• здійснюється моніторинг науково-методичної роботи викладацького складу;

Власне програмне забезпечення легко адаптується до нових освітніх програм, легко модифікується, поповнюється, оскільки авторами є члени викладацького колективу у співпраці зі студентами [341, с.80].

4.2. Дистанційне навчання, як складова неперервної освіти України.

Навчання з використанням комп'ютерних технологій поступово стає новим освітнім стандартом, який впроваджується в усі структури, що проводять навчання, підготовку і перепідготовку фахівців.

Слово мультимедіа прийшло в українську мову з англійської (multimedia). У анго-русском словнику В. Мюллера термін «мультимедійний» розшифровується, як створений з використанням різних засобів інформації, аудіо- і відеотехніки і тому подібне. Приміром мультимедійного уроку називається урок, що проводиться з використанням різноманітних засобів навчання. Новіші спеціалізовані джерела вказують, що основою мультимедіа-систем є гіпертекст. Ідея машинного пошуку інформації не за формальними ознаками (номерам, індексу, алфавіту), а по сенсу була уперше запропонована

американським вченим Ваннівером Бушем в 1945 р. Розроблена ним концепція організації пам'яті вважається прообразом сучасних систем мультимедіа.

Наш підхід до розробки мультимедійного підручника опишемо на прикладі розробки програмного забезпечення навчальних курсів для дистанційного навчання.

Пропоновані нами мультимедіа підручники несуть інформаційне навантаження, що дозволяє об'єднати в комп'ютерній системі текст, звук, графіку. Комп'ютерні навчальні системи мають потужні можливості галуження і дозволяють слухачам прямо включитися в необхідну їм тему. Такі системи забезпечені ефективними засобами оцінки і контролю знань, процесу засвоєння і придбання навичок.

Для найбільш якісного навчання і контролю отриманих знань ми розробили сучасні засоби контролю і оцінки знань. Пропонована програма призначена для впровадження у закладах вищої освіти, коледжах, ліцеях і середніх школах з метою удосконалення методів викладання предметних дисциплін. Забезпечують комп'ютерну підтримку навчального процесу, контроль освоєння навчального матеріалу і проведення екзаменів з цих дисциплін.

Програма дозволяє застосовувати її для будь-яких предметних курсів гуманітарного типу (математичних, що не містять, фізичних, хімічних або технічних формул) і може бути адаптована як для окремого викладача, так і для окремих факультетів і відділень навчального закладу.

Програма дозволяє розбити матеріал на теми, підтеми і розділи з окремої дисципліні, сформувати систему питань по кожній темі, підтемі або розділу і відповідей на кожне з питань.

Структура розбиття визначається творчою індивідуальністю і професійною зацікавленістю викладача цієї дисципліни і може містити необмежену кількість тем, підтем і питань[328, с.220].

Програма має вбудовану систему допомоги, в якій відбиті порядок роботи з програмою і призначення елементів управління програмою. Основними складовими процесу при дистанційній технології навчання ми пропонуємо:

- навчально-програмну документацію;
- навчально-практичні посібники;
- оглядові лекції із застосуванням схемоконспектів;
- комунікативні заняття;
- постійні консультації;
- індивідуальні завдання;
- проміжні і підсумкове тестування;
- самопідготовку з використанням мультимедіа курсів, навчальних програм, з використанням предметного екзаменатора для контролю початкового рівня, рівня рубежу знань за розділами дисципліни, управління самостійною роботою, атестації слухачів.

В навчально-практичні посібники ми пропонуємо включати теоретичні основи предметів спеціальності і практичну частину, наскрізні завдання, що ілюструють певні теми і об'єднуючі ці теми загальними економічними показниками. Спираючись на цей матеріал, слухач дистанційної форми навчання може розв'язати задану йому проблему самостійно в період самонавчання.

Для контролю за засвоєнням матеріалу ми пропонуємо систему проміжного і підсумкового тестувань. У навчально-практичних посібниках передбачаємо контрольне самостійне тестування, що допомогає слухачеві самостійно визначити рівень засвоєння матеріалу.

Навчання доцільніше розбивати на декілька етапів:

- етап вхідного тестування;
- етап ввідних комунікативних занять;
- етап проміжного тестування;
- етапи проміжного консультування;
- етап підсумкового тестування; періоди самонавчання.

Пропонована технологія має практичну апробацію в умовах додаткової професійної освіти і при очно-заочній формі навчання. Досвід показав скорочення термінів навчання, зниження витрат, високий рівень засвоєння матеріалу, велику зацікавленість в навчанні, продуктивність самостійної роботи, ефективність використання самоконтролю. Подальший розвиток пропонованих дистанційних технології ми бачимо у використанні мережі INTERNET з власним WEB -сервером і включення власних програмних продуктів до державного фонду курсів дистанційного навчання, що дозволить значно розширити коло слухачів та студентів і надасть можливість включення в систему ДО школярів, студентів і інші категорії населення.

У нашому дослідженні особлива увага приділена додатковій освіті, як невід'ємній частині системи безперервної освіти. Ми вважаємо, що на професійну підготовку і перепідготовку впливає ряд чинників зовнішнього середовища. Це, в першу чергу, нове явище безробіття, структурна перебудова економіки. У сферу безробітних і незайнятих громадян потрапили люди різного рівня освіти і життєвого досвіду, різних професій і кваліфікацій, чоловіки і жінки. Знижувати соціальну напруженість, вирішувати проблему працевлаштування слід через ринок, який активно формуючись, вимагає швидкого рішення проблем професійної підготовки. В той же час, існує частина дорослого населення, яка працює у сферах нестійкої зайнятості і постійно поповнює склад безробітних. Ці люди, ще працюючи, намагаються або підвищити свою кваліфікацію, або отримати іншу професію в системі додаткової освіти. Сьогодні ця категорія потенційних безробітних не контролюється. Відомчі установи додаткової освіти діють розрізнено і неефективно.

В цілях проведення єдиної державної політики у сфері додаткової освіти, вдосконалення підготовки і перепідготовки фахівців і незайнятого населення, раціональне використання в цих цілях інтелектуального потенціалу і матеріально-технічної бази освітніх установ вищої, середньої і початкової освіти.

Актуальність створення програми розвитку системи додаткової освіти обумовлена наступними чинниками:

- наявністю соціального замовлення на підвищення кваліфікації і перепідготовку фахівців, перенавчання незайнятого населення, військовослужбовців, звільнених в запас, членів їх сімей, підприємців і фермерів, підвищення на цій основі конкурентоспроможності кадрів на ринку праці, адаптації їх до нових соціальних і економічних умов з метою зниження соціальної напруженості в регіоні;
- необхідністю в Україні перепідготовки і підвищення кваліфікації кожного третього фахівця;
- великою незатребуваністю, а, з іншого боку, не заявленим потенціалом державних освітніх установ у сфері ДПО (приблизно 50%), в той самий час, коли за більш високу ціну вільний ринок надає не завжди якісні освітні послуги;
- великою кількістю відомств що здійснюють управління мережею освітніх структур;
- поточними і перспективними потребами економіки регіону в перепідготовці і підвищенні кваліфікації персоналу промислових підприємств і розвитку системи внутріфірмової підготовки персоналу
- високим попитом на фахівців ринкової орієнтації, перепідготовка яких ведеться в системі ДО.

Основними цілями програми стали:

- постійне формування, стимулювання і задоволення потреб в підвищенні кваліфікації і професійній перепідготовці кадрів;
- насичення регіонального ринку праці фахівцями з високим рівнем загальної культури і професійної компетентності;
- забезпечення соціальної захищеності, соціальної реабілітації і зайнятості фахівців
- приведення кваліфікації кадрового потенціалу області до сучасного рівня;

• збільшення сукупного інтелектуального і духовного потенціалу суспільства, розвиток творчих здібностей людини.

Пріоритетними завданнями системи додаткової освіти зараз є:

• прогнозування розвитку ринку праці з метою випереджаючої підготовки фахівців для перспективних напрямів розвитку економіки;

• дослідження регіонального ринку освітніх послуг

• розширення наукових досліджень в області ДО;

• розвиток інформаційного забезпечення системи підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів;

• формування сучасного навчально-методичного забезпечення системи ДПО;

• упровадження ІТ і дистанційного навчання в систему ДПО.

Затверджена система додаткової освіти має основну мету: пом'якшення соціально економічних наслідків реформування економіки регіону за рахунок комплексного підходу до навчання і працевлаштування безробітних громадян і незайнятого населення. У рамках системи планується рішення наступних проблем сфери додаткової освіти дорослих :

• координації діяльності територіальних відомчих органів управління освітою, різних освітніх установ;

• створення системи маркетингу, моніторингу і прогнозування ринку праці і освітніх послуг;

• формування регіональної мережі дистанційного навчання;

• розробки правового механізму державного замовлення на підготовку і перепідготовку безробітних громадян і незайнятого населення;

• формування умов і нормативно-правової бази для забезпечення якісного навчання дорослого населення в освітніх установах різних організаційно-правових форм і рівнів освіти.

Система освіти функціонує в умовах дефіциту бюджетних коштів. У таких умовах система безперервної освіти дозволить оптимально використати наявний навчально - матеріальну базу освітніх установ. Співпраця із

загальноосвітніми установами, надання консалтингових послуг і гнучке реагування на регіональні запити ринку праці дозволить притягнути засоби регіонального і муніципального бюджетів, вкладати отримані кошти в розвиток системи безперервної освіти в регіонах [186].

Дистанційне навчання як один з елементів загального освітнього простору опосередковано визначається на сучасному етапі вимогами працедавців, сприяє створенню мобільного освітнього середовища, дозволяє забезпечити отримання професійних знань в системі додаткової професійної освіти на рівні професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації. У систему додаткової професійної освіти залучаються у рамках пропонованої нами моделі безперервної професійної освіти школярі старших класів, студенти середніх і вищих закладів освіти, керівники підприємств і їх структурні підрозділи, персонал підприємств і організацій (фірм), керівники середньої і нижньої ланки управління, безробітні громадяни і незайняте населення, що вимагають швидкого перенавчання і переорієнтації на перспективні професії на ринку праці.

Пропонована технологія дистанційного навчання дозволяє забезпечити отримання сучасних професійних знань на основі кейс — технологій, мережевих технологій, програмованих навчальних посібників, мультимедіа курсів в умовах гнучкого графіку використання вільного часу навчаного. При ДПО особливо важливий принцип модальності навчання, тобто можливості набору програм підготовки і перепідготовки з окремих дисциплін, моделей, а також вибір форми навчання :

- повністю дистанційної;
- частково дистанційної;
- заочно - дистанційної

при яких переслідується мета формування професійних знань, умінь і навичок з мінімальними витратами часу навчання [179].

Особливість освіти дорослих полягає в необхідності обліку їх життєвого і професійного досвіду.

Тому технологія дистанційного навчання при професійній підготовці, перепідготовці і підвищення кваліфікації дорослого населення і припускає гнучкість навчання, адаптивність, адекватність вимогам ринку праці і, що особливо важливо, індивідуалізацію, тобто:

- оцінку і облік початкового рівня знань студентів;
- аналіз і облік їх психологічних і вікових особливостей.
- аналіз і облік інтелектуального розвитку і потреб.

Звідси — диференційований підхід до кожного слухача, та посилення мотивації навчання і активізація самоосвіти, розвиток самоконтролю в процесі самонавчання, і отримання сучасних професійних знань на основі вибору інтенсивних навчальних технологій.

На сьогодні певна частина охочих отримати додаткову освіту, а так само безробітні громадяни і незайняте населення, практично не мають домашнього комп'ютера або доступу до нього, тим більше, виходу в яку- або розвинену обчислювальну мережу і не можуть користуватися мережевими технологіями. Тому на цій стадії доцільно застосувати дистанційну форму навчання, що базується на інтенсивній технології навчання з використанням навчально-практичного матеріалу в твердій палітурці, програмованих навчальних посібників, мультимедіа курсів, тобто. Кейс-технологію. У основу ми пропонуємо покласти гнучкий графік навчання, орієнтований на різний рівень первинної підготовки слухачів і передбачаючий чергування посиленого теоретичного навчання, консультацій, самостійної роботи, самонавчання за допомогою єдиної методичної бази, мультимедійних підручників і електронної бібліотеки на обчислювальному центрі навчального закладу, перевірки знань з використанням проміжного і підсумкового тестувань як викладачем так і за допомогою тестуючих програм на ПЕВМ.

В ході дисертаційного дослідження успішно розроблено питання з проблем навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації безробітних громадян і незайнятого населення з використанням дистанційних технологій за економічними спеціальностями:

- Бухгалтерський облік;
- Бухгалтер-користувач ПЕВМ і АРМ;
- Менеджер з маркетингу і сбуггу;
- Менеджер в комерційній діяльності;
- Кадрове діловодство;
- Бухгалтер-економіст;
- Бухгалтер-налоговый інспектор.

Додаткова дистанційна освіта в сучасних умовах виконує компенсаторну функцію мінімізації розузгоджена потребами ринку праці і професійною підготовкою населення, тому при навчанні з використанням дистанційних технологій нами пропонується вводити курс соціально-професійної адаптації до ринкових умов, в процесі якого рекомендуємо проводити роботу, спрямовану на формування комунікативних умінь учасників і відробіток навичок успішної самопрезентації, на зміну відношення учасників до своєї ситуації - активізація позиції і посилення мотивації до самостійного пошуку роботи на основі нових спеціальностей, отриманих при перепідготовці. При цьому, дистанційні форми навчання дозволяють поєднати і пошук роботи, і навчання.

У роботі з групами пропонуємо використати активні методи - психотренінгу (у перший тиждень занять) і практичні заняття (у другий тиждень курсу). Психотренінг сприяє активації учасників. Наш досвід показує, що інтерес до занять у більшості з'являється на другий день і у кінці другого дня занять практично в усіх членів груп. Психотренінг сприяє формуванню комунікативних умінь, дозволяє здолати пасивність учасників курсу і розвиває інтерес до занять, проблем ефективного спілкування, націлює на активну життєву позицію.

Цікавий, на наш погляд і досвід підготовки підприємців малого бізнесу. Перш, ніж вирішити питання про перепідготовку і почати навчання, ми пропонуємо організацію курсу професійного інформування з основ підприємницької діяльності, у тому числі, з навчанням по дистанційній формі.

Цей курс, надалі, значно полегшить перепідготовку і забезпечити базу слухачеві для проходження навчання в дистанційній формі.

ЮНЕСКО, відповідаючи на питання: «Яка освіта потрібна в XXI столітті», визначила чотири «стовпи освіти»[160]:

- вчитися вчитися і користуватися знаннями, тобто здобувати освіту впродовж усього життя, поглиблено працювати у своїй вузькій області при досить широких загальних знаннях;

- вчитися робити справу не лише користуючись стандартними навичками, але, ширше, навчитися у рамках як формального, так і неформального соціального досвіду справлятися з різними ситуаціями і працювати в команді;

- вчитися жити разом, розвиваючи і розуміючи інших людей і їх тягу до незалежності (виконуючи спільні проекти і навчаючись залагоджувати конфлікти), зміцнюючи плюралізм, взаєморозуміння і світ;

- вчитися бути, тобто більшою мірою розвивати свої особові якості і здатність діяти з більшою незалежністю, керуючись власним розсудом і особистою відповідальністю. Освіта не повинна ігнорувати жодного аспекту людського потенціалу : пам'яті, розуму, почуття прекрасного, фізичних можливостей і навичок спілкування.

Безперервна дистанційна освіта будується за принципом спадкоємності : від виховання і освіти в дитячому віці до підготовки і підвищення кваліфікації дорослого населення.

Основна мета дистанційної освіти — розвиток особистості, основна мета професійної освіти — професійний розвиток особистості. Пристосування, адаптація працівників до умов ринку, до конкретних умов виробництва може бути досягнута в процесі цілеспрямованого, безперервного професійного навчання, тісно пов'язаного з виробничою практикою, а також на різного виду курсах підготовки і перепідготовки фахівців ринкових спеціальностей, тобто в системі додаткової освіти [184].

Аналіз сучасного ринку праці показує, що для того, щоб випускник освітньої установи почував себе упевнено в умовах ринкової економіки, велике значення має здобуття додаткової освіти.

Аналіз освітнього ринку показує, що останнім часом в закладах вищої освіти ведеться пошук нових шляхів підвищення конкурентоспроможності випускників. Це пов'язано з переходом економіки до ринкових стосунків, що привело до появи ринку праці і робочої сили, на якому у більше виграшному положенні опиняються фахівці, що мають високий рівень професіоналізму, володіють якостями, які не забезпечуються підготовкою тільки у рамках базової спеціальності.

Вже є практичний досвід організації додаткової професійної підготовки студентів, який ми проаналізували за матеріалами семінарів, конференцій, звітах служб зайнятості. Сама ідея додаткової професійної освіти зовсім не нова: початком її реалізації в нашій країні став 1925 рік, коли були відкриті перші курси директорів підприємств. Проте довгий час ця ідея розглядалася тільки стосовно системи перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців, що вже мають вищу освіту. В той же час, соціально-економічна обстановка, що склалася в країні,, а також практика підготовки фахівців, що відповідають сучасним вимогам, сприяли тому, що фактично вже сталося розширення самого поняття «Додаткова освіта» і сфери його застосування [17, с. 17].

Що стосується додаткової освіти студентів, то воно орієнтовані на задоволення освітніх потреб, які виходять за рамки державних стандартів, і не можуть бути реалізовані в межах типових навчальних планів. Фактично додаткову освіту створює в закладі вищої освіти такий освітній простір, усередині якого кожен студент дістає можливість максимально розкрити свої індивідуальні здібності і можливості. Крім того, наявність в стійкій системі навчального закладу гнучкої педагогічної підсистеми додаткової освіти дозволяє чутливо реагувати на зміни зовнішнього середовища, формувальні вимоги до випускників, і задовольняти потреби регіонального ринку праці.

Найбільше число випускників випробовують труднощі в працевлаштуванні. У нинішнього випускника немає колишньої можливості для професійної і особової самореалізації. Таку можливість він може придбати в системі освіти, мобільністю, що володіє, і гнучкістю.

Введення підсистеми додаткової дистанційної освіти в структуру закладу вищої освіти, на наш погляд, дає студентам можливість придбавати додаткові професії, які мають в суспільстві підвищений попит, що, у свою чергу, позитивно впливає на престиж і популярність закладів вищої освіти.

У основу функціонування підсистеми додаткової дистанційної освіти студентів може бути закладений ряд організаційно- педагогічних принципів [4]:

• гнучкості і динамічності, що означає швидку перебудову її відповідно до потреб суспільства і особи, що змінюються;

• паралельності, яка припускає одночасне навчання більш ніж за одним фахом;

• спадкоємності, органічно доповнюючі навчальний процес за базовими спеціальностями;

• міжпредметність, завдяки чому унеможливлюється дублювання інформації в дисциплінах основної і додаткової освіти;

• багатопрофільності, яка припускає наявність широкого спектру програм відповідно до різноманітних освітніх потреб студентів;

• відкритості — тут можуть навчатися не лише студенти, але і усі охочі змінити профіль спеціальності, а також безробітні громадяни і незайняте населення.

При цьому зростають освітні можливості закладу вищої освіти за рахунок розширення спектру освітніх послуг, що надаються, а також ускладнюються і поглиблюються пізнавальні потреби і інтереси студентів.

Підсистема додаткової освіти студентів не лише вимірюється параметрами зовнішнього і внутрішнього середовища, але і сама здатна робити вплив на них. Її дія на зовнішнє середовище проявляється в задоволенні окремих потреб регіонального ринку праці, що призводить до змін в його

структурі. Професійна діяльність випускників здатна формувати новий стиль взаємодії на підприємствах, фірмах, в організаціях. Аналіз освітнього ринку показує, що сьогодні починають поступово викристалізовуватися ідеї про необхідність пошуку альтернативних форм освітніх систем; розробки багатоваріантних освітніх технологій, інноваційної стратегії освітнього процесу.

Очевидно, що процес реалізації ідеї безперервної дистанційної освіти неможливий без зміни його змісту, тобто без впровадження інноваційних повчальних технологій в навчальний процес усіх східців освіти. При цьому необхідно використовувати дистанційне навчання, модульне навчання, ділові ігри, організацію роботи на навчальній фірмі [25].

Нами розроблені і впроваджені для додаткової освіти студентів дистанційні кейс-технології з використанням комп'ютерних технологій.

Окрім навчання додатковим перспективним спеціальностям студентів, ми вважаємо за доцільне вести активну велику роботу профорієнтації серед молоді. В умовах ринкової економіки гарантувати працевлаштування може тільки попит на представників вибраної професії з боку працедавців, тобто ринок праці. Світ професій величезний, на попит і пропозицію на цьому ринку впливає безліч чинників, які дуже важко врахувати, а, тим більше, прогнозувати. На наш погляд, проблема профорієнтації молоді, залишається однією з важливих виховних робіт, придбаває новий напрям — надання допомоги молодому фахівцеві у виборі подальшого безперервного освітнього шляху відповідно до схильностей молодої людини і з урахуванням реальних потреб ринку праці.

У зв'язку з цим при переході на навчання з використанням дистанційних технологій ми пропонуємо проводити адаптаційні заходи за тематикою «Як досягти успіху молодій людині на ринку праці», де повинні розглядатися технології пошуку роботи [35].

Перетворення, що відбуваються в нашій країні, посилили потребу населення в додатковій дистанційній освіті. Зростаюче розшарування

суспільства, зниження соціальної захищеності, втрата життєвих перспектив роблять необхідним створення системи психологічного супроводу і підтримки особи, і, передусім, в процесі формування і реалізації професійної кар'єри людини.

Як показав зроблений аналіз на ринку праці, часто претендент терпить невдачу при пошуках роботи, оскільки просто не уміє спілкуватися, представити себе у вигідному світлі і вже під час співбесіди з працедавцем продемонструвати необхідні риси своєї особистості, а для цього кожна людина окрім основної спеціальності повинна оволодіти ще універсальною професією людинознавця. Вона вимагає знань закономірностей процесу спілкування, навичок їх використання. Успіх супроводить тих, хто постійно зміцнює психологічну упевненість в собі, виробляє навички ефективної дії на оточенні; хто робить зусилля із контролю за розвитком ситуації, активно прагнути до своєї мети.

Переслідуючи ці цілі, ми вважаємо ефективним проведення різного роду активізуючих курсів в період групових комунікативних занять, де рекомендуємо дати студентам психологічні рекомендації з поведінки на ринку праці. Це допоможе випускникам працевлаштуватися і, працюючи, продовжити навчання на заочній, дистанційній формі у закладі вищої освіти або в системі післядипломної дистанційної освіти.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що додаткова освіта на основі дистанційних технологій, орієнтована на формування у студентів досвіду самостійного придбання нових знань, їх застосування в умовах, що змінюються і є сполучною ланкою між початковим і середнім, між середнім і вищим, і, крім того, дозволяє зробити освіту для людини «освітою крізь усе життя», вбираючи і використовуючи при цьому увесь сучасний досвід середньої і вищої школи.

На основі отриманого практичного досвіду можна зробити висновок про те, що залучаючи молодь до системи додаткової освіти на основі дистанційних

технологій, ми можемо вирішувати завдання безперервної освіти, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність особи на ринку праці.

Окрім цього, дистанційні технології, розвиваючи здатність до самонавчання, сприяють стимулюванню до самовиховання і вироблення в собі вольових якостей реалізації поставлених цілей, таких як цілеспрямованість, рішучість, самостійність, ініціативність, витримка, дисциплінованість, а також допомагають формуванню мотивації для самоствердження і реалізації себе на ринку праці. Усі ці перераховані якості, які є такими, що становлять моделі спеціаліста, сприяють підвищенню активності студентів і досягаються за рахунок застосування сучасних педагогічних технологій, у тому числі, і дистанційних.

Залучаючи до системи безперервної освіти школярів старших класів на основі дистанційних технологій, ми пропонуємо зробити їм перші кроки в економіці, розпочати з отримання стартових знань, на основі яких особа далі просуватиметься у безперервному освітньому просторі. Для школярів відкриваються можливості здобуття додаткової освіти ще в шкільний період, потім на основі спадкоємних програм отримати середню професійну освіту в коледжі і тут же одночасно отримати додаткову кваліфікацію, і в той же самий час в дистанційній формі навчатися у закладі вищої освіти і, при необхідності перепідготовки, використовуючи дистанційні технології, отримувати додаткову спеціальність, що відповідає вимогам працедавців [38, с.40]. Таким чином, ми реалізуємо структурно- змістовну схему безперервної дистанційної освіти через додаткову професійну освіту і через спадкоємність освітніх програм.

Отриманий досвід дозволяє зробити висновок про те, що школа украй зацікавлена в запропонованих технологіях, школярі показують хороше засвоєння матеріалу, захопленість, підвищується якість знань в розрізі шкільних дисциплін, з'являється професійна зацікавленість і професійна орієнтація. Окрім цього, пропонована схема співзвучна з політикою зайнятості населення, оскільки носить характер, що попереджує безробіття.

Окрім цього, навчаючись за дистанційними технологіями ще в школі, особа на більше ранній стадії отримує соціальний досвід, тобто знання, уміння,

навички, які повинні будуть реалізовані в процесі подальшої професійної діяльності, такій як виробничо-технологічна, виробничо-управлінська, експериментальн-дослідницька, маркетингова, комерційна, сервісного обслуговування, бухгалтерсько-аналітична, інформаційна, зовнішньоекономічна, яка зажадає від майбутнього фахівця роздуму., пошуку, творчості усьому цьому як ніяка інша педагогічна технологія не сприяє дистанційна технологія в навчанні.

Суть запропонованої нами технології дистанційної освіти полягає в наступному:

- розробка і створення освітньої структурно- змістовної схеми безперервної освіти на базі дистанційних технологій, сприяюча організації єдиного державного освітнього простору;
- апробація, реалізація і моніторинг схеми безперервної освіти з використанням дистанційних технологій «Школа — додаткове професійне навчання — Коледж — додаткова підготовка — ЗВО — професійна перепідготовка кадрів;
- відкриття державного експериментального освітнього майданчика як міжрегіонального, багаторівневого безперервного науково-дослідного і освітнього центру для реалізації програми експерименту;
- створення умов ефективної взаємодії освітніх установ різних типів між собою, з економічними суб'єктами, а також з органами представницької і виконавчою влади різних рівнів як способу розвитку соціокультурного середовища міста і регіону.

Розроблена нами програма дозволяє:

- оптимально задовольняти запити на навчання різних категорій населення і ринку праці в регіоні, забезпечуючи соціальну доступність усіх рівнів з використанням дистанційних технологій;
- максимально підвищувати ефективність використання дистанційних технологій системі безперервної освіти шляхом об'єднання знань, сил і ресурсів на місцевому, регіональному рівнях;

- мінімізувати витрати на освітні послуги, скорочення термінів навчання, шляхом підвищення ефективність діяльності освітніх установ в області використання дистанційних технологій за рахунок їх взаємодії;
- службам зайнятості на основі обміну інформацією з освітніми установами про стан зайнятого і незайнятого населення, про потреби регіонального ринку праці в спеціальностях, професіях і кваліфікаціях, про виникнення ніш економічної діяльності відповідно до розвитку економічних інфраструктур направляти безробітних громадян і незайняте населення на професійне навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації.;
- створення центру дистанційного навчання дозволяє здійснити розробку, апробацію і моніторинг дистанційних технологій в системі безперервної освіти, розширити види освітніх послуг, що надаються населенню регіону, проводити дослідження об'єктивних процесів, методів і засобів створення принципово нових способів навчання;
- дозволяє вищим навчальним закладам регіону здійснювати практичну апробацію схеми безперервної освіти однопрофільних спеціальностей на базі дистанційних технологій;
- забезпечує широке охоплення різних груп незайнятого населення системою освіти;
- дозволяє забезпечувати скорочення термінів навчання і зниження вартості витрат на навчання;
- надає безробітним громадянам і незайнятому населенню видалених районів регіону можливості отримання широкого спектру освітніх послуг і підвищення якості підготовки фахівців, тим самим забезпечуючи підвищення конкурентоспроможності безробітних громадян і незайнятого населення на ринку праці;
- освітнім установам забезпечує надання можливості для студентів включитися в систему безперервної освіти;
- загальноосвітнім школам дозволяє забезпечувати впровадження мобільної системи професійного інформування і професійної орієнтації

школярів, отримання ними освіти на рівні курсової підготовки в період навчання в середній освітній школі, тим самим забезпечуючи реалізацію можливості для школярів включення в систему безперервної освіти і розширюючи можливості для самореалізації, саморозвитку і самоосвіти особи, для формування загальнолюдських цінностей, демократичних установок і громадянської відповідальності. Окрім цього, пропонована освітня схема забезпечує впровадження нових видів і форм роботи профільних класів, створює умови для підвищення професійного рівня учителів і співробітників.

Зв'язок безперервності дистанційної освіти і інноваційне навчання:

- інноваційність є невід'ємною компонентою системи безперервної освіти. Система безперервної освіти інноваційна, вже постільки, поскільки вона є новою освітньою парадигмою, антиподом традиційної, знаниевой парадигми;
- перехід до безперервного утворення являється инновацион-ным, як вираження об'єктивних процесів розвитку суспільства [34];
- інноваційні процеси закладені вже в самій суті непре-рывного освіти : в її здатності до постановки нових цілей, опе-режающему оновлення змісту, органічного включення нова-торских підходів до навчання, використання нових організаційних форм, методів і технологій навчання;
- вивченню новаторських підходів до навчання, використання нових організаційних форм, методів і технологій навчання;
- з метою забезпечення спадкоємності освітніх послуг, взаємозв'язку і спадкоємності освітніх програм створюються нові типи освітніх установ. Сьогодні в нових соціально-економічних умовах спостерігається стрімкий розвиток інтересу керівників і педагогічних працівників освітніх установ до науково-експериментальної роботи.

На наш погляд, аналізувати стосунки у сфері дистанційної освіти можна з двох точок зору : споживачів кваліфікаційно-освітніх послуг і потреб ринку праці. І при цьому можна виділити три частини:

- Проблеми становлення ринкових стосунків у сфері освітніх послуг;
- Тенденції зміни професійно-кваліфікаційної структури ринку праці;

- Форми взаємодії закладів вищої освіти з ринком праці. Що саме постійно змінюються і зростають професійно-кваліфікаційні вимоги працедавців ставлять перед закладами вищої освіти

- Нові завдання в області професійної підготовки, що і визначає, кінець кінцем, необхідність пошуку і впровадження інноваційних напрямів, нових освітніх технологій, шукати шляхи для надання освітніх послуг згідно сучасних вимог, проводити моніторинг тенденцій ринку праці, що і приводить до необхідності експериментальної роботи закладу закладу вищої освіти, оскільки стійкість навчального закладу залежатиме від його здатності швидкого реагування на економічну умову, що змінюється.

Інноваційна освітня установа працює абсолютно в іншому режимі, режимі переважання розвитку над функціонуванням, а такий режим вимагає незрівнянно досконаліших підходів до державного управління установою, перетворення системи, що управляє. Виникають нові цілі, завдання, нові проблеми, які неможливо вирішити без сучасного наукового підходу до організації усієї роботи освітньої установи і управління нею. В завдання розвитку науково- управлінського потенціалу навчального закладу ми включили:

- діагностику досягнутого рівня розвитку навчального закладу;
- аналіз прогнозу спеціальностей;
- розробку концепції функціонування і розвитку навчального закладу;
- розробку проекту перспективного розвитку навчального закладу;
- розробку програми перспективного розвитку;
- розробку програми функціонування і розвитку навчального закладу.

Ми вважаємо, що, передусім, необхідно сформувати організаційну структуру управління інноваційною установою. Вона має бути адекватній системі державного управління - ця неодмінна умова ефективності розвитку установи і якнайшвидшого досягнення результату інновацій, експериментальної діяльності. Структура повинна відбивати цілі і завдання

установи і мінятися разом з ними, відбивати і сприяти інноваційному клімату закладу вищої освіти.

У наших умовах експеримент проходить на стику традиційної і інноваційної школи. Метою експерименту є досягнення нової якості. На першому етапі планування експерименту необхідно чітко і ясно представити суть ініціативи, а саме об'єкт експерименту, сформулювати гіпотезу, постановку проблеми, її актуальність, цілі, завдання, які мають бути здійснені і досягнуті в результаті експерименту, позначити етапи експериментальної роботи, розглянути зміст кожного етапу, вибрати методи, розглянути очікувані результати і їх значення для освітньої установи, розрахувати ресурсне забезпечення експерименту.

У рамках пропонованої схеми ми реалізуємо і основні функції економічної освіти :

- освітнє формування економічних знань, умінь;
- виховне формування економічної культури;
- розвиток сучасного економічного мислення, сприяючого ефективності підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки;
- профорієнтацію - забезпечення рівня економічної підготовки, що дозволяє продовжити навчання на більш високому рівні;
- соціальну - забезпечення рівня економічних і правових знань для успішної інтеграції в соціальне середовище і визначення свого місця в структурі зайнятості.

Перехід до ринку породжує багато проблем в організації підготовки фахівців різного рівня. Трансформація політики повного і гарантованого працевлаштування в системі ринку праці із складними і різноплановими тенденціями попиту-пропозиції фахівця, безробіттям, необхідністю перенавчання і переїзду в гонитві за вакансією, що знову відкривається, пред'являє абсолютно нові вимоги як до населення, так і до закладів вищої освіти, що ведуть професійне навчання, перепідготовку і підвищення кваліфікації. Безперервний, але регульований приплив добре навчених і

кваліфікованих кадрів завжди був і буде однією з найважливіших, невід'ємніших умов економічного і промислового розвитку. Промисловість, економіка в усіх країнах вже давно визнали, що професійне навчання саме по собі є капіталовкладенням, оскільки якість і рівень стандартів товарів, послуг значною мірою залежить від кваліфікації відповідного персоналу, від кадрового потенціалу, який може розвиватися на широкій освітній основі.

Дистанційна освіта - гнучка, багатофункціональна, що дає найбільшу захищеність від безробіття, підготовленість до самозайнятості, підприємництва - об'єктивно стає найбільш пріоритетною освітою. І на цьому рівні центрам ДО належить стати багаторівневими, багатопрофільними, багатофункціональними центрами навчання, здатних гнучко реагувати на регіональні потреби ринку праці [65].

Дистанційна освіта, інформаційна грамотність населення на сучасному етапі реформ в Україні є одним з джерелом підвищення інтелектуального потенціалу в економіці. Так, для успішної діяльності в умовах ринку потрібні фахівці-ринковики: менеджери, економісти, маркетологи, логістики і т. д. Конкуренція, що посилюється, на ринку робочої сили, структурна перебудова економіки, впровадження нових технологій у виробництво - усе це сприяє заохоченню малого підприємництва, стимулюванню самозайнятості населення, розвитку малого бізнесу, підготовки і перепідготовки за професіями, пов'язаними із забезпеченням підприємницької діяльності, підвищенню попиту на навчання за дистанційнимою формою.

На основі приведених даних, а також аналізу освітнього ринку і потреб в освітніх послугах регіону, нормативно- правових матеріалів освітньої полигики України ми дійшли висновку про необхідність пошуку нових форм, нових структурно-змістовних схем безперервної освіти, що базуються на сучасних ІТ, зокрема і на дистанційних технологіях. Проблема дистанційного навчання в системі освіти України викликає масу дискусій. Усі ці дискусії вказують не лише на широту проблеми, але і на необхідність постійного звернення до неї. Наше дисертаційне дослідження і торкнулося цієї проблеми.

Для вирішення завдань нашого дисертаційного дослідження ми вивчили процес становлення системи безперервної освіти в Україні, правову основу безперервної дистанційної освіти, практичний досвід дистанційного навчання у провідних закладах вищої освіти, підхід до інноваційної діяльності в освітній установі, провели аналіз розвитку дистанційної освіти у світі і впровадження дистанційний технологія в система післядипломної освіти України. Тому, як свідчить проведений нами аналіз, дистанційну форму навчання фахівці із стратегічних проблем освіти називають освітньою системою 21 століття. Сьогодні на неї зроблена величезна ставка. Актуальність теми дистанційного навчання полягає в тому, що результати громадського прогресу, раніше зосереджені у сфері технологій сьогодні концентруються в інформаційній сфері. Настала ера інформатики. Етап її розвитку зараз можна характеризувати як телекомунікаційний. Ця область спілкування, інформації і знань. Виходячи з того, що професійні знання старіють дуже швидко, потрібне їх постійне вдосконалення. Дистанційна форма навчання в державі дає сьогодні можливість створення системи масового безперервного самонавчання, загального обміну інформацією, незалежно від тимчасових і просторових поясів. Крім того, системи дистанційної освіти дають рівні можливості усім людям незалежно від соціального положення (школярам, студентам, цивільним і військовим, безробітними і т. д.) у будь-яких районах країни і за кордоном реалізувати права людини на освіту і отримання інформації. Саме ця система може найадекватніше і гнучко реагувати на потреби суспільства і забезпечити реалізацію конституційного права на освіту кожного громадянина країни. Виходячи з вищезгаданих чинників можна зробити висновок, що дистанційне навчання увійде до 21 століття як найефективніша система підготовки і безперервної підтримки високого кваліфікаційного рівня фахівців[83].

Поширенню дистанційного навчання в України є наступні чинники :

- значне скорочення транспортних витрат і витрат на проживання, створення умов для навчання практично у будь-якій точці країни;

- можливість вибору оптимального навчального курсу завдяки модульному принципу побудови програм;
- реальність здобуття освіти без відриву від основного місця роботи;
- здатність швидкої адаптації змісту навчальних курсів до нових умов, до побажань навчаних і так далі.

Найбільш суттєвими перевагами названого інноваційного підходу, на наш погляд, являються відносно низька первинна вартість навчання завдяки уніфікації курсів; орієнтація технології на велике число слухачів та студентів; продуктивніше використання існуючих технічних і навчальних засобів. Як показує досвід українських центрів, що ведуть навчання в системі дистанційного навчання, витрати на підготовку фахівця в цій системі сьогодні складають приблизно 60% аналогічних витрат на звичайного студента . Зниження первинних витрат дозволяє скоротити загальну вартість навчання і зробити освіту доступнішою.

На наш погляд організація системи дистанційного навчання з інноваціями IT повинна передбачати:

· розробку принципів і механізмів педагогічних технологій колективної роботи розподілених груп користувачів для організації навчального процесу;

· створення регіональних центрів колективного користування в режимі видаленого доступу;

· забезпечення інтерактивності процесу навчання;

· розробку і впровадження багатофункціональних інтегрованих інформаційних систем на різних платформах і так далі

Розглядаючи питання інформатизації дистанційного навчання, не можна забувати і про його якісну ефективність, яка залежить від наступних складових:

· творчої взаємодії викладача і студента;

· використовуваних при цьому педагогічних технологій;

· раціональності розроблених методичних матеріалів і способів їх доставки;

· багатофункціональності зворотного зв'язку;

· ефективності процесуально орієнтованого навчання

Іншими словами, успішність і ефективність дистанційного навчання великою мірою залежать від використовуваних засобів для його організації, якості використовуваних матеріалів і майстерності педагогів, що беруть участь в цьому процесі.

Сучасна модель дистанційного навчання органічно вбирає в себе як традиційні, так і інноваційні, в т.ч. комп'ютерні і інтернет-технології навчання. В Україні, з її територіями і зосередженням наукових центрів у великих містах, особливо актуальна організація дистанційного навчання на базі комп'ютерних комунікацій і служб Інтернету.

Нами визначені наступні позитивні особливості подібного навчання :

· відсутність тимчасових обмежень і навчальні матеріали можуть бути отримані і вивчені у будь-який слушний час; викладач і студенти можуть контактувати без прив'язки до строгого розкладу;

· відсутність просторових обмежень і матеріали можна отримувати і відправляти незалежно від географічного місцезнаходження;

· синхронне спілкування і використання діалогових форм, що вимагають одночасної участі в процесі навчання студента і викладача;

· асинхронне спілкування і використання діалогових форм, що не вимагають одночасної участі в процесі навчання студента і викладача;

· лінійна і нелінійна форма навчання і навчання може бути структуроване як викладачем, так і студентом; використання як текстових, так і гіпертекстових форм навчання.

Забезпечення викладачів і студентів комп'ютерними технологіями і інтеграція в Інтернет припускає створення нових можливостей для підготовки і проведення занять, тому корисно буде представити короткий огляд найбільш важливих служб Інтернету, які, на наш погляд, можуть використовуватися в дистанційному навчанні, це World Wide Web (WWW), або Всесвітня інформаційна мережа -- «широкомасштабне гіпермедіа-середовище,

орієнтоване на надання універсального доступу до документів» . Цим же терміном, або середовищем WWW, називають велику сукупність Web - документов, між якими існують гіпертекстові зв'язки.

Таким чином в Україні , як і в закордонних державах через необхідність реформування системи освіти, щоб студенти дійсно стали центральною фігурою навчального процесу, щоб їх пізнавальна діяльність знаходилася в центрі уваги педагогів-дослідників, розробників програм освіти і засобів навчання, адміністративних працівників - пріоритетом став процес пізнання, а не просто викладання, як це було досі при традиційному навчанні. Це стало особливо очевидно, коли вища освіта практично в усіх розвинених країнах набула масового характеру. Важливість такого підходу до освіти, на нашу думку, дуже точно виразив американський бізнесмен Джон Гриллос. Він заявив, що його мало турбує міцність знань, що придбавалися студентами, в тій або іншій області, оскільки ці знання піддаються змінам щороку і застарівають часом раніше, ніж студенти зуміють їх засвоїти. Набагато важливіше, вважає бізнесмен, щоб в економіку приходили люди, що уміють самостійно вчитися працювати з інформацією, самостійно удосконалювати свої знання і уміння в різних областях, придбаваючи, якщо виявиться необхідним, нові знання, професії, тому що саме цим їм доведеться займатися усе їх свідоме життя.

Говорячи про дистанційну форму освіти, слід говорити про створення єдиного інформаційно-освітнього простору, куди слід включити всілякі електронні джерела інформації (включаючи мережеві) : віртуальні бібліотеки, бази даних, консультаційні служби, електронні навчальні посібники, кіберкласи, ін. Коли йдеться про дистанційне навчання слід розуміти наявність в системі викладача, підручника і студента. Звідси витікає, що головним при організації дистанційної форми навчання є створення електронних курсів, розробка дидактичних основ дистанційного навчання, підготовка педагогів-координаторів [84, с.87]. Не слід ототожнювати дистанційну форму із заочною формою навчання, бо тут передбачається постійний контакт з викладачем, імітація усіх видів очного навчання, але специфічними формами. Отже,

потрібно теоретичні опрацювання, експериментальні перевірки, серйозні науково-дослідні роботи. На жаль, те, що ми сьогодні бачимо в Інтернеті і у більшості своїй на компакт-дисках, ніяк не відповідає елементарним педагогічним вимогам. Звідси значущість проблеми, пов'язаної з розробкою самих курсів дистанційного навчання і методикою їх використання для різних цілей базової, поглибленої, додаткової освіти.

Чинники і приклади приведених вище аналітичних досліджень, показують необхідність створення і розширення дистанційної форми навчання в Україні. Це необхідно для розвитку кваліфікованого, інтелектуального, високо професійного і просто здорового суспільства.

Таким чином, створення, розвитку і експлуатації державного управління розвитком інформаційно-освітнього середовища необхідно повністю задіяти науково-методичний, інформаційний, технологічний, організаційний і педагогічний потенціали, накопичені системою освіти. Враховуючи новизну і складність цієї проблеми, її рішення вимагає експериментального пошуку на основі наявного в системі освіти досвіду роботи з ІТ.

Основна риса технологічних розробок — послідовна орієнтація на діагностично-задані, критерійні навчальні цілі. Початковим моментом навчання стають максимально точний опис, послідовний переклад з мови соціального замовлення — загальних освітніх установок — на мову конкретних навчальних цілей, що допускають перевірку їх досягнень в навчальному процесі .

В якості пріоритетних, на нашу думку, можна виділити наступні завдання інформатизації системи освіти :

- побудова і розвиток єдиного освітнього інформаційного простору;
- упровадження засобів нових ІТ в освітній процес;
- підвищення рівня комп'ютерної (інформаційної) підготовки учасників освітнього процесу;
- системна інтеграція ІТ для підтримки процесів навчання, наукових досліджень і організації навчального процесу.

Як уже відзначалося, сьогодні дистанційне навчання — це така освітня система, при якій використовуються традиційні і інноваційні методи і засоби навчання, а основу освітнього процесу складає цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота студента. Останній може займатися в зручному для себе місці і за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання і погоджену можливість контакту з викладачем .

4.3. Удосконалення організаційного механізму державного управління впровадження дистанційного навчання

Об'єктивна необхідність розвитку безперервної освіти визначається разом з науково-технічним прогресом, змінами в соціальній сфері. Ці зміни пов'язані з необхідністю надання максимально широкого доступу до знань, до зростання кваліфікації, до задоволення освітніх інтересів і потреб в самоосвіті усім групам населення. Система дистанційної освіти орієнтована на створенні можливостей просування в різних видах діяльності. Дистанційна освіта як система формування особи піднімає престиж знання, високій кваліфікації, різнобічній громадській активності людей, створює атмосферу постійного прагнення до підвищення рівня освіти. Різні види неформальної освіти і самоосвіти розглядається як суспільно необхідна діяльність, освіта придбаває нескороминущу цінність [90].

Можна констатувати, що в цілісному виді концепцій дистанційної освіти немає. Проте вони містять наступні основні положення:

- відкритість, доступність, демократичність;
- безперервність, спадкоємність, динамічність;
- багаторівневість;
- регіональність (облік регіональних особливостей);

• соціально-економічна культуросообразність, метакультурологічна (міжнародна) обумовленість;

• світський характер освіти.

Ми дотримуємося розуміння системи безперервної освіти як комплексу державних і інших освітніх установ, забезпечують організаційну і змістовну єдність і спадкоємну усіх ланок освіти, спільно і скоординированно вирішальних завдання виховання, загальноосвітньої, політехнічної і професійної підготовки людини. Розвиток безперервної дистанційної освіти як системи означає, що має бути скоординирована діяльність розділених в часі і просторі окремих східців формальної освіти - дошкільного виховання, початкової і середньої школи, закладів вищої освіти (вищої школи, структур підвищення кваліфікації). Окремі східці або рівні освіти повинні функціонувати як продовження для можливого переходу на подальші східці освітньої системи [121].

Сучасні інноваційні можливості системи дистанційної неперервної освіти значною мірою визначаються особливістю мережевих структур, організаційних форм і природи взаємовідносин суб'єктів в системі дистанційного навчання. В якості найпривабливішого визначення дистанційного навчання називається зниження вартості освіти. Дидактичний потенціал технологій дистанційного навчання фактично розглядається як фундаментальна основа «відкритої освіти». З розвитком дистанційного навчання зв'язуються надії на відкритість освіти майбутньому і інтеграцію усіх способів освоєння людиною світу; на особову спрямованість процесу навчання.

Сучасний стан освіти в Україні характеризується процесами модернізації, в ході яких вносяться зміни в структуру і функції системи освіти, в зміст і технології навчання. Протиріччя і проблеми як усередині системи освіти, так і поза нею народжує інтерес до дослідження процесів функціонування і розвитку, як окремих установ освіти, їх мереж, так і цілих систем дистанційної освіти. Система освіти України перестала відповідати потребам розвитку суспільства, зокрема, у сфері гуманітарної підготовки

фахівців. Розрив системних зв'язків гуманітарної, природничонаукової, техніко-технологічною складових рівнів освіти веде до вихолощення духовних цінностей, політичного, правового і морального нігілізму, історичної амнезії, збіднення гуманітарного потенціалу науки і виробництва, падіння творчих можливостей і зниження культури особи. Рівень професійних знань випускників усіх рівнів освіти знаходиться далеко від вимог, що диктуються сучасним розвитком суспільства. Ідеї неперервної дистанційної освіти відбивають єдність і цілісність процесів інтеграції науково-педагогічного знання, аналізу і синтезу, індукції і дедукції. Ці загальні стани мають відношення і до предметної сфери педагогічної науки - освітньої діяльності [123].

Роль освіти на сучасному етапі розвитку України визначається ринковою економікою, необхідністю подолання небезпеки відставання країни від світових тенденцій економічного і громадського розвитку. У сучасному світі значення освіти як найважливішого чинника формування нової якості економіки і суспільства визначається наявністю людського капіталу.

Освітня політика України, відбиваючи загальнонаціональні інтереси у сфері освіти, враховує в той же час загальні тенденції світового розвитку, що обумовлюють необхідність істотних змін в системі освіти :

- прискорення темпів розвитку суспільства, розширення можливостей політичного і соціального вибору, що викликає необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору;
- перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим, особливу важливість придбавають чинники комунікабельності і толерантності;
- виникнення і зростання глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише в результаті співпраці у рамках міжнародного співтовариства, що вимагає формування сучасного мислення у молодого покоління;
- динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої і малокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни у

сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації і перепідготовки працівників, зростанні їх професійної мобільності;

• зростання ролі людського капіталу, який в розвинених країнах складає 70-80 відсотків національного багатства, що, у свою чергу, обумовлює інтенсивний, випереджаючий розвиток освіти, як молоді, так і дорослого населення.

Для досягнення вказаної мети вирішуватимуться в першочерговому порядку наступні пріоритетні, взаємозв'язані завдання:

- забезпечення державних гарантій доступності і рівних можливостей отримання повноцінної освіти;
- досягнення нової сучасної якості дошкільної, загальної і професійної освіти;
- формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних ресурсів;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і громадської підтримки;
- розвиток освіти як відкритої державно-громадської системи на основі розподілу відповідальності між суб'єктами освітньої політики і підвищення ролі усіх учасників освітнього процесу - студента, педагога, батька, освітньої установи.

Основою сучасної освітньої політики держави є соціальна адресність і збалансованість соціальних інтересів. У вище названих документах визначені стратегічні цілі модернізації освіти, які можуть бути досягнуті тільки в процесі постійної взаємодії освітньої системи з представниками національної економіки, науки, культури, охорони здоров'я, усіх зацікавлених відомств і освітніх організацій, з батьками і працедавцями [159, с.47].

Здійснення модернізації освіти зачіпає практично кожну українську сім'ю. Суть змін в освіті, їх меті, напрями, методи повинні регулярно роз'яснюватися населенню, а результати загально-суспільної думки повинні

пильно вивчатися органами управління освітою і керівниками освітніх установ і враховуватися при проведенні модернізації освіти.

Для розширення доступності освіти незалежно від місця проживання і рівня доходів сім'ї розвивається комплекс соціально економічних заходів з забезпечення доступності освіти на усіх її ступенях. У числі цих заходів :

- розмежування повноважень і відповідальності між державними органами державної влади, органами місцевого самоврядування;

- передача оплати праці і забезпечення навчального процесу загальноосвітніх школах;

- введення адресних цільових виплат для малозабезпечених учнів і створення на регіональному і муніципальному рівнях інших механізмів підтримки дітей, що потребують особливого соціального захисту. Це забезпечить ним доступність додаткових освітніх послуг і можливість навчання в установах освіти, що реалізовують програми підвищеного рівня;

- створення системи державного освітнього кредитування, субсидування для розширення можливостей дітям з малозабезпечених сімей здобувати середню і вищу професійну освіту, передбачивши різні форми погашення кредиту, субсидії;

- нормативно-правове регулювання умов залучення у сферу освіти позабюджетних засобів і їх використання, забезпечення захисту прав споживачів платних освітніх послуг;

- стимулювання створення робочих місць, для студентів з неповним робочим днем.

Розглядаючи концепції і підходи становлення дистанційної освіти, ми бачимо, що взаємозв'язок соціально-економічного прогресу суспільства і розвитку системи освіти - одна з найважливіших теоретичних закономірностей. У сучасних умовах взаємодія соціально-економічних, науково-технічних, виробничо-технологічних і виховно-освітніх чинників посилюється, зростає їх вплив на особу. Щоб перебудувати усі сторони життя сучасного суспільства, досягти прискорення економічного і соціального розвитку на

основі науково- технічного прогресу, треба мати стійке кадрове забезпечення [136]. Створення єдиної системи безперервної дистанційної освіти - один з найважливіших факторів нарощування інтелектуального потенціалу країни, здійснення принципу соціальної справедливості, зближення класів, націй, народностей і соціальних груп, підвищення суспільно-політичної активності людей.

У сучасному світі значення освіти як найважливішого чинника формування нової якості економіки і суспільства збільшується разом зі зростанням впливу людського капіталу. Історія розвитку сучасного людства довела, що українська система освіти здатна конкурувати з системами освіти передових країн. При цьому нашій системі освіти потрібні широка підтримка з боку громадськості, встановлення відповідальності і активної ролі держави в цій сфері, глибока і усебічна модернізація освіти з виділенням необхідних для цього ресурсів і створенням механізмів державного управління їх ефективного використання.

На шляху відродження України, виходу її з кризи, сучасна державно-управлінська концепція розвитку передбачає в якості першочергового завдання розвиток територій, їх внутрішніх сил при одночасному укріпленні центру. У сучасному розвитку дистанційного навчання «регіональний чинник» являється одним з визначальних. Вирішення питань формування громадського суспільства, цілісності держави, розгортання демократичного механізму функціонування політичної влади усе у більшій мірі переміщаються в регіони. Це пов'язано із зростанням ролі «людського чинника» в системі сучасної організації соціуму, який усе більшою мірою буде асоціаціями самостійних, самоуправляючих підсистем (регіональних, професійних, творчих, політичних, сімейних і тому подібне). Це об'єктивна тенденція, яка проявляється в економічній, соціальнійу, культурній і політичній площіни [153].

Управлінські інновації, сучасні технології державного управління у світі давно сприймаються як основне джерело прогресу і цивілізованого розвитку, особливо в періоди криз і оновлення суспільних систем. Зазвичай висуваються

різного роду сміливі управлінські проекти, програми, соціальні технології відродження і розвитку, у тому числі і регіональні. У Японії, наприклад, окремі заходи як довгострокового, так і короткочасного впливу на регіони почали розроблятися в другій половині 50-х рр. В 60-х рр. вже сформувалася загальнодержавна регіональна політика, з'явилися «плани комплексного розвитку території країни».

Міжнародний досвід і гострота регіональних проблем, що накопичилися, вимагають принципово нового, у тому числі управлінського, підходу до їх рішення, сучасної управлінської концепції розвитку територій. У її основу, на наш погляд, слід покласти розробку загальних принципів політики (програми, проекти) регіонального відродження, її формування і реалізації в різних сферах громадського життя (економічній, соціальній, екологічній, науково-технічній, самоуправлінській, духовно- культурній і тому подібне). Напрями політики (проекти, програми) мають бути підкріплені фінансово-економічними, структурними, науково- технічними важелями забезпечення [151].

Усі запропоновані заходи можуть бути спрямовані на повніше розкриття внутрішніх резервів регіонів, раціональніше використання їх потенціалу. Нині регіони отримали ряд стратегічних і тактичних ініціатив у вигляді державної політики регіонального відродження, спрямованої на реалізацію їх доки заморожених ресурсів. Стратегічні орієнтири, дозволяють знаходити і накопичувати засоби, шукати конструктивні шляхи рішення регіональних проблем. На нашу думку, не менше важливо змінити концептуальну схему розвитку, визначити пріоритети подальшого розвитку дистанційної освіти в закладах вищої освіти.

По-перше, визначені пріоритетні зони, першочергові ресурси, вони не лише економічні (а в числі економічних пріоритетною являється необхідність структурних змін в нафтогазовидобувній промисловості), але, передусім, соціальні, інтелектуальні і науково- технічні.

По-друге, накреслені необхідні заходи управлінського характеру, направлені на конкретні заходи, спрямованих на відродження територій, регіонів на рівні державної політики.

По-третє, виділення пріоритетів структурної перебудови в системі дистанційного навчання вимагають великої кількості високотехнологічних і наукомістних ресурсів.

Доцільно покласти в основу державної політики регіонального відродження принцип створення центрів стабілізації і розвитку, отримавших широке поширення у багатьох розвинених країнах.

Професійна освіта орієнтується на ринок праці, не лише сьогоднішній, але і завтрашній, тобто він має бути випереджаючим. Дистанційна освіта покликана готувати не вузьких фахівців, а людей здатних освоювати професії в досить широкому діапазоні, і, завдяки цьому, бути мобільними суб'єктами на ринку праці, здатними бути не просто виконавцями, а людьми що творчо відносяться до своєї праці, прагнучими зробити його продуктивнішим і ефективнішим. В умовах вже існуючої нестачі робочих місць і вірогідного їх скорочення у сфері виробництва треба, по-перше, підвищити увагу до підготовки фахівців у сфері обслуговування і, по-друге, забезпечити підготовку студентів в установах вищої освіти як суб'єктів малого бізнесу [176].

Здійснення реструктуризації і технологічного переоснащення виробництва зажадає значної кількості високоосвічених професіоналів, здатних не лише застосовувати сучасні технології, але і своєчасно адаптуватися до змін, що відбуваються. Основний контингент цих професіоналів доцільно готувати на місці, тобто з числа постійних жителів регіону. Оскільки відкриття нових спеціальностей у закладах вищої освіти і організація навчального процесу - справа трудомістка, а ті, хто прийдуть на перший курс ЗВО, вийдуть з нього тільки через п'ять років, вже сьогодні слід почати випереджаючу підготовку фахівців, які до моменту закінчення навчання будуть затребувані на ринку праці.

Але орієнтація тільки на підготовку технічної інтелігенції, економістів, юристів і інших фахівців, зайнятих у сфері виробництва або його обслуговуванні, була б помилковою. Необхідно орієнтуватися на формування в регіоні повноцінної соціальної структури, здатної на достатньо високому рівні задовольняти не лише матеріальні, але і духовні потреби своїх членів. Без цього забезпечити повноцінну якість життя населення округу буде неможливо, а значить неможливо буде утримати і талановиту молодь, яка від'їжджатиме у пошуках кращих умов життя для себе і майбутніх своїх дітей.

Одне з найважливіших завдань соціально-економічного розвитку - збереження і розвиток корінних народів, що проживають на його території, збереження і розвиток їх культури. У її рішенні провідна роль покликана грати освіта. Необхідно створити повноцінну систему національної освіти. Мають бути створені навчальні програми і технології нового покоління для дошкільної, шкільної, професійної освіти.

Система дистанційної освіти покликана вирішувати завдання не лише інтеллектуального і морального розвитку студентів, але і завдання їх розвитку і збереження здоров'я. Ці завдання сьогодні вирішуються незадовільно. За роки навчання в освітніх установах здоров’є значної частини учнів погіршується, причому багато хвороб, що придбавалися, викликаються чинниками безпосередньо пов'язаними з умовами і технологіями навчання. Необхідно істотно підвищити ефективність оздоровчої роботи в освітніх установах, а також роботи по фізичному розвитку студентів і слухачів [198].

Структура освіти перебудовується услід за структурою суспільства, і це веде до посилення нерівності в освітніх можливостях. Тому повинне вирішуватися завдання вирівнювання освітніх можливостей для представників з різних соціальних шарів. Особлива увага повинна приділятися дітям-сиротам, дітям з сімей з низькими доходами, дітям з неповних сімей.

Новий етап соціально-економічного і науково-технічного розвитку регіону висунув в якості одного з найважливіших завдань створення єдиної системи безперервної дистанційної освіти. Відмітимо, передусім, що система

дистанційної освіти включає усі ланки державної і громадської освіти і самоосвіти з урахуванням існуючих відмінностей в рівні освіти, що здобувається, а також безперервно зростаючих потреб особи в освіті і самоосвіті конкретного регіону. Безперервна дистанційна освіта - процес зростання освітнього (загального і професійного) потенціалу особи впродовж усього життя, організаційно забезпечений системою державних і громадських інститутів і такий, що відповідає потребам особи і суспільства. Необхідність безперервної дистанційної освіти обумовлена прогресом науки і техніки, широким застосуванням інноваційних технологій. Безперервна дистанційна освіта стає важливим чинником конкурентоспроможності фахівця на ринку праці[200, с. 119].

Система безперервної дистанційної освіти є комплексом державних і громадських виховно-освітніх установ, що забезпечує організаційну і змістовну єдність і взаємозв'язок усіх ланок освіти, спільно вирішальних завдання виховання, загальноосвітньою, політехнічною і професійною підготовки кожної людини з урахуванням актуальних і перспективних суспільних потреб, що задовольняють його прагнення до самоосвіти і саморозвитку упродовж усього життя.

Проте одне з найважливіших завдань безперервної дистанційної освіти, що має чітку соціально-педагогічну спрямованість регіону, полягає у створенні умов для усебічного, гармонійного розвитку кожної людини з урахуванням його віку, спочатку придбаної професії або спеціальностей, місця проживання, а також з обов'язковим обліком його індивідуальних здібностей, мотивів і інтересів, ціннісних установок. Така найзагальніша констатація, що служить початковим пунктом наукового аналізу перспектив створення і розвитку системи безперервної дистанційної освіти в осяжному майбутньому.

Важливо відмітити роль і місце безперервної освіти в становленні виховно-освітнього потенціалу людини, обумовленої єдністю і спадкоємністю таких найважливіших категорій, як "грамотність", "освіта", "професійна компетентність", "культура". Саме сходження кожної людини до досягнень

культури, що широко розуміється, оволодіння усім духовним багатством сучасної цивілізації в її загальнолюдському розумінні виступають найважливішими цілями і завданнями системи безперервної дистанційної освіти [204, с. 301].

Аналізуючи суть безперервної дистанційної освіти як системи, детально розглядаються її структурні компоненти, перспективи розвитку окремих освітніх ланок. Основна увага приділяється особовим аспектам безперервної дистанційної освіти, проблемам виховання, навчання і розвитку людини, психолого-педагогічним чинникам цілісності і спадкоємності виховно-освітнього процесу.

У найбільш загальному вигляді традиційну структуру системи безперервної дистанційної освіти можна охарактеризувати, розглядаючи чотири основні напрями його розвитку.

Перший напрям пов'язаний з функціонуванням традиційних компонентів системи: дошкільного виховання, загальної середньої освіти, професійно-технічної, середньої спеціальної і вищої освіти, підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів.

Другий напрям відбиває процес інтенсивного розвитку форм освіти і самоосвіти (суспільно-політичної, загальнокультурної, економічної, правової, науково-технічної, психолого-педагогічної і так далі) у закладах вищої освіти різних форм власності, навчально-інформаційних центрах, на різноманітних курсах, семінарах тощо. Особливе місце у вирішенні завдань навчання й виховання різних вікових груп навчаних належить засобам масової інформації, бібліотекам, музеям, різноманітним виставкам і іншим, педагогічно орієнтованим форумам культури.

Третій напрям пов'язаний із створенням і вдосконаленням єдиної державної і громадської системи професійної орієнтації і профотбора, сприяючою усебічному виявленню і реалізації індивідуальних особливостей, інтересів і схильностей кожної людини в різних видах навчальної і трудової діяльності.

Нарешті, четвертий напрям, який за своєю значимістю є одним з найбільш важливих, враховує розвиток безперервної дистанційної освіти і самоосвіти, орієнтований на випереджаюче (як у кількісному, так і особливо в якісному відношенні) кадрове забезпечення усіх виховно-освітніх установ.

Виявлення специфічних особливостей кожного компонента системи - завдання виключно актуальне, що вимагає організації спеціальних наукових досліджень. Річ у тому, що в умовах стабільно функціонуючої дистанційної освіти, а також впорядкування діяльності навчальних закладів підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів традиційні завдання кожної ланки системи істотно змінюються. Цю обставину треба розглядати через особливості кожного компонента з позицій його ролі і місця в єдиній системі освіти і з урахуванням спадкоємності усіх її ланок.

Наше дослідження показало, що в основу перебудови системи не-переривчастої дистанційної освіти мають бути покладені наступні принципові положення:

- безперервний професійний розвиток фахівця;
- рання профорієнтація, профільне навчання, базова підготовка, постійне професійне вдосконалення;
- демократизація освіти, широке самоврядування;
- орієнтація на творчу діяльність, неповторність особи кажного фахівця, забезпечення диференційованого індивідуально- творчого підходу до його підготовки;
- єдність соціально-морального, загальнокультурного і професійного розвитку особистості в умовах широкої гуманітаризації вищої освіти;
- гуманізація вищої освіти, дбайливе, шанобливе відношення до особи людини - суб'єкта спілкування, пізнання, соціальної творчості;
- єдність фундаментальності і практичної спрямованості в цілістності процесів підготовки фахівця;
- постійне вдосконалення системи професійного образова-ния, що припускає відкритість, гнучкість, варіативну, динамічність змін в змісті,

формах і методах підготовки фахівця відповідно до вимог сьогодення і прогнозів на майбутнє;

- єдність і спадкоємність в роботі шкіл, ПУ, професійних обра-зовательных закладів, органів управління освіти і науки, обще-ственных організацій, інститутів (факультетів) підвищення кваліфікації по формуванню і вдосконаленню професійної майстерності фахівців і професорсько-викладацького складу;

- спрямованість змісту, форм і методів підготовки фахівця на широке використання нових ІТ з виходом (у перспективі) на єдину систему інформаційного забезпечення вищої освіти;

- спрямованість змісту, форм і методів підготовки педагога на широке використання нових ІТ з виходом (у перспективі) на єдину систему інформаційного забезпечення освіти.

Потреба в освіті - одна з соціально-економічних потреб людей, трансформоване вираження громадського, групового і індивідуального інтересу. Наше дослідження показало, що цей інтерес в регіоні не може бути однаковим у усього населення, у окремих громадських груп і індивідів, хоча цілком можлива однонаправленість такого інтересу і його змістовна єдність. Тут повною мірою проявляється діалектика загального, особливого і окремого, добре відома як істотна сторона розвитку об'єктивного світу і як категорія сучасного філософського мислення [206].

Проявом потреби в освіті є і ціннісне відношення до нього, і орієнтація на придбання або продовження освіти, і конкретні життєві плани людей, пов'язані з освітою. У соціології освіти розроблена і успішно застосовується система показників, що дозволяють аналізувати ці прояви потреби в освіті у різних демографічних і соціальних груп населення, на різних етапах розвитку суспільства.

Проте проблема формування, розвитку і реалізації потреби населення і різних його груп у безперервній дистанційній освіті досить детально до нас не

вивчалася, і тому для її характеристики можна скористатися лише деякими непрямими даними.

Керуючись вище викладеним можна переступити до розробки напрямів удосконалення організаційного механізму державного управління дистанційним навчанням у ЗВО.

Успіх використання дистанційного навчання залежить від наступних компонентів:

1. Дидактична якость змістовної навчальної інформації.

2. Програмно-апаратної підтримки процесу дистанційного навчання.

3. Професійна підготовка викладача для роботи в умовах дистанційного навчання.

4. Управління процесом навчання.

5. Ефективна організація навчально-пізнавальної діяльності студентів.

5. Готовність студентів самостійно працювати в умовах сучасних ІТ.

Державне управління формуванням дистанційного навчання як компонента освітнього процесу будується на певних теоретичних положеннях, практичному досвіді, методологічних принципах. Основною умовою для успішного впровадження системи дистанційного навчання в процесі підготовки фахівців являється людський чинник.

Адже дистанційне навчання - це процес взаємозв'язаної діяльності викладача і студента, який протікає у рамках навчально-освітньої системи. При цьому процес навчання включає цільову, змістовну, процесуальну, психологічну, логічну і матеріально-технічну сторони. У центр уваги ставиться діяльність викладача, що враховує закономірності вчення і спрямована на організацію діяльності студента по засвоєнню ними утримування навчання на необхідному рівні. Викладач ставить дидактичне завдання (ДЗ), проектує і реалізує дидактичну систему (ДС), адекватну закономірностям пізнавальної діяльності [213].

Розбираючи навчання як діяльність в першу чергу необхідно визначити його нову мету.

Головна закономірність дистанційного навчання - досягнення необхідного рівня засвоєння навчання здійснюється поетапно. Такі етапи ми можемо простежити на прикладі складання базового навчального плану підготовки сучасних фахівців. Первинний цикл складається із загальних гуманітарних і соціально-економічних дисциплін. Наступний цикл - цикл математичних і загальних природних дисциплін.

Потім цикл загальнопрофесійних дисциплін. Укладає план цикл спеціальних дисциплін, практика і підсумкова атестація. Було б украй не вірно приступити до вивчення блоку спеціальних дисциплін, не вивчивши загальні гуманітарні, соціально-економічні і загальнопрофесійні дисципліни. Введення студента в процес навчання відбувається поступово. Є певна закономірність - поетапне навчання. Порушення його може привести до придбання поверхневих і не якісних знань.

Таким чином, оволодіння великою смисловою дозою навчання (наприклад, темою або дисципліною) відбувається на трьох етапах: лекційних (читання лекцій викладачем в аудиторії або використання технічних засобів і вивчення самостійне за допомогою тьютора); практичних (виконання контрольних завдань, рефератів, курсових робіт, тестів письмово і відправлення на перевірку викладачеві або за допомогою комп'ютерної системи) і завершального (іспит в аудиторії).

Студент засвоює навчальні дисципліни на необхідному рівні, зміст вивчення навчальних дисциплін має бути частиною об'єму змісту підготовки фахівця.

Визначено, що зміст навчання, будучи частиною соціального досвіду, копіює в істотних рисах його структуру і включає:

- знання про світ, тобто теоретичні знання;
- знання про способи діяльності, тобто знання про алгоритми (правила) виконання діяльності (дій);
- уміння виконувати діяльність (дії) на основі знань про алгоритми;

- уміння творчо здійснювати самостійний пошук рішення нових проблем;
- досвід емоційно-ціннісного відношення до світу, емоційні переживання, викликані в процесі засвоєння перелічених вище видів і змісту навчання.

Ці види змісту навчання є цілісною системою. Правильне і якісне засвоєння кожного з них потрібне для засвоєння інших. Мета навчання - є системою умінь, які ті, що студенту придбали відповідно до змісту навчання, а також є планованим результатом навчання, досягнення якого є обов'язковим в результаті інтенсивного навчального процесу.

Цілі і зміст виявилися дуже сильно взаємозв'язані, тому ми можемо сказати, що вони є підсистемою педагогічної системи. Ця система є центром дидактичного завдання і відповідає на питання про те, що треба отримати в ході її рішення. Що студент з початкового стану переміщається в потрібний стан, визначений кінцевою метою навчання.

Метод дистанційного навчання - це дидактична категорія, що дає теоретичне уявлення про систему норм взаємозв'язаної діяльності викладача і студента.

Існує п'ять загальнодидактичних методів дистанційного навчання :

- інформаційно-рецептивний;
- репродуктивний;
- проблемного викладу;
- евристичний;
- дослідницький.

На рівні конкретних дисциплін при вивченні конкретного матеріалу загальнодидактичні методи реалізуються через безліч прийомів навчання, кожен з яких є конкретною дією, спрямованою на досягнення приватної мети і виконуваною за допомогою засобів навчання. Для реалізації методу навчання викладач вільний проектувати свою систему прийомів навчання[221].

Існує вісім основних схем управління пізнавальною діяльністю:

- 1) "Традиційна" (без зворотного зв'язку, спрямована на усю аудиторію, доповнювана словами викладача).
- 2) "Автоінформатор" (без зворотного зв'язку, на усю аудиторію, без безпосередньої участі викладача).
- 3) "Консультант" (без зворотного зв'язку, спрямована на студента, доповнюване словом викладача).
- 4). "Засоби навчання індивідуального користування" (без зворотного зв'язку, спрямована на студента, без безпосередньої участі викладача).
- 5) "Мала група" (із зворотним зв'язком, спрямована на усю аудиторію, доповнювана словом викладача).
- 6) "Автоматизований клас" (із зворотним зв'язком, спрямована на усю аудиторію, без безпосередньої участі викладача).
- 7) "Хороший репетитор" (із зворотним зв'язком, спрямована на студента, доповнювана словом викладача).

8) "Адаптивне управління" (із зворотним зв'язком, спрямована на студента, без безпосередньої участі викладача).

Засоби навчання виступають як основа викладання і управління навчання.

Наступним елементом дидактичної системи вважаються засоби навчання, які є носіями навчальної інформації. До них можна віднести: слово "слайд", запис на дошці, підручник, кіно- і відеофільм, комп'ютерні засоби. У руках викладача засобу навчання виступають і в ролі засобів презентації змісту навчання, контролю і управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів [246].

У останнє десятиліття з'являються засоби навчання, орієнтовані на використання персонального комп'ютера, що посилило можливість управління навчанням дистанційно, створило передумови для адаптивного навчання, тобто із зворотним зв'язком, спрямоване студента, без безпосередньої участі викладача.

Ідеальним варіантом дистанційного навчання вважається той варіант, який забезпечує управління на основі знання про реальний стан студентів у будь-який момент часу. Викладач зобов'язаний уміти розподіляти увесь навчальний матеріал за засобами навчання і створювати з них комплекс засобів навчання [247, с.45].

Викладач може вибирати організаційну сторону навчання, тобто форму навчання. Ми підійшли до третього елементу дидактичної системи - форм навчання. Форми навчання з'являються перед нами в різних видах занять : лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, семінари, ділові ігри, контрольні, курсові, дипломні роботи і тому подібне

Дистанційне навчання передбачає створення системи стимулювання і мотивації на усіх етапах навчання. Інтенсивність навчання передбачає створення комплекту засобів навчання, які б викликали у тих, що навчаються пізнавальний інтерес, проблемний самостійний пошук при дозволі завдань [].

Для успішного виконання такої досить складної творчої роботи викладач повинен осмислити і привести в систему етапи навчання : лекційний, робочий, завершальний і зв'язати їх з методами, формами і засобами навчання.

Для організації і управління дистанційним навчанням нами використовувалося Модульне Об'єктно-орієнтоване Динамічне навчальне Середовище (Moodle).

Пропоноване навчальне середовище забезпечує надійну роботу наступним користувачам:

- викладачам-розробникам курсів;
- студентам, що навчаються на конкретних курсах;
- викладачам, супроводжуючим курс (тьютери);
- керівникам і адміністрації освітньої установи [ ].

Викладач, розробник курсу формує структуру навчального курсу з навчальних блоків, розміщує матеріал у відповідній формі: текст, графіка, звук, відео, гіпертекст, ігри і тому подібне. В курсі коротко викладаються його завдання, чітко визначаються цільові завдання, уміння, навички, які студент

повинен отримати в результаті його вивчення. Тут також має бути представлена організація курсу : графік робіт, способи контролю знань у процесі навчання - семінари, завдання, тести; критерії оцінки; вид фінального випробування - іспит, тест, курсовий проект, контрольне завдання і тому подібне. Опис курсу - найважливіша частина, яку складає розробник, саме з опису розпочинається проектування будь-якого дистанційного курсу.

У програмі коротко представлений зміст курсу: перераховуються розділи, теми, що вивчаються в цьому курсі. Наводиться список джерел і літератури по курсу. Разом з книгами, можуть бути посилання на Інтернет-сайти.

У резюме викладачів студенти знайомляться з розробниками курсу, викладачами з вказівкою їх адреси в електронній пошті. Резюме ілюструється фотографією [265].

Навчальний матеріал - цей власне зміст курсу. Структура навчального матеріалу повинна відповідати програмі курсу.

Для контролю засвоєння знань в системі "Moodle" викладачі можуть розробляти тести, які можуть поповнюватися і модернізуватися.

Тести - дієвий інструмент перевірки знань. Вони дозволяють об'єктивно оцінити міру підготовленості слухачів та студентів. Цікаві тести роблять процес навчання динамічним і звільняють тьютера від рутинної роботи.

Семінари дозволяють проводити колективне обговорення навчальних тем і організувати колективну роботу в групах. Семінари є активною формою навчальних занять. Викладач може оцінити міру засвоєння матеріалу по активності учасника дискусії. Ця форма роботи навчаних підвищує рівень взаємодії між собою, а викладач виступає в ролі рівноправного партнера.

Формування навичок роботи на практиці є важливим моментом у вивченні різних дисциплін. Реалізація відповідних імітаційних моделей з обгрунтованим використанням мультимедіа і анімація дасть новий, якісний ефект. Ще можна відмітити, що навчання через гру дуже сильно підвищує привабливість роботи, при цьому не знижує її пізнавальний рівень. Віртуальна

реальність демонструє студентам такі явища, які в звичайних умовах не можливо показати.

Разом з іншими формами активної практичної роботи, індивідуальні завдання є корисною формою навчання і також дозволяють оцінити рівень освоєння теми курсу.

Можна організувати індивідуальні або групові консультації. Групові консультації оформляються у вигляді семінару. Головна функція системи навчання - формування цільового знання, процедура перевірки цільового знання може проводитися у вигляді іспиту або фінального тіста.

Основним є розділ з навчальним матеріалом. Ніяких обмежень на зміст, структуру і форму матеріалу не накладаються. Викладач може постійно розвивати курс, оновлювати навчальний матеріал.

Студент вибирає для себе найбільш відповідний шлях вивчення і працює в індивідуальному режимі в слушний час, наслідуючи власний темп роботи. Він виконує індивідуальні завдання, тести, бере участь в роботі семінарів, групових проектів, спілкуючись з однокурсниками. Усі роботи фіксуються в системі, що потім дозволяє викладачеві проводити їх аналіз.

Студенти можуть ознайомитися зі списком однокурсників (з короткою інформацією про них), можуть побачити інформаційні повідомлення деканату, можуть отримати інформацію про автора курсу.

Окрім розробників і авторів курсу у безпосередній контакт вступає тьютер [269].

Тьютер - це викладач, який супроводжує навчальний курс. Він стежить за виконанням контрольних завдань, здійснює їх перевірку, відповідає на питання по цьому навчального курсу.

Тьютер має можливість контролювати процес вивчення курсу кожного студента, оцінювати виконані ним індивідуальні завдання, роботу студента в семінарах, при необхідності надавати допомогу або давати пораду. Тьютер проводить загальний аналіз стану справ у вивченні конкретного курсу.

Таким чином, навчальне середовище дозволяє адміністрації (деканату) аналізувати навчальний процес в цілому, за курс, за цикл курсів, оцінити динаміку, виявити можливі проблеми. Керівництво може контролювати роботу студентів і роботу тьютерів.

За допомогою системи не складно управляти навчальним процесом:

- готувати силабуси за спеціальностю;
- визначати перелік вимог до навчальних курсів;
- будувати навчальні плани для кожної спеціальності;
- вести роботу з розробниками курсів;
- організувати процес навчання відповідно до навчальних планів.

Деканат в електронному вигляді має список спеціальностей, список студентів за дистанційною формою навчання.

Студенти заповнюють анкети, пишуть заяви, реєструються по тій або іншій спеціальності. Проходять вступні випробування, що дають можливість оцінити їх початкові знання. Викладачі, працюючі в системі дистанційного навчання, також реєструються в деканаті, заповнюючи анкету, заяву. Деканат вибирає із запропонованого списку потрібних викладачів і визначає в якості кого ця кандидатура працюватиме: розробник навчального курсу або тьютер [].

Після того, як навчальний план сформований, можна створювати сесію (семестр) яка включає період навчання з початку до кінця і період складання іспитів. Сесія створюється з вказівкою її номера, року вступу студентів, спеціальності, дати початку і закінчення, з додатком розкладу занять.

Після створення сесії на неї призначаються предмети і вказуються викладачі, які ведуть ці предмети. Предмети вибираються відповідно до навчального плану.

За допомогою системи можна зробити вибірки, що цікавлять : наказів, оцінок (скільки в кожній сесії "відмінно", "добре", "задовільно"), виявити академічні заборгованості по кожній сесії і так далі. Такий детальний опис пропонованої системи з'ясовний тим, що вона проста і зручна для практичного

застосування. На основі цієї системи реальне охоплення значного числа тих, що навчаються дистанційно [].

Одним з пріоритетних завдань вищої освіти в сучасних умовах є підготовка фахівця нової формації, що має широкі фундаментальні знання, ініціативного, здатного адаптуватися до вимог ринку праці і технологій, що міняються. Впровадження дистанційної форми навчання обумовлює необхідність зміни відношення до своєї діяльності головних суб'єктів освітньої системи - студентів і викладачів. Процес передачі суми готових знань трансформується в процес активного, переважно самостійного пошуку і придбання знань. Дистанційна форма навчання робить акцент на самостійну роботу, на формування і реалізацію здібностей до самоосвіти і саморозвитку. Студент є найбільш активним учасником освітнього процесу, а викладач виступає як організатор, консультант, керівник.

Репродуктивний і рецептивний методи отримали найбільше поширення в системі дистанційного навчання. На наш погляд на робочих етапах навчання необхідно підвищити роль евристичного і проблемного методів. А на лекційних етапах особливо цікавий був би дослідницький метод.

Цей метод вимагає найбільшої самостійності і особистої активності, учить самостійно добувати нові знання і знаходити способи діяльності на основі набутого раніше досвіду, і це призводить до творчого пошуку. Функції викладання в ході дидактичного процесу тут обмежені пред'явленням проблемних завдань, контролем за основними етапами їх рішення, наданням консультаційних послуг на прохання студентів, перевіркою достовірності отриманих ними результатів і їх оцінкою. Студенти зобов'язані осмислити умови завдання, самостійно виявити проблеми, що підлягають дозволу, спланувати етапи і способи дослідження на кожному з них, здійснити самоконтроль своєї діяльності.

На робочих етапах за допомогою дослідницького методу можуть вирішуватися невеликі, але цілісні пошукові завдання, пов'язані з вивченням змісту окремих навчальних питань і проходження основних етапів

дослідницької діяльності, що вимагають для свого вирішення : спостереження, постановки проблеми, висунення гіпотез, складання плану дослідження і визначення методів його проведення, реалізацію прийнятого плану, пояснення і інтерпретації результатів дослідження, а також вироблення рекомендацій з їх практичного використання.

Тому наукові дослідження системи дистанційного навчання повинні проводитися постійно, для того, щоб вона була працездатна, проста, доступна, мала міждисциплінарну інтеграцію, могла об'єднувати теоретичне навчання з практичними і відповідала вимогами підготовки кваліфікованих фахівців.

Резюмуючи все вище сказане можна зробити висновки:

Державно-управлінська діяльність при впровадженні дистанційного навчання зв'язана з етапами її здійснення і видами управлінських рішень, що приймаються.

Для вирішення управлінських завдань важливим є створення інформаційного середовища закладів вищої освіти.

При впровадженні дистанційного навчання адміністрація ЗВО стикається з вибором стратегії його впровадження.

При введенні нових дистанційно-освітніх технологій ЗВО необхідно зробити вибір моделі дистанційного навчання.

Організаційний механізм державного управління дистанційного навчання має під собою основу - людський чинник.

Без кваліфікованих організаторів, викладачів, студентів, або слухачів неможлива система в цілому.

Планування, організація, контроль і мотивація - основні елементи організаційного механізму державного управління, застосовані до системи управління дистанційним навчанням.

Без вдосконалення системи дистанційного навчання неможливий її розвиток.

Вдосконалення навчальних програм, створення електронних підручників, посібників, поява і використання нових форм, засобів і методів навчання,

вдосконалення системи контролю і мотивації - основні напрями, які приведуть до підвищення якості дистанційного навчання.

Висновки до четвертого розділу

Таким чином, як показав зроблений в четвертому розділі аналіз, та вироблені пропозиції, можно констатувати, що завдання державного управління розвитком дистанційного навчання полягає в обліку балансу інтересів державних і місцевих органів влади і освітніх установ в цілях усебічного відтворення кадрового потенціалу. Об'єктивними цілями є адекватність підготовки ЗВО фахівців потребам ринку праці, підвищення якості підготовки, доступність і комфортність навчання. Суб'єктивними - зниження витрат ЗВО з організації навчання, розширення ринку послуг.

Найважливішим механізмом рішення задачі державного управління розвитком дистанційного навчання є питання про стан об'єкту управління. У роботі запропонований комплексний підхід до визначення соціально-економічної оцінки стану, згідно з яким визначення показників не встановлюється жорстко для усіх випадків, а виконується залежно від конкретних умов і пріоритету цілей. Показники пропонується групувати за суб'єктивними інтересами елементів системи.

В цілях вдосконалення оцінки розвитку дистанційного навчання в системі відтворення кадрового потенціалу проведений аналіз існуючих механізмів державного управління. Враховуючи підвищення вимог до оперативності і адекватності державного управління розвитком дистанційного навчання, можна стверджувати, що механізм економічної оцінки слід розглядати в комплексі з соціальною складовою. Використання цієї складової

виправдане також і з позицій децентралізації управління, що часто відбувається в процесі розвитку.

Розроблена і апробована методика оцінки ефективності вищої освіти в умовах поширення дистанційного навчання, що грунтується на системі виділених автором критеріїв : вартість освітніх послуг, затребуваність і розмір заробітної плати випускника, соціального і територіального охоплення, можливість реалізації принципів безперервної освіти, комп'ютерна і інформаційна підготовка студентів, яка включає:

розвиток позитивного іміджу дистанційної освіти в цілях вирівнювання стартових шансів успішного працевлаштування випускників традиційних і дистанційних закладів вищої освіти;

організацію навчального процесу в дистанційній освіті з активним використанням мережевих технологій для посилення взаємодії викладачів і студентів, а також студентів різних навчальних центрів між собою, з метою сприяння приросту соціального капіталу студентів;

навчання студентів основним навичкам роботи з інформацією, як найбільш затребуваного уміння в економіці знань інформаційного суспільства;

розвиток високої інформаційної культури студентів, і передусім етики поведінки в електронному просторі.

Об'єктивні потреби розвитку сучасного суспільства зумовили створення і розвиток дистанційної освіти як принципово нової форми організації освітнього процесу. Упродовж століть освіта залишалася найбільш консервативною областю людської діяльності, найменш схильної до змін : обсяг знань постійно зростав, а технологія передачі інформації залишалася незмінною. Нині Україна отримує історичний шанс реалізувати свій найбагатший інтелектуальний потенціал при створенні високотехнологічної системи дистанційної освіти.

Виходячи з сучасних вимог, система освіти має бути високоефективною і доступною кожному жителеві України і країн СНД без яких-небудь дискримінаційних умов і обмежень. Відповідно до потреб громадян повинен здійснюватися безперервний процес навчання і виховання широких верств

населення країни не лише з «імпортом», але і з «експортом» освіти, його високою мобільністю і варіативною, з використанням дистанційних, у тому числі віртуальних, комп'ютерних, інформаційних і інших сучасних освітніх технологій. Ідеться про створення системи вітчизняної дистанційної освіти, яка практично може вивести нашу країну в лідери. Основу цієї системи повинні скласти науково обгрунтовані засоби навчання, якісні дидактичні продукти, новітні досягнення в ІТ. При виконанні цих вимог дистанційна освіта здатна виконати свою прогресивну роль.

Домінуюче положення на ринку освітніх послуг будуть займати структури, що забезпечують підготовку затребуваних на ринку праці конкурентоздатних фахівців і здатних легко маневрувати викладацькими ресурсами, забезпечуючи необхідну гнучкість в організації освітнього процесу при збереженні за провідними кафедрами ЗВО наукового і методичного контролю якості освітніх послуг; реалізації освітніх послуг, що забезпечують можливість, для дорослих у рамках різних форм освіти і з використанням традиційних і інноваційних технологій навчання; широкі можливості, що мають, в просуванні освітніх послуг до їх споживачів і що мають високу конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг, що досягається за рахунок оптимізації невиробничих витрат.

РОЗДІЛ V
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

5.1. Формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційного навчання

За своєю суттю, застосування інтелектуальної системи в державному управлінні дозволяє реалізувати гнучкі зворотні зв'язки, що дають можливість управляти за рахунок корекції існуючих видів державного управління і взаємозв'язку. Практика державного управління в даному випадку є сукупністю технічних, організаційно-методичних і нормативно-правових заходів, які формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання достоїнств нової моделі освіти, а також адаптації її під реальні потреби студентів.

Як випливає з нашого діагностичного дослідження, рішення виявлених проблем можливе на основі:

1) Вдосконалення технології ДО.
2) Організації освітніх потреб студентів.
3) Розвитку адаптивних якостей особи студента.
4) Створення умов для апробації і розвитку ДО

Нами розроблено можливі варіанти рішення проблем, які розглянемо детальніше. Перш ніж сформулювати основні особливості розвитку ДОТ в сфері вищої освіти, необхідно розшифрувати саме поняття «Дистанційна освітня технологія».

Дистанційна освітня технологія є технологією навчання, що реалізовується в системі освіти, яка, у свою чергу, є соціальною системою.

Можна стверджувати, що ДОТ є соціальною технологією, чия основна функція полягає в оптимізації управлінського процесу, виключенні з нього усіх видів діяльності і операцій, які не є необхідними для отримання соціального результату.

На думку Л.Я. Дятченко, соціальна технологія - це впорядкована система дій з доведення початкового об'єкту до якісно нового бажаного стану для досягнення певної мети [121].

Відповідно до цього поняття освітня діяльність є певним способом раціонального розчленовування діяльності на процедури і етапи з їх подальшою координацією і синхронізації. Це розділення здійснюється заздалегідь, свідомо і планомірно з використанням наукових знань, передового досвіду педагогіки і суміжних, пов'язаних з нею наук. Крім того, технологія навчання виступає в двох формах: програми дій, включаючої процедури і операції діяльності, побудованої відповідно до цієї програми.

З цієї позиції державне управління розвитком дистанційних освітніх технологій може розглядатися як система науково-обгрунтованих приписів, показаних для реалізації в освітній практиці в системі ДО. При цьому на наш погляд ядром ДОТ мають бути наступні елементи : методи, засоби, форми навчання з урахуванням реалізації заданого змісту освіти.

Враховуючи особливості вище приведених визначень, доцільно сформулювати визначення ДОТ відповідно до розгорнутого визначення соціальних технологій.

Державне управління розвитком дистанційної освітньої технології - це впорядкована система дій, заснована на сукупності методів, форм і засобів взаємодії з людиною, в процесі якої ним самостійно контролюється освоєння освітнього масиву знань з метою отримання стійких знань, умінь і навичок професійної діяльності. Вона будується на фундаменті певного і достатнього змісту і повинна відповідати вимогам його представлення. Зміст, який пропонується до освоєння знань, акумулюється в спеціальних курсах і модулях, призначених для дистанційного навчання і заснованих на наявних в галузі

освітніх стандартах, а також банках даних і знань. Особливості ДО вимагають розробки не лише поняття ДОТ, але і основних принципів дистанційної технології навчання.

З метою вдосконалення технології ДО слід керуватися певними принципами, які були виділені в результаті досліджень в області практики освітнього процесу при ДО . Розглянемо детальніше складову цих принципів.

1. *Принцип цілісності.* Згідно з цим принципом, ДОТ повинна в інтегрованому виді представляти систему цілей, методів, засобів, форм, умов навчання, забезпечуючи тим самим реальне функціонування і розвиток конкретної дидактичної системи.

Стосовно системи ДО така дидактична система розширюється в порівнянні з канонічною і включає додатково підсистеми: нормативно-правову, фінансово-економічну, маркетингову, матеріально-технічну і підсистему безпеки.

2. *Принцип відтворюваності,* згідно з яким реалізація приписів технології навчання з урахуванням характеристик цього педагогічного середовища гарантує досягнення заданих цілей навчання. При цьому ДОТ має бути, по-перше, реалізуватися в умовах типової освітньої установи при необхідному і достатньому мінімумі матеріальних засобів, людських працевитрат і часу.

По-друге, вона має бути тиражованою, тобто її можна відтворити і добитися заданих результатів навчання студентів різних навчальних підрозділів і ЗВО в цілому.

3. *Принцип адаптації.* Цей принцип вимагає пристосування процесу навчання до особи студента, пізнавальних особливостей конкретного студента. У умовах ДО ця вимога розширюється до адаптації навчального процесу до умов його місця проживання і життєдіяльності, фінансових і фізіологічних властивостей його організму. Інакше кажучи, освітні послуги «йдуть» до людини, а не навпаки.

4. *Принцип економічної доцільності.* Стосовно сьогоднішньої ситуації, що склалася в умовах недостатнього фінансування сфери освіти, цей принцип придбаває одне з первинних значень.

5. *Принцип науковості,* що вимагає опори на останні досягнення педагогіки, на експериментально перевірені дидактичні нововведення, дані з суміжних з дидактикою областей знання.

6. *Принцип гнучкості*, який ми розуміємо як забезпечення можливості оперативного і безперервного оновлення змісту навчання, модернізації змісту навчальних дисциплін і дидактичних матеріалів до них.

7. *Принцип контрольованості.* Цей принцип означає наявність деякого компонента в системі, який забезпечує якісну оцінку результатів реалізації технології навчання на усіх її етапах і оперативне коригування ходу освітнього процесу. В умовах реалізації ДОТ до цього слід додати необхідність ідентифікації особи студента.

В якості пріоритетних принципів, на які слід спиратися при організації ДОТ, необхідно виділити принцип інтерактивності, рефлексії і нелінійності інформаційних структур.

8. *Принцип інтерактивності* розкриває провідну вимогу дидактики дистанційної освіти. Це означає, що студент повинен реально відчувати упродовж усього періоду вивчення курсу, що його навчальна діяльність протікає спільно з відповідною діяльністю викладача.

9. *Принцип рефлексії* вимагає від завдання, щоб воно повністю сприяло активізації когнітивних процесів. Провідну вимогу цього принципу можна сформулювати таким чином: навчальне завдання повинне ставити студента перед необхідністю самостійного завершення роботи з формування певної системи знань, спонукаючи його тим самим активно і свідомо осмислювати ті розумові схеми і правила, у згоді з якими він діє.

Розглядаючи *принцип нелінійності інформаційних структур,* важливо відмітити, що він містить провідні нормативні вимоги до проектування освітньої технології в системах ДО. В сукупності процедур пріоритет мають ті з

них, які чинять безпосередню дію на механізми самоорганізації і саморегулювання систем навчання, продуцірування цією технологією. Один із способів реалізації на практиці вимог цього принципу пов'язаний з нелінійною структуризацією процесу навчання на основі розгалужених програм вивчення дисциплін, які надають можливість врахувати мотиваційні установки, інтереси, пізнавальні і інші особливості студента.

Аналіз численних джерел, а також результати власних досліджень показали, що для впровадження ДОТ необхідно використати такі найбільш ефективні засоби навчання.

Розглянемо найбільш загальні для усіх видів організації ДОТ.

Навчальні книги, до яких відносяться тверді копії на паперових носіях і електронні варіанти підручників, навчально-методичних посібників, довідників і так далі. Найчастіше використовуються робочі підручники по модулю, призначені для самостійної роботи студента. Такий підручник може включати перелік дидактичних одиниць (зміст курсу), словник використовуваних термінів, тематичний огляд навчального матеріалу, перелік умінь і вправи з їх алгоритмічному засвоєння, домашні завдання і інші засоби закріплення отриманих знань.

При розробці подібних навчальних матеріалів у рамках ДО рекомендується керуватися наступним. По повноті змісту навчальні посібники мають бути складені так, щоб мінімізувати звернення студента до додаткової навчальної інформації; при побудові структури навчального матеріалу в посібнику доцільно використати модульний принцип. Крім того, необхідно привести детальні інструкції з вивчення матеріалу і організації самостійної роботи студентів. Обов'язковими елементами в навчальному посібнику повинні стати контрольні завдання, глосарій, питання для самоперевірки з відповідями, тренувальні вправи.

Аудіовідеонавчально-інформаційні матеріали, до яких відносяться різні види навчальних фільмів. Наприклад, при підборі засобів навчання для створення ДОТ можна використати імпрінтинговий навчальний фільм. Це

фільм, який подає образно і емоційно забарвлений навчальний матеріал в динаміці, з використанням слухового і зорового каналів сприйняття інформації. Модульні телелекції, тобто лекції з окремого модуля, виконані у вигляді слайд-лекций, аудіолекцій, а також телелекцій. Вони можуть бути видимими студентами на спеціальних технічних засобах колективно або індивідуально, а також надаватися окремо на електронних носіях. Переваги слайд-лекції перед іншими засобами навчання полягають в тому, що вона дозволяє мати швидкий доступ до необхідної в даний момент інформації, довільно варіювати темп вивчення навчального матеріалу, повертати до раніше проглянутого матеріалу і створює збіглий перегляд, тобто «перегортання». Крім того, доцільно застосовувати так званий «Телетьюторинг». Це заняття з підготовки студентів до іспитів, написання курсової роботи, практиці у вигляді індивідуального або колективного перегляду студентами відеозаписів телевізійних консультацій викладача.

Комп'ютерні навчальні системи в звичайному і мультимедійному варіантах. Навчальні комп'ютерні програми можуть бути представлені у вигляді супертьюторов (тренуючих програм), профтьюторов (навчальних матеріалів, побудованих на професійних програмах), компліїв (комп'ютерних ігор з роботом і мережевих) та ін. Інтерес представляє спеціальна навчальна комп'ютерна програма Я-тьютор. Це програма, яка дозволяє студентам здійснювати розробку тієї або іншої наукової або практичної проблеми по цьому навчального курсу. Усі ці засоби застосовуються як для індивідуального, так і для колективного навчання [128, с.97].

Важливо відмітити, що сьогодні при створенні комп'ютерних навчальних програм і електронних підручників необхідно застосовувати сучасні способи передання навчальної інформації: мультимедіа, гіпертекст і віртуальна реальність.

Технологія Мультимедіа - сукупність прийомів, методів, способів продукування, обробки, зберігання, передачі аудіовізуальної інформації. Вона дозволяє інтегрувати цю інформацію, представлену в різній формі (відеофільм,

текст, графіка, анімація, слайди, музика), використовуючи при цьому можливості діалогу. Основне завдання мультимедіа полягає в підвищенні рівня інформації. Елементи мультимедіа мають бути представлені на усіх етапах навчання. Головним чином це стосується початкового етапу, коли відбувається оволодіння інформацією, її розуміння і уміння вирішувати типові і прикладні завдання.

Ідея гіпертексту є зборами текстових елементів, що виводяться на монітор, в яких виділені слова або фрагменти вказують, до яких суміжних за сенсом текстів можна перейти в даний момент.

Для моделювання ДОТ ідея гіпертексту має дуже велике значення.

По-перше, гіпертекст виступає системою комунікацій, що зв'язують між собою теорії, концепції, ідеї, поняття представлення. Завдяки цьому користувач дістає можливість доступу до «суміжних» понять, текстів, теорій, що створює єдиний «освітній простір».

По-друге, гіпертекст може виступати і як система взаємозв'язків між думками, які записуються індивідом в процесі мислення. При цьому створюється смисловий простір, який студент може поповнювати знаннями, почерпнутими з інших джерел. Зрештою створюється високоорганізований простір, насичений внутрішніми взаємозв'язками, і в ньому найбільш цілісно формується мислення слухача. Саме запис власних і пов'язаних з ними чужих думок дозволяє рухатися в єдиній системі, осмислювати її як єдине ціле. Це створює нову технологію інтелектуальної діяльності, освоївши яку учень зможе значно розвивати своє мислення, культуру формування і виклад думок.

Віртуальна реальність - сучасна технологія неконтактної інформаційної дії, яка реалізує за допомогою комплексні мультимедіа ілюзію безпосереднього входження і присутності в реальному часі у стереоскопічно представленому «екранному світі».

Проте, усі матеріали, використовувані в освітньому процесі, необхідно збирати і зберігати в *електронній бібліотеці*, яка як засіб навчання є базою даних і знань з видаленим доступом. При розробці ДОТ і обліку засобів

навчання важливо велике значення приділити організації бази даних електронної бібліотеки. Цей засіб навчання має наступні переваги: зберігання великого об'єму інформації з меншими розмірами необхідної площі; швидший і якісніший пошук необхідної інформації; велика надійність зберігання інформації; ширше коло користувачів бібліотеки, не залежне від відстані; якісніше використання інформації, що зберігається, в освітньому процесі [130].

Головна функція електронної бібліотеки полягає у зберіганні і наданні в користування усіх видів комп'ютерних навчальних програм, а також додаткової літератури. Проте існує і ширший погляд на призначення електронної бібліотеки. При організації очної форми навчання електронна бібліотека може використовуватися як база даних, що включає програми і документи навчального призначення, що зберігаються на сервері, до якого є постійний доступ або з робочого місця (персонального комп'ютера), або у локальній мережі, що сполучає сервер і комп'ютер. При дистанційному навчанні електронна бібліотека повинна представляти центр, пов'язаний з термінальним пунктом (представництвом або філією головного ЗВО) студента з зовнішньою телекомунікаційною мережею. Єдина електронна бібліотека по суті є гіпертекстовою системою, що полегшує пошук і ознайомлення студентів з інформацією, що цікавить.

Крім того, при конструюванні ДОТ в навчальному процесі необхідно широко застосовувати *лабораторні дистанційні практикуми* або тренажери з видаленим доступом, що є професійними лабораторними заняттями на основі спеціалізованих комп'ютерних програм з використанням Інтернету. Трудність розробки подібних програм вимагає колосальних трудовитрат і значного науково-технічного потенціалу ЗВО, готового реалізовувати освітні програми з використанням ДОТ. Виходом з цієї ситуації може бути організація спеціалізованих проектно-конструкторських лабораторій, що займаються виключно розробкою спеціалізованого програмного забезпечення для усіх ЗВО [135, с.289].

В ході проведеного соціологічного дослідження було встановлено, що при організації освітнього процесу в умовах ДО поширення отримало комбіноване використання перелічених вище засобів. Зокрема, у більшості таких ЗВО студентові видається на певний період навчання комплект навчально- методичних засобів («кейс»).

Такий навчально-методичний комплекс (УМК) реалізується відповідно до державних стандартів освіти в певній галузі знань. Окрім основних документів (державний освітній стандарт, навчальний план, навчальна програма), що регламентують освітню діяльність за різними дисциплінами в нього рекомендуємо включати :

- робочі навчальні посібники в друкарському або електронному варіанті;
- методичні вказівки з вивчення курсу;
- робочі зошити, тобто видання, що містять як приклади виконання практичних завдань, так і завдання для самостійного виконання. Зошит повинен містити вільні листи, куди слухач може записувати свої рішення, створюючи свій робочий документ при освоєнні дисципліни;
- методичні вказівки з організації самостійної роботи студента в умовах дистанційного навчання;
- аудіо, - відеокасети із записами оглядових або модульних лекцій, а також відеозйомка роботи устаткування, дослідів з фізики, хімії і іншим дисциплін;
- тести (проміжні, підсумкові);
- графік консультацій;
- графік проведення практичних і семінарських занять з використанням телеконференцій і аудіоконференцій;
- графік контролю поточної успішності і підсумкової атестації з дисципліни або циклу дисциплін;
- навчальні програми на комп'ютерах в звичайному і мультимедійному (CD - ROM) варіантах виконання.

У разі вивчення природно-научних дисциплін до складу кейса рекомендується включати завдання і матеріали для виконання лабораторного практикуму, «дистанційні» комплекти лабораторних робіт, а також рекомендації і практикуми з вивчення і освоєння основ практичних навичок роботи з комп'ютером і комп'ютерними мережами. Складений відповідно до пропонованого переліку елементів кейс матиме необхідний рівень змістовної самостійності і інтегровано в загальний УМК. За бажанням студента в комплект можуть включатися не усі перераховані елементи, а тільки частина з них.

Необхідно додати, що кожен ЗВО, готовий здійснювати освітню діяльність з використанням ДОТ, може розробляти свої варіанти тих або інших засобів навчання, або ж специфічні, такі, що відносяться тільки до цієї технології.

В умовах ДО в руках викладача засоби навчання та студенти, тому вони повинні виступати в ролі змісту навчання, контролю, самоконтролю і управління навчалльно-пізнавальною діяльністю. Один і той же матеріал може бути представлений декількома засобами навчання (друковані або електронні видання, аудіо-відео та ін.), кожне з яких має свої дидактичні можливості. Викладачеві слід знати ці можливості, уміти розподіляти навчальний матеріал за різними засобами, формувати з них комплект засобів навчання (кейс), як систему носіїв навчальної інформації, призначену для вирішення сукупності дидактичних завдань.

Але жодна система носіїв навчальної інформації не буде ефективною, якщо вона не враховуватиме, в першу чергу, освітні потреби студентів. Отже, для якісної організації процесу навчання необхідно виявити потреби студентів і постійно відстежувати тенденції їх зміни і розвитку. Це можливо тільки у безпосередньому контакті співробітників ЗВО з навчаними як у формі індивідуальних або колективних бесід, так і у формі проведення різних соціологічних опитувань. Знання того, чого чекають студенти від навчального процесу і від викладачів, допоможе краще спланувати процес підготовки майбутніх фахівців, скоректувати програму навчання, а також оптимізувати

часовий режим проведення усіх видів занять. ДОТ, на відміну від традиційної моделі навчання, повною мірою дозволяє ЗВО реагувати на освітні потреби студентів, що змінюються, аж до індивідуального планування програми і термінів навчання [150, с. 78].

Проте організація процесу навчання студентів носить другорядний характер, оскільки важливішим аспектом роботи ЗВО нині, в умовах демографічної кризи, являється залучення як можна більшої кількості абітурієнтів.

У зв'язку з цим, заклади вищої освіти, реалізовуючі ДО, повинні забезпечити конкурентоздатну, просту, дохідливу, гнучку інформаційну, але в той же час агресивну рекламну компанію, задіюючи при цьому як комерційні, так і адміністративні ресурси. В процесі проведення компанії з популяризації ДО в суспільстві значну роль грає використання адміністративного ресурсу. Воно має бути виражене в регулюванні рекламної цінової політики для освітніх установ як державних, так і недержавних в ЗМІ, законодавчому забезпеченні рівних прав для усіх ЗВО.

Використання комерційних ресурсів має на увазі широку громадську популяризацію ДО в засобах масової інформації :

- телебачення;
- радіомовлення;
- друковані видання;
- Інтернет.

Реклама ДО в друкованих виданнях не повинна обмежуватися статтями в спеціалізованих журналах і газетах. Тут важливо знайти «адресний» підхід до кожного потенційного студента, тим самим зацікавити його, показати, що при ДО саме студент є ключовим елементом, навколо якого будується процес навчання.

Використання Інтернету як засобу інформування суспільства про ДО, її особливості, принципи побудови і функціонування, є однією з найбільш ефективних і дешевих можливостей, яку має в розпорядженні ЗВО. Сьогодні

абсолютно недостатньо просто розробити офіційний сайт закладу вищої освіти, треба проводити його «розкручування» і стежити за своєчасним оновленням контенту, щоб підтримувати до нього інтерес старих користувачів і притягати нових. Крім того, для більшої ефективності слід періодично розсилати рекламні проспекти до установ середньої і середньо-професійної освіти, виробничих підприємств, комерційних організацій і органів державної влади.

Крім того, особисте спілкування з абітурієнтами співробітників і викладачів ЗВО, які реалізують ДО, необхідно забезпечити міцний інформаційний зв'язок не лише до початку, але і в процесі навчання.

Безпосередня взаємодія студента і викладача в різних формах у більшій або меншій мірі стимулює розвиток індивідуальних особових якостей студента і сприяє їх адаптації до умов нового освітнього середовища при ДМО. У зв'язку з цим важливим чинником при розробці ДОТ являється сукупність не лише принципів, використовуваних в навчальному процесі, але і педагогічних методів. Вважаючи їх важливим елементом формування ДОТ, рекомендуємо керуватися наступною класифікацією методів :

1. Методи навчання за допомогою взаємодії студентів з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача і студентів (самонавчання). У інтерактивних базах даних систематизувалися масиви даних, які можуть бути доступні за допомогою телекомунікацій.

2. Методи індивідуального викладання і навчання, для яких характерні взаємовідносини одного студента з одним викладачем або одного студента з іншим студентом, тобто навчання «один до одного». В основному ці методи реалізуються в дистанційній освіті за допомогою таких технологій як телефон, голосова пошта.

3. Методи, в основі яких лежить представлення студентам навчального матеріалу викладачем або експертом. Ці методи, характерні для традиційної освітньої системи, отримують новий розвиток на базі сучасних ІТ.

4. Методи, для яких властива активна взаємодія між усіма учасниками навчального процесу.

В якості критерію для цих методів вибраний спосіб комунікації між викладачем і студентом, оскільки при формуванні ДОТ великий акцент ставиться на принцип інтерактивності. З розвитком навчальних телекомунікаційних технологій істотно зростає інтенсивність їх використання [152].

Окрім педагогічних методів велику увагу слід приділяти формам навчання, сприяючим розвитку адаптивних якостей особи при ДМО. Як показали результати дослідження реального освітнього процесу у ЗВО з використанням ДОТ, навчальний процес в них можна представити як послідовність інтервалів контактного і неконтактного часу, різної тривалості, що чергуються. В даному випадку під контактним періодом розуміється фізична присутність студента в центрі ДО (сам ЗВО, філія або представництво) на настановних заняттях, при складанні іспитів і так далі. В деяких випадках контактний період в процесі навчання може бути відсутнім.

У педагогічній практиці ЗВО при традиційних формах здобуття освіти сформувалися добре відомі види навчання, такі як лекції, семінари, лабораторні заняття, контрольні роботи, курсові роботи, іспити, самостійна робота та ін. Усі вони можуть застосовуватися, але з певною специфікою в умовах ДО як в контактний, так і неконтактний періоди навчання. При цьому вони роблять безпосередній вплив на формування і розвиток у студентів таких адаптивних якостей особи як:

- прагнення до пізнання;
- творче мислення;
- пам'ять;
- вербальна і невербальна (у електронному вигляді) комунікація;
- ініціативність;
- самостійність;
- оперативність мислення;
- уміння цілісності викладу думки;
- відповідальність;

- дисциплінованість;
- самоконтроль;
- вибірковість мислення.

Лекції є однією з найважливіших форм навчальних занять і складають основу теоретичної підготовки навчаних. Лекції повинні стимулювати активну пізнавальну діяльність студентів, сприяти формуванню творчого мислення. Відповідно до вимог ДОТ лекції можуть проводитися як в on - line, так і off - line режимах, фронтально і індивідуально. У системі ДО широке поширення сьогодні отримали такі види лекцій як відео-, телелекція і слайд-лекція, виконані як по окремому модулю, так і по усій дисципліні в цілому. Такі види лекцій можуть поєднувати практично усі види інформації - символьну, графічну, звукову, підносячи усе це в комплексі і в динаміці. Дублювання матеріалу за допомогою різних способів передання інформації посилює дію студентів, розвиваючи у студентів рухову, ехоічну і іконічну пам'ять.

Семінари (практичні заняття, колективні тренінги) є активною формою навчальних занять і широко використовуються в навчальному процесі. Як правило, вони будуються на основі живого творчого обговорення, товариської дискусії з даної тематики. Проте, основний недолік семінарських занять в традиційній моделі освіти сьогодні виражається в пасивності і безініціативності слухачів, відсутності достовірно творчої дискусії. Це компенсується при проведенні колективних тренінгів в режимі on - line в умовах ДО, де чинник невизначеності питання студентові має максимальне значення.

Відповідно до порядку застосування ДОТ семінари слід проводитися з використанням комп'ютерних відео- і телеконференцій. Відмітимо, що в педагогічному аспекті відеоваріант нічим не відрізняється від традиційного, оскільки учасники процесу бачать один одного на екранах моніторів комп'ютерів. Досвід застосування відеоконференцій в освітньому процесі закладу вищої освіти дозволяє виділити наступні їх можливості: висока оперативність в процесі спілкування з видаленою студентською аудиторією; можливість проведення відеоконференції одночасно з декількома філіями

навчального закладу; наявність «зворотного зв'язку» в ланцюжку «Викладач - студент».

В цілях оптимізації пізнавальної і самостійної діяльності студентів при організації семінарських занять на базі навчального центру рекомендуємо використання таких активних методів проведення колективних занять як метод «Інтелектуальної розминки», сократична бесіда, метод «Мозкового штурму», метод аналізу конкретних ситуацій, метод «Лабіринт дій» та ін.

Консультація є одним з найбільш важливих видів занять, як в традиційній, так і в дистанційній системі навчання. Ця форма навчання має на увазі спілкування, в результаті якого відбувається усунення труднощів організаційного і навчально-змістовного характеру, що виникають у студентів в процесі їх освітньої діяльності. В умовах ДО консультації займають особливе місце, оскільки можливості спілкування з викладачем обмежені за часом і зведені до мінімуму. Ця обставина сприяє розвитку оперативності і уміння цілісності викладу думки.

У системі дистанційного навчання виділяють дві основні форми проведення консультацій : on - line і off - line.

В процесі проведення консультації on - line викладача наслідує на спеціально створеній електронній дошці оголошень сайту ЗВО заздалегідь підготувати розклад. Воно повинне включати: дату (чи певні дні тижня), час, електронну адресу, тривалість консультації, предмет і курс, назву представництва або філії.

Студент посилає по електронній пошті своє питання викладачеві. Питання мають бути сформульовані стисло і чітко за темою, що вивчається. З метою розвитку оперативності рекомендуємо створити готові форми для заповнення питань студентами.

Викладачеві, який здійснюватиме консультацію в режимі on, - line, необхідно знати структуру курсу, кількість годин, відведених на вивчення дисципліни, теми, що розглядаються у рамках вивчення цього курсу.

Після проведення консультації в синхронному режимі (on - line) викладачеві слід проаналізувати поставлені питання з тим, щоб потім удосконалювати розробку курсу по цій дисципліні.

Організація консультацій в режимі on - line вимагає від викладача великої уваги і зосередженості при відповідях на поставлені питання.

Іншою формою організації консультацій з викладачем є режим off - line, що означає відповіді викладача на раніше отримані питання від студентів після певної підготовки, тобто в асинхронному режимі.

В першу чергу, викладачеві необхідно заздалегідь на дошці оголошень, розташованій на сайті ЗВО помістити інформацію про час проведення цього виду консультацій і вказати адресу, куди направляти питання. Це означає період, впродовж якого студенти можуть ставити по електронній пошті питання за вивченим матеріалом певної дисципліни.

Таким чином, викладач акумулює питання в заздалегідь вказаному їм електронному ящику. Після закінчення терміну вступу питань, йому слід проаналізувати матеріал, що поступив, розподіляючи його за темами, модулям і підготувати відповіді.

Потім, впродовж певного періоду часу він повинен зробити розсилку відповідей на питання, що поступили, за вказаними електронними адресами.

У разі потреби або за відсутності необхідних технічних засобів і можливостей, студент може отримати необхідні консультації і пояснення за телефоном або в особистому контакті з викладачем. В результаті забезпечується постійний контакт слухача з викладачем, що дозволяє оперативно вирішувати виникаючі проблеми, і зрештою дає більше поглиблене сприйняття дисципліни, що вивчається.

Необхідно відмітити, що нами розроблена власна система проведення консультацій в асинхронному режимі. Така форма заняття називається 1Р-хелпинг, що означає «індивідуальна асинхронна консультація через інтернет», в процесі якої студент ставить питання за певною дисципліною, а викладач (предметний фахівець) готує відповідь на спеціальному сайті СГА. При цьому

закумульована в інформаційній системі база питань і відповідей 1Р-хелпинга, розвиваючись, сама стає ефективним навчальним продуктом.

Особливе місце у будь-якій освітній системі займає *контроль* [159, с.69]. Він є важливою ланкою в управлінні освітнім процесом при дистанційному навчанні. У навчальному процесі контроль повинен включати перевірку ходу і результатів теоретичного і практичного засвоєння студентами навчального матеріалу. Оцінка знань, умінь і навичок, отриманих в процесі дистанційного навчання, набуває особливого значення зважаючи на короткочасний безпосередній контакт студента і викладача. Внаслідок цього підвищується роль і значення об'єктивних і багатокритерійних форм контролю якості знань, які на практиці повинні формувати і розвивати такі якості особи як відповідальність, дисциплінованість і самоконтроль.

Відповідно до ДОТ якість засвоєння студентами навчального матеріалу, так само як в традиційній класичній системі, можна характеризувати за наступним рівнем засвоєння: рівень представлення, відтворення, рівень умінь і навичок і рівень творчості.

При організації і розвитку ДОТ моніторинг якості засвоєння знань студентами доцільно реалізовувати з використанням наступних видів контролю: письмовий іспит, електронне тестування, контрольна робота, залік, курсові і дипломні роботи. Крім того, для розвитку творчого потенціалу студентів слід рекомендувати використання в навчальному процесі письмових творчих робіт з елементами науково-дослідної роботи, виконані у вигляді рефератів, проблемних статей, есе. У закладах вищої освіти, що реалізовують освітні програми з використанням ДОТ, широке поширення отримав тестовий контроль, як для самоконтролю, так і для підсумкової перевірки знань. Тестування повинне проводитися в центрі ДО або в пункті ДО за участю співробітника центру. З метою контролю якості засвоєння знань з окремої дисципліни можна рекомендувати наступні етапи тестового контролю : оперативне лекційне тестування, індивідуальний комп'ютерний тренінг,

модульне контрольне тестування за результатами вивчення певного блоку тим (юніти), екзаменаційне тестування за результатами вивчення усієї дисципліни.

При організації самостійної роботи студентів в умовах ДОТ рекомендуємо використати наступні види занять : робота з навчальними посібниками, робота з лекційним матеріалом, робота з текстами в електронній бібліотеці, виконання контрольних і творчих робіт, індивідуальний перегляд відео- і слайд-лекцій, індивідуальні комп'ютерні заняття (тренінги), індивідуальні консультації через інтернет. В якості оригінального виду самостійної роботи студента в освітньому процесі можна порекомендувати використання телеесе. Це одна з сучасних форм організації самостійної роботи студента. Телеесе - навчальна робота у вигляді усної доповіді на задану тему, яка записується студентами на відеокасету самостійно або в навчальному центрі ДО. Виконання подібної роботи обумовлюється необхідністю підготувати студентів до колективних занять, публічних виступів, захисту випускної кваліфікаційної роботи, а також навчити майбутніх фахівців:

- умінню правильно і вільно тримати себе перед великою аудиторією, відео- і телекамерами;
- грамотному і чіткому викладу доповіді, умінню укладатися у відведений для доповіді час і правильно розподіляти його;
- вільному володінню мовою без виразів, що засмічують;
- хорошим манерам, природній поведінці, розкутості.

Крім того, при моделюванні освітнього процесу по ДОТ дуже важливо забезпечити доступ студентам з спеціалізованих довідково-інформаційних систем відповідно до їх майбутньої спеціальності. Наприклад, для студентів юридичного факультету це можуть бути довідкові системи «Гарант» і «Консультант Плюс».

Узагальнюючи все перелічені вище форми навчання необхідно відмітити, що при реалізації дистанційних освітніх технологій, сприяючих розвитку адаптивних якостей особи, рекомендується застосовувати наступні види організації навчання :

- створення учневі спеціального навчального середовища, як в навчальному центрі, так і удома, за місцем проживання;
- широке використання оглядового навчання, що створює цілісну картину області знання і діяльності (лекції, колективні заняття, відеофільми), що вивчається;
- регулярне застосування глоссарного і алгоритмічного навчання, що припускають системне заучування фактів і понять, що входять в професійні словники, а також алгоритмів професійних умінь (робочий підручник, комп'ютерні програми);
- занурення у сферу розвиваючого навчання, як викладача так і студента в самостійному пошуку інформації, її творчому осмисленні і самостійних діях в умовах (активні семінари, робота в електронній бібліотеці, організація практик, робота із спеціальними комп'ютерними програмами та ін.), що змінюються;
- використання тотального контролю знань студентів.

Проте, освітній процес, як в традиційній класичній системі освіти, так і в дистанційній не може функціонувати без участі викладача. Тому значну увагу слід приділяти організації праці викладачів і співробітників ЗВО в системі ДО. Інакше кажучи, розділення функцій професорсько-викладацького складу на науково-методичну частину, пов'язану з розробкою навчально-методичних матеріалів і підготовкою (атестацією) тьюторов, і консультаційно- навчальну частину, що відноситься до безпосереднього керівництва навчанням студентів і проведенню більшості очних форм занять. Сьогодні можна говорити про появу викладача нового виду - тьютора. Тьютор - ця особа, яка самостійно контролює групу студентів, консультує, проводить очні форми занять [164].

На особливу увагу заслуговують такі питання правового забезпечення реалізації ДО як невідповідності існуючих ліцензійних нормативів особливостям ДО, акредитаційних вимог і процедур оцінки якості підготовки випускників при атестації ЗВО, розроблених для традиційних технологій здобуття освіти.

Зокрема, для ліцензійних нормативів ця невідповідність проявляється у вимогах до наявності і оснащеності навчальних приміщень; кількості штатних викладачів, у тому числі що мають вчений ступінь, і вимогах до матеріально-технічного і навчально-методичного забезпечення.

Окрім цього, існують проблеми, пов'язані з веденням освітньої діяльності освітньої установи поза місцем його знаходження. Характерною особливістю ДО являється можливість реалізовувати освітню програму закладу вищої освіти незалежно від місця знаходження освітньої установи і студента. Проте діючі норми освітнього законодавства не припускають можливості дій ЗВО поза місцем свого знаходження, за винятком філій (представництва не можуть здійснювати повноцінне навчання).

Тому розробку законопроектів і нормативних актів відносно ЗВО, що застосовують ДОТ, доцільно проводити за участю академічної громадськості цих навчальних закладів, що представляють якісно різні освітні моделі і технології, а самі нормативні акти повинні містити процедури класифікації технологій конкретних ЗВО, що упереджає власне перевірку на відповідність нормам. Розвиток нормативно-правової бази ДО повинно бути спрямовано на дві мети: широкий і багатоваріантний розвиток дистанційної освіти і неодмінне забезпечення необхідної якості цієї освіти.

Підводячи підсумок глави, можна зробити наступні висновки.

По-перше, аналіз освітнього середовища з точки зору системи державного управління дозволив віднести її до класу інтелектуальних систем, де управління здійснюється за рахунок гнучких зворотних зв'язків, а структура системи є замкнутою. Практиком управління ДО в даному випадку є сукупність технічних, організаційно- методичних і нормативно-правових заходів, які формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання достоїнств нової моделі освіти, а також адаптації її під реальні потреби студентів.

По-друге, зіставлення семантики моделі державного управління і виявлені в ході дослідження емпіричні показники стану ДО, дозволило

запропонувати конкретну технологію державного управління із застосуванням гнучких зворотних зв'язків. Вона включає: вдосконалення технології ДО; організація освітніх потреб студентів; розвиток адаптивних якостей особи студента; створення умов для апробації і розвитку ДО. Виділені чотири рівні суб'єктів управління ДО і показано їх місце в структурі інтелектуальної системи управління.

По-третє, грунтуючись на приведених трактуваннях понять : соціальна технологія, технологія навчання і зважаючи на особливості ДО, дистанційна освітня технологія розглядається як система методів, засобів і форм при самостійно відтворній реалізації заданого змісту освіти і що забезпечує стійке отримання знань, умінь і навичок для майбутньої професійної діяльності з використанням сучасних технологій. Були також виділені найбільш важливі якості особи, адаптації, що більшою мірою піддаються, в процесі навчання в умовах ДО: комунікабельність, ініціативність, самостійність, уміння цілісності викладу думки, відповідальність і самоконтроль.

5.2. Особово-орієнтовані технології інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання.

Щоб успішно вирішити проблему нестачі кваліфікованих фахівців, необхідно переосмислити відношення до сучасної освіти і професійної підготовки. Сьогодні є потреба в створенні нової технологічної системи, яка дозволила б передати великій кількості людей великий об'єм інформації і спеціальних знань. Одним з найбільш перспективних напрямів в цьому відношенні є розвиток дистанційного навчання на основі комп'ютерної і телекомунікаційної техніки.

Дистанційне навчання, що формується в Україні - новий спосіб освоєння освітніх програм, що припускає технічне, програмне, навчально-методичне переоснащення освітнього процесу, використання адекватних освітніх і педагогічних технологій (у тому числі електронно-мережевих) і відповідних організаційних форм. Державне управління впровадження системи дистанційного навчання повинна розглядатися, разом з системами очного, заочного навчання, екстернатом, в системі безперервної освіти. Саме тому так означаємо для будь-якої освітньої системи загальний концептуальний підхід. Особово-орієнтовані технології в дистанційному навчанні, завдяки унікальним можливостям, які надає Інтернет, значно підвищують освітній рівень навчального процесу [32, с.73].

Сучасні комп'ютерні телекомунікації здатні забезпечити передачу знань і доступ до різноманітної навчальної інформації нарівні, а іноді і набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання. Експерименти підтвердили, що якість і структура навчальних курсів, так само як і якість викладання при дистанційному навчанні, частенько набагато краще, ніж при традиційних формах навчання. Нові електронні технології, у тому числі доступні через глобальну мережу Інтернет, можуть не лише забезпечити активне залучення учнів в навчальний процес, але і дозволяють управляти цим процесом на відміну від більшості традиційних навчальних середовищ. Інтеграція звуку, руху, образу і тексту створює нове за своїми можливостями навчальне середовище, з розвитком якого збільшиться і міра залучення студентів в процес навчання. Інтерактивні можливості, використовуваних в системі дистанційного навчання (ДО) програм і систем доставки інформації, дозволяють налагодити і стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, які неможливі у більшості традиційних систем навчання.

Основною підсистемою системи ДО являється навчально-методична підсистема. У її базі навчальний матеріал зберігаються мережеві підручники і навчальні посібники, методичні описи лабораторних практикумів, методичні вказівки по курсовому і дипломному проектуванню, енциклопедії знань по

предметних областях і тому подібне. Віртуальні лабораторії представлені прикладним програмним забезпеченням і призначені для виконання студентами лабораторних робіт і проектування [37, с.309].

Перехід до ДО привів до перегляду методик освіти. Головною проблемою розвитку дистанційного навчання є створення нових методів і технологій навчання, що відповідають телекомунікаційному середовищу спілкування. У цьому середовищі яскраво проявляється та обставина, що не просто пасивні споживачі інформації, а в процесі навчання вони створюють власне розуміння предметного змісту навчання. Навчальні матеріали повинні інтегруватися в систему засобів, погоджених як за своїм змістом, так і за особливостями призначеного для користувача інтерфейсу, за вимогами до програмно-апаратної платформи, форматами даних і тому подібне. Виконання цих вимог визначається характеристиками інструментальних засобів, використовуваних у виробничій підсистемі для розробки мережевих підручників.

Основною проблемою розвитку дистанційного навчання стала технологія розробки курсів. Методологія освіти повинна підтримувати комп'ютерні форми навчання, контролю знань, отримання індивідуального завдання, моделювання процесів, що вивчаються, проведення експерименту, аналізу і обробки результатів експерименту, у тому числі і в режимі видаленого доступу. Такі напрями, як комп'ютеризація устаткування, методологія освіти на базі інформаційних засобів, комп'ютерних форм і видалений доступ, є суттю концепції створення і впровадження комплексу дистанційної освіти.

На зміну колишньої моделі навчання повинна прийти нова модель, заснована на наступних положеннях : в центрі технології навчання - студент; суть технології - розвиток здібності до самонавчання у студентів, які грають активну роль в навчанні; у основі навчальної діяльності - співпраця. У зв'язку з цим вимагають перегляду методики навчання, моделі діяльності і взаємодії викладачів і студентів. Успішне створення і використання дистанційних навчальних курсів повинні розпочинатися з глибокого аналізу цілей навчання, дидактичних можливостей нових технологій передачі навчальної інформації,

вимог до технологій дистанційного навчання з точки зору навчання конкретним дисциплінам, а також коригування критеріїв навченої. При плануванні і розробці дистанційних навчальних курсів необхідно враховувати, що основні три компоненти діяльності педагога, а саме виклад навчального матеріалу, практика, зворотний зв'язок, зберігають своє значення і в курсах дистанційного навчання [45].

Складність сучасних систем для створення курсів дистанційного навчання, частенько, не сприяє залученню до розвитку дистанційної освіти досвідчених викладачів. Тому сьогодні насущною необхідністю для створення системи дистанційної освіти є створення простої програмної оболонки, якою б з легкістю користувалися більшість викладачів. І при цьому викладачі могли б не відриватися ні від процесу створення, ні від процесу навчання, ні від процесу аналізу і вдосконалення курсів. Така система має бути web -орієнтованою. Це свідчить про те, що використання таких систем дозволяє:

- по-перше, спростити саму систему,
- по-друге, спростити роботу з системою різних категорій користувачів,
- по-третє, максимально наблизити студента до викладача в процесі навчання.

Сьогодні на ринку освітніх послуг України в системі дистанційного навчання пропонуються і успішно реалізуються системи дистанційного навчання на платформі Moodle.

Система управління навчанням Moodle (Modular Object - Oriented Dynamic Learning Environment) виділяється як простотою і зручністю використання, так і своїми можливостями. Крім того, детальне вивчення порівняльних оглядів різних систем державного управління навчанням, включаючи систему Moodle, переконує в думці, що ця система зможе забезпечити серйозний технічний рівень впровадження електронних технологій. Дуже важливо, що система не статична, навкруги Moodle вже створено і зараз успішно розвивається міжнародне співтовариство професійних

1Т-специалистов і викладачів, що займаються впровадженням електронних технологій в процес навчання. Це співтовариство є невичерпним джерелом нових ідей і підходів як в педагогічному, так і в технічному плані. Також важливим чинником на користь вибору системи державного управління розвитком навчанням Moodle є той факт, що це середовище спочатку проектувалося для організації діяльності навчання, в основі якого лежить взаємодія усіх учасників навчального процесу [107, с.98].

Безумовно, Moodle можна результативно використати і у більше традиційних і простих ситуаціях: проведення тестування, створення гіпертекстових матеріалів і тому подібне. Проте повноцінне використання системи управління навчанням Moodle дозволяє забезпечити: багатоваріантність представлення інформації; інтерактивність навчання; багатократне повторення матеріалу, що вивчається; структуризація контенту і його модульність; створення постійно активної довідкової системи; самоконтроль навчальних дій; вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій; конфіденційність навчання.

Не зменшуючи усіх достоїнств системи державного управління розвитком дистанційного навчання (підтримку тренінгу як основної форми підготовки, можливість проведення навчальних відеоконференцій в повноекранному режимі і з високою якістю, «конструктор» для швидкого створення навчальних курсів), однак слід зазначити недоліки таких систем :

• код джерела недоступний користувачам, тому навіть невеликі зміни на рівні користувача не представляються можливими;

• висока вартість комерційного продукту;

• регулярні виплати за ліцензію;

• установка на сервері замовника.

Доступ здійснюється відповідно до web -технологій за допомогою браузерів. Слід забезпечити користувачам можливість використання декількох браузерів. Крім того, для пошуку інформації корисно мати гіпертекстові

предметні покажчики, а для пошуку поза межами бази використати інформаційно-пошукові системи Інтернету.

Основний принцип розробки дистанційних курсів для системи дистанційного навчання - максимально повне опрацювання матеріалу, створення достатньої кількості внутрішніх і зовнішніх зв'язків, а також представлення навчального матеріалу у виді, найбільш ефективному для використання студентами в дистанційному навчанні. Це дозволяє організувати ефективний і швидкий доступ студента до необхідної йому інформації. Вибір такої форми представлення навчального матеріалу для дистанційного навчання обумовлений можливістю вибору студентом потрібної теми і самостійного вивчення її в індивідуальному темпі. При цьому студентові даються рекомендації з вивчення дистанційного курсу, доступ до завдань для контролю і перелік літератури до дистанційного курсу [135].

Системи ДО нині активно досліджуються і розвиваються і вже встигли пройти шлях в п'ять поколінь, починаючи від системи заочного навчання і кінчаючи системами інтелектуального гнучкого навчання, що визначає сьогодення і майбутнє дистанційної освіти і що базуються на Web -технологіях з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж (ІТС). Вигоди мережевого навчання ясні: аудиторна і платформена незалежності. Мережеве навчальне програмне забезпечення, один раз встановлене і обслуговуване в одному місці, може використовуватися у будь-який час і по всьому світу тисячами студентів та слухачів, що мають комп'ютери, підключені до Інтернету. Тисячі програм дистанційного навчання і інших освітніх додатків сталі доступні в мережі за останні роки.

Сьогодні ми з упевненістю можемо стверджувати, що:

- - ДО сполучає переваги освітніх моделей і досягнень цивілізації;
- - Система ДО, орієнтована на професійну освіту, якнайповніше відповідає очікуванням замовників і споживачів освітніх послуг (особи, організації, держави, суспільства);

- - ДО не модифікація заочного навчання, а нова форма професійної освіти.

Державне управління розвитком дистанційної освіти характеризується п'ятьма основними моментами [138]:

- 1. Існування студента та викладача і, як мінімум, наявність домовленості між ними.
- 2. Просторова розділеність викладача та студента.
- 3. Просторова розділеність студента і закладу вищої освіти.
- 4. Двонаправлена взаємодія викладача і студента.
- 5. Підбір матеріалів, призначених спеціально для дистанційного вивчення.

Це визначення охоплює ряд форм навчання - від заснованих на друкарських матеріалах, коли спілкування здійснюється поштою і телефону, до двосторонніх відеокурсів, коли викладач і студент "зустрічаються" на телевізійних екранах.

В основному в дистанційній освіті існує два підходи в забезпеченні підтримки навчання - розширення і трансформація. Ці підходи можуть бути описані таким чином.

Модель розширення має місце тоді, коли викладач веде урок, що технологічно мало відрізняється від традиційного, розширюючи його до інших просторових і тимчасових рамок. Діяльність педагога, сукупність навчальних матеріалів, навчальне середовище дозволяє імітувати ситуацію навчання в умовах класу, а також компенсувати втрачені канали спілкування і отримання навчальної інформації. Ця модель навчання припускає перетворення лекції і подальшого обговорення в аудиторії в індивідуальні навчальні матеріали.

Модель трансформації характеризує такі форми організації дистанційного навчання, які не імітують традиційне навчання, а є чимось новим, специфічно пов'язане з використовуваними технологіями зв'язку викладачів і студентів.

Програми дистанційного навчання не обов'язково є прикладами точної відповідності тієї або іншої моделі, проте знання відмінностей між моделями

важливе для розуміння проблем психологічного і педагогічного порядку, з якими зіткнулася дистанційна освіта. Разом з новими методами і технологіями навчання - дистанційне навчання привносить до теоретичної педагогіки і освітньої практики нові поняття і терміни, в першу чергу до них відносяться:

- - віртуальний клас (група);
- - підтримка навчання (підтримка учнів);
- - навчальні телекомунікаційні проекти;
- - зворотний зв'язок;
- - діалогова технологія;
- - комп'ютерний зв'язок;
- - телеконференція;
- - координатор, модератор, фасилітатор телекомунікаційного проекту (телеконференції).

Під віртуальним класом (групою) в зарубіжній практиці дистанційної освіти розуміється спільність студентів, взаємодія між якими при спільному виконанні ними завдань відбувається у комп'ютерних мережах. Віртуальний клас - поняття, властиве трансформаційній моделі дистанційного навчання, оскільки можна припустити, що спілкування між студентами за допомогою комп'ютерної мережі дуже істотно відрізняється від звичайного. В умовах сучасної освіти є досвід, на основі якого правильніше говорити про квазівіртуальні класи, коли учні, не мають комп'ютерів будинку, в спільній груповій діяльності використовують комп'ютери своєї школи для спілкування з аналогічними групами з інших шкіл (інших міст).

Під підтримкою навчання (чи підтримкою навчаного) в дистанційній освіті розуміють будь-які матеріали, інформацію, що поступає від викладача до студента, що знаходиться в іншій географічній точці. Процес навчання мислиться як деяка продовжена діяльність, в якій не повинно бути перерв (чи вони мають бути зведені до мінімуму), пов'язаних з тим, що навчально-методичні матеріали перестали поступати від викладача до студента [149].

Навчальний телекомунікаційний проект - одна з перспективних форм трансформаційної моделі дистанційного навчання, заснована на спільній (колективній) діяльності студентів, спрямованій на досягнення деякої модельної мети. Мета, яка зазвичай ставиться перед студентами та носить не навчальнийй характер і моделює мету якої-небудь наукової або виробничої діяльності (наприклад, мета навчального проекту екологічної спрямованості - виявити джерела забруднення довкілля в деякому районі). Така модельна мета надає діяльності студентів в проекті інтегрований характер, стимулює у них навички і уміння роботи в колективі, з використанням розподілу праці і ролей, а також активну соціальну спрямованість. Важливими відмінними рисами навчального телекомунікаційного проекту є [153]:

- - його тимчасова визначеність і обмеженість (від двох тижнів до трьох місяців);
- - використання комп'ютерних телекомунікаційних мереж і програмних засобів для обміну інформацією між усіма учасниками проекту, які часто утворюють віртуальну або квазівіртуальну групу;
- - необхідність чіткої організації діяльності студентів, яка встановлюється координатором проекту.

Зворотний зв'язок в дистанційному навчанні - узагальнення відповідного кібернетичного поняття - означає потік інформації від педагога до дистанційного студента на стадії оцінювання викладачем діяльності студента, його просування і успіхи і реакції педагога на успіхи учнів, оцінку його діяльності (схвалення або несхвалення).

Встановлено, що планомірно і раціонально організований зворотний зв'язок надзвичайно важливий, оскільки сприяє формуванню стійкої позитивної мотивації навчальної діяльності. У традиційному навчанні зворотний зв'язок здійснюється неусвідомлено, на рівні підсвідомості, за допомогою міміки, жестів, інтонації голосу викладача, його безпосередню реакцію на відповідь студента в аудиторії. При дистанційній освіті багато невербальних каналів спілкування викладача та студента виявляються перекритими, тому зворотний

зв'язок виявляється найважливішим пізнаним і планованим елементом педагогічної технології [168].

Діалогова технологія - конфігурація програмного забезпечення, устаткування, а також міжособової взаємодії і діяльності, що забезпечує вільне спілкування.

Телеконференція - спосіб обміну текстовими сполученнями з деякими співтовариствами зацікавлених в цьому людей.

Комп'ютерний зв'язок - сукупність способів використання комп'ютерів і телекомунікаційних мереж в якості інструментів для організації зв'язку. Комп'ютерний зв'язок включає:

- - електронну пошту, яка дозволяє направляти повідомлення в поштові скриньки користувачів мережі;
- - телеконференції, які дозволяють направляти повідомлення усіх учасників одночасно;
- - доступ до видалених інформаційних джерел, наприклад бібліотечним ресурсам, базам даних, серверам.

Дистанційна освіта (ДО) за кордоном, зокрема, в США, нині входить в нову, дуже важливу фазу свого розвитку. Після порівняно довгого періоду відносної стабільності в сенсі незмінності основних технологій і методів навчання, і недавнього періоду кардинальних змін внаслідок появи нових різноманітних середовищ (відео, комп'ютерних телекомунікацій), ДО сьогодні входить у фазу інтеграції і зближення технологій. Цей період зробить істотний вплив на практику навчання. Серед ключових тенденцій в розвитку ДО необхідно вказати наступні [184]:

- - одночасне розгортання (зростання різноманітності) і зближення технологій;
- - зміни у відносинах між викладачами і студентами;
- - зміни стосунків між закладами вищої освіти;
- - виникнення стійких традицій.

У 80-х роках технології ДО, що використалися для створення навчальних матеріалів, їх доставки і взаємодії між викладачами і студентами, були нечисленні і примітивні. В основному це були друкарські матеріали, відео- і, зрідка, прямі телевізійні трансляції. Для доставки використовувалися звичайна пошта, кабельне і громадське телебачення. Взаємодія здійснювалася за рахунок письмових творів, прямих консультацій але телефону і іноді за допомогою аудіозаписів.

Через десять років техносфера невпізнанно перетворилася. Саме головним є те, що в сферу ДО увійшли живі, інтерактивні середовища, такі як мікрохвильове телебачення, аудіографіка, стисле відео, телеконференції, аудіоконференції і так далі. Усі ці середовища привнесли корінну відмінність до стосунків між студентами та закладом вищої освіти. Друкарські матеріали, трансляції і навіть відеокасети мали справу зі студентами -одиначками, нові ж інтерактивні середовища використовуються переважно як розширювачі навчальних аудиторій.

Зараз можна передбачити появу нових технологій у сфері ДО. Майже усі вони - цифрові. Вони включають програми гіпермедіа, що дозволяє слухачеві або студенту самому контролювати порядок освоєння інформаційного масиву, а також бази даних, доступні через Internet і інші мережі, і навіть інтегровані комплекси даних, що рано чи пізно дасть студентам можливість з'єднуватися з відеокурсами, аудіоматеріалами, базами даних і іншим програмним забезпеченням прямо з будинку або з місця роботи [198].

Дистанційне навчання стало як ніколи багатогранним. Неминуче підключення все більшої кількості середовищ перенесення навчальної інформації в якості невід'ємних способів викладання курсів, як у рамках певного курсу, так і при міжпредметних зв'язках. Це, очевидно, позначиться на принципах розробки курсів і плануванні навчальних програм в ДО, що виходить за традиційні рамки "проблеми доставки".

Великі можливості ДО позначаються і на тому, як навчальні заклади управляють своїми ресурсами. Раніше навчальні заклади орієнтувалися на

технічну сторону навчання, наприклад, вели курси, засновані на використанні друкарських матеріалів і телепередач. Зараз такий підхід стає невиправданим. ДО зараз орієнтується на гнучке задоволення потреб студентів в навчальних курсах. З іншого боку, вибух технологічних новацій змінює розуміння природи ДО. Нині ДО включає такі різні, навіть діаметрально протилежні підходи, як самонавчання і навчання в розширеній (віртуальною) аудиторії.

Тепер ДО визначається не стільки його носіями і засобами доставки, скільки природою взаємодії партнерів по навчанню [213].

З ускладненням і розширенням технологій ДО зростає і коло організацій і структур, що так чи інакше залучаються до цього процесу. Технологія стає частиною інфраструктури закладу вищої освіти: відтепер з рівною увагою повинні розглядатися проекти, що стосуються не лише досліджень і/або адміністрування, але і викладання як такого. Отже, виникає ширше співтовариство суб'єктів, зацікавлених в капіталовкладеннях в освітні технології.

В той же час технологічна інфраструктура дистанційної освіти поширюється за межі закладів вищої освіти, розробляючих дистанційні методики навчання. Технології ЗВО мають бути сумісні з середньою школою і технікумами, відповідати державним і регіональним освітнім стандартами. Відповідно ДО стає предметом законодавства у міру зростання міжрегіональних телекомунікацій. Питаннями ДО починають займаються законодавці і відповідні акредитовані органи.

Нові середовища дозволяють розширити традиційну аудиторію до так званої "віртуальної". В результаті контроль за часом, місцем і темпом навчання повертається до навчального закладу, але студенти дістають можливість спілкуватися один з одним.

Нині з'являється новий тип навчальної групи -" співтовариство студентів або слухачів" - завдяки асинхронності таких телекомунікаційних середовищ як комп'ютерні конференції, електронна пошта і голосова пошта.

Нині відбувається інтенсивний процес становлення нових освітніх технологій, заснованих на колективному доступі до розподілених інформаційних і технічних ресурсів з використанням корпоративних освітніх мереж [216]. Проте відсутність єдиної нормативної бази призводить до інформаційного засмічення корпоративних мереж. Як було сказано раніше, широко рекламований режим телеконференцій, народжуючи великі потоки інформаційного обміну, практично не привносить нової якості до процесу пізнання об'єкту вивчення. Застосування такого режиму обміну навчальною інформацією об'єктивно необхідно тільки в тих випадках, коли в ході активної дії на видалений об'єкт з'являється необхідність візуальної оцінки результату, якщо його практично неможливо зафіксувати інструментальними засобами.

Мета створення інформаційно-освітнього середовища - підвищення ефективності освіти за рахунок використання нових IT, засобів телекомунікацій, створення баз електронних навчальних і контрольно-вимірювальних матеріалів, розроблених в різних системах дистанційного навчання.

У рамках поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань, пов'язаних з розробкою концепції інформаційного середовища безперервної освіти на основі системи дистанційного навчання, структури середовища, моделі безперервної освіти, методу формалізації електронних навчально-методичних матеріалів .

В якості основних вимог до інформаційно-освітнього середовища нами в результаті проведеного аналізу розглядаються: інформаційне середовище, персоналізація, організація зворотного зв’язку, захист інформації. Розглянемо результати проведеного аналізу.

Інформаційне середовище повинне забезпечити методичну і технологічну підтримку усього процесу безперервної освіти, включаючи доступ до різних типів зв’язку з урахуванням вимог користувачів, організацію безперервного моніторингу якості знань за рахунок використання тестів контролю знань і інших контрольних матеріалів.

Персоналізація різних типів користувачів і організація доступу студентів і слухачів до різних сервісів і інформаційних ресурсів середовища відповідно до їх статусу (школяр, абітурієнт, студент, аспірант, фахівець, викладач, адміністратор) через інтерфейс, що настроюється.

Організація зворотного зв'язку з викладачами за допомогою традиційних видів зв'язку, відеоконференцій, електронної пошти, форумів та семінарів.

Забезпечення захисту інформації з використанням програмного управління доступом, конфіденційність і цілісність даних і так далі).

Інформаційний модуль включає відомості про освітню установу (ОУ) і його потенціал. Основне завдання - інформування потенційних користувачів про програми, курси, спеціальності і форми навчання, за якими ведеться підготовка слухачів.

База дистанційного навчання містить формалізований набір різних навчальних матеріалів (тексти, ілюстрації, відеоматеріали і ін.), з яких, відповідно до запиту користувача (студента або викладача), формуються електронні підручники за різними предметами.

Модуль «Електронні бібліотеки» забезпечує доступ користувачів до ресурсів електронних бібліотек різних освітніх установ (ОУ).

Мережевий модуль забезпечує доступ до підрозділів ОУ, доступ і обмін інформаційними, методичними і навчальними ресурсами між ОУ.

Модуль інтеграції забезпечує інтеграцію розроблених різними авторами для різних СДО навчальних матеріалів в єдину базу середовища за рахунок формалізованого опису навчальних матеріалів.

Модуль організації навчального процесу складається з модуля створення, модуля перевірки знань і модуля зворотного зв'язку.

Модуль створення електроннио навчальної бази надає інструментарій для автоматизованого створення підручників, задачників, тестів контролю і самоконтролю.

Модуль перевірки знань призначений для проведення поточного, рубіжного і підсумкового контролю знань за допомогою тестування студентів.

Модуль зворотного зв'язку забезпечує можливість проведення дискусій, консультацій, обговорень і інше в режимі on - line і off - line за допомогою проведення форумів, чатів, системи листування і відео-конференцзв'язку.

Модуль управління навчальним процесом включає адміністративний модуль і модуль контролю за успішністю.

Модуль адміністрування призначений для обліку контингенту студентів, слухачів (школярі, студенти, фахівці). Інформаційне наповнення бази даних цього модуля включає документи, що регламентують підготовку школярів, студентів і фахівців з окремих предметів, напрямів і спеціальностей ОП (державні освітні стандарти, навчальні плани, кваліфікаційні характеристики та ін.)[265].

Модуль контролю за успішністю містить відомості про участь навчаного в освітніх заходах, рівні проходження навчального плану, результатах виконання контрольних заходів і ін.

У пропонованій нами моделі організації безперервного навчання орієнтованою на розширення можливостей традиційних форм освіти, виділені наступні категорії учасників : студенти - викладачі закладів вищої освіти, середніх професійних установ; учителі шкіл, коледжів і ліцеїв; навчані -- абітурієнти, студенти очного і заочного напряму, фахівці; адміністратори -- фахівці, що забезпечують підтримку і функціонування інформаційної освітньої системи.

Пропонована модель безперервної освіти включає інтеграцію очних і дистанційних форм навчання для усіх рівнів традиційної освіти. Функціональне призначення такої моделі полягає в організації широкого використання технологій навчання по індивідуальних програмах, розширенні можливих форм тестування, контролю знань, проведення консультацій з використанням Інтернет-конференцій і форумів, розширення самостійної роботи за рахунок реферативних і проектних видів діяльності, що створює умови для творчого розвитку навчаних.

Представлена модель поєднує в собі риси моделей «Навчання на основі кейс-технологий» і «Мережеве навчання» і є розширенням можливостей і способів організації занять в традиційному навчанні. Розглянемо модель організації навчання в інформаційній освітній системі.

Представлений процес навчання може бути реалізований для усіх рівнів (середнє, вище, додаткове) і форм (очне, заочне) навчання і дозволяє підвищити якість навчального процесу за рахунок надання студентам розширеного набору навчальних матеріалів. Це забезпечує для студентів скорочення термінів вивчення навчальних дисциплін, а також расширение спектру профільного навчання та за індивідуальними програмами, «наближення» заочної форми навчання до очної. На теоретичних заняттях викладач в аудиторії або/і з використанням Інтернет-конференцій викладає основні аспекти нового матеріалу - цілі і завдання, основні поняття, практичну застосовність нових знань, контрольні питання. Далі студент приступає до вивчення нового матеріалу за допомогою роботи з IT і підготовки питань для обговорення. На консультаціях відбувається обговорення цих питань, проводяться дискусії за темами, що цікавлять, аналізуються способи рішення завдань і формулюються контрольні завдання. Студент виконує контрольні завдання, тести контролю і самоконтролю. Атестаційні заходи (іспити, захисту курсових і дипломних робіт і тому подібне) при навчанні в інформаційно-освітньому середовищі проводяться або традиційно, або при організації Інтернет-конференцій.

Відповідно до закону «Про освіту» органам державного управління системи освіти ставиться в обов'язок контроль за дотриманням державних освітніх стандартів. Міністерством освіти і науки України затверджений мінімум змісту основних загальноосвітніх програм, і це означає, що завдання розробки засобів контролю якості підготовки студентів надає особливу актуальність. Одним з найбільш ефективних стає інформаційний механізм державного управління, що забезпечують органи управління освітою надійною і повноцінною інформацією про стан і тенденції в якості підготовки тих, та проводить освітній моніторинг.

Ця проблема безпосередньо пов'язана з підвищенням якості підготовки студентів на усіх етапах навчання. Система освіти покликана забезпечити фундаментальність знань, достатню для якісної підготовки майбутніх фахівців. Система вищої освіти націлена на підготовку висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців в усіх галузях виробництва і громадського життя.

Вимоги державних освітніх стандартів регламентують в обов'язковому порядку обов'язковий мінімум змісту основних освітніх програм, максимальний об'єм навчального навантаження викладачів, вимоги до рівня підготовки випускників. Проте, державні освітні стандарти не можуть врахувати усі особливості регіональних освітніх систем.

Організація ефективного безперервного багаторівневого контролю за дотриманням вимог освітніх стандартів є комплексним завданням. Реалізації такого роду систем дістали назву комплексного освітнього моніторингу.

Найбільшу ефективність освітній моніторинг дозволяє досягти на регіональному рівні. Регіональний рівень освітньої системи характеризується досить великою кількістю установ, що входять в нього, їх типовою різноманітністю. В той же час, регіон може мати особливості викладання, пов'язані з місцевою специфікою. Варіативна ж освітніх програм в регіоні істотно обмежена єдиною комбінацією спільних вимог республіканських і регіональних освітніх стандартів, тому можна використати єдиний технологічний підхід при постановці завдання організації освітнього моніторингу регіонального рівня, як підсистеми загальної структури освітньої системи регіону, що управляє.

Основним завданням освітнього моніторингу регіонального рівня є своєчасне виявлення невідповідності якості знань учнів регіону вимогам державного стандарту. Для цього організовується безперервний контроль поточного рівня знань учнів регіону при обов'язковій вимозі мінімального втручання в учбовий процес, що склався. Крім того, технологія освітнього моніторингу передбачає організацію паралельних цільових срезовых і діагностичних досліджень для отримання точніших і обгрунтованих даних для

управлінського аналізу. Зараз, коли змінилися вимоги державних освітніх стандартів, завдання розробки системи освітнього моніторингу регіонального рівня є актуальним.

Система такого рівня в обов'язковому порядку повинна включати опрацювання усіх сторін забезпечення процесу : технологічну, методичну, технічну, програмну. Як показав проведений аналіз існуючих нині засобів забезпечення освітнього моніторингу, найменш пропрацювала і дослідженою є їх інформаційно-технологічний складник. Немає єдиної, технологічно цілісної методики організації і проведення масових педагогічних вимірів, немає і механізму, що підтримує цю технологію.

Інформаційне забезпечення залишається однією з найважливіших компонент успішного освітнього прогресу, необхідною умовою кваліторної революції в системі освіти. Роль держави в управлінні якістю освіти є ключовій. В першу чергу, це побудова національної системи вимог до якості освіти - «Національних освітніх стандартів». Другим кроком буде забезпечення моніторингу за їх дотриманням - «Система моніторингу якості освіти».

Така система природним чином вирішує задачу позитивного зворотного зв'язку системи державного управління, за умови існування методологічно коректної і науково обгрунтованої системи збору параметрів, що характеризують стан освітньої системи і їх адекватний аналіз в реальному масштабі часу, придатний для вироблення дієвого інформаційного механізму державного управління. У разі проведення масових контрольних заходів, у рамках освітнього округу або регіону, встає питання технологічного (методичною і технічною) опрацювання усіх етапів від підготовки випробувального матеріалу до обробки результуючої інформації.

Аналіз літератури і дослідження практичного стану дистанційного навчання показали, що навчальним закладам потрібно продумати організацію і управління розвитком ДО з метою гнучкішого використання нових технологічних можливостей відповідно до потреб конкретних програм. Потрібні нові організаційні підходи в міру розвитку ДО від односредового до

багатосредового, оскільки у сферу ДО увійшли живі, інтерактивні середовища, такі як мікрохвильове телебачення, аудіографіка, стисле відео, телеконференції, аудіоконференції і так далі.

Широке впровадження дистанційних освітніх технологій в системі освіти стримується недостатній розвиток комп'ютерних телекомунікаційних мереж, що обумовлює актуальність створення ІТ для цілей дистанційного навчання й управління навчальним процесом.

Однією з головних проблем розвитку дистанційного телекомунікаційного навчання є створення нових методів і технологій навчання, що відповідають телекомунікаційному середовищу спілкування.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити наступні висновки:

- 1. Вирішена важлива науково - технічна проблема, що полягає у вдосконаленні технології дистанційного навчання, розробці процесів автоматизованого формування оптимальної блоковий - модульної структури інформаційного базису інтерактивних адаптивний - навчальних технологій. Представлені в роботі результати дозволили підвищити ефективність розробки і функціонування програмно - інформаційних засобів для систем інтерактивного дистанційного навчання.
- 2. Проведена формалізація процесу інтерактивного навчання на базі моделі оптимізації формування інформаційного базису інтерактивних адаптивно - навчальних технологій.
- 3. Проведений в роботі аналіз дозволив узагальнити існуючий досвід побудови систем освітнього моніторингу і розробити узагальнену схему організації контролю якості підготовки студентів на основі тестової технології.
- 4. На основі аналізу існуючої організації контролю якості підготовки висококваліфікованих фахівців, в регіоні виявлена можливість її раціоналізації шляхом створення єдиної служби вимірів, що представляє аналітичну інформацію для усіх рівнів управління, за наступних умов:
- узгодження усіх діючих систем забезпечення контролю;

- використання стандартної форми контролю;
- розробка єдиної технології підготовки контрольних матеріалів з урахуванням діючих державних освітніх стандартів, включаючи їх регіональні компоненти.
- З урахуванням специфіки служби освітнього моніторингу конкретного регіону, ресурсної бази, адміністративного ділення, спеціалізації і так далі, запропонована схема організації в системі інформаційного навчання, яка може бути застосована у будь-якому регіоні.

В якості перспектив розвитку цього напряму досліджень слід зазначити ряд нових аспектів при використанні систем дистанційного навчання, які виникають у зв'язку з реформою вищої освіти, що відбувається, зокрема, у зв'язку з переходом на кредитну систему навчання.

5.3. Модель розвитку дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації

Як вже підкреслювалося в дисертаційному дослідженні, державне управління розвитком дистанційної освіти грунтується на певному засобі (технології, методі) доставки навчального матеріалу від викладача до студента. Тому ми вважаємо вважаємо за необхідне для розробки авторської моделі дистанційної освіти провести аналіз переваг і недоліків існуючих моделей дистанційного навчання, починаючи від тих, які повною мірою вже не використовуються, але аналіз яких дуже важливий для розуміння процесів, що відбуваються е цій сфері освіти.

Першою моделлю дистанційного навчання студентів була кореспондентська модель, яка базувалася на друкарських матеріалах, що відправляються студентам за допомогою пошти, особливо широко вона була

поширена в СРСР і потім в Європі (зокрема, у Відкритому Університеті Великобританії). Нині в первинному виді ця модель не використовується, але досить часто для дистанційного навчання студентів застосовуються освітні матеріали, роздруковані на папері, інструктуючі їх по тому або іншому напряму навчання. До безумовних переваг друкарських матеріалів можна віднести їх незалежність від наявності електрики, комп'ютерів, мережі Інтернет, програмних платформ, вони можуть використовуватися у будь-якому місці і у будь-який час. Читання з паперового носія зручніше, ніж читання з екрану монітора або планшетного комп'ютера, а це у свою чергу дозволяє студентам навчатися довше впродовж одного навчального дня. Використовувані друкарські матеріали не вимагають попереднього навчання студентів роботі з ними, оскільки не мають мультимедійного інтерфейсу, тому студент відразу переходить до суті питання, не витрачаючи час на вивчення зовнішньої оболонки цього матеріалу [282]. Крім того, розробка друкарських навчальних матеріалів не вимагає таких значних витрат, як створення сучасних електронних курсів, мультимедійністю, що відрізняються і вимагають залучення окрім автора самого курсу ще декількох фахівців, інтегруючих авторський текст в електронне середовище із зручним для студента дизайном інтерфейсу.

В той же час у кореспондентської моделі (яка, як вже відзначалося раніше, сьогодні практично не використовується в чистому вигляді) існують значні обмеження. Оскільки вона грунтується на читанні і розумінні тексту і в ній відсутній момент інтерактивності, то вона не формує базових навичок і умінь, необхідних майбутньому фахівцеві. Кореспондентська модель навчання пред'являє певні вимоги до особи самого студента, він повинен любити читання (оскільки основа цієї моделі-текст), а також мати високий рівень відповідальності за результати свого навчання. І хоча дистанційне навчання припускає наявність високого рівня відповідальності і дисципліни студента в процесі навчання, проте кореспондентська модель навчання в силу своєї низької інтерактивності найбільш вимоглива в цьому аспекті. При реалізації

цієї моделі також виникають і значні складнощі з комунікацією між студентом і викладачем, оскільки вона не використовує які-небудь додаткові кошти для передачі інформації. Так, наприклад, Майкл Г. Мур, один з основоположників розвитку дистанційної освіти в США, головний редактор «Американського журналу дистанційного навчання», характеризуючи кореспондентську модель, відмічає, що «головний її недолік полягає в розділенні учнів і викладачів в силу недостатньої комунікації між ними, що у результаті знижує ефективність самого навчання» [286].

Наступна модель дистанційного навчання трансляційна, що реалізовується за допомогою телевізійного мовлення і радіомовлення, вже більше спрямована на навчання студентів необхідним в професійній діяльності навичкам, оскільки в даному випадку вони вивчають предмети за допомогою ігрових ситуацій, які дозволяють наочно показати моделі поведінки людей в реальному житті. Модель трансляції навчання отримала широке поширення в XX столітті в США, де застосовувалася для навчання співробітників корпорацій, а також для навчання військових фахівців. За допомогою теленавчання студент може побачити території, колекції музеїв і так далі, навчатися за допомогою відеозаписів лекцій з відомими ученими світу шляхом їх трансляції в навчальних аудиторіях. В цьому випадку важливою перевагою цієї моделі є можливість запису і подальшого відтворення освітніх програм, що дозволяє студентам повернутися до них у разі потреби у будь-який час. Це сприяє розумінню найбільш складних теоретичних питань, що частенько вимагають абстрактного мислення. Ми вважаємо повністю обгрунтованою думку Т. Маккіа, що відмічає, що основна гідність моделі трансляції дистанційного навчання - це «можливість повернутися до пройденого матеріалу стільки разів, скільки це необхідно для закріплення отриманих знань» [288, с.53]. До переваг моделі трансляції дистанційного навчання можна віднести і можливість донесення інформації до широкої аудиторії, часто з використанням орбітальних телевізійних супутників, використовуваних для трансляції відеосигналу. У ході подібного навчання студенти можуть знайомитися з

технологіями, устаткуванням, поведінковими моделями, які можуть знадобитися їм у ході подальшої професійної діяльності. Крім того, як показав зроблений аналіз, можна відмітити в якості переваг цієї моделі і той факт, що відеолекції є освітнім матеріалом, який може використовуватися багаторазово, демонструватися необмеженій кількості студентів, використання цифрових носіїв інформації дозволяє зберігати інформацію десятиліттями без втрати якості.

Проте, ця освітня модель, на нашу думку, не позбавлена визначених, а частенько, значних недоліків. Перегляд навчальних матеріалів на екрані телевізора або монітора припускає певну пасивність студента в процесі навчання. Безумовно, він бачить те, що відбувається на екрані, прагне запам'ятати передавану інформацію, проте в процесі перегляду не виробляються практичні навички роботи, і, отже, запам'ятовування відбувається недостатньо ефективно. Наступним недоліком, на нашу думку, являється відносна висока вартість розробки і тиражування навчальних відеоматеріалів, що з урахуванням швидкого застарівання інформації призводить до того, що студентів можуть знайомити з попередніми використовуваними технологіями. Таким чином, модель трансляції дистанційного навчання нині не є передовою і такою, що дає найновіші відомості для майбутньої професійної діяльності. Висока вартість телевізійного устаткування для створення і подальшого відтворення відеоінформації є також обмежуючим чинником для повсюдного використання цієї моделі. У моделі трансляції, також як і в кореспондентській, відсутній оперативний зворотний зв'язок між викладачами і студентами, що не дозволяє викладачам впливати на студентів, а це у свою чергу впливає на результати їх навчання. Саме цей чинник, як правило, лежить в основі негативної думки про дистанційне навчання серед учених, що заперечують його роль у вищій освіті. Ще одним недоліком цієї моделі є те, що у разі трансляції навчального відеоматеріалу через мережу Інтернет пред'являються особливі вимоги до швидкості Інтернет-з'єднання і надійності самого телекомунікаційного каналу зв'язку. Інакше якість

відтворного відео буде такою низькою, що це перешкоджатиме процесу навчання [307].

Іншим різновидом моделі трансляції навчання є радіонавчання, яке застосовувалося до повсюдного впровадження телебачення і телевізійного навчання. Багато в чому переваги і недоліки навчання з використанням радіо аналогічні перевагам і недолікам теленавчання, але в той же час є свої специфічні особливості. До безперечних переваг радіонавчання можна віднести широке поширення радіомовної мережі в усіх країнах світу, у тому числі і в так званих країнах третього світу. Отже, навчання за допомогою радіо можна застосовувати для навчання студентів, що мають низький рівень грамотності, розташованих на значній відстані один від одного і від джерела радіомовлення. До того ж радіо є доступною технологією, що не вимагає комплексної технічної підтримки, а, отже, значних витрат на розгортання радіомовної мережі (оскільки її інфраструктура вже створена). Створення навчальних радіокурсів набагато дешевше за створення аналогічних телевізійних курсів, що є однією з незаперечних переваг радіо як навчальної технології. В той же час навчання з використанням радіо має свої недоліки, до яких в першу чергу ми можемо віднести відсутність зворотного зв'язку між викладачами і студентами, що веде до можливого незадоволення сторін процесом навчання. У разі мовлення навчального курсу в національній радіомовній мережі студенти будуть жорстко прив'язані до розкладу виходу курсу в ефір, що порушує один з базових принципів дистанційного навчання (навчання у будь-який час).

Таким чином, деякі елементи перших двох проаналізованих вище моделей дистанційного навчання знаходять застосування і сьогодні, хоча в чистому вигляді ці моделі вже не застосовуються.

У кінці XX століття у зв'язку зі швидким розвитком комп'ютерних технологій виникла третя комп'ютерна мультимедійна модель дистанційного навчання. Таку назву вона дістала у зв'язку з тим, що навчальні курси поєднували в собі текст, графіку, анімацію, звуковий ряд і відеоматеріали. В межах цього мультимедійного курсу з'явилася також і інтерактивність, що

дозволила студентам самостійно вирішувати, яку частину матеріалу вони вивчатимуть, і що саме проглянуть в процесі навчання на певному його етапі. Таким чином, ця модель під час виникнення була досить гнучкою і потужною, дозволяла проводити сумісне навчання груп студентів на базі одного мультимедійного курсу, включала численні навчальні ігри і віртуальні практикуми, які, безумовно, позитивно впливали на результати навчання студентів. Оптичні диски, що прийшли на зміну аналоговим носіям інформації (відеокасети, аудіокасети), відрізнялися здатністю зберігати інформацію довгий час без втрати її якості, а об'єми інформації, які можна було записати на оптичний диск, були значними. Невеликі розміри і вага оптичного диска (дозволяли без особливих складнощів транспортувати його за допомогою пошти, транспортних компаній, що сприяло поширенню мультимедійної комп'ютерної моделі навчання. На нашу думку, мультимедійна комп'ютерна модель дистанційного навчання студентів поєднує в собі достоїнства кореспондентської і трансляції моделей, дозволяє розробляти ефективні комплексні навчальні курси з високою мірою мультимедійності і інтерактивності, що позитивно позначається на процесі навчання [318].

Проте, незважаючи на очевидні переваги, ця модель, на нашу думку, все-таки не позбавлена певних недоліків. По- перше, це певні вимоги до комп'ютерної грамотності студентів, оскільки робота з мультимедійним навчальним курсом неможлива без базової навички роботи з персональним комп'ютером. По- друге, мультимедійна комп'ютерна модель навчання припускає наявність самих комп'ютерів у студентів або в освітніх установах. Під час появи цієї моделі вартість комп'ютерної техніки була в кілька разів вище, чим сьогодні, що на первинному етапі впровадження мультимедійної комп'ютерної моделі стало обмежуючим чинником. По-третє, розробка електронних мультимедійних курсів вимагає залучення цілої команди вузькопрофільних фахівців (авторів курсу, дизайнера мультимедійного інтерфейсу, фахівця з відеомонтажа і обробки звуку, програміста), що збільшує вартість самого курсу.

Крім того, мультимедійна комп'ютерна модель навчання, також як кореспондентська і трансляція, має істотний недолік, це відсутній зворотний зв'язок між викладачами і студентами, що не дозволяє викладачам оцінити міру засвоєння навчального матеріалу студентами, а студентам-задавати питання викладачам і оперативно отримувати відповіді на них в процесі свого навчання.

На початку XXI століття розвивається по всьому світу і стає глобальною комп'ютерна мережа Інтернет, яка змінила функціонування цілих соціальних інститутів, у тому числі і інституту освіти. Величезні масиви мультимедійної інформації у відкритому доступі, можливість спілкування людей, розташованих на різних континентах, можливість швидкого пошуку інформації - все, що цікавить, це створило прекрасне середовище для повсюдного поширення дистанційної освіти. Поява мережі Інтернет сприяло переходу від комп'ютерної мультимедійної моделі навчання до комп'ютерної моделі дистанційного навчання на базі Інтернет-технологій .

Комп'ютерна модель навчання на базі Інтернет-технологій об'єднала в собі достоїнства попередніх моделей дистанційного навчання, а її найважливішою перевагою стала поява електронних освітніх середовищ на базі мережі Інтернет, які об'єднують викладачів, студентів, а також необхідні освітні ресурси в єдиний цикл. На думку канадського дослідника Т. Маккі, «саме інформаційні технології створили можливості для студентів і викладачів оцінити процес і цілі дистанційного навчання в новому світі. Доступ в глобальну мережу Інтернет змінив підхід викладача до своєї професійної діяльності, дозволив поєднувати різні методи навчання і ефективні практики. Тепер інформація, з одного боку, є унікальною, а, з іншого боку, вона не має меж для поширення. Студенти, у свою чергу, отримали можливість ефективної комунікації один з одним, зараз вони мають величезний об'єм інформації, що допомагає їм в навчанні [323].

Ця модель дозволяє здійснювати миттєвий зворотний зв'язок між викладачами і студентами, а також має можливості спілкування не лише в режимі чату, але і за допомогою повноцінного відеозв'язку (як індивідуальною,

так і в режимі відеоконференції). Максимальна інтерактивність дозволяє студентам самостійно вибирати ритм, час, місце навчання (оскільки Інтернет доступний практично всюди). Таким чином, студенти, що навчаються дистанційно з використанням Інтернет-технологій, у будь-який час можуть звернутися за необхідною консультацією до свого викладача (тьютору, коучу), а також до інших студентів. На думку професора Р. Гаррісона, «ця модель навчання є контрольованою студентом, оскільки студент сам може управляти освітнім процесом, а також відстежувати його ефективність і свій прогрес» [337]. Наобхілно відмітити, що нині інтерактивність в глобальній мережі Інтернет вже є нормою, а саме інтерактивний характер Інтернету робить його настільки відповідним для цілей дистанційного навчання.

Проте при усіх вищеописаних достоїнствах комп'ютерна модель дистанційного навчання на базі мережі Інтернет не позбавлена недоліків. В першу чергу, її реалізація залежить від наявності хорошого Інтернет-каналу як у студента, так і у освітньої установи, в якій навчається студент. Окрім вимог до рівня комп'ютерної техніки і пропускної спроможності Інтернет-каналу потрібна ціла команда технічних фахівців, що підтримують в працездатному стані електронне освітнє середовище, її високий рівень технологічності, а також що займаються її захистом від зовнішніх атак комп'ютерних зловмисників. Окрім технічних фахівців для обслуговування процесу навчання знадобляться і фахівці, які ознайомлять як викладачів, так і дистанційних студентів з роботою в електронному освітньому середовищі і з електронним курсом. Усе це дозволяє зробити висновок про наявність головного, вирішального недоліку в цій моделі— високій вартості її розробки, впровадження і підтримки. У рамках проведеного нами експертному опитуванні, спрямованого на виявлення бар'єрів в розвитку дистанційної вищої освіти в Україні, було з'ясовано думку опитаних експертів, які вважають що саме висока вартість розробки впровадження, підтримка електронних освітніх середовищ є основним стримуючим чинником розвитку дистанційної вищої освіти в нашій країні.

У завершенні цього огляду що існували раніше і існуючих нині моделей

дистанційного навчання нами було розроблено порівняльну таблицю , в якій представлені розглянуті моделі з різним типом доставки навчального матеріалу, проаналізовані за найбільш важливими параметрами для дистанційного навчання.

Таблиця 9

Порівняльний аналіз моделей дистанційного навчання

Швидкість доставки повчального матеріалу	Низька	Висока	Низька	Дуже висока
Оперативна оцінка результатів роботи студента	Результати оцінюються з тимчасовою затримкою	Результати оцінити складно	Результати оцінюються з тимчасовою затримкою	Результати оцінюються швидко
Модель Параметр	Кореспондентська модель	Трансляційна модель	Комп'ютерна мультимедійна модель	Комп'ютерна модель на базі Інтернет-технологій
Носій навчального матеріалу	Паперовий носій	Телевізійний ефір, радіоефір, супутникове телебачення	Оптичний диск	Глобальна мережа Інтернет, електронне навчальне середовище
Використання інтерактивного матеріалу	Не використовується	Не Використо вується	Використо вується	Використовується
Наявність прямої взаємодії між студентом і викладачем	Немає прямої взаємодії	Немає прямої взаємодії	Немає прямої взаємодії	Є пряма взаємодія
Наявність прямої взаємодії між студентом і студентом	Немає прямої взаємодії	Немає прямої взаємодії	Немає прямої взаємодії	Є пряма взаємодія
Вартість розробки впровадження	Низька	Висока	Висока	Дуже висока
Навчання у будь-який час у будь-якому місці	Є можливість	Ні можливості	Є можливість	Є можливість

Проведений в дисертаційному дослідженні аналіз моделей дистанційного навчання дозволяє нам стверджувати, що найбільші переваги має комп'ютерна модель дистанційного навчання на базі мережі Інтернет, оскільки вона надає студентам можливість використання сучасних ІТ, зворотний зв'язок між викладачами і студентами, оперативну оцінку роботи студентів чи слухачів, а також високу швидкість доставки навчального матеріалу. На думку Д. Тейлора, перевагою цієї моделі «є те, що вона є гнучкою і інтелектуальною моделлю, що включає усі сторони освітнього процесу, разом з адміністрацією, обслуговуючим персоналом і іншими необхідними для роботи ресурсами» [343, с.45].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що з урахуванням викликів глобалізації і поточного рівня розвитку комп'ютерної техніки і телекомунікацій, найбільш ефективною моделлю дистанційної освіти нині є модель, що грунтується на комп'ютерній моделі дистанційного навчання з використанням сучасних Інтернет-технологій.

Таким чином, використання дистанційного навчання у вищій школі характеризується різним рівнем застосування електронних освітніх систем в процесі взаємодії між викладачами і студентами. Якщо відсоток доставки освітнього матеріалу через комп'ютерну мережу Інтернет дорівнює нулю, то, на думку Д. Тэйлора, можна говорити про застосування традиційних освітніх моделей, отже, дистанційне навчання в даному випадку не застосовується. Кількість доставки освітнього матеріалу в межах від 1% до 29% свідчить про підтримку освітнього процесу за допомогою мережі Інтернет. У разі доставки від 30% до 79% навчального матеріалу через освітнє електронне середовище відбувається так зване змішане (гібридне навчання), поєднуюче в собі переваги очного навчання і дистанційних освітніх технологій. Значна кількість доставленого матеріалу онлайн (від 80% і вище) свідчить про повністю дистанційний процес навчання, при якому зустрічі викладача і студента в реальному житті відбуваються дуже рідко, а усі комунікації відбуваються в

мережі Інтернет [347].

У рамках дисертаційного дослідження найбільший інтерес представляє розгляд повністю дистанційної моделі навчання (максимальний відсоток доставки освітнього матеріалу через мережу Інтернет) на базі електронного освітнього середовища. У цьому аспекті варто відмітити, що базовою перевагою цієї моделі є можливість відповідати двом головним принципам дистанційного навчання (навчання у будь-який час і у будь-якому місці). Це досягається за рахунок створення складнішого електронного освітнього середовища на базі мережі Інтернет, автоматизації управлінських і освітніх процесів, що веде до високого рівня, проте у свою чергу збільшує витрати на впровадження цієї системи в традиційному закладі вищої освіти. Ще один недолік моделі дистанційної освіти відсутність особового контакту між викладачем і студентом можна частково компенсувати застосуванням сучасних засобів (відеоконференції, програми IP — телефонії і ін.).

Нині більшість закладів вищої освіти, що активно застосовують технології дистанційного навчання, використовують комп'ютерну освітню модель на базі Інтернет-технологій в силу її об'єктивних переваг,: які були описані. Реалізація цієї освітньої моделі дистанційної вищої освіти припускає використання спеціалізованих комп'ютерних навчальних середовищ, з характерною для них взаємодією між студентами і викладачами, студентом і іншими студентами, а також між студентами і навчальним матеріалом, представленим в електронному вигляді. Різні університети по-різному реалізують ці механізми взаємодії, залежно від власного бачення оптимальної системи дистанційної освіти.

Для аналізу існуючих електронних освітніх середовищ, вживаних в сучасних українських закладах вищої освіти, дисертант формулює базові принципи їх роботи, які об'єднані в шість груп: метапринципи функціонування, технічні принципи функціонування, змістовні принципи функціонування, принципи попередньої підготовки людських ресурсів, принципи верифікації і оцінки роботи людських і технічних ресурсів, принципи взаємодії і зворотного

зв'язку .

Група метапринципів функціонування електронного освітнього середовища названа так внаслідок того, що вона являється фундаментальній пропонованій моделі, що знаходиться в основі, повністю дистанційної освіти у вищій школі. Ця група складається з відомих принципів навчання студента у будь-який слушний час і у будь-якому зручному для нього місці, що дозволяє не завершувати процес навчання, а продовжувати його впродовж усього життя. Ми вважаємо необхідним також додавання в цю групу і принципу відповідності освіти вимогам сучасного життя. Якщо порушення перших трьох вказаних принципів не дозволить говорити, на думку автора цього дослідження, про можливість дистанційного навчання сучасного студента, то невідповідність четвертому принципу ставить під загрозу доцільність самого процесу навчання.

Рис. 3 . Основні принципи функціонування електронного освітнього середовища у вищій школі

Група технічних принципів функціонування освітнього середовища включає принцип зручності використання (у англійській мові зустрічається аналогічний термін «usability», «юзабіліті»), який має на увазі, що електронне освітнє середовище зручне в процесі роботи як для викладача, так і для студента. Міжнародний стандарт ISO 9241-11 визначає юзабіліті як «міру, з якою продукт може бути використаний певними користувачами при певному

контексті використання для досягнення певної мети з належною ефективністю, продуктивністю і задоволеністю» [295]. Отже, високий рівень зручності використання електронного освітнього середовища багато в чому є однією з фундаментальних основ успішності студента під час його дистанційного навчання.

Важливим є другий принцип, описаний в цій групі - принцип надійності середовища в процесі роботи. Сучасна електронна система дистанційного навчання є технічно складною програмною розробкою, саме ця складність і велика кількість одночасно протікаючих процесів погрожують надійності і стабільності її роботи. Отже, необхідно засновувати електронну систему дистанційного навчання на якісних програмних продуктах з оперативною службою підтримки, або розробляти її самостійно з урахуванням цього принципу. Принцип надійності електронного освітнього середовища в роботі тісно пов'язаний з принципом її захищеності від зовнішніх загроз. Неякісний програмний код, легка доступність баз даних цього середовища дозволяють проникати комп'ютерним зловмисникам, що ставить під загрозу увесь процес навчання значного контингенту студентів, що дистанційно навчаються. Останній технічний принцип (принцип доступності електронного середовища з різних платформ) відповідає тенденціям часу, коли все більша кількість людей користується мобільними планшетними комп'ютерами, добре відповідними для цілей дистанційного навчання. Забезпечення сумісності електронного освітнього середовища з цим типом пристроїв робить її розробку складнішою (що спричиняє за собою зростання технічних проблем, пов'язаних з надійністю самої системи і її захищеністю), але дозволяє охопити більшу кількість студентів, які можуть навчатися за допомогою мобільних пристроїв і портативних комп'ютерів.

Третя група принципів, що описує змістовну складову електронного освітнього середовища, базується на положенні про значущість розробки якісних мультимедійних електронних курсів, тісно інтегрованих в освітнє середовище.

Значення якості освітнього матеріалу, його відповідність вимогам реального життя, а також зручність його подальшого використання, на думку дисертанта, є не менш важливою, чим технічний аспект функціонування електронного освітнього середовища. Наявність добре організованого, сучасного освітнього середовища без якісного вмісту (контенту) не дозволяє проводити повністю дистанційне навчання студентів. Технічна сторона даного процесу дуже важлива, але не менш важлива наявність якісної змістовної частини. Відсутність будь-якого описаного елементу або його низька якість ставлять під загрозу увесь процес дистанційного навчання студентів у вищій школі.

У третій групі принципів ми також виділяємо принцип доступності електронних бібліотек, баз даних з додатковими повчальними матеріалами. Дистанційне навчання припускає значний об'єм самостійної роботи, який має бути забезпечений інформаційними ресурсами з необхідним об'ємом додаткової інформації. Без додаткової і легко доступної інформації навчання студентів буде не повним, що не дозволить зробити його успішним.

Четверта група принципів пов'язана з необхідністю попередньої підготовки викладачів і студентів до роботи з електронним середовищем, де відбуватиметься процес освітньої взаємодії, а також до роботи з електронним курсом. Значення цієї групи принципів для успішності повністю дистанційного навчання студентів полягає в тому, що заздалегідь підготовлений до роботи студент і викладач не витрачають додатковий час і сили на вивчення інтерфейсу електронного освітнього середовища і курсу, що дозволяє переходити до процесу навчання. Без цієї підготовки є ризик того, що студенти не використовуватимуть увесь потенціал дорогого електронного освітнього середовища, і, отже, не отримуватимуть увесь запланований обсяг знань і інформації.

П'ята група принципів базується на ідеї про необхідність оцінки і верифікації роботи людських і технічних ресурсів. Ця група принципів дуже важлива, оскільки опоненти дистанційного навчання в якості основних

недоліків відмічають низьку якість освіти, що здобувається. Ми вважаємо необхідним об'єктивно оцінювати результати роботи студента, оскільки увесь процес навчання будується на основі розуміння потреб студента і забезпечення отримання ним якісної освіти, яка має на увазі об'єктивний контроль отриманих результатів. Не менш важливою видається необхідність оцінки роботи викладача студентами, що дозволить виявити сильні і слабкі сторони в процесі його роботи. Також існує принцип оцінки якості електронного курсу, який може бути реалізований за певними критеріями (актуальність курсу, доступність викладу інформації, рівень мультимедійності курсу, логічна взаємозв'язана елементів курсу і так далі). Оцінку студентами і викладачами якості роботи електронного освітнього середовища можна реалізовувати методом аналізу за певними критеріями (зручність використання, стабільність в роботі, доступність з різних комп'ютерних платформ і так далі), що у результаті дозволить удосконалити технічну компоненту цього середовища. Четвертий принцип в цій групі припускає можливість оцінки роботи служб технічної підтримки навчального процесу, що у свою чергу дозволить керівництву закладу вищої освіти визначитися з оцінкою ефективності їх роботи.

Шоста група принципів (взаємодії і зворотного зв'язку) припускає можливість швидкої комунікації між усіма суб'єктами освітнього процесу, до яких ми відносимо студентів, викладачів, керівництво ЗВО, відділи з організації і управління навчальним процесом, служби технічної підтримки, відділи з розробки електронних навчальних курсів. Оперативна взаємодія між вищезгаданими суб'єктами дозволяє забезпечувати освітній процес на необхідному високому рівні, оперативно вирішувати виникаючі проблеми, удосконалити електронне освітнє середовище з урахуванням викликів часу і глобалізаційних тенденцій [286].

Аналізуючи освітні середовища сучасних університетів, що реалізовують дистанційне навчання, ми приходимо до висновку про те, що вони не повною мірою відповідають описаним вище принципам функціонування електронного освітнього середовища. Деякі ЗВО, разом з активним використанням технічних

і змістовних груп принципів, недостатньо використовують групу принципів верифікації і оцінки людських і технічних ресурсів. В той же час система дистанційного навчання дозволяє об'єктивно оцінювати результати навчання студентів завдяки окремо виділеному в електронному освітньому середовищі статистичному блоку.

В той же час університети активно реалізується принцип попередньої підготовки людських ресурсів, що досягається за допомогою навчання викладачів в роботі з даними електронними освітніми середовищами. Ми вважає, що такого навчання потребують не лише викладачі, але і студенти, які використовуватимуть електронну систему дистанційного навчання.

Разом з вищезгаданими проблемами в деяких закладах вищої освіти існують труднощі при дотриманні групи змістовних принципів функціонування електронного освітнього середовища. Нами визначено, що ця проблема широко поширена в силу слабкого адміністративного контролю викладачів, які розміщують навчальний матеріал в систему дистанційного навчання. Багато хто з них не публікує свої авторські розробки і курси лекцій, побоюючись порушення своїх авторських прав, внаслідок чого студенти можуть навчатися за свідомо застарілими або недостатньо повними матеріалами, що не дозволяє говорити про ефективність процесу навчання і негативно позначається на якості дистанційної освіти.

Таким чином, проведений аналіз існуючих моделей в області дистанційної освіти, вживаних нині у вітчизняній вищій школі, дозволяє дисертантові зробити висновок про їх недостатню ефективність, що свідчить про необхідність формулювання авторської моделі дистанційної вищої освіти, що використовує максимальний відсоток доставки освітнього матеріалу і навчальної взаємодії онлайн, а також що відповідає описаним вище принципам

Для організації повністю дистанційної освітньої моделі у закладах вищої освіти знадобляться значні ресурси, які автор дисертаційного дослідження підрозділяє на наступні види : людські, технічні, фінансові, тимчасові і інформаційні. До людських ресурсів відносяться викладачі, студенти,

менеджери, технічний персонал, що підтримує електронне освітнє середовище в працездатному стані, фахівці з розробки електронних курсів, а також консультанти викладачів і студентів у роботі з електронним освітнім середовищем.

У тому випадку, якщо заклад вищої освіти планує робити розробку електронної системи дистанційного навчання самостійно, то знадобиться додатковий відділ висококваліфікованих програмістів, що мають відповідні навички програмування. На нашу думку, розробка електронного освітнього середовища з чистого листа – затратний захід, що не гарантує відсутність помилок, тому логічніше скористатися безкоштовними рішеннями (системи з відкритим кодом Mooble) з обов'язковим програмним доопрацюванням, що захищає їх від зовнішнього втручання, або замовити готове програмне рішення, розроблене сторонніми програмістами.

Якість людського ресурсу, задіяного в організації дистанційного освітнього середовища сучасного ЗВО, є одним з вирішальних чинників, що впливають на успішність навчання студента.

Технічні ресурси, використовувані в організації пропонованої моделі, підрозділяються на електронне освітнє середовище, комп'ютерне і мережеве устаткування. Технічні ресурси є однією з самих витратних статей бюджету, проте є фундаментом пропонованої дисертантом моделі дистанційної освіти.

Якісне мережеве устаткування, надійні обчислювальні сервери, сучасна програмна розробка самого освітнього середовища дозволять навчати студентів незалежно від їх географічного розташування, забезпечать доступність необхідних для навчання ресурсів.

Навчальні ресурси є наборами електронних курсів з дисциплін, що викладаються, електронних бібліотек і баз даних, що дозволяють студентам, що навчаються дистанційно, отримувати додатковий об'єм інформації з теми, що вивчається, що сприятиме запам'ятовуванню навчального матеріалу і поліпшенню якості отримуваних знань. Якість і актуальність електронного курсу, його дизайн і міра інтеграції в електронне освітнє середовище

допоможуть донести необхідні знання до студентів, представити їх в найбільш доступній для засвоєння і запам'ятовування формі.

Як було виявлено раніше в ході проведеного в дисертаційному дослідженні експертного опитування, проректори і керівники ІТ-відділів вважають, що саме вартість розробки і впровадження електронних систем дистанційного навчання є обмежуючим чинником його розвитку в українській вищій освіті. Вплив цього чинника очевидний, оскільки навіть первинне впровадження електронних освітніх систем для дистанційного навчання вимагає значних інвестицій. В той же час, як відзначалося раніше, ми вважаємо, що ці інвестиції окупатимуться завдяки залученню нових студентів і розширенню меж діяльності закладу вищої освіти.

Тимчасові ресурси в умовах глобалізації освіти набувають все більшого значення, оскільки на розробку і впровадження електронного освітнього середовища дистанційного навчання потрібно час, а, отже, ЗВО, що почали цей процес із запізненням, ризикують виявитися незатребуваними на сучасному ринку освітніх послуг. Результати експертного опитування показали, що багато українських університетів знаходяться в початковій стадії впровадження дистанційної освіти і усіх електронних систем, пов'язаних з цим. На нашу думку , для таких ЗВО часовий чинник набуває не менш важливого значення, чим фінансовий, оскільки запізнення з виходом на цей ринок ставить питання про доцільність усієї роботи з впровадження сучасного електронного освітнього середовища дистанційного навчання.

Також ми вважаємо, що окрім вищезгаданих ресурсів вимагаються також і інформаційна підтримка з питань організації якісного середовища для навчання дистанційних студентів. Залучення компетентних в цій області експертів дозволить уникнути поширених помилок, а, отже, скоротити витрати на організацію дистанційного навчання.

Тому намивизначено напрями удосконалення організаційно-правового механізму державного управління для реалізації авторської моделі дистанційної освіти для сучасних українських університетів, присутній в самій

моделі, який припускає формування відділу (чи центру) дистанційного навчання, що виконує функції контролю і координації усіх суб'єктів освітньої взаємодії. Не менш важливий і відділ планування навчального процесу, що визначає необхідні навчальні плани для студентів і викладачів. Відділ управління і контролю притягає необхідні ресурси для забезпечення роботи освітнього процесу, а також відстежує отримувані результати шляхом аналізу зворотного зв'язку, що поступає від студентів, викладачів, технічного персоналу і розробників електронних курсів. Основні елементи цієї моделі знаходяться під постійним контролем якості з боку департаменту МОНУ, який, у свою чергу, робить необхідні висновки про ефективність її роботи шляхом аналізу даних, що поступають, і відгуків від усіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, окрім викладача і студента в процес освітньої взаємодії залучені досить багато технічних фахівців (відділи технічної підтримки, відділ по розробці електронних курсів), а також фахівців, що управляють навчальним процесом (відділ планування навчального процесу). Авторська схема взаємодії суб'єктів в електронному освітньому середовищі припускає ретельну підготовку як викладача, так і студента для роботи з цим середовищем; проміжний контроль знань після первинного ознайомлення з освітньою системою. Подібна перевірка готовності викладача і студента особливо потрібна для забезпечення успішності при дистанційному навчанні в електронному освітньому середовищі, інакше студент витрачатиме значний час на вивчення її інтерфейсу на шкоду самому освітньому процесу. Після підтвердження готовності роботи викладача і студента відбувається освітня взаємодія з використанням усього спектру можливостей, що надаються сучасними електронними освітніми системами (відеоконференції, форуми, чати, віртуальні практикуми і лабораторні роботи, вебінари, особисте листування студента і викладача, студента і інших студентів). В якості підтримки навчання студент може використати електронні освітні ресурси (електронні бібліотеки, бази знань і так далі), доступ до яких відкритий через це

освітнє середовище. Ефективність навчання, з одного боку, перевіряється самою системою (електронне тестування, аналіз статистики відвідувань системи студентом), а, з іншого боку, викладачем (перевірка практичних завдань, контрольних робіт і так далі). В результаті подібної комплексної перевірки робиться висновок про успішність вивчення студентом того або іншого курсу. Особливістю взаємодії в електронному освітньому середовищі, запропонованому дисертантом, являється можливість оцінити не лише отримані знання студента, але і роботу самого викладача, а також якість виготовлення електронного курсу. На нашу думку, ця особливість дозволить контролювати якість роботи викладача (оскільки студенти зможуть висловити свою думку після роботи з ним), а також якість роботи відділу зі створення електронних курсів, що зрештою підвищуватиме ефективність роботи системи дистанційного навчання.

Результати роботи пропонованої моделі дистанційної освіти студентів пропонуємо розділити на декілька напрямів. Основним напрямим, безумовно, являється результат, який отримують студенти після завершення навчання в освітньому середовищі (здобуття освіти), до цього напряму ми також відносимо загальне підвищення рівня вченості, задоволеність процесом навчання, можливість працевлаштування на престижну роботу, уміння самостійно мислити і приймати життєво важливі рішення. Впровадження цієї моделі припускає отримання позитивних результатів для самих університетів, таких як зростання фінансових показників за рахунок навчання більшої кількості студентів і експорту освіти в інші регіони і країни, отримання нового досвіду роботи, що у свою чергу призводитиме до подальшого вдосконалення системи дистанційної освіти. Третім результативним напрямом є зростання загального культурного рівня населення за рахунок появи можливості доступної освіти, а також зниження рівня соціальної напруженості, викликаної проблемами соціалізації громадян в силу недостатнього рівня освіти. До четвертого напряму ми відносимо вирішення проблеми нерівного доступу населення до освітніх послуг.. Таким чином, у разі подальшого розвитку дистанційної вищої освіти

жителі провінції і великих столичних міст матимуть рівні освітні можливості.

Висновки до п’ятого розділу

Таким чином у проведеному в розділі дослідженні розроблена і апробована методика оцінки ефективності вищої освіти в умовах поширення ІТ і дистанційного навчання, що грунтується на системі виділених автором критеріїв : вартість освітніх послуг, затребуваність і розмір заробітної плати випускника, соціальне і територіальне охоплення, можливість реалізації принципів безперервної освіти, комп'ютерна і інформаційна підготовка студентів.

Виявлено, що дистанційна освіта надає студентам можливість дефіцитного фізичного доступу до ІКТ, підвищує рівень комп'ютерної підготовки і створює мотивації до конструктивного використання ІТ.

На основі емпіричних досліджень виявлено, що нині в Україні традиційна освіта не сприяє підвищенню інформаційної грамотності і розвитку у студентів культури поведінки в електронному просторі, що розуміється як дотримання авторських прав і усвідомлення проблем електронної злочинності і поширення неправдивої інформації.

Результати проведених досліджень дозволяють сформулювати наступні пропозиції з вдосконаленнямеханізмів державного управління розвитком дистанційної освіти :

розвиток позитивного іміджу дистанційної освіти в цілях вирівнювання стартових шансів успішного працевлаштування випускників традиційних і дистанційних ЗВО;

організація навчального процесу в дистанційній освіті з активним використанням мережевих технологій для посилення взаємодії викладачів і

студентів, а також студентів різних навчальних центрів між собою, з метою сприяння приросту соціального капіталу студентів;

навчання студентів основним навичкам роботи з інформацією, як найбільш затребуваного уміння в економіці знань інформаційного суспільства;

розвиток високої інформаційної культури студентів, і передусім етики поведінки в електронному просторі.

Об'єктивні потреби розвитку сучасного суспільства зумовили створення і розвиток дистанційної освіти як принципово нової форми організації освітнього процесу. Упродовж століть освіта залишалася найбільш консервативною областю людської діяльності, найменш схильної до змін : обсяг знань постійно зростав, а технологія передачі інформації залишалася незмінною. Нині Україна отримує історичний шанс реалізувати свій найбагатший інтелектуальний потенціал при створенні високотехнологічної системи дистанційної освіти.

Виходячи з сучасних вимог, система освіти має бути високоефективною і доступною кожному жителеві України і країн СНД без яких-небудь дискримінаційних умов і обмежень. Відповідно до потреб громадян повинен здійснюватися безперервний процес навчання і виховання широких верств населення країни не лише з «імпортом», але і з «експортом» освіти, його високою мобільністю і варіативною, з використанням дистанційних, у тому числі віртуальних, комп'ютерних, інформаційних і інших сучасних освітніх технологій. Йдеться про створення системи вітчизняної дистанційної освіти, яка практично може вивести нашу країну в лідери. Основу цієї системи повинні скласти науково обгрунтовані засоби навчання, якісні дидактичні продукти, новітні досягнення в ІТ. При виконанні цих вимог дистанційна освіта здатна виконати свою прогресивну роль.

Розроблений мультикритерійний підхід до оцінки ефективності вищої освіти, що враховує економічні, соціальні і інформаційні критерії, який дозволив провести комплексну оцінку використання методів дистанційного навчання у вищій школі на основі як існуючої статистики, так і думок учасників освітнього процесу.

Введено поняття «Інформаційна ефективність вищої освіти», що дозволяє аналізувати ефективність підготовки студента до майбутньої професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Це поняття операціоналізовано через наступні показники: надання студентам фізичного доступу до інформаційних систем, рівень комп'ютерної підготовки студентів, навчання навичкам роботи з інформацією, система залучення до електронного світу і виховання культури поведінки в електронному просторі .

Запропонована методика оцінки якості освітньої послуги, яка базується на аналізі приросту знань, умінь і навичок студентів в процесі навчання. На відміну від прийнятої системи оцінки залишкових знань випускників, використання цієї методики дозволяє оцінювати вклад освітнього середовища за рахунок порівняння знань студентів першого і останнього курсу і обліку первинної різниці в рівні підготовки абітурієнтів

Таким чином модернізація системи освіти в умовах інформаційного суспільства, що формується, повинна розвиватися в різних напрямах, у тому числі у напрямі створення і розвитку специфічних освітніх послуг, покликаних забезпечувати потреби населення у формуванні стартового капіталу вертикальної мобільності, отриманні знань і умінь, востребуемых економікою. До таких освітніх послуг відноситься дистанційну освіту (ДО), що набуває усе більш широкого поширення, у тому числі в сучасній Україні. Нині важливо визначити, наскільки якісною є подібна послуга, в якому ступені вона задовольняє, з одного боку, потребам і інтересам споживачів, а, з іншою, інтересам економіки знань, що формується в нашій країні.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв’язання актуальної проблеми, що полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації державне управління розвитком дистанційної освіти України.

Результати проведених досліджень уможливлюють отримання таких висновків:

1. Охарактеризовано державне управління наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства. У ході проведеного дослідження оцінено, на основі системного й концептуально-порівняльного підходів напрями державного управлінні наданням освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства на основі нових організаційних форм в дистанційному навчанні, які пов'язані з використанням інформаційних і комунікаційних технологій та дидактичного потенціалу, що може бути реалізовано при використанні електронних освітніх ресурсів (для пред'явлення навчальної інформації, поточного контролю і так далі) і широкому застосуванні комунікаційних технологій для постійного моніторингу освітнього процесу, які використовуються не як самоціль, а як засіб інтенсифікації навчального процесу.

Обґрунтовано, що дистанційна освіта є інноваційною системою навчання, здатною підлаштовуватися під задоволення запитів, як в звичайних, так і особливих освітніх потребах відповідно до тенденції громадського розвитку;

2. Досліджено та систематизовано особливості кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України. Визначено приорітетні напрями розвитку кадрового потенціалу дистанційної вищої освіти України, через запропоновану систему рекомендацій з інтенсифікації навчального процесу, а також підготовки викладачів до роботи дистанційно, що дозволяють застосовувати їх в практичній діяльності викладачів закладів вищої освіти, організаторів навчального процесу в системі дистанційної освіти. Адже дстанційна освітня

технологія розглядалася нами як система методів, засобів і форм при самостійно відтворній реалізації заданого змісту освіти яка забезпечує стійке отримання знань, умінь і навичок викладачів з використанням новітніх 1Т-разработок. Адаптація особи до нових умов навчання при дистанційній моделі освіти здійснюється, головним чином, через розвиток таких якостей викладача та студента, як: комунікабельність, ініціативність, самостійність, уміння цілісності викладу думки, відповідальність і самоконтроль.

3. Проведено комплексний аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти. Охарактеризована систематизація теоретико-методологічного інструментарію зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти, через впровадження принципів відкритої освіти, вирішення проблеми доступності вищої освіти, появи відкритих університетів задля зниження соціальної напруженості. Аналіз системи державного управління освітнім середовищем зарубіжних країн дозволив застосувати інтелектуальні системи, оскільки саме вони орієнтовані на рішення завдань, що важко формалізуються. Управління системами цього класу здійснюється за рахунок гнучких зворотних зв'язків, що утворюють замкнуту структуру. Практика державного управління дистанційною освітою в даному випадку є сукупністю технічних, організаційно- методичних і нормативно-правових заходів, які формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання достоїнств нової моделі освіти, а також адаптації її під реальні потреби українських студентів.

4. Визначено основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства. На основі дослідження проблематики окреслено основні індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства, як цілісна система принципів ефективного функцінування структур дистанційної освіти, що включає принцип легітимності структур дистанційної освіти, культурно-генеративний принцип, принцип узгодженості соціально-універсальної і особової орієнтацій

дистанційної освіти, принцип суб'єктності технологій дистанційного навчання, принцип професійної підготовки в структурах дистанційної освіти.

Запропонована конкретна технологія управління, що регулює систему дистанційної освіти за рахунок гнучких зворотних зв'язків. Вона включає: вдосконалення дистанційної моделі освіти; організацію освітніх потреб студентів; розвиток адаптивних якостей особи студента; створення умов для апробації і розвитку дистанційної моделі. У ході дослідження розкриті складові ефективного впровадження, що формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання достоїнств дистанційної моделі освіти, а також адаптації її до реальних потреб студентів.

5. Систематизовано наукові підходи до удосконалення соціально-економічних механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання. Визначено, що дистанційна модель затребується певною групою студентів; не за усіма її відмітними ознаками Потенціал дистанційної моделі освіти, що задається тактичними потребами студентів затребується частково; до числа що повністю реалізовуються - відносяться потреби в академічній мобільності, фінансовій доступності здобуття освіти, відсутності конкурсного прийому і вікового цензу для тих, своєчасній модернізації і модифікації навчального матеріалу; не повністю затребуються потребі в індивідуальному навчальному плануванні, «живому» спілкуванні з викладачем; не затребуваними залишаються потреби у використанні сучасних ІКТ у навчальній діяльності та «самостійному» навчанні.

6. Здійснено контент-аналіз державного управління розвитком дистанційного навчання в закладах вищої освіти України, та на основі комплексного підходу визначено соціально-економічні оцінки затребуваності дистанційного навчання, який заснований на розгляді системи відтворення кадрового потенціалу в цілому, з урахуванням інтересів усіх елементів її складових. Розкриті складові ефективного впровадження, що формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання достоїнств дистанційної моделі освіти, а також адаптації її до реальних потреб студентів.

7. Окреслено сучасні напрями удосконалення нормативного та організаційного механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання, через впровадження нових організаційних форм і технологій дистанційного навчання, які тісно пов'язані із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій, що мають значний дидактичний потенціал. Цей потенціал може бути успішно реалізований в дистанційному навчанні. Інформаційні і теле-коммунікаційні технології забезпечують використання електронних освітніх ресурсів (мультимедійні енциклопедії, електронні навчальні посібники, тренажери і так далі) і організацію надання навчального матеріалу, моніторингу навчального процесу і ефективного зворотного зв'язку з використанням телекомунікаційних мереж. Певний вклад інформаційні і телекоммунікаційні технології можуть внести в організацію мережевої взаємодії між учасниками навчального процесу, сприяючи, певною мірою, формуванню професійного співтовариства студентів.

8. Визначено шляхи удосконалення організаційного механізму державного управління впровадження дистанційного навчання, які включають активне використанні інформаційно-телекомунікаційних технологій, і на відміну від британської і американської моделі можуть здійснюватися у будь-якій формі що дозволяє управляти системою дистанційної освіти за рахунок гнучких зворотних зв'язків, включає організацію освітніх потреб студентів; розвиток адаптивних якостей особи студента; створення умов для апробації і розвитку дистанційної моделі. Застосування нових організаційних форм і технологій дистанційного навчання забезпечує соціально-економічну ефективність дистанційного навчання у разі реалізації повної, цілісної системи принципів якості освіти.

9. Обгрунтовано засоби та механізми формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційного навчання. Розроблений мультикритерійний підхід до оцінки ефективності механізмів формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційного навчання, що враховує економічні, соціальні і інформаційні критерії, який дозволив

провести комплексну оцінку використання методів дистанційного навчання у вищій школі на основі як існуючої статистики, так і думок учасників освітнього процесу.

10. Розроблено модель розвитку дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації. Сформульовано й науково-обґрунтовано функціонально-цільову модель механізмів державного управління розвитку дистанційної вищої освіти і напрями її реалізації через процедуру соціально-економічної оцінки ефекту розвитку дистанційного навчання, впровадження якого забезпечує обгрунтування роботи в системі відтворення кадрового потенціалу , та як концепт модернізації системи освіти, що ґрунтується на методології управління в інформаційному суспільстві, якому притаманна специфічна інформаційно-технологічна основа. Охарактеризовані емпіричні показники стану дистанційної моделі освіти, що вказують на необхідність її формування з урахуванням великої кількості взаємозв'язаних параметрів системи і цілеспрямованості державно-управлінської діяльності.

- ;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна Н. В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині. Київ : Вища шк., 1998. 207 с.

2. Автономія університетів України: аналіз і план дій. URL: http:// www.athena-tempus.eu/images/ATHENA analysis and roadmap for UKRAINE – UKR.pdf.

3. Ажажа М. А. Державне управління модернізацією вищої освіти в Україні : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2019. 427 с.

4. Ажажа М. А. Державне регулювання процесу модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 79–83. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6326&i=14.

5. Ажажа М. А. Державна політика модернізація вітчизняної системи вищої освіти у напрямку євроінтеграції // Держава та регіони : наук.-вироб. журн. Серія : Державне управління / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 1 (65). С. 20–26.

6. Ажажа М. А. Європейський вимір державного управління модернізаційними процесами у вищій освіті України // Образование и наука на XXI век – 2018 : материали XIV Междунар. науч.-практ. конф. (15–22 окт. 2018 г.). София : Бял ГРАД-БГ ОДД, 2018. Vol. 4. С. 43–46.

7. Ажажа М. А. Зарубіжний досвід державного управління модернізацією вищої освіти // Збірник наук. пр. ДДНУ. Серія : Державне управління. 2018. Вип. 305, т. XIX. С. 63–73.

8. Ажажа М. А. Напрями державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2018. № 8. С. 94–99.

9. Ажажа М. А. Реформування вищої освіти як пріоритетний напрям державної політики України // Державне і муніципальне управління: теорія,

методологія, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 1-2 берез. 2019 р. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2019. С. 44–47.

10. Ажажа М. А. Стратегічне управління модернізацією національної системи вищої освіти України // Наука та вища освіта: тези доп. XXVII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених / Класич. приват ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2018. С. 223.

11. Ажажа М. А., Муц Л. Ф. Теоретичні виміри освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини // Сучасний стан та перспективи розвитку в умовах глобалізації: глобальний вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. ЗДІА (Запоріжжя, 25 листоп. 2016 р.) / Запоріз. держ. інженер. академя. URL: http://www.zgia.zp.ua/.

12. Ажажа М. А. Управлінський вплив на модернізацію вищої освіти як стратегічне завдання державної політики України: теор. аспект // Держава та регіони : наук.-вироб. журн. Серія : Державне управління / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2018. № 4 (64). С. 5–9.

13. Александров В. Т. Стандарт розумних. До питання про введення єдиного міжнародного стандарту якості навчання // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. № 3 (23). С. 428–442.

14. Алексєєв І. В. Стратегії розвитку підприємств і державне регулювання економіки : монографія. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 204 с.

15. Альтбах Ф. Дж. Модели развития высшего образования в преддверии 2000 р. // Перспективы: вопросы образования. 1991. № 2. С. 40–58.

16. Алюшина Н. О., Новаченко Т. В. Психологічні механізми ефективного управлінського впливу : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 48 с.

17. Антошкіна Л. І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : автореф. дис. … д-ра екон. наук : 08.02.03. Київ, 2006. 28 с.

18. Андрущенко В. П., Бондар В. І. Модернізація педагогічної освіти в контексті викликів XXI століття // Європейські педагогічні студії / Нац. пед.. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. Вип. 5/6. С. 54–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epc_2015_5-6_8.

19. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту. Статті. Нариси. Інтерв'ю. Київ : Знання України, 2010. 670 с.

20. Андрущенко В., Бондар В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття // Вища освіта України : теор. та наук.-метод. часопис. 2009. № 4 (35). С. 17–23.

21. Астахова В. И. Некоторые вопросы теории и практики становления непрерывного образования // Гуманитарные науки. 2011. № 3. С. 86–93.

22. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления. Москва : Юрид. літ, 1997. 400 с.

23. Афонін Е. А., Бандурка О. М. , Мартинов А. Ю. Велика розтока (глобальні процеси сучасності: соціально-історичний аналіз). Київ : ПАРАПАН, 2002. 352 с.

24. Бабашкина А. М. Государственное регулирование национальной экономики. Москва : Финансы и статистика, 2003. 480 с.

25. Бабин І., Ликова В. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL: http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendenciji-rozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhoji-osviti-na-period-do-2020-r-.html.

26. Байкова О. М. Концептуальные основы государственной политики в области образования и экономические границы его коммерциализации // Экономика образования. – 2007. – № 1. – С. 98–110.

27. Бабій С. Модернізація освіти в структурі державної освітньої політики // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. : всеукр. фах вид. Київ, 2014. Вип. 83. С. 186–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_83_50.

28. Бакуменко В. Д., Безносенко Д. О. Виявлення комплексу проблем

державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами : наук.-досл. робота. Київ : НАДУ при Президентові України ; Центр навчання і досліджень з європ. та євроатл. інтеграції України, 2006. 41 с. URL : http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf.

29. Балыхин Г. А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект. Москва : Экономика, 2003. 428 с.

30. Балбеко А. М. Новые подходы к управлению развитием высшей школы и задачи повышения качества высшего образования // Право и образование. Москва : АЭО, 2007. № 12. С. 4–8.

31. Балихін Г., Красильнікова А., Чеботаревський Ю. Субсидії у галузі освіти – перспективний інструмент державної політики / пер. В. В. Сміян // Вища школа. Київ : Знання, 2002. № 2/3. С. 85–90.

32. Барабанова С. В. Государственное регулирование высшего образования как социокультурная функция государства // Право и образование. Москва : АЭО, 2004. № 3. С. 68–88.

33. Безрученков Ю. В. Проблема наступності у професійній підготовці фахівців напрямку «Готельно-ресторанна справа» // Вісник Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогічні науки. 2011. № 14 (225), ч. І. С. 17–24. http://tourlib.net/statti_ukr/bezruchenkov.htm.

34. Бесчастний В. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2009. № 21. С. 54–57.

35. Бесчастний В. М. Розвиток інформаційного суспільства як позитивний чинник впливу на якість управління вітчизняною освітою // Державне управління: удосконалення та розвиток : електрон. журн. / Дніпр. держ. аграр.-екон. ун-т. Київ : ДКС-центр, 2009. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua.

36. Белл Д. Социальные рамки информационного общества : пер. с

англ. // Новая технократическая волна на Западе / сост. П. С. Гуревич. Москва : Прогресс. 1986. С. 330–342.

37. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2009. 684 с.

38. Бідниченко О. Організація навчально-виховного процесу в технічних вищих навчальних закладах // Вища освіта України. 2006. № 2. С. 38–44.

39. Білинський А. М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка / голов. ред. Г. Терещук ; редкол. : Л. Вознюк, В. Кравець, В. Мадзігон та ін. Тернопіль, 2012. № 2. С. 15–21.

40. Боголюбов В. М. Концептуальні підходи до формування освіти для сталого розвитку // Збірник наукових статей III Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. Вінниця, 2011. Т.. 2. С. 665–667.

41. Бондаренко О. В. Современные инновационные технологии в образовании. URL: https://sites.google.com/a/shko.la/ejrono_1/vypuski-zurnala/vypusk-16-sentabr-2012/innovacii-poiski-i-issledovania/sovremennye-innovacionnye-tehnologii-v-obrazovanii.

42. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій : світоглядно-філософ. аналіз. Київ : Знання України, 2009. 380 с.

43. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософ. аналіз : автореф. дис. … д-ра філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти». Київ, 2010. 31 с.

44. Бригадир М. Проектування інноваційних трансформацій у системі вищої освіти // Технологія інноваційного пошуку в системі вищої освіти : зб. матеріалів до регіон. наук.-метод. конф., 19 квіт. 2002 р. / Терноп. акад. нар. госп-ва ; Ін-т эксперим. систем освіти. Тернопіль, 2002. С. 21–23.

45. Бригадир М. Стратегічно-управлінські напрями проектування

модульно-розвивальних інновацій // Технологія інноваційного пошуку в системі вищої освіти : зб. матеріалів до регіон. наук.-метод. конф., 19 квіт. 2002 р. / Терноп. акад. нар. госп-ва ; Ін-т эксперим. систем освіти. Тернопіль, 2002. С. 63–65.

46. Буда Т. Нові підходи до підготовки спеціалістів у системі вищої освіти // Технологія інноваційного пошуку в системі вищої освіти : зб. матеріалів до регіон. наук.-метод. конф., 19 квіт. 2002 р. / Терноп. акад. нар. госп-ва ; Ін-т эксперим. систем освіти. Тернопіль, 2002. С. 80–82.

47. Будак В. Д., Пєхота О. М. Перспективи та шляхи вдосконалення підготовки педагогічної еліти: освітні технології // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : II Крим. пед. читання : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т "ХПІ" ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Харків, 2002. Вип. 3. С. 140–145.

48. Бурачек І. В., Кравчук К. М. Глобалізація вищої освіти та її наслідки для України // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2017. № 3. С. 50–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2017_3_10.

49. Бюджетний кодекс України : Закон від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI / Верховна Рада України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/ show/2456-17.

50. Вавренюк С. А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2018. № 24. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2018/15.pdf.

51. Вавренюк С. А. Европейские тенденции развития последипломного образования // Polish journal of science : наук. журн. Польща (Варшава), 2018. Вип. № 9. С. 29–32.

52. Вавренюк С. А. Стратегические направления реформирования современной системы высшего образования Украины // Власть и общество (история, теория, практика) : науч. журн. Тбилиси, 2019. № 1 (49). С. 28–36.

53. Вавренюк С. А. Проблеми та напрямки досягнення якості освіти на етапі реформування вищої освіти України // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2018. Вип. 14. С. 79–83.

54. Вавренюк С. А. Розвиток вищої освіти в Україні в контексті ризиків та викликів // Публічне урядування : зб. наук. пр. : підготовл. у наук. партнерстві з Укр. Технол. Акад. / Всеукр. асамблея д-рів наук з держ. упр. ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ : ВД «Персонал», 2018. № 3 (13). С. 29–39.

55. Вавренюк С. А. Проблеми болонського процесу для системи вищої школи // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2018. Вип. 18. С. 59–62.

56. Вавренюк С. А. Внутрішні ризики сучасного стану вищої освіти в Україні // Публічне урядування : зб. наук. пр. : підготовл. у наук. партнерстві з Укр. Технол. Акад. / Всеукр. асамблея д-рів наук з держ. упр. ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ : ВД «Персонал», 2018. № 5 (15). С. 64–75. (Vavrenyuk S. A. Internal riscs of the contemporary state of higher education in Ukraine // Pablic management: collection. № 5 (15). September 2018. Kyiv : Видавничий дім «Персонал», 2018. P. 64–75.).

57. Вавренюк С. А. Сучасний стан та проблеми дворівневої структури в системі вищої освіти України // Право та державне управління : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя. : КПУ, 2018. Вип. 3 (2). 175 с.

58. Вавренюк С. А. Проблемні питання підготовки висококваліфікованих кадрів вищої школи // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2018. Вип. 21. С. 85–89.

59. Вавренюк С. А. Проблеми та розвиток процесу державної акредитації закладів вищої освіти в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб.

наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). 526 с.

60. Вавренюк С. А. Перспективи розвитку співпраці України та Євросоюзу в сфері вищої освіти // Право та державне управління : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2018. Вип. 4. С. 117–121.

61. Вавренюк С. А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2018. Вип. 24. С. 75–79.

62. Вавренюк С. А. Механізм мобільності студентів як засіб підвищення якості освіти в Україні // Публічне управління та адміністрування в Україні : наук. журн. / Причорномор. наук.-досл. ін-т економіки та інновацій, 2018. Вип. 8. С. 23–27.

63. Вавренюк С. А. Моніторинг як засіб досягнення якості вищої освіти України // Публічне урядування : : зб. наук. пр. : підготовл. у наук. партнерстві з Укр. Технол. Акад. / Всеукр. асамблея д-рів наук з держ. упр. ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ : ВД «Персонал», 2019. Вип. 1 (16). 292 с. (Vavrenyuk S. A. Monitoring as a means of achieving the quality of higher education in Ukraine // Pablic management: collection. № 1 (16) January 2019. Kyiv : Видавничий дім «Персонал», 2019. P. 35–47.

64. Вавренюк С. А. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електрон. фах. вид. / Херсон. нац. техн. ун-т. Херсон : б. в., 2019. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39.

65. Вавренюк С. А. Удосконалення системи державного управління у сфері вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 1 (10). С. 251–257.

66. Вавренюк С. А. Історія проведення реформи вищої освіти в Європі // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління

/ Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2019. Вип. 15. С. 80–84.

67. Вавренюк С. А. Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2019. Вип. 17. С. 54–58.

68. Вавренюк С. А. Ефективність реалізації державної політики в сфері вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 273–280.

69. Ваніна Н. М. Модернізація стандартів професійної освіти на сучасному етапі // Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 2 (1). С. 52–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2(1)__9.

70. Василюк А., Ляшенко Л. Нові підходи до планування і реформування освіти (зарубіжний досвід) // Освіта і управління. 2002. Т. 5, № 1. С. 59–68.

71. Ваніна Н. М. Модернізація стандартів професійної освіти на сучасному етапі // Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 2 (1). С. 52–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2(1)__9.

72. Вєльчева Н. І. Науково-теоретичні основи державного регулювання вищої освіти // Державне будівництво : електрон. наук. фах. вид. / Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків : Вид-во ХАРРІ НАДУ «Магістр», 2009. № 2. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/1/11.pdf.

73. Верхоглядова Н. І. Формування конкурентоспроможності вищого навчального закладу // Економіка та право / Дон. нац. техн. ун-т. 2004. № 3. С. 64–68.

74. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін. ; М-во освіти і науки України. Київ :

Знання, 2005. 327 с.

75. Вища освіта в Україні: нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. Київ : Форум, 2003. 1020 с.

76. Вища освіта в Україні у 2017 році: стат. щорічник / Державна служба статистики України. Київ : Держстат, 2018. URL: http:// www.ukrstat.gov.ua/.

77. Вища освіта України: методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації : монографія / за заг. ред. В. П. Андрущенка, М.І. Михальченка, В.Г. Кременя ; АПН України, Ін-т вищ. Освіти ; Запоріз. держ. ун-т та ін. Київ ; Запоріжжя, 2002. 440 с. (Соціальна робота ; кн. 6).

78. Вища освіта: проблеми та перспективи розвитку : акад. читання / Міжнар. академія наук вищої освіти. Київ, 1995. 120 с.

79. Вища освіта: проблеми та перспективи розвитку : ІІ акад. читання / Міжнар. академія наук вищої освіти ; М-во освіти України. Київ, 1997. 192 с.

80. Вища школа України: поступ у майбутнє : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 25–26 квіт. 2007 р. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2007. 120 с.

81. Вікторов В. Г. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) // Вища освіта України. 2005. № 4. С. 16–24.

82. Вікторов В. Г. Стандарти в освіті як індикатори якості // Нова парадигма. 2005. № 46. С. 71–79.

83. Вікторов В.Г. Стандартизоване тестування як засіб контролю та управління якістю освіти // Нова парадигма. Філософія. Соціологія : журн. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. № 38. С. 104–112.

84. Вікторов В. Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) : монографія / АПН України, Ін-т вищ. освіти. Дніпропетровськ : Пороги, 2005. 286 с.

85. Вільчинський Ю. Ідея університету і чергові завдання державної політики у сфері вищої освіти // Практична психологія та соціальна робота. 2006. № 4. С. 63–66.

86. Вініченко І. І. Методичні підходи до управління конкурентоспроможністю підприємства // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2011. № 23. С. 11−14.

87. Вінюков-Прощенко А. С. Модернізація вищої освіти України та її адаптація до європейських стандартів // Наука і молодь. Гуманіт. сер. : зб. наук. пр. / Нац. авіац. ун-т. Київ, 2004. Вип. 4. С. 11–14.

88. Воротін В. Є. Модернізація сфери освіти та науки як об'єкта державного управління: конкурентні переваги для України // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 6. С. 153–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_6_25.

89. Ворначев А. Роль професійних стандартів у створенні конструктивних механізмів взаємодії сфери праці й сфери освіти у Великобританії // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. Київ : І-нт проф.-тех. освіти НАПН України, 2012. Вип. 2. С. 184–189.

90. Габа І. Соціально-психологічні особливості проектування освітнього середовища ВНЗ у контексті розвивального потенціалу. URL: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fvisnyk.chnpu.edu.ua.

91. Гаркович О. Освітнє середовище як система // Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : ВВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. Ч. 1. С. 36–40.

92. Гаращук О. В., Куценко В. І. Основні функції вищої освіти України в контексті її модернізації та євроінтеграції // Вісник ДВНЗ «УжНУ» : наук. вироб. журн. 2014. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9875/1/1.pdf.

93. Гальпєріна В. О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. … канд. філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2003. 17 с.

94. Гальпєріна В., Савельєв В. Дослідження та аналіз освітньої політики у вітчизняному суспільствознавстві: здобутки, проблеми, перспективи // Вища освіта України. 2006. № 4. С. 21–28.

95. Гранти, конкурси, стажування : інформ. бюл. центру «Мегаполіс». 2018. Квітень. URL: https://pm.kname.edu.ua/images/dokstud/ Bulletin_Mega_18_04_36.pdf.

96. Григанська С. В. Державне регулювання системи вищої освіти в Україні : автореф. дис. … канд. держ. упр. : 25.00.02 «механізми державного управління» / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. 20 с.

97. Гриневич Л. М. Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів // Педагогічний процес: теорія і практика. 2015. Вип. 1/2. С. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2015_1-2_3.

98. Гладка Т. І. Інноваційний розвиток освіти як об’єкт державного управління // Державне управління: удосконалення та розвиток. URL: file:///E:/%D0%A3%D0%A1%D0%95%20!%3B.01.19/%D1%81%D1%82%D0%B0_%D0%B5%D0%BB_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86/Duur_2010_4_16.pdf.

99. Гуманітарна політика Української держави в новітній період : монографія / за ред. С. І. Здіорука. Київ : НІСД. 2006. 403 с.

100. Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття». Київ : Райдуга, 1994. 62 с.

101. Державне управління в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. Авер’янова. Київ : СОМИ, 1999. 390 с.

102. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. Львів : Львів. політехніка, 2002. 352 с.

103. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади / Н. Р. Нижник, С. Д. Дубенко, В. І. Мельниченко та ін. ; за заг. ред. проф. Н. Р. Нижник. Київ : вид-во УАДУ, 2002. 164 с.

104. Державне управління в Україні: теорія та практика : монографія / за заг. ред. проф. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

105. Державне управління : словник-довідник / уклад. : В. Д. Бакуменко (кер. творч. кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варзар та ін. ; заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка. Київ : Вид-во УАДУ. 2002. 228 с.

106. Деякі питання діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова КМУ від 27 лип. 2016 р. № 567. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249282039.

107. Дзвінчук Д. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. Київ : Нічлава, 2003. 240 с.

108. Дзоз В. Освітня справа як складник гуманітарної політики держави // Вища освіта України. 2004. № 4. С. 36–40.

109. Діденко А. О. Маркетингова наука для української освіти // Післядипломна освіта в Україні. 2002. № 2. С. 71–73.

110. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех / ПРООН. Москва : Весь мир, 2011. 181 с.

111. Домбровська С. М. Механізм реалізації державної політики в галузі вищої освіти / С. Домбровська // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2 (40). – С. 1–6.

112. Домбровська С. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації // Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 3. С. 183–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Tpdu_2011_3_31.

113. Домбровська С. М. Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України // Державне будівництво : електрон. наук. фах вид. / Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_9.

114. Домбровська С. М., Хмиров І. М. Напрями державного управління в провадженні системи дистанційного навчання // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19–20 квіт. 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2018. С. 62–64.

115. Драч І. І. Феномен управління в умовах трансформації освіти. URL: http://lib.iitta.gov.ua/6860/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_3_%D0%86.%D0%94%D1%80%D0%B0%D1%87.pdf.

116. Древаль Ю. Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми формування та вдосконалення // Вісник Національного університету цивільного захисту України Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2014. Вип. 2. С. 107–111.

117. Дудка М. І. Вища школа України: стратегія управління й проблеми реформування : монографія. Харків : Основа, 2002. 272 с.

118. Доповідь ПРООН: Україна зайняла 84-те місце серед 188 країн світу / United Nations Ukraine. URL: http://www.un.org.ua/ua/oon-v-ukraini.

119. Драч І. І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теор.-метод. засади : монографія. Київ : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.

120. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : зб. наук.-метод. пр.. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.

121. Дубасенюк О. А. Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізацій них процесів // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. Київ : Едельвейс, 2013. С. 253–262.

122. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління. 2011. 748 с.

123. Грицяк Н. В., Соловйов С. Г. Електронна демократія : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяка. Київ : НАДУ, 2015. 66 с.

124. Жабін С. Казьміна. О. Теоретичний огляд кадрової проблеми в науці та деякі статистичні дані щодо молоді в НАН України. URL: https://commons.com.ua/ru/molodi-naukovci-ukrayini/.

125. Журавльова Ю. О. Про деякі аспекти формування законодавчих засад та правових механізмів державного управління вищою освітою // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. Вип. 3. С. 302–309.

126. Журавський В. С., Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2007. 200 с.

127. Жураковский В., Федоров И. Модернизация высшего образования: проблемы и пути их решения // Высшее образование в России. 2006. № 1. С. 3–14.

128. Загидуллин Р. Р. Оптимальное управление качеством : монографія. Ст. Оскол : ТНТ, 2012. 124 с.

129. Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади України : стат. щоріч. / Держ. служба статистики України. Київ : Держстат, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

130. Зарецька Л. М., Кулініч О. А. Державне регулювання сфери вищої освіти // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2015. Вип. 2. С. 168–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2015_2_19.

131. Заклади вищої освіти / Держ. служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

132. Іванова С. Інновації в освіті та проблеми реформування системи вищої освіти в аспекті євроінтеграції України // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. 2016. № 1. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13366/200-202.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

133. Іванова С. В. Європейський досвід створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2016. № 3. С. 148-–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2016_3_25.

134. Інформаційно-аналітичні матеріали (Професійно-технічна освіта). 2015 / МОН України. Департамент проф.-тех. освіти. URL: www.library.uipa.edu.ua/images/analitzvit.doc.

135. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444 с.

136. Калачева Л. Кадровый потенциал и кадровая політика / Электрон. курсы Новосиб. гос. техн. ун-та. URL: http://edu.nstu.ru/courses/econ/up/full/pages/11.1.html.

137. Каленюк І. Освіта Республіки Корея в контексті стратегії суспільного розвитку // Вища освіта України. 2005. № 2. С. 117–122.

138. Калюжний В. С., Ромін А. В. Механізми формування дистанційного навчання співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій // Вісник Національного університету цивільного захисту України Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2017. № 1 (6). С. 170–176.

139. Калюжний В. С. Механізми впровадження дистанційних способів навчання в вищій освіті України // Публічне управління та митне адміністрування. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. (правонаступник наук. зб. «Вісник Академії митної служби України). Дніпро : Вид-во УМСФ, 2017. № 1 (16).

140. Калюжний В. С. Механізми формування сучасної системи дистанційної освіти в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2017. Вип. 2 (7). С. 262–268.

141. Калюжний В. С. Структура інформаційно-комунікаційного середовища державного регулювання розвитком дистанційного навчання // Вісник Національного університету цивільного захисту України Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 1 (8). С. 318–324.

142. Калюжний В. С. Государственное управления внедрением дистанционного обучения в высших учебных заведениях Украины // East Journalof Security Studies, 2017. № 1. С. 21–27.

143. Калюжний В. С. Механізми формування та розвитку дистанційної освіти в Україні // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (22–23 лют. 2017 р.) / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017.

144. Калюжний В. С. Механізми формування дистанційного навчання співробітників ДСНС України // Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : зб. наук.-метод. пр. ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Харків, 21 квіт. 2017 р.). Харків : Харківський національний університетХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017.

145. Калюжний В. С. Механізми державного регулювання впровадження дистанційної освіти в Україні // Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців у сучасних умовах : зб. матеріалів інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки (11 листоп. 2016 р.). Харків : ХНАДУ, 2016. 291 с.

146. Калюжний В. С. Механізми впровадження електронного навчання в системі вищої освіти України // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. О. Б. Кірєєвої. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. (Укр., рос. мовами).

147. Калюжний В. С. Державне регулювання дистанційної освіти в Україні // Організаційно-методичне забезпечення підготовки фахівців в умовах

міжнародної наукової та освітньої інтеграції : зб. матеріалів інтернет-конф. (16 листоп. 2018 р.). Харків : ХНАДУ, 2018. С. 261–264.

148. Калюжний В. С. Механізми формування сучасного інформаційного суспільства // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19–20 квіт. 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2018. С. 109–110.

149. Карпенко М. М. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті // Євроосвіта. URL: http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=3757&post=10772467_6903.

150. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія. Львів : Видав. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 396 с.

151. Коваленко Є. О. Діяльність держави щодо створення передумов для інтеграції України до ЄС. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_20.pdf.

152. Комарова О. А. Пріоритетні напрями державної освітньої політики // Проблеми економіки / Наук.-досл. центр індустр. проблем розвитку НАН України. 2015. № 1. С. 107–113.

153. Комар О. Модернізація сучасного навчально-виховного процесу. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/386/1/modernizacia.pdf.

154. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / О. А. Баранов, М. С. Демкова, С. В. Дзюба та ін. ; за ред. А. І. Семенченко. Київ, 2009. URL: dki.org.ua/files/Concept-E-Government.doc.

155. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження КМУ від 13 груд. 2010 р. № 2250-р. // Офіційний вісн. України. 2010. № 97. Ст. 3443.

156. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років : проєкт. URL: https://docviewer.yandex.ua/view/62226167/?*=3D%3D&lang=uk.

157. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

158. Кирда А. Особливості розвитку цілей в системі освіти Японії // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія. 2007. № 6. С. 70–78.

159. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теор.-методол. обґрунтування та напрями впровадження : монографія. Київ : НАДУ, 2008. 296 с.

160. Кравченко В. М. Модернізація професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури: теорія і практика : монографія / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2016. 435 с.

161. Кремень В. Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). Київ : ARC-UKRAINE, 1996. 793 с.

162. Кремень В. Г., Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. Філософія управління : підруч. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Знання України, 2007. 360 с.

163. Крисюк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. «Державне управління освітою». Київ : НАДУ, 2009. 220 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/5ab5a387-5399-4c7f-9f90-d9b6a1f0f4ee.pdf.

164. Княжева І. А. Системно-діяльнісний підхід до організації навчального процесу в умовах модернізації вищої освіти // Наука і освіта. 2005. № 7/8. С. 25–27.

165. Клепко С. Освіта, яка заохочує запитування, або Таємниця парадоксу «Innovation societies» – «Miseducation // Післядипломна освіта в Україні. 2005. № 1. С. 6.

166. Кобець А. С. Роль держави у функціонуванні ринку освітніх послуг // Державне управління: удосконалення та розвиток. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe._meta_2011_8_4.

167. Кобець А. С. Державна політика інтеграції освіти і науки України в системі інноваційної економіки: засади, механізми управління, напрями забезпечення : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 472 с.

168. Кобець А. С. Інноваційний шлях розвитку вищої освіти України на сучасному етапі інтеграції до європейського співтовариства // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн. Серія : Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Київ : ДКС-центр, 2009. № 17. С. 89–92.

169. Кобець А. С. Основні тенденції розвитку національних систем вищої школи в рамках Болонського процесу // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. Київ : Видав.-поліграф. центр Акад. муніцип. управління, 2011. Вип. 4 : Державне управління та місцеве самоврядування / за заг. ред. В. К. Присяжнюка, В.Д. Бакуменка. С. 97–105.

170. Ковалева О. В., Завадский В. Т. Реформа высшего образования в Украине: об инновационных процессах в образовании // Наука і освіта : зб. наук. пр. Нац. техн. ун-ту «ХПІ». Харків, 2004. С. 357–360.

171. Колток Л. Б. Проблема інтенсифікації навчання як складова модернізації освіти // Вища освіта України. 2007. № 1. С. 75–81.

172. Комарова О. А. Пріоритетні напрями державної освітньої політики // Проблеми економіки / Наук-досл. центр індустр. проблем розвитку НАН України. 2015. № 1. С. 107–113.

173. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років : проєкт. URL: https://docviewer.yandex.ua/view/62226167/?*=3D%3D&lang=uk.

174. Кочемировська О. О. Напрями оптимізації державної політики в сфері розвитку трудового потенціалу України : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2013. 38 с.

175. Левківський К. М. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості // Вища школа : наук.-практ. вид. 2010. № 1. С. 5–14.

176. Лібанова Е. М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів // Демографія та соціальна економіка. 2011. № 1 (15). С. 24–38.

177. Локшина О. І. Європейська та глобальна інтеграція в освіті – шлях до підвищення якості освіти : нац. доп. / Нац. акад. пед. наук України. URL:

http://lib.iitta.gov.ua/714888/1/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf.

178. Людський капітал України – 2025. URL: http:// www.innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/.

179. Ляховець О. О. Державно-приватне партнерство у вищій освіті як інституційна складова модернізації економіки // Інноваційна економіка. 2014. № 4. С. 71–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_12.

180. Мазак А. Управління освітою в умовах демократизації суспільних процесів // Освіта і управління : наук.-практ. журн. / АН вищої шк. України. Київ, 2004. № 4. С. 49–52.

181. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Київ : Атіка, 2005. 240 с.

182. Малишко В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи // Молодий вчений. 2016. № 2. С. 64–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_2_18.

183. Марущенко О. А. Образование как фактор общественной интеграции // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. Харків, 2000. № 489. С. 135–138.

184. Михайлишин Г. Й. Модернізація освітньої сфери як фактор модернізації суспільства // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. : всеукр. фах вид. 2012. Вип. 63. С. 455–460

185. Михальченко М. І. Політична реальність в Україні: трансформація, модернізація, революція? // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї / Ін-т політ. і етнонаціональних досл. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : Український центр політ. менеджменту, 2000. Вип. 2. С. 5–45.

186. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін

та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2013. 120 с.

187. Моніторинг та забезпечення якості підготовки фахівців в університеті. URL: .http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/scienc/02%20osvitniad/05.

188. Мосьпан Н. В. Глобалізація вищої освіті ЄС: наслідки та перспективи URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22467/1/Mospan%20_N_Rep_ChNPU_2017.pdf.

189. Мусієнко І. І. Соціально орієнтована модель державного управління освітою як чинник посилення ефективності національної безпеки України // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. Вип. 3. С. 268–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_38.

190. Наукова та інноваційна діяльність України : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ : Держстат, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

191. Наукові дослідження і розробки у 2018 році / Держ. служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

192. Наукові кадри та кількість організацій / Держ. служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

193. Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021 роки // Сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/344/2013.

194. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / авт. кол. : В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін. Київ : Навч. кн., 2003. Кн.1 : Пріоритет інтелекту. 608 с.

195. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002.

196. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. 2002. 24 квіт. – 1 трав. (№ 26). С. 2–4.

197. Ніколаєнко С. Про законодавче забезпечення діяльності вищих

навчальних закладів І та ІІ рівнів акредитації // Вища школа. 2004. № 1 С. 17–21.

198. Обушна Н. І. Модернізація – сучасний тренд розвитку суспільства. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/06.pdf.

199. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2005. 328 с.

200. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського досвіду : монографія. Київ : Знання України, 2003. 448 с.

201. Огієнко О. І. Тенденції та особливості глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти: досвід німецькомовних країн. URL: http://lib.iitta.gov.ua/3023/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%84%D0%9D%D0%9A%D0%9E9.pdf.

202. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : ЦУЛ, 2009. 472 с.

203. Олексюк О. М. Теоретико-методологічні засади й пріоритетні напрями модернізації змісту вищої мистецької освіти // Теоретико-методологічні засади модернізації змісту гуманітарної освіти у вищій школі України : монографія / К. Є. Балабанова, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін. ; за заг. ред. Г. В. Онкович. Київ : Пед. думка, 2013. 282 с.

204. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія. Київ : Міленіум, 2003. 594 с.

205. Освітній менеджмент : навч. посіб. / за ред. Л. І. Даниленко, Л. М. Карамушки. Київ : Шкільний світ, 2003. С. 73–94.

206. Освітня політика в контексті євроінтеграції. Гуманітарна політика української держави в новітній період. URL: http://old.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/07.pdf.

207. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: навч. посіб. / В. В. Говоруха, В. Г. Бульба, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. акад. НАН

України, д.т.н. В. П. Горбуліна. Київ : Євроатлантик-інформ, 2006. 416 с.

208. Парпан У. М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції // Lex Portus : юрид. наук. журн. / редкол. : С. В. Ківалов (голова ред. ради), Б. А. Кормич (голов. ред.), І. В. Сафін (заст. голов. ред.), Т. В. Аверочкіна (наук. ред., відп. секр.) та ін. ; НУ «ОЮА», ГО «МА Святий Миколай». Одеса : Гельветика, 2018. № 1. С. 62–73.

209. Пасєка С. Р. Концептуальні підходи до модернізації соціально-трудового потенціалу регіону. URL: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3678/1/256%20-%20266.pdf.

210. Патон Б. Є. Наука – інноваціям // Наука та інновації. 2008. № 5. С. 19–20.

211. Пашков В. О. Стратегії модернізації вищої освіти: світовий досвід (друга половина XX – початок XXI сторіччя) // Стратегічні пріоритети / Нац. ин-т стратег. досліджень. 2012. № 1 (22). С. 137–141.

212. Перелік міжнародних фондів та фінансових організацій, які надають гранти та кредитні кошти за різними умовами співфінансування. URL: http://www.kspu.edu/InternationalActivities/DInternatRelations/InternationalProjects.aspx?lang=uk.

213. Пилипчук А. Ю. Система освіти як об’єкт інформатизації: структура системи освіти // Інформаційні технології і засоби навчання. 2008. №4. С. 25–32. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em8/content/08payset.htm.

214. Пінчук Є. А. Генезис поняття і сутності модернізації освіти // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Філософія. Політологія. Київ, 2009. Вип. 91/93. С. 29–35.

215. Пінчук О. П. Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / МОН України. Київ, 2007. № 46. С. 55–58.

216. Плахотнік О. В. Модернізація освітнього процесу у вищій школі на засадах компетентнісного підходу // Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology. 2015. Vol. 2, No 2. С. 69–82. URL:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8eo9jJvQWqwJ:ojs.mdpu.org.ua/index.php/itse/artcle/view/1810+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

217. Податковий кодекс України (зі змінами та доповненнями) в редакції на 1 січ. 2014 р. : Закон від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20140101.

218. Положення про порядок перезарахування результатів навчання у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. URL: http://mobility.univ.kiev.ua/?page_id=798&lang=uk.

219. Порядок визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступенів вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 5 трав. 2015 р. № 504. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0614-15.

220. Положення про Міністерство освіти і науки України / затв. Постановою КМУ від 16 жовт. 2014 р. № 630. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/630-2014-%D0%BF.

221. Полякова Л. П. Державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів : автореф. дис. … д-ра наук з держ. упр. Донецьк, 2010. 40 с.

222. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою України // Стратегічні пріоритети / Нац. ин-т стратег. досліджень. 2010. № 1. С. 107–111.

223. Присвитла О. В. Инновационная составляющая в условиях развития глобального рынка образовательных услуг // Проблемы устойчивости социально-экономического развития в условиях глобализации : материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Душанбе, 7–8 апр. 2015 г.). Душанбе, 2015. С. 225–228. .

224. Про вищу освіту : Закон України. URL: http://www.zakon.rada.gov.au.

225. Про внесення змін до формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами : Постанова КМУ від 6 лют. 2019 р. № 65. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2019-%D0%BF.

226. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої

діяльності : Постанова КМУ від 30 груд. 2015 р. № 1187. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF.

227. Про освіту : Закон від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ 2145-19.

228. Про внесення змін до формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами : Постанова КМУ від 6 лют. 2019 р. № 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2019-%D0%BF.

229. Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу : наказ М-ва освіти і науки України від 22 трав. 2018 р. № 523. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18.

230. Про затвердження Положення про електронний підручник : наказ М-ва освіти і науки України від 2 трав. 2018 р. № 440 /. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18/sp:max100.

231. Про деякі питання імплементації Закону України «Про вищу освіту» : лист М-ва освіти і науки України від 26 трав. 2016 р. № 1/9-263. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5553.

232. Про затвердження Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних наукових баз даних : наказ М-ва освіти і науки України від 27 лют. 2019 р. № 269. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0463-19.

233. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження КМУ від 23 берез. 2016 р. № 219-р. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80.

234. Про деякі питання проведення акредитації напрямів підготовки, спеціальностей : наказ М-ва освіти і науки України від 12 трав. 2016 р. № 498. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5527.

235. Про додаткові заходи щодо забезпечення реформ із децентралізації влади : Указ Президента України від 6 груд. 2018 р. № 412/2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/412/2018.

236. Про додаткові заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників у 2018 році : розпорядження КМУ від 17 січ. 2018 р. № 17-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17-2018-%D1%80.

237. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки : Указ Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012. URL: http:// www.president.gov.ua.

238. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/5/2015.

239. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова КМУ від 15 квіт. 2015 р. № 244. URL: http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF.

240. Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні» / схв. Постановою Верховної Ради України від 23 жовт. 2013 р. URL: http://profspilka.kiev.ua/soc-zahust/other/3159-rekomendacyi-parlamentskih-sluhan-na-temu-dostupnst-ta-yakst-zagalnoyi-serednoyi-osvti-stan-shlyahi-polpshennya.html.

241. Рекомендація щодо професійного навчання № 57 : документ 993_045 від 27 черв. 1939 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_045.

242. Резнік В. С. Модернізація, самоорганізація та легітимація соціального порядку у сучасному перехідному суспільстві: концепція дослідження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. Вип. 20. С. 21–26.

243. Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні» : Постанова Верховної Ради України від 23 жовт. 2013 р. URL: http://profspilka.kiev.ua/soc-zahust/other/3159-rekomendacyi-parlamentskih-sluhan-na-temu-dostupnst-ta-yakst-zagalnoyi-serednoyi-osvti-stan-shlyahi-polpshennya.html.

244. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанова та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової. Київ ; Львів : НАДУ, 2012. 456 с.

245. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанова та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової. Київ ; Львів : НАДУ, 2012. 456 с.

246. Рідей Н. М. Управління педагогічною інноватикою: освіта для сталого розвитку // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. № 2. С. 137–145. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/apdu/2010-2/doc/2/09.pdf (дата звернення: 21.01.2019).

247. Рідей Н. М., Кацеро О. К., Баштовий В. І. Концептуальні і стратегічні аспекти реформування системи вищої та післядипломної освіти для сталого розвитку // Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації : матеріали між нар. конф. Київ, 22 берез. 2018 р. / Нац. авіаційний ун-т. Київ, 2018. 181 с.

248. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ / Центр Розумкова. 2018. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf.

249. Ромін А. В. Державне регулювання системи надання освітніх послуг вищими навчальними закладами України // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2015. Вип. 2 (49). С. 172–177.

250. Садковий В. П. Вдосконалення державних механізмів управління якістю вищої освіти України // Державне будівництво : електрон. наук. фах. вид. / Харк. регіон. ін-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. № 1. URL: http://kbuapa.kharkov.ua.

251. Садковий В. П. Інноваційні механізми розвитку професійної освіти та їх практична реалізація // Демократичне врядування : електрон. наук. фах.

вид. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. № 2(12). URL: http:// www.lvivacademy.com/visnik12/index.html.

252. Садковий В. П. Механізми державної освітньої політики у сфері впровадження європейських освітніх стандартів суспільстві // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. / Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 1(44). С. 190–194.

253. Садковий В. П. Державне управління в сфері формування освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України : монографія. Харків : НУЦЗУ ; Міська друкарня, 2013. 237 с.

254. Садковий В. П. Державне формування освітньої політики в напрямку впровадження європейських освітніх стандартів // Вища освіта України : теор. та наук.-метод. часопис / Ін-т вищої освіти АПН України. Київ, 2013. № 3. С. 79–83.

255. Садковий В. П. Державні механізми стандартизації в галузі професійної освіти як запорука якості підготовки фахівців // Держава та регіони наук.-вироб. журн. Серія : Державне управління / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2013. № 3 (43). С. 78–82.

256. Садковий В. П., Домбровська С. М. Механізми демократизації вищої освіти і автономізації навчальних закладів // Наукові праці : наук.-метод. журн. Серія : Педагогіка / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2013. Вип. 203, т. 215. С. 114–116.

257. Садковий В. П. Механізми управління та вдосконалення професійної освіти в сучасному українському суспільстві // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. / Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2013. Вип. 3(42). С. 190–194.

258. Садковий В. П. Сучасні технології впровадження державних механізмів щодо розробки нових напрямів розвитку вищої освіти // Державне

управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 1 (20). С. 107–116.

259. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua.

260. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами: наукові категорії, методологія та актуальна проблематика досліджень на основі досвіду України та США // Університетські наукові записки = University scientific notes : наук. часопис / Хмельниц. ун-т упр. та права ім. Леоніда Юзькова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Хмельницький: б. в., 2015. № 1 (53). С. 302–311.

261. Семенченко А. І., Серенок А. О. Електронне урядування: основи та стратегії реалізації. Ч. 2. Київ : Москаленко О. М., 2017. 72 с.

262. Сєбкова Х. Акредитація і забезпечення якості вищої освіти в Європі // Вища школа. 2006. № 2. С. 77–84.

263. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навч. посіб. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

264. Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст // Теорія і практика управління соціальними системами / Нац. тех. ун-т «ХПІ». Харків : Видав. центр НТУ «ХПІ», 2013. С. 44–55.

265. Триус Ю. В., Герасименко І. В., Франчук В. М. Система електронного навчання ВНЗ на базі MOODLE : метод. посіб. / за ред. Ю. В. Триуса ; Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : ЧДТУ, 2012. 220 с.

266. Сиченко В. В. Механізми регулювання системи освіти: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 400 с.

267. Соловйов С. Г., Даниленко В. Г. Проблеми розвитку електронної демократії в умовах модернізації державного управління України : наук. розробка. Київ : НАДУ, 2012. 68 с.

268. Скотт П. Глобализация и университет // ВВШ Alma Mater. 2000. № 4. С. 3–8.

269. Сучасна професійна освіта: концептуальні засади реформування професійної освіти України / М-во освіти України. Київ, 2018. URL: http://education-ua.org/ua/component/cck/ ?task=download&collection=blog_files_x&xi=0&file=blog_files&id=2230.

270. Співаковський О. Ґрунтовна методика визначення потреби у фахівцях з вищою освітою відсутня // Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: http://vnz.org.ua/novyny/podiyi/10724-gruntovna-metodyka-vyznachennja-potreby-u-fahivtsjah-z-vyschoju-osvitoju-vidsutnja-oleksandr-spivakovskyj.

271. Старушенко Г. А., Базилевський С. В. Моделі державного управління вищою освітою: огляд та аналіз зарубіжного досвіду // Право та державне управління : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2015. № 1. С. 126–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Ptdu_2015_1_27.

272. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки : розпорядження КМУ від 24 черв. 2016 р. № 474-р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/474- 2016-р.

273. Стрельник С. О. Пріоритети державної політики у сфері вищої освіти / Ефективна економіка : електрон. журн. / Дніпр. держ. аграр. екон. ун-т. Київ : ДКС-центр, 2012. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/ ?op=1&z=1578.

274. Тамм А., Поступна О. Вища освіта як об’єкт державного управління. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/4/02.pdf.

275. Тімар Т. Б., Кірп Д. Л. Як домогтися досконалости в освіті / пер. з англ. А. Кам’янець ; наук. ред. П. Хобзей. Львів : Літопис, 2004. 174 с.

276. Топузов О. М., Калініна Л. М. Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади // Український педагогічний журнал. 2017. № 4. С. 34–44.

277. Улановська А. С. Модернізація вищої освіти: характеристика понятійного апарату дослідження // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ

ім. А. С. Макаренка, 2014. № 1 (35). С. 260–270.

278. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України. URL: http://www.cost.ua/news/421-college-business-cooperation (текст з екрану).

279. Управління суспільним розвитком : словник-довідник / за заг. ред. А. М. Михненка, В. Д. Бакуменка. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 248 с.

280. Федотова В. Г. Типология модернизаций и способов их изучения // Вопросы философии. № 4. 2000. С. 10–13.

281. Менеджмент організацій : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. І. Федулової. Київ : Либідь, 2003. 446 с.

282. . Федорчук Ю. М. Инвестиционное обеспечение инновационного развития системы высшего профессионального образования : монографія. Саратов : ИЦ «Наука», 2012. 186 с.

283. Философия политики. Киев : Арткогея, 2004. 614 с.

284. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна / Міжнар. фонд дослідж. освіт. політики ; Ін-т економіки та права «Крок». Київ : Таксон, 2002. 175 с.

285. Формування інноваційної культури в українських університетах / за ред. Н. Я. Качмар. Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2012. 124 с.

286. Фрумин И. Д., Васильев К. Б. Современные тенденции в политике информатизации образования // Вопросы образования. 2005. № 3. С. 70–83.

287. Фурсенко А. О реализации приоритетных национальных проектов в сфере образования : докл. на заседании Коллегии М-ва образования и науки РФ // Alma mater : вестн. высш. шк. 2006. № 1. С. 21–24.

288. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура : монографія / за заг. ред. В. Кременя. Київ, 2008. 472 с.

289. Філіппова В. Д. Специфіка державного регулювання в галузі освіти України // Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фах. вид. / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. Вип. 12. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12.

290. Фінкільштейн О. В. Особливості застосування понять «державне управління» та «державне регулювання» у сфері вищої освіти. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-1/doc/1/08.pdf.

291. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ : Академвидав, 2014. 456 с.

292. Філіппова В. Д. Специфіка державного регулювання галузі освіти України // Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2013. Вип. 12 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12.

293. Фінансування професійної освіти : інформ. довідка для обговорення / М-во освіти України. URL: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.doc.

294. Фініков Т. Сучасна вища освіта: світові тенденції та Україна. Київ : Таксон, 2002. 176 с.

295. Фініков Т. Сучасна вища освіта: світові тенденції та Україна. Київ : Таксон, 2002. 176 с.

296. Фуллан М. Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ / пер. з англ. Г. Шиян і Р. Шиян. Львів : Літопис, 2000. 269 с.

297. Хауптман А. М. Четыре модели развития третичного образования // Экономика образования. 2007. № 3. С. 95–98.

298. Хазова С. А. Показатели конкурентноспособности как критерии профессиональной компетентности специалистов по физической культуре и спорту. URL: http://www.adygnet.ru/konfer/konfifk2006/soob/ 3/3Hazova.htm.

299. Хачатурян Х. Державне управління в контексті соціальної

модернізації українського суспільства // Вісник НАДУ. 2005. № 2. С. 73–79.

300. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. URL: http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/151-2010-03-22-13-05-06.

301. Хомишин І. Ю. Принципи інформатизації освіти в умовах глобалізації суспільства // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Серія : Юридичні науки. 2016. № 850. С. 123–128.

302. Хмиров І. М., Домбровська С. М., Левчук В. Г. Державне регулювання інформатизацією українського суспільства // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 1 (8). С. 312–318.

303. Хмиров І. М. Державне регулювання сучасною практикою дистанційного навчання // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С. 176–183.

304. Хмиров І. М. Міжнародний досвід державного управління якістю електронного навчання у системі вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 323–330.

305. Хмыров И. М. Эволюция и современные тенденции развития электронного обучения в мировом масштабе // East Journal of Security Studies. 2018. Вип. 3. С. 15–23. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/ 123456789/10551/ 1/KhmyrovVol3.pdf.

306. Хмиров І. М. Роль і значення державного управління електронним навчанням у сучасних умовах // Право та державне управління : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 4. С. 221–224.

307. Хмиров І. М. Удосконалення державної моделі оцінки якості електронного навчання // Держава та регіони : наук.-вироб. журн. Серія : Державне управління / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 3 (67).

С. 145–148.

308. Хмиров І. М. Інноваційна економічна модель впровадження електронного навчання в Україні // Публічне управління і адміністрування в Україні : наук. журн. / Причорномор. наук.-дослід. ін-т екон. та інновацій. Одеса, 2019. № 14. С. 72–75.

309. Хмиров І. М. Міжнародний досвід державного управління якістю електронного навчання у системі вищої освіти // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія : Державне управління / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2019. Вип. 2 (11). С. 323–330.

310. Хмиров І. М. Механізми державного контролю електронного навчання // Право та державне управління : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2020. № 1.

311. Хмиров І. М. Застосування методики сукупної вартості володіння в інформаційних системах електронного навчання: державно-управлінський аспект // Держава та регіони : наук.-вироб. журн. Серія : Державне управління / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 4 (68). С. 215–218.

312. . Хмиров І. М. Модель державного управління процесами електронного навчання // Публічне управління і адміністрування в Україні : наук. журн. / Причорномор. наук.-дослід. ін-т екон. та інновацій. Одеса, 2020. Вип. 15. С. 82–85.

313. Хмиров І. М. Державні механізми оцінки результативності електронного навчання в системі вищої освіти України // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2020. Т. 31 (70), № 1. С. 79–83.

314. Хмиров І. М. Механизми застосування аутсорсингу в держаному управлінні електронним навчанням в системі вищої освіти України // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія : «Державне управління». 2020.

315. Хмиров І. М. Обґрунтування необхідності державної підтримки

впровадження електронного навчання // Публічне управління та митне адміністрування. Серія : Державне управління : зб. наук. пр. (правонаступник наук. зб. «Вісник Академії митної служби України). Дніпро : Вид-во УМСФ, 2020. № 1 (25).

316. Хмиров І. М. Оцінка економічної ефективності систем електронного навчання на державному рівні // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія : Державне управління / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2020. № 3 (12).

317. Хмыров І. М., Домбровская С. Н. Эффективность государственного управления внедрением дистанционного обучения // East Journalof Security Studies, 2018. № 2. С. 1–5.

318. Хмыров И. М. Создание и внедрение программы электронного обучения в системе высшего образования Украины // East Journal of Security Studies. 2018. № 3 (1). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10550/1/KhmyrovVOl32.pdf.

319. Хмиров І. М. Організаційний механізм державного регулювання інформаційних освітніх технологій // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 трав. 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 55–57.

320. Хмиров І. М. Механізми дистанційного навчання у вищих навчальних закладах ДСНС України // Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців у сучасних умовах : зб. матеріалів інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки (11 листоп. 2016 р.). Харків : ХНАДУ, 2016. С. 74–76.

321. Хмиров І. М. Інноваційні механізми підготовки студентів управлінських спеціальностей // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали VI Міжнар. заоч. наук.-практ. конф., 30 листоп. 2018 р. / за

ред. В. М. Огаренка, О. В. Покатаєвої та ін. ; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2018. С. 436–439.

322. Хмиров І. М. Державне регулювання ринком освітніх послуг в умовах розвитку інформаційного суспільства // Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком : матеріали І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 95-річчю Харківського нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків, 2018. С. 300-301.

323. Хмиров І. М. Сучасні інформаційні напрями в системі державного управління реформуванням вищої освіти // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика : матеріали VII Міжнар. заоч. наук.-практ. конф., 29 листоп. 2019 р., Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2019.

324. Хмиров І. М. Сучасні напрями розвитку дистанційної освіти в державі // Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (18 жовт. 2019 р., Мелітополь, Україна) / відп. ред. Г. В. Ортіна. Мелітополь : Таврійський держ. агротехнол. ун-т ім. Дм. Моторного, 2019. С. 268–270.

325. Хмиров І. М. Державне управління в системі розвитку дистанційного навчання управлінських кадрів // Сучасні тенденції організаційно-методологічного забезпечення підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. з проблем вищ. освіти і науки (18 листоп. 2019 р.) / Харк. нац. авт.-дорож. ун-т. Харків : ХНАДУ, 2019. С. 358–362. URL: http://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php.

326. Хмиров І. М. Індикатори ефективності вищої освіти в умовах розвитку дистанційного навчання // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали 13-ї наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 29 листоп. 2019 р. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019.

327. Ходикіна І. Ю. Інноваційна спрямованість реформування та модернізації вищої освіти України // Соціально-економічні дослідження в

перехідний період. Регіональні суспільні системи : ресурси і механізми ефективного управління : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2006. Вип. 2 (58). С. 537–549.

328. Ходикіна І. Ю. Трансформація університетської системи в концепції університету XXI сторіччя // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Конкурентний потенціал і євроінтеграція (регіональні аспекти) : зб. наук. пр. Львів, 2006. Вип. 1 (57). С. 207–215.

329. Хотомлянський О., Дерев'янко Т. Методичні питання оцінювання результатів професійної діяльності професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу // Освіта і управління. 2006.Т. 9, № 3/4. С. 144–151.

330. Цалько Ю. Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти у державах Східної та Центральної Європи // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Економіка. 2011. № 27. С. 64–67. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/01/127_17.pdf.

331. Цвєтков В. Державне управління: теорія, методологія, практика // Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2/3. С. 254–272.

332. Цветков В. В., Горбатенко В. П. Демократия – Управление – Бюрократия: в контексте модернизации украинского общества : монография. Киев : Ін-т государства и права им. В. М .Корецкого НАН Украини, 2001. 248 с.

333. Цегольник П. А. Актуальні напрями використання науково-практичних здобутків менеджменту в інституціях державного управління // Вісник УАДУ. 2000. № 3. С. 86.

334. Черняк В. І., Котович С. М. Актуальні проблеми отримання та продовження вищої освіти за кордоном для студентів і випускників українських ВНЗ. URL: http://confcontact.com/2013_04_11/23_Chernyak.htm (текст з екрану).

335. Шайгородський Ю. Поняття «трансформація» як інструмент аналізу соціальних змін // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. 2010. № 4. С. 51–53.

336. Швець Д. Є. Управління системою вищої освіти: регуляція

і дерегуляція // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2014. № 59. С. 22–33.

337. Шевченко В. М. Особливості формування механізмів державного управління вищими навчальними закладами в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку України // Державне будівництво : : електрон. наук. фах. вид. / Харк. регіон. ін-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_47.

338. Шевченко С. О. Державно-громадський механізм управління якістю вищої освіти: відповідь на виклики часу // Управління в освіті : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., 14–16 квіт. 2011 р. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти та ін. Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2011. С. 348–349.

339. Шеломовська О. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду // Публічне адміністрування: теорія та практика. 2014. № 1. С. 1–16.

340. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика» // Державне управління: теорія і практика. 2011. № 2. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf.

341. Шульгіна В. Д., Яковлев О. В. Розвиток національної освіти в Україні в умовах відкритого інформаційного простору // Професіоналізм педагога : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю Крим. держ. гуманіт. ун-ту. Ч. 1. Ялта, 2004. С. 78–82.

342. Яковенко Л. І., Пащенко О. В. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань. Полтава : Скайтек, 2011. 216 с.

343. Яковлев Е. В., Яковлева Н. О. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения. Москва : ВЛАДОС, 2006. 239 с.

344. Яковенко Л. І., Пащенко О. В. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань. Полтава : Скайтек, 2011. 216 с.

345. Яковлев Е. В. Внутривузовское управление качеством образования : монография. Челябинск : Изд-во ЧГПУ, 2002. 390 с.

346. Яковенко Л. І., Пащенко О. В. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань. Полтава, 2011. 216 с.

347. Ясвин В. А. Образовательная середа: от моделирования к проектированию. Москва : Смысл, 2001. 366 с.

348. Birzea C. Reformni proces ve skolstvi transformujicich se zemi sredni a vychodni Evropy // Reformyskolstvi ve sredni a vy-chodni Evrope. Prubehy a vysledky. Praha, 1996. S. 6–19.

349. Charlton B. The Modernisation Imperative / B. Charlton, P. Andras. – Exeter, UK : Imprint Academic, 2003. – 85 p.

350. Digest of Education Statistics. Op. cit. Washington DC, 1995. P. 96–151.

351. Edukacja w gmsnie, powsacie iwojewodztwie: zwzorami regulamsnow I uchwal / red.t.Agata Galuska, Wieslav Misztal, Pawel Stanczyk; Federacja Zwsazkow I Stowarzyszen Cmin I Powiatow RP. Centrum Prawa Miejscowego.- Krakow : Fundacja Rozwoju Samorzadnosci I Prasy Lokalnej, 1999. 108 s.

352. Komorowski T. Prawo oswiatowe w praktyce: poradnik dla nauczycieli i kadry kierowniczej oswiaty. Wyd. 3. Poznan: eMPi2, 2010. 191 s.

353. Pawlenko W. Реформування польської системи загальної середньої освіти XX – початку XXI століття // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Pedagogika. Priorytetowe obszary badawcze od teirii do prartyki.» (30.05.2016-31.05.2016). Warszawa : Wydawka : Sp.z o.o. «Diomond trading tour», 2016. 124 str. Str. 85–88.

354. Rochelle Nichols-Solomon. Conquering the fear of ying / Nichols-Solomon Rochelle. Phi Delta Kappan, 2000. Vol. 82, № 1. P. 19–21.

355. Reformni proces ve skolstvi transformujicich se zemi sredni a vychodni Evropy / Cezar Birzea // Reformyskolstvi ve sredni a vychodni Evrope. Prubehy a vysledky. Praha, 1996. S. 6–19.

356. Rheingold H. A Slice of Life in My Virtual Community. URL:

http://www.informatik.uk/gnomic/rheingold.html.

357. Knight J. Updating the Definition of Internationalization // International Higher Education. 2003. № 33. P. 1–3.

358. Carneveale D. A new technology lets collèges spread information to people who want it // The chronicle of higher éducation. 2004. № 23. P. A23. URL: http:// chronicle.com/weekly/v50/i23/23a03101 .htm.

359. Carneveale D. For online adjuncts, a seller's market: part-time professors, in demand, fill many distance-education faculties // Information technology. 2004. № 34. P. A31. URL: http:// chronicle.com.

360. Hoare S. Assessment: the secret weapon of flexibility pecypc // Education guardian. 2004. № 3. P. 54. URL: http://education.guardian.co.Uk/elearning/story/0,10577,1164942,00/html.

361. Macintosh A. Using information and communication technologies to enhance citizen engagement in the policy process // In OECD report: Promise and problems of e-democracy, challenges of online citizen engagement. Paris : OECD, 2003. URL: http://www.oecd.org/gov/digital-government/2536857.pdf.

362. The Encyclopedia of Higher Education. Pergamon Press. Oxford ; New Jork ; Tokio : First Edition: V. 1: National System of Higher Education, V. 2, 3: Analitical Perspectives, V. 4: Academic Disciplines and Indexes. 2010. P. 80–82.

363. Tolbert W. The Power of Balance: Transforming Self, Society and Scientific Inquiry. London : Sage, 1991. 124 p.

364. The Global Competitiveness Report 2011–2012 / ed. by K. Schwab. Geneva : World Economic Forum, 2011. 528 p. URL: http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011.

365. Knight J. Updating the Definition of Internationalization // International Higher Education. 2003. № 33. P. 1–3.

366. Knöbl W. Theories That Won’t Pass Away: The Never-ending Story of Modernization Theory // Handbook of Historical Sociology ; ed. by Gerard Delaty, Engin F. Isin. London : SAGE, 2003. P. 96–107.

367. Masluk J. The development of the personal subjective features in the

distant system of education // Науковий потенщал св1ту '2004 : матер1али nepinoi M1ждународно1 науково-практично} конференцп. Т. 37. Дистанщйна освгга у вищш rnmni. - Дшпропетровск: Наука і осеіТа, 2004. С. 8–11.

368. Nyborg P. Higher education as public good and a public responsibility // Higher education in Europe. 2004. № 3. P. 55–61.

369. Martinelli A. Global Modernization: Rethinking the project of modernity. London : SAGE Publications, 2005. 159 p.

370. Punch K. F. Introduction to social research: Quantitative and qualitative approaches. London : Sage, 2005.

371. Social movements and organization theory / Ed. by G.F. Davis, D. McAdam, W.R. Scott, etc. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.

372. Tarling R. Managing social research. London : Routledge, 2005.

ДОДАТКИ

УКРАЇНА

ХАРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ

вул. Сумська, 64, м. Харків, 61002

тел. +38 (057) 760-77-42, +38 (057) 725-20-60, факс +38 (057) 760-77-41
E-mail: osvita@city.kharkov.ua, сайт: http://www.kharkivosvita.net.ua, код ЄДРПОУ 22704183

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
Вих.№ 2363/02-21/20
«26» 08 2020 р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження докторанта Національного університету цивільного захисту України, кандидата психологічних наук, доцента Хмирова Ігоря Михайловича
«Державне управління розвитком дистанційної освіти України»

Перспективним напрямом в розвитку освіти, його доступності, особовій орієнтації є використання дистанційних технологій. Розвиток світового ринку дистанційного навчання значною мірою визначає становлення безперервної освіти і триває досить активно, чому сприяє з одного боку підвищення попиту на освітні послуги, а з іншого боку - розвиток інформаційних технологій, зростання інтернет-аудиторії. Державне управління розвитком дистанційного навчання в системі української освіти отримав потужний імпульс завдяки розвитку технологічної інфраструктури комп'ютерних засобів навчання, появі потужних телекомунікаційних каналів - і в першу чергу в регіонах, на які спочатку розрахована ця форма навчання.

Проте стрімкий розвиток комп'ютерних інформаційних технологій, економічне зростання, реалізація нових освітніх державних програм, необхідність вирішення безлічі нових освітніх завдань виявляє цілий ряд протиріч, які вимагають серйозних наукових досліджень.

З огляду на зазначене, заслуговує на увагу здійснена Хмировим І.М. систематизація зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти.

Тому являються своєчасними та змістовними пропозиції автора дисертаційного дослідження та розроблені практичні рекомендації з урахуванням зарубіжного досвіду по впровадженню дистанційного навчання, особливо в період пандемії COVID 19.

ХАРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ * ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ * ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ * №22704183 * УКРАЇНА *

Директор Департаменту освіти О.І. ДЕМЕНКО

Новікова 7253438

УКРАЇНА

Черкаська міська рада

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
DEPARTMENT OF EDUCATION AND HUMANITARIAN POLICY

18000, м. Черкаси, вул. Гоголя, 251, тел./факс: (0472) 37-33-86,
www.dogp.gov.ua e-mail: uprosv@2upost.com Код ЄДРПОУ 36299692

04.08.2020 № 1168-12-4/1
На № _____ від _____

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
докторанта Національного університету цивільного захисту України,
кандидата психологічних наук, доцента
Хмирова Ігоря Михайловича
на тему: «Державне управління розвитком дистанційної освіти України»

Сучасній людині недостатньо наявних знань, їх треба безперервно поповнювати, тому необхідно навчити його орієнтуватися в умовах насиченого інформаційно-освітнього середовища. У Національній доктрині розвитку освіти стверджується, що система освіти повинна забезпечити безперервність освіти впродовж усього життя людини через розвиток дистанційного навчання, створення програм, що реалізовують інформаційні технології в освіті.

Перспективним напрямом в розвитку освіти, його доступності, особовій орієнтації є використання дистанційних технологій. Розвиток світового ринку дистанційного навчання значною мірою визначає становлення безперервної освіти і триває досить активно, чому сприяє з одного боку підвищення попиту на освітні послуги, а з іншого боку - розвиток інформаційних технологій, зростання інтернет-аудиторії.

Пропозиції автора у дисертаційному дослідженні є змістовними, а розроблені практичні рекомендації з урахуванням зарубіжного досвіду по впровадженню дистанційного навчання є своєчасними у сьогоденні (особливо в період пандемії COVID 19 у світі).

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що здійснене докторантом Хмировим І.М. обґрунтування засобів та механізмів формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційного навчання, заслуговує на увагу.

Директор департаменту Сергій Воронов

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ 36299692 Україна м.Черкаси

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н.КАРАЗІНА
Інститут післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання
61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, факс +38 057 706-13-99,
тел. +38 057 706-13-99, +38 057 707-51-40, *E-mail: cel@karazin.ua*

_____ № _____

ДОВІДКА
Про впровадження результатів дисертаційного дослідження докторанта Національного університету цивільного захисту України, кандидата психологічних наук, доцента Хмирова Ігоря Михайловича
«Державне управління розвитком дистанційної освіти України»

Реформа системи освіти, інтеграція нашої держави в єдиний європейський освітній простір актуалізує проблему реалізації конституційних гарантій права громадян на здобуття освіти. Традиційна освіта сьогодні в тому або іншому ступені переживає кризу в усіх країнах світу, особливо в період пандемії COVID-19. Причинами цього стають такі сторони традиційної освіти: недоступність, консерватизм, інерційність, локальність, обмеженість. Класична модель стає перешкодою подальшого розвитку освіти. Сучасній людині недостатньо наявних знань, їх треба безперервно поповнювати, тому необхідно навчити його орієнтуватися в умовах насиченого інформаційно-освітнього простору. У Національній доктрині розвитку освіти стверджується, що система освіти повинна забезпечити безперервність освіти впродовж усього життя людини через розвиток дистанційного навчання, створення програм, що реалізовують інформаційні технології в освіті.

З огляду на зазначене, заслуговують на увагу наукові підходи до удосконалення соціально-економічних механізмів державного управління розвитком дистанційного навчання в Україні, які окреслено Хмировим Ігорем Михайловичем, та активно застосовуються Інститутом післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання при формуванні Концепції розвитку та розповсюдження системи дистанційної освіти.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ЗАОЧНОГО (ДИСТАНЦІЙНОГО) НАВЧАННЯ код 02071205

Директор В. Г. Левчук